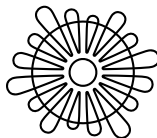


CROATICA et SLAVICA IADERTINA

VOL. 18/1



Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

SVEUČILIŠTE U ZADRU
UNIVERSITAS STUDIORUM JADERTINA
Odjel za kroatistiku i Odjel za rusistiku

CROATICA
et SLAVICA
IADERTINA

VOL. 18/1

Sveučilište u Zadru
Zadar, 2022.

IZDAVAČ / *Publisher*
Sveučilište u Zadru / *University of Zadar*
Mihovila Pavlinovića 1, 23000 Zadar, Hrvatska

POVJERENSTVO ZA IZDAVAČKU DJELATNOST / *Publishing Committee*
Josip Faričić (predsjednik / *Chair*)

GLAVNA I ODGOVORNA UREDNICA / *Editor in Chief*
Rafaela Božić

ZAMJENICA GLAVNE UREDNICE / *Deputy Editor-in-Chief*
Sanja Knežević

IZVRŠNA UREDNICA / *Executive Editor*
Rafaela Božić

TAJNIK / *Secretary*
Josip Vučković

UREDNIŠTVO / *Editorial Board*
Rafaela Božić (Zadar), Josip Galić (Zagreb), Sanja Knežević (Zadar), Josip Miletić (Zadar),
Ante Periša (Zadar), Krystyna Pieniążek-Marković (Poznań), Larisa Raciburskaja (Njižnji
Novgorod), Marina Radčenko (Zadar), Ljudmila Vasiljeva (Lavov)

ZNANSTVENI SAVJET / *Scientific Board*
Maciej Czerwiński (Krakov), Adnan Čirgić (Cetinje), Mislav Ježić (Zagreb), Francisco Javier
Juez Gálvez (Madrid), Karel Jirásek (Prag), Andrea Zorka Kinda-Berlaković (Beč), Polina
Korolkova (Moskva), Josip Lisac (Zadar), Ivan Lupić (Rijeka), Dubravka Oraić Tolić (Zagreb),
Boris Orekhov (Moskva), Marina Urtminceva (Njižnji Novgorod), Josip Užarević (Zagreb)

ADRESA UREDNIŠTVA / *Adress of the Editorial Board*
Croatica et Slavica Iadertina, časopis Odjela za kroatistiku i Odjela za rusistiku
Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i Odjel za rusistiku,
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar, Hrvatska / Croatia
Tel. +385(0)23/200-553
e-mail: csi.unizd@gmail.com

GRAFIČKO OBLIKOVANJE / *Graphic design*
Sveučilište u Zadru

ČASOPIS IZLAZI DVAPUT GODIŠNJE / *Published twice a year*

ISSN 1845-6893 (Tisak)
ISSN 1849-0131 (Online)

Časopis se referira u Linguistics and Language Behavior Abstracts (LLBA), Linguistic Bibliography,
Bibliography of Slavic Linguistics, Humanities International Index, Humanities Source Ultimate i European
Reference Index for the Humanities and the Social Sciences (ERIH PLUS)

Publikacija se objavljuje financijskom potporom Ministarstva znanosti i obrazovanja.

KAZALO / CONTENTS

RADOVI

- IVA GRGIĆ MAROEVIĆ
Novi hrvatski prijevod Danteova *Pakla* ili o poeziji u prozi 9-21
A New Translation of Dante's Inferno or about Poetry in Prose
- ANDRINO DUŽEVIĆ
Slobodni stih Tonka Maroevića 23-63
Tonko Maroević's Free Verse
- SANJA TADIĆ-ŠOKAC
Metatekstualni postupci u romanu *Totewande*. 65-87
Zidovi smrti Daše Drndić
Metatextual Procedures in the Novel Totenwande.
Zidovi smrti [Totenwande. The Walls of Death]
by Daša Drndić
- ANA GOSPIĆ ŽUPANOVIĆ
Generičke permutacije Šoljanove *Romance o tri ljubavi* 89-101
Generic Permutations of Šoljan's Romanca o tri ljubavi
[A Romance of Three Loves]
- MARIJANA BAŠIĆ, MARTA GRGAT
Glagolski paronimi u hrvatskome jeziku 103-138
Verb Paronyms in the Croatian Language
- KATARINA LOZIĆ KNEZOVIĆ, BOŽENA JUGINOVIĆ
Morfološki oblici krša u toponimiji naselja 139-161
Dubrava u Poljicima kod Omiša
Morphological Forms of Karst in the Toponymy of the
Dubrava Settlement in Poljica near Omiš

KAZALO / CONTENTS

- IRENA STANIĆ RAŠIN
Standard naš svagdašnji: Funkcionalni stilovi i jezici
u suvremenoj hrvatskoj jezičnoj zajednici 163-191
*Standard Language: Functional Styles and Languages
in the Modern Croatian Language Community*
- RENATA ŠAMO
Tumačenje kreativnosti jezika iz kartezijanske perspektive 193-209
*The Interpretation of Language Creativity from
the Cartesian Perspective*
- SINIŠA VUKOVIĆ
Rječnik Škarićeva *Evandjelja po Mateju*:
Nacrt i prilog za Rječnik Svetoga pisma novoga 211-287
uvita Ivana Matije Škarića
*The Dictionary of Škarić's Gospel according to Matthew:
The Draft and Appendix for Rječnik Svetog pisma novoga
uvita by Ivan Matija Škarić*

PRIKAZI

- DANIJELA LUGARIĆ VUKAS
Prema teoriji neomitologizma u suvremenoj ruskoj književnosti 291-295
Jasmina Vojvodić (ur.): *Neomitologizam v aktual'noj ruskoj proze*.
Moskva: Flinta, 2021. ISBN 978-5-9765-4453-6
- MIRANDA LEVANAT-PERIČIĆ
Sinteza korpusa i interpretativni okvir za novi povijesni 296-298
roman suvremene hrvatske književnosti
Sanja Franković: *Vrijeme zvonika, gradova i pojedinaca*.
Kulturni kontekst hrvatskoga povijesnoga romana s kraja
20. i početkom 21. stoljeća. Zagreb: Biakova, 2020.
ISBN 978-953-8136-83-2
- TIHOMIR ENGLER, SANJA IVANOVIĆ GRGURIĆ
Puževski koraci u periodizaciji hrvatske dječje književnosti 299-305
Berislav Majhut. *Hrvatska dječja književnost okreće list*.
Zagreb: Matica hrvatska, 2022. ISBN: 978-953-341-152-1.
- IVAN MAGAŠ
Korak naprijed u spajanju dijalektologije i jezične tipologije 306-308
Mislav Benić: *Posvojnost u kukljičkom govoru*.
Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 2021.
ISBN: 978-953-7967-91-8
- OKSANA TIMKO ĐITKO
Prvi Hrvatsko-ukrajinski riječnik 309-311
Ljudmila Vasiljeva, Olga Tkačuk, Volodimir Čumak.
Hrvatsko-ukrajinski rječnik. Kijev: Nacionalna akademija
znanosti Ukrajine – Rječnici Ukrajine, 2022.
ISBN: 978-966-02-9888-0

NOVI HRVATSKI PRIJEVOD DANTEOVA *PAKLA* ILI O POEZIJI U PROZI

IVA GRGIĆ MAROEVIĆ

Sveučilište u Zadru, Odjel za talijanistiku
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, HR – 23000 Zadar
igrgic@unizd.hr

UDK: 821.131.1.09Aligh, D.
821.131.1-1.03=163.42
81'255.4
DOI: 10.15291/csi.4001
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 11. 9. 2022.
Prihvaćen za tisak: 14. 10. 2022.

Prilog počinje kratkim pregledom povijesti hrvatskih prijevoda Danteove *Božanstvene komedije* o kojima je autorica, kao i drugi, već opširnije pisala, ali ovaj put inzistira na sudu da se ta povijest uglavnom sastojala od potrage za odgovarajućim metričkim rješenjima. U središnjem dijelu priloga na nekoliko se primjera analizira prijevodna strategija na kojoj se temelji vrlo različit nedavni prijevod *Pakla* što ga je 2021. godine o sedamstotoj godišnjici Danteove smrti izradio hrvatski prevoditelj Božidar Petrač. Njegov je prijevod specifičan po tome što nudi prozu supostavljenu i suprotstavljenu (*a fronte*) Danteovoj poeziji. Premda Petračeva proza na nekim mjestima u svojim rješenjima možda nudi odviše objašnjenja, njegov prijevod nastoji (i uspijeva) postići čitljivost i za onu publiku koja će cijeniti usporedbu s izvornikom, i za onu koja će konzultirati uvode svakome pjevanju te bilješke koje ga prate, kao i za onu koja će, napokon, biti kadra čitati ovo remek-djelo bez odviše teškoća. Osobita pozornost posvećuje se Danteovim ključnim riječima, konceptualnim riječima, ili, kako se one u prilogu najradije nazivaju “doktrinarnim” riječima. Njima se prevoditelj Petrač posebno posvećuje, kao što i priliči Danteovu djelu koje je predugo bilo držano tek pjesničkim djelom iako je svakako govorilo o svijetu Danteova vremena. Zaključak priloga jest to da je Petrač kao prevoditelj ponudio hrvatskom čitateljstvu tekst koji će za njega funkcionirati te stavi točku na ustrajanje na srokovnoj (ili bar, metričkoj shemi) kao dominantni hrvatskih prijevoda *Komedije*. Izriče se procjena da bi Petračev prijevod mogao biti prvi od hrvatskih prijevoda *Komedije* koji će zaživjeti u dvadeset i prvom stoljeću.

KLJUČNE RIJEČI:

Dante, Božanstvena komedija,
Božidar Petrač, prijevodne strategije

Povijest hrvatskih prijevoda Danteova *Pakla*, pa i cijele njegove *Božanstvene komedije*, dosada je uglavnom bila, usuđujemo se danas konačno ustvrditi, gotovo istovjetna s poviješću potraga za metričkim rješenjima za njezino prevođenje, započelih onime što je Zoran Kravar nazvao “analogijskim” versifikacijskim pristupom te nastavljenih onime što je isti autor nazvao “adekvacijskim” postupkom (usp. Kravar 1993: 7–43; 1999: 24 i dalje). Započela je ta povijest 1845. godine kad je Vladislav Vežić u zadarskoj *Zori dalmatinskoj* objavio prvi fragment *Pakla*. U tom se prvom pokušaju Vežić oslonio na formu Gundulićeva *Osmana*, dakle na osmeračke katrene (usp. Tomasović 2002: 79; 2007: 12–13). Ne čudi to ako znamo da je u preporodnom razdoblju u kojemu Vežić stvara Gundulić bio držan “hrvatskim Danteom”, kao što će to u dvadesetom stoljeću (pogotovo njegovoj drugoj polovici) vrijediti za “oca hrvatske književnosti” Marka Marulića.

Usljedili su tijekom devetnaestoga stoljeća prijevodi fragmenata *Pakla* u desetercu. Iako je taj stih karakterističan, kao što je poznato, za hrvatsku narodnu poeziju, on je u devetnaestome stoljeću naišao na brojne zastupnike kao moguće rješenje za prijevode epova iz stranih književnosti, a ponajviše talijanske – upravo, još jednom bismo mogli reći, “analogno” s talijanskim nerimovanim jedanaestercom (*endecasillabo sciolto*), francuskim aleksandrincem, engleskim jamskim pentametrom, ruskim jamskim pentametrom i heksametrom. Takav će versifikacijski pristup trajati sve do početka dvadesetoga stoljeća, odnosno do 1910. godine, kad je taj deseterac zaživio u prijevodu Frana Tice Uccellinija, koji ga, gotovo kao da predviđa ono što će se dogoditi poslije, slaže u težak (“anksiozan”, kako ga je zbog ulančane rime nazvala francuska prevoditeljica Jacqueline Risset) oblik Danteove tercine (usp. Risset 1985: 16).

Međutim, prvi potpuni prijevod *Pakla* nastao je krajem devetnaestoga stoljeća, a njegov je autor Stjepan Buzolić (1830. – 1894.), prvi ravnatelj Učiteljske škole u Arbanasima, koji je prevodio i Giacomu Leopardija te Ariosta, Alfierija, Foscola, Tommasea, Manzoniya, Carduccija i druge. Europski, ali i rodoljubno orijentirani Buzolić za svoj prijevod također bira unakrsno rimovani deseterac (usp. Vidović 1965: 169; Grgić Maroević 2007: 48).

Donekle paralelno, tek ponešto kronološki pomaknuto u odnosu na potragu za metričkom analogijom, pojavilo se uvjerenje da bi se u svrhu prevođenja talijanske poezije mogao iznaći hrvatski jedanaesterac, “umjetni” i “umjetnički” stih hrvatske poezije, kako ga je mnogo poslije nazvao Ivan Slamnig (usp. Slamnig 1955; 1981; 1997). U tom smislu Ante Tresić Pavičić (1866. – 1947.) u zadnjem desetljeću devetnaestoga stoljeća objavljuje dva fragmenta *Čistilišta* te prvih pet pjevanja *Pakla* u jedanaestercima i u tercinama. Njegov će put pola stoljeća kasnije donekle slijediti naš značajni književnik, ali i prevoditelj Vladimir Nazor (1876. – 1949.), koji 1943.

godine objavljuje svoj prijevod *Pakla* u tercinama, u nerimovanom jedanaestercu što katkada kliže i u hrvatskom jeziku bliži dvanaesterac.¹

Zaokret u hrvatskim prijevodima ne samo *Pakla*, već cijele *Božanstvene komedije*, označio je prijevod povjesničara hrvatske književnosti i prevoditelja Mihovila Kombola (1883. – 1955.) kojemu je prijevod *Pakla* objavljen 1948. godine, *Čistilišta* 1955. godine, a *Raja* (do osamnaestoga pjevanja) posmrtno 1960. godine. Kombolov prijevod,² koji se Danteovu metričkom postavu prilagođuje u cijelosti (jedanaesterac, tercina i ulančana rima) u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća postao je kanonskim kad je riječ o pjesničkim prijevodima s talijanskoga na hrvatski. Iz toga su kanona bili gotovo pa izbačeni svi drugi prevoditeljski pristupi: nije se više toleriralo da se naglašuju interpretativne dominante koje bi podrazumijevale odustajanje od rime u korist drugih aspekata kao što su ritam ili poetska slikovnost.

Rijetki su bili glasovi koji su prokazivali štetu što ga izvornome tekstu može nanijeti neumoljivo ustrajanje isključivo na metričkome aspektu, pogotovo kad je riječ o poetskome djelu golema opsega kao što je Danteova *Komedija*. Takvo ustrajanje nužno podrazumijeva, bar povremeno, uporabu neumjesnoga stilskoga registra, usiljenih sintaktičkih struktura, gubitak onoga što se u suvremenoj traduktologiji naziva “konceptualnim” riječima, a katkada i nemogućnost citiranja stihova u prijevodu te slabu čitljivost (usp. Grgić Maroević 2009, *passim*).

Jasno je da u takvoj traduktološkoj atmosferi na dobar prijem nije mogao naići prijevod Ise Kršnjavoga (1845. – 1927.). Njegov je, naime, prijevod *Komedije* (*Pakao* objavljen 1909., *Čistilište* 1912., *Raj* 1915.) sastavljen u prozi. O tome se prijevodu već drugdje pisalo. Većina ga je proglasila promašajem, ali poneki su u njemu vidjeli vrijednosti, upravo u nastojanju oko ključnih Danteovih sintagmi te njegovih pjesničkih slika. Uostalom, i Vladimir se Nazor sjećao da je Homerovu *Ilijadu* upoznao “u lakoj talijanskoj prozi” (usp. Peričić 2021; Biočina 2009).

Novi prijevod *Pakla* Božidara Petrača iz 2021. godine, kojim se ovdje primarno bavimo, s vremenom će se svakako uspoređivati s verzijama Nazora i Kršnjavoga. Poželjno će biti da se to učini i s Kombolovom metrički točnom verzijom, kao i s nerimovanim trohejskim dvanaesticima Mate Marasa.³ Međutim, možda je za to prera-

¹ Osim Dantea, Nazor je prevodio i Leopardija, ali i Hugoa, Heinea, Baudelairea.

² Zvali su ga neki prijevodom, drugi prepjevom, dok treći drže da ta dva termina nema potrebe razlikovati, usp. Mrkonjić 2009: 55.

³ Ugledni hrvatski prevoditelj Mate Maras već je za izdanje Danteovih sabranih djela preveo ona pjevanja *Božanstvene komedije* koja su zbog Kombolove smrti ostala neprevedena, a za ranije ih je izdanje bio preveo Olinko Delorko. Tada je, naravno, Maras prema Kombolovu uzusu slijedio Danteovu metričku shemu. Za svoj prijevod *Komedije* na kojemu još uvijek radi i koji je dosada javno predstavio tek u fragmentima, izabrao je trohejski dvanaesterac, vraćajući se na stanovit način tradiciji i

no. Po našem je mišljenju odveć lako u traduktološkim analizama – a odveć se često to i čini – supostavljati ili suprotstavljati različite metatekstove prije nego što se sam prijevodni tekst, odnosno metatekst, proučio u svojoj osobitosti; ako već uspoređujemo, bolje je to učiniti samo s izvornikom, odnosno njegovim prototekstom.⁴

Božidar Petrač (rođen 1952.), autor prijevoda *Pakla* iz 2021. godine, aktivan je kao komparatist, romanist, pjesnik, književni povjesničar, autor nekoliko antologija (među kojima i one o futurizmu u Hrvatskoj), urednik i prevoditelj autora kao što su Chateaubriand, Huysmans i Bourget. O sedamstotoj godišnjici Danteove smrti, koja je u Italiji, ali i u cijelome zapadnome svijetu bila obilježena kao “Danteova godina”,⁵ Petrač je priredio zbornik *Dante i Hrvati. Tekstovi pjesnika i mislilaca 20. stoljeća o Danteu u povodu njegove sedamstoljetnice smrti* (Petrač 2021),⁶ a u suradnji s Markom Grčićem i zbornik *Svijet i Dante. Tekstovi pjesnika i mislilaca 20. stoljeća o Danteu u povodu njegove sedamstoljetnice smrti* (Grčić i Petrač 2021).⁷

Poznavajući najuglednija talijanska izdanja *Komedije*, Petrač nam *Pakao* predstavlja onako kako je to filološki opravdano: svakomu pjevanju prethodi uvod što se sastoji od kratkoga prepričavanja sadržaja te od osnovne alegorijske interpretacije. Svako prevedeno pjevanje popraćeno je pomno sastavljenim bilješkama, koje čitateljstvu omogućuju da se informira o povijesnim okolnostima na koje se Dante referira, razrađuje alegorijsko tumačenje te omogućuje snalaženje u intertekstual-

obnavljajući je. Samo je u prvom stihu, kao svojevrsni *hommage* Kombolu, kao citat zadržao njegov jedanaesterac. Radi ilustracije navodimo samo prva tri stiha Marasova prijevoda: “*Na pola našeg životnoga puta / zatekoh se ja u nekoj mračnoj šumi, / jer se bješe izgubila ravna staza*” (Maras 2021). O Marasovu prevođenju *Komedije* piše i Božidar Petrač u osvrtu “Marasov povratak Danteu” (Petrač 2020).

⁴ Uporabu izraza *prototekst* i *metatekst* u traduktologiji (za ranije ustaljeno *izvornik* i *prijevod*) dugujemo slovačkom znanstveniku Antonu Popoviču (1933. – 1984.), koji ih je uveo kako bi prijevodni uradak dobio na dignitetu, smatrajući ga također “tekstom“, premda “drugotnim” (usp. Popovič 2006: 159, 166). Naravno, prijevodi nisu jedini metatekstovi. Moje je mišljenje da bismo prijevod mogli nazvati onom vrstom metateksta koji je tješnje od svih ostalih povezan sa svojim prototekstom.

⁵ Danteova je godina bila obilježena i izvan Italije jer cijeli zapadni svijet *Komediju* smatra remek-djelom koje je – premda je nastalo u srednjovjekovlju – ustanovilo moderno shvaćanje toga svijeta.

⁶ Uvršteni su autori Vinko Lozovina, Petar Skok, Grga Novak, Mirko Deanović, Josip Torbarina, Antun Nizeteo, Jure Kaštelan, Ivo Frangeš, Jakov Stipišić, Olga Maruševski, Radovan Vidović, Frano Čale i Mate Zorić, Nerkez Smilagić, Ivan Golub, Tomo Vereš, Marko Grčić, Mladen Machiedo, Mirko Tomasović, Josip Bratulić, Ante Stamać, Tonko Maroević i Pavao Pavličić.

⁷ Uvršteni autori su Paul Sabatier, Paul Claudel, Giovanni Papini, Jacques Maritain, Étienne Gilson, Ezra Pound, Romano Guardini, René Guénon, Robert Curtius, Saint-John Perse, Thomas Stearns Eliot, Giuseppe Ungaretti, Osip Mandeljštam, Erich Auerbach, Eugenio Montale, Jorge Luis Borges, Hans Urs von Balthasar i Pier Paolo Pasolini. Svakako još valja napomenuti da je Danteova godina u Hrvatskoj obilježena i izlaskom knjige Marca Santagate (1947. – 2020.) *Dante, roman o njegovu životu* (Santagata 2022) koja je u Italiji bila objavljena pod naslovom *Dante, il romanzo della sua vita* (Milano: Mondadori, 2012).

nim i intratekstualnim poveznicama. Takav postav prijevoda omogućuje da prijevodni tekst “diše”. Drugim riječima, takav postav omogućuje da se taj tekst, koji je i današnjim Talijanima težak, na hrvatskome čita “lako” (da se poslužimo već navedenim izrazom Vladimira Nazora), bez obaziranja na filološki aparat kojim je popraćen. Naime, koliko god Petračev (meta)tekst uglavnom poštuovao početak svakoga stiha, ovaj prijevod *Pakla* tekst je u prozi. Riječ je o prozi na suvremenome hrvatskom jeziku. Petraču je do proznog izričaja (kroz koji će pjesnički izraz – manje metrički, a više poetski slikovno – mjestimice zablistati) stalo do te mjere da izbjegava jedanaesterac (pandan talijanskom *endecasillabu*) i onda kad bi ga bez većih teškoća postigao. Prevoditelj izbjegava čak i Kombolov prijevod više nego poznatoga Danteova *endecasillaba*, koji osvaja ljepotom i svježinom u potpunoj odsutnosti u talijanskoj poeziji gotovo nužnih metričkih figura spajanja vokala kao što su sinereza, dijereza, sinalefa, dijalefa: “*E caddi come corpo morto cade.*” (završni 142. stih “Petoga pjevanja”, koji je kod Kombola glasio: “*I padoh ko što mrtvo tijelo pada*”). Odlučuje se, naprotiv, za rečenicu “*I pao sam kao što pada mrtvo tijelo*”. Iznimka od ovakvoga prijevodnoga postupka prvi je stih *Pakla*, koji je i u prijevodu jedanaesterac, kao da Danteovo “*Nel mezzo del cammin di nostra vita*” onima koji bar donekle poznaju njegovu *Komediju*, odsutnošću inače prisutnih i za *endecasillabo* karakterističnih spomenutih metričkih figura diktira upravo takav ritmički slog. “*Na pola našeg životnoga puta*” nalazimo kod Kombola te nedavno kod Marasa, a Petračevo “*Na pola puta našega života*” još se tješnje sljubljuje s onime što je Danteov slavni *incipit*. Usporedimo li, naime, dva rješenja posve doslovno (ako je tako nešto u prijevodu uopće moguće), vidjet ćemo da talijansko “*Nel mezzo del cammin*” odgovara Petračevu hrvatskome “*Na pola puta*”, dok talijansko “*di nostra vita*” odgovara hrvatskome “*našega života*”.

U drugim slučajevima Petrač izbjegava prilagođavanje retka/stiha kao i njegovo arhaiziranje. Čak i u slučajevima kada bi to u odnosu na Danteov stih bilo moguće već i pukom uporabom hrvatskoga glagolskoga vremena aorista (donekle adekvatnoga talijanskom *passato remoto*), Petrač ustraje na hrvatskome perfektu (koji bi pak donekle odgovarao talijanskom *passato prossimo*). Vidljivo je to već od samoga početka:

“Pjevanje prvo”, 1–3

Nel mezzo del cammin di nostra vita
mi ritrovai per una selva oscura,
ché la diritta via era smarrita.

Na pola puta našega života
našao sam se u nekoj mračnoj šumi
jer sam zašao s pravoga puta.

Čitajući, dakle, početak prvoga pjevanja, primjećuje se kako filološka nepobitnost, tako i neosporna tečnost hrvatskoga proznoga teksta hrabro stavljenoga uz bok talijanskom originalu. Vjerojatno u cilju te tečnosti prevoditelj također talijanski pasiv (“*la diritta via era smarrita*” tj. ‘da se pravi put zagubio’) prevodi hrvatskim aktivom (“*jer sam zašao s pravoga puta*”).

Promotrimo još nekoliko stihova samoga početka *Pakla*:

“Pjevanje prvo”, 4–12

Ahi quanto a dir qual era è cosa dura,
esta selva selvaggia e aspra e forte,
che nel pensier rinnova la paura!

Tant’ è amara, che poco è più morte;
ma per trattar del ben ch’i’ vi trovai,
dirò de l’altre cose ch’io v’ho scorte.

Io non so ben ridir com’i v’intrai,
tant’era pieno di sonno a quel punto
che la verace via abbandonai.

Ah, koliko je teško reći
kako je ta šuma bila divlja, surova i strašna,
takva da na samu pomisao izaziva strah!

Tako je bila gorka da ni smrt nije mnogo gorča;
no da vam ispričam o dobru što sam ga tu našao,
govorit ću o drugim stvarima koje sam u njoj vidio.

Ne znam točno reći kako sam tamo ušao,
tako sam u onom času bio omamljen snom
kad sam napustio pravi put.

U navedenim tercinama nastavlja se Petračev odabir hrvatskoga perfekta za prijevod talijanskoga *passato remoto* (“... *sam* ... *našao*”; “... *sam ušao*”; “... *sam napustio*” za “*trovai*”, “*intrai*”, “*abbandonai*”). O semantičkoj točnosti leksičkih sadržaja u istim tercinama nema spora. Dapače, primjećuje se inzistiranje na važnom nabravanju pridjeva (“*divlja, surova i strašna*” za “*selvaggia e aspra e forte*”). Međutim, čude točne, no možda ipak suviše eksplikacije (*esplicitazioni, amplificazioni* ili *aggiunte*, kako se nazivaju u talijanskoj traduktologiji, usp. Delisle et al. 2002: 42) u šestom stihu (“**Takva da** na samu pomisao izaziva strah”) te u osmom stihu (“no da **vam** ispričam” za “*per trattar*“). Nijedna od tih eksplikacija u talijanskome nije prisutna, a u hrvatskome bi tekst i bez njih bio jednako razumljiv.

Na slične postupke koji uključuju uporabu perfekta te eksplikacije, odnosno prijevodne dodatak (usp. Delisle et al. 2002: 42), nailazit ćemo kroz cijeli Petračev tekst, pa i na kraju njegova prijevoda *Pakla*, odnosno na kraju “Pjevanja trideset i četvrtog”, gdje je Danteov završni (dodatni) stih “*e quindi uscimmo a riveder le stelle*” postao “*a onda smo izišli odande i ponovno ugledali zvijezde*” zbog nadopune nepotrebnom riječju “*odande*”.

Pogledajmo, u cilju provjere dosada iznesenih sudova o ovome tekstu/metatekstu, nekoliko tercina slavnoga “Pjevanja petoga” poznatoga kao “Pjevanje o Paolu i Francesci”. Vrijedi, u tu svrhu navesti Petračev kratki i točni uvod u sadržaj pjevanja, kao i njegovu alegorijsku interpretaciju:

Minos osuđuje duše (1–24). Pjesnici, sišavši u drugi krug Pakla, susreću bludnike koje pokreće vječan vjor (25–69). Dante sluša od Francesce iz Riminija, koja je osuđena zajedno s Paolom Malatestom, bolni slučaj njezina grijeha i onesvješćuje se od sažaljenja (70–142). / Alegorija. Minos je grešnikova savjest koja ga osuđuje na muke. Kao što ljubavna strast vije i baca bludnike amo-tamo, od mila do nedraga, tako ovdje silni vjetar nosi duše pa ih baca o pećine. (Petrač u Alighieri 2021: 105)

“Pjevanje peto”, 100–111

“Amor, che al cor gentil ratto s'apprende,
prese costui de la bella persona
che mi fu tolta; e il modo ancor m'offende,

Amor, ch'a nullo amato amar perdona,
mi prese del costui piacer si forte,
che, come vedi, ancor non m'abbanona.

Amor condusse noi ad una morte.
Caina attende chi vita ci spense”.
Queste parole da lor ci fur porte.

Quand'io intesi quelle anime offense,
china' il viso, e tanto il tenni basso,
fin che il poeta mi disse: “Che pense?”

“Ljubav, što brzo zahvaća plemenito srce,
obuzela je ovoga zbog lijepa tijela
koje mi je bilo oduzeto; a način me još i sada vrijeđa.

Ljubav, što oprašta svakomu ljubljenom da ljubi,
obuzela me tako jakom željom za njim,
da me, kako vidiš, još i sada ne pušta.

Ljubav nas je dovela u zajedničku smrt.
Kaina čeka onoga koji nam je utnuo život.”
Oni su nam dojavili te riječi.

Kad sam razumio te izmučene duše,
oborio sam pogled i držao ga tako nisko
dok me pjesnik nije upitao: “Što si se zamislio?”

Potvrđuje ova usporedba izvornika i prijevoda prethodne tvrdnje o uporabi hrvatskoga perfekta za talijanski *passato remoto* (koji je bliži hrvatskome aoristu), a primjeri za to su *obuzela*, *dovela*, *razumio*, *držao* i *upitao*; za *prese*, *condusse*, *intesi*, *tenni* i *disse*. No, ovi primjeri tek potvrđuju cjelokupnu poetiku (ili strategiju, usp. Osimo 2008: 162) prijevoda kojim se bavimo. Nešto se zamršeniji primjer glagolskoga vremena, ali i aspekta, nalazi u stihu 111 (“*Što si se zamislio*” za “*Che pense?*”).

Petrač ovo rješenje objašnjava u odnosnoj bilješci,⁸ no ne donosi objašnjenje za moguća jednostavnija, a potencijalno jednako učinkovita rješenja u hrvatskom jeziku., kao što bi npr., u okviru njegove prevodilačke poetike/strategije, bilo “*O čemu misliš?*” ili pak “*O čemu to misliš?*”. U navedenim tercinama ne nalazimo odviše dodataka – diskutabilan je, eventualno, višak veznika u prijevodu stiha 102 u kojemu za “*e il modo ancor m’offende*” u hrvatskom stoji “*još i sada*” umjesto mogućega “*još sada*”.

Važan aspekt svakoga prijevoda Danteove *Komedije* čine nosive, konceptualne, ključne riječi (usp. Osimo, 2008:156) koje bismo najradije nazvali “doktrinarnim” riječima.⁹ U cjelokupnosti svojega prijevoda, Petrač pokazuje da je toga aspekta i više no svjestan, kako u odabranim tercinama pokazuje npr. sintagma “*plemenito srce*” za “*cor gentil*” u stihu 100 “Pjevanja petoga”, koju u bilješci popraćuje napomenom o “slatkom novom stilu” Guida Guinicellija i ranoga Dantea. Međutim, prevoditelj u stihu 139 istoga pjevanja odlučuje poistovjetiti Danteove riječi “*spirito*” i “*anima*” prevodeći ih obje riječju “*duša*” (a “*spirito*” je mogao biti i ‘duh’), kao što je u već navedenim stihovima “Pjevanja prvoga” preveo “*diritta via*” iz trećega i “*verace via*” iz dvanaestoga stiha kao “*pravi put*”, iako je u prvoj sintagmu moglo stajati i ‘ispravni’. Mnogo su to manji propusti (ako ih uopće možemo nazvati propustima, s obzirom na to da u prijevodu nije uvijek moguće ostvariti posve istu distribuciju leksema) nego što je to interpretativno ključan prijevod Danteove sintagme “*doloroso passo*” iz stiha 114 “Pjevanja petoga”:

Quando risposi, cominciai: “Oh lasso, Kad sam uzmogao odgovoriti, započeo sam: “Jao meni,
quanti dolci pensier, quanto disio kolike su slatke misli, kolika li želja,

menò costoro al doloroso passo!” dovele ovo dvoje do žalosnog grijeha!”

Dakle, “*žalosni grijeh*” je Petračev prijevod za “*doloroso passo*”. Time prevoditelj predlaže jednoznačnu interpretaciju izraza koji je u izvorniku izrazito nabijen mnoštvom značenja. Zanimljivo je, međutim, da Petrač u odnosnoj bilješci predlaže i doslovnije, a pritom, samo prividno paradoksalno, i višeznačnije rješenje ‘bolni korak’. Taj ‘bolni korak’, dodajmo, može se odnositi i na psihičku bol koju su ljubavnici osje-

⁸ “Dante je spustio glavu pod težinom onoga što je čuo, zamišljen i smeten: ta stanka u razmišljanju posred ljubavne drame izoštrava njezinu jačinu, povećavajući vrijednost neizvjesnosti i očekivanje epiloga. Vergilije je prodrmao učenika, pitajući ga za intimnu tajnu njegova razmišljanja” (Petrač u Alighieri 2021: 116).

⁹ Njihova se “doktrinarnost” očituje na različitim razinama, u najmanju ruku na religijskoj, filozofskoj i poetičkoj.

čali kršeći bračne zavjete i na fizičku bol koju su osjetili zbog krvne osvete bračnoga druga koji ih je usmrtio. S obzirom na namjerno odustajanje od metričkih shema, ovo ostaje jedno od neobjašnjениh prijevodnih rješenja Petračeva teksta.

Prevoditelj Božidar Petrač odlučio je ponuditi hrvatskom čitateljstvu prijevod *Pakla* koji će biti kadar obnoviti zanimanje za Danteovo djelo u dvadeset i prvom stoljeću. Ne napuštajući filološke zahtjeve, stvorio je tekst namijenjen različitim tipovima čitatelja, uključujući one koji će čitati samo “tijelo” prijevoda, ne obazirući se na bilješke, na one koje će te bilješke itekako zanimati, ali i na one koji će uživati u usporedbi s originalom, što ga kao prevoditelj hrabro otiskuje usporedno (kako se to već talijanski kaže, “*a fronte*”). Pri segmentaciji teksta Božidar Petrač drži se Danteovih postavki, postižući u većini slučajeva mogućnost da se tekst citira “stih po stih”, ili, u najmanju ruku, “tercinu po tercinu”. Kad i nije tako, sam izvornik opravdava izuzetak, što je razvidno u slavnom “Uliksovu pjevanju”, odnosno “Pjevanju dvadeset i šestom” prvoga dijela *Božanstvene komedije*.

Štovatelji metrički vjernih prijevoda poput Kombolova ili metrički točnih prijevoda poput Marasova prijevoda u nastajanju svakako neće cijeniti ovaj Petračev hvalevrijedni pothvat. Tvrdit će da “sadržaj” nije djeljiv od “forme”. Neće biti posve u krivu. No tome pristupu prijevodima nedostaje podsjećanje na slavnu misao Luisa Hjelmsleva o tome kako i sadržaj posjeduje osobit oblik, čak i bez obzira na to koliko ga oblik formira. Tekst koji smo proučili pružio nam je primjere koliko je ovo posljednje u prijevodu Danteova *Pakla* zadržano. Nadalje, ako neka hrvatska verzija *Komedije*¹⁰ može računati s time da će još naći ponekog čitatelja, možda čak među mlađom populacijom, bit će to svakako ovaj prijevod Božidara Petrača u kojemu Danteova poezija odzvanja kroz hrvatsku prozu. Svjestan je Petrač bio da velike kulture (koliko god njihovi jezici bili “mali”, tj. “jezici manje rasprostranjenosti”, kako ih danas zovu) Danteov spjev ponovno prevode bar svakih dvadesetak godina. Njegova je namjera bila, s jedne strane, uključiti hrvatsku kulturu među velike kulture, a, s druge, pokušati privući nove, mlađe čitatelje tekstu bez kojega je teško zamisliti Europu, pa i Hrvatsku. Ta se namjera u njegovu prijevodu prvog dijela spjeva, *Paklu*, iščitava bez teškoća.

Za razliku od Kombolova prijevoda, koji je, žrtvujući nerijetko sadržajne elemente (koje smo već nazvali “doktrinarnima”) inzistirao na versifikacijskoj točnosti, Petračev prijevod, poštujući ono što je kod Dantea bilo poetsko, uzima u obzir svjetonazorske i eruditske elemente spjeva. Jer poezija, epska poezija (za razliku od lirske) u doba kad je Dante stvarao (a i mnogo prije, pa još i nešto poslije) nipošto nije bila “samo

¹⁰ Krajem 2022. godine očekuje se Petračev prijevod *Čistilišta*, a krajem 2023. *Raja*.

poezija”. Ona je bila i govor o svijetu.¹¹

Upravo taj “govor o svijetu” kakvim ga je Dante vidio (od književnosti do politike) prisutan je u Petračevu prijevodu; on diktira prevoditeljsku poetiku/strategiju koju smo u ovome prilogu pokušali ilustrirati. Stoga je ovaj prevoditelj za svoj prijevod odabrao prozu (kojom se početkom dvadesetoga stoljeća poslužio i Iso Kršnjavi, ali s manjim uspjehom), ali prozu koja će biti postavljena uz bok (*a fronte*) Danteovu stihovanju i grafički ga bar dijelom oponašati¹² povremeno prelazeći u slobodni nerimovani stih. Da će ovaj prijevod naći svoje mjesto među suvremenom čitateljskom publikom, tome se prevoditelj svakako nada. A hoće li se ovome prijevodu to doista dogoditi, ne možemo znati. Možemo samo citirati naslov značajnoga članka Vinka Lozovine s početka dvadesetoga stoljeća: “Danteova *Komedija* u prijevodu. Da li u prozi ili u stihovima? Da li s rimama ili bez njih?” (Lozovina 1909). Uvrstio je Petrač taj Lozovinin članak u svoju posvetu Danteu. Prikladnost proze i stiha i dalje ostaje pitanje za daljnja proučavanja. Međutim, rimu u hrvatskim prijevodima dugih epskih sastavaka s talijanskoga vrijeme je svakako pregazilo. Jedino je to sigurno.

¹¹ Za to je npr. primjer poglavlje “Primjeri prisutnosti filozofije u Božanstvenoj komediji” (Imbach 2022: 43–60).

¹² O važnosti grafičkog oblika kao posebnosti poezije onkraj njenih zvukovnih, ritmičkih i srokovnih elemenata usp. Slamnig 1981: 15.

LITERATURA

- ALIGHIERI, Dante. 1909. *Božanstvena komedija. Prvi dio. Pakao*. Prev. Iso Kršnjavi. Zagreb: Matica hrvatska.
- ALIGHIERI, Dante. 1912. *Božanstvena komedija. Drugi dio. Čistilište*. Prev. Iso Kršnjavi. Zagreb: Matica hrvatska.
- ALIGHIERI, Dante. 1915. *Božanstvena komedija. Treći dio. Raj*. Prev. Iso Kršnjavi. Zagreb: Matica hrvatska.
- ALIGHIERI, Dante. 1976. *Djela, knjiga druga. Božanstvena komedija*. Prev. Mihovil Kombol i Mate Maras. Prir. Frano Čale i Mate Zorić. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- ALIGHIERI, Dante. 2021. *Pakao*. Preveo Božidar Petrač. Zagreb: Matica hrvatska.
- ALIGHIERI, Dante. 2021. *Pakao*. Preveo Vladimir Nazor. Koprivnica: Šareni dućan.
- BIOČINA, Mila. 2009. "Bobovišća – Nazorova tiha luka mira". *Zbornik radova „Nazorovi dani“, 2003. – 2009.* Ur. Andrija Biličić i Mirjana Ostojica. Postira – Brač: OO "Nazorovi dani" i OŠ Vladimira Nazora: 40-43.
- DELISLE, Jean, Hannelore LEE-JANKE i Monique CORMIER. 2002. *Terminologia della traduzione*. A.c. di Margherita Ulrych. Trad. di Caterina Falbo e Maria Teresa Musacchio. Milano: Hoepli.
- GRČIĆ, Marko i Božidar PETRAČ (prir.). 2021. *Svijet i Dante. Tekstovi pjesnika i mislilaca 20. stoljeća o Danteu u povodu njegove sedamstoljetnice smrti*. Zagreb: Alfa.
- GRGIĆ MAROEVIĆ, Iva. 2009. *Poetike prevođenja. O hrvatskim prijevodima talijanske poezije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- IMBACH, Rudi. 2022. *Portret pjesnika kao filozofa. O filozofiji Dantea Alighierija*. Prev. Maja Herman Duvel. Zagreb: Dominikanska naklada Istina.
- KRAVAR, Zoran. 1993. *Tema "stih"*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti.
- KRAVAR, Zoran. 1999. *Stih i kontekst. Teme iz povijesti hrvatskoga stiha*. Split: Književni krug.
- LOZOVINA, Vinko. 1909. "Danteova Komedija u prijevodu. Da li u prozi ili u stihovima? Da li s rimama ili bez njih?". *Glas Matice hrvatske* 18–20: 45–151.
- MARAS, Mate. 2021. "Novi prijevod Božanstvene komedije". 11. *Zagrebački prevodilački susret*, 22. i 23. 10. 2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IG6bAiWF4AE> (9. studenoga 2022.)
- MRKONJIĆ, Zvonimir. 2009. "Prevoditi uglazbljeno". *Pjev i prepjev*. Prir. Iva Grgić Maroević i Sead Muhamedagić. Zagreb: DHKP: 53–58.
- OSIMO, Bruno. 2008. *Traduzione e qualità*. Milano: Hoepli.
- PERIČIĆ, Denis. 2021. "Važan zaboravljeni prijevod". *Pakao*. Dante Alighieri. Prev.

- Vladimir Nazor. Koprivnica: Šareni dućan.
- PETRAČ, Božidar. 2020. "Marasov povratak Danteu", *Kolo* 2. URL: <https://www.matica.hr/kolo/610/marasov-povratak-danteu-30440/> (9. studenoga 2022.)
- PETRAČ, Božidar (prir.). 2021. *Hrvati i Dante. Spomenica Društva hrvatskih književnika o 700. obljetnici Danteove smrti*. Zagreb: Društvo hrvatskih književnika.
- POPOVIČ, Anton. 2006. *La scienza della traduzione*. Trad. di Daniela Laudani e Bruno Osimo. Milano: Hoepli.
- RISSET, Jacqueline. 1985. "Traduire Dante". *La divine comédie*. Paris: Flammarion: 15–22.
- SANTAGATA, Marco. 2022. *Dante, roman o njegovu životu*. Prev. Tanja Čale i Antonija Radić. Zagreb: Sandorf.
- SLAMNIG, Ivan. 1955. "O versifikaciji prepjeva". *Mogućnosti* 12: 859–970.
- SLAMNIG, Ivan. 1981. *Hrvatska versifikacija. Narav, povijest, veze*. Zagreb: Liber.
- SLAMNIG, Ivan. 1997. *Stih i prijevod*. Dubrovnik: Matica hrvatska.
- TOMASOVIĆ, Mirko. 2002. *Domorodstvo i europejstvo. Rasprave i refleksije o hrvatskoj književnosti XIX. i XX. stoljeća*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- TOMASOVIĆ, Mirko. 2007. "Pabirci iz prijevodoslovlja hrvatskoga". *Tradicija i individualni talent*. Prir. Iva Grgić, Višnja Machiedo i Nada Šoljan. Zagreb: DHKP: 9–29.
- VIDOVIĆ, Radovan. 1965. "Dante u hrvatskim i srpskim prijevodima". *Analize i studije*. Split: Matica hrvatska: 66–103.

A NEW TRANSLATION OF DANTE'S INFERNO OR ABOUT POETRY IN PROSE

IVA GRGIĆ MAROEVIĆ

ABSTRACT

The paper starts with a brief survey of the history of the Croatian translations of Dante's *Divine Comedy* (already treated in more detail elsewhere, by the author and others), insisting, this time, on the judgement that this history was predominantly a search for adequate metrical solutions. The central part of the paper chooses several examples of a very different, recent translation of *Inferno* by Croatian translator Božidar Petrač in order to analyse his translation strategy. Published in 2021, the seventh centenary of Dante's death, Petrač's translation offers a prose translation juxtaposed (*a fronte*) to Dante's poetry. While Petrač's prose is somewhat explanatory in its solutions, his translation aims (and succeeds) in being readable to several types of audiences: those who will appreciate the confrontation with the original; those who will consult the introductions to every canto and the notes that accompany it; and those who will, eventually, be able to read it in Croatian without too many difficulties. Special attention is dedicated to Dante's key words, conceptual words, or, as the paper prefers, 'doctrinary' words. These are treated by the translator with utmost care, as is adequate for Dante's masterpiece which was for too long mistaken for only a work of poetry, while it was also a narration of the world of Dante's time. The conclusion of the paper is that Petrač as translator has offered the contemporary Croatian readers a (meta)text which will function for them as a text, and has also ended the insistence on the rhyming (or, at least, metrical) scheme as the dominant of Croatian translations of the *Comedy*. This translation will be the first of the Croatian ones to enter and live in the twenty-first century.

KEY WORDS:

Dante, *Divine Comedy*, *Božidar Petrač*, *translation strategy*

SLOBODNI STIH TONKA MAROEVIĆA

ANDRINO DUŽEVIĆ

Torjun 3, HR – 21460 Stari Grad (Hvar)
duzevic.andrino3@gmail.com

UDK: 821.163.42.-1.09
Maroević, T.801.655.7
DOI: 10.15291/csi.4002
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 19. 4. 2022.
Prihvaćen za tisak: 8. 7. 2022.

Na temelju stihovno-teorijske literature analizira se slobodni stih Tonka Maroevića. Prvi dio rada sažeto prikazuje znanstvene opise slobodnoga stiha na kojima se temelji analiza slobodnoga stiha Tonka Maroevića. Središnji dio rada posvećen je analizi ritmičke, grafičke (strofičke) i eufonijske strukture Maroevićeva slobodnoga stiha. Analiza prikazuje koja metrička svojstva uzrokuju svojevrsnu ritmičku stegnutost. Točnije, prikazuje trenutke aritmičnosti stiha, kao i tijekom njegova postupna oslobođenja od određenih metričkih konstanti koje su vidno, ali i čujno, opterećivale ritmičku strukturu pjesme. Posebna se pažnja posvećuje tipu slobodnoga stiha (*duh metra u pozadini*) kojem je vezani stih metrometrička podloga. U zaključnome dijelu prikazuju se tipovi i podtipovi slobodnoga stiha u Maroevićevu pjesništvu koji su se iskristalizirali ovom analizom.

KLJUČNE RIJEČI:

Tonko Maroević, ritam, grafički aranžman, eufonija, slobodni stih, tipovi i podtipovi slobodnoga stiha

1. PROBLEM SLOBODNOGA STIHA U (HRVATSKOJ) KNJIŽEVNOSTI

Izraz “problem slobodnoga stiha” upozorava nas na činjenicu različitoga pristupanja pojavi slobodnoga stiha u književnosti. Štoviše, stihovno-teorijska literatura, iz pera etabliranih stihologa, upućuje nas na različite perspektive u proučavanju fenomena “slobodni stih” pa ćemo tako pronaći, među ostalim, i različita mišljenja o vremenskom lociranju slobodnoga stiha u hrvatskoj književnosti. Jasno je, međutim, da je vezani stih prisutan stoljećima pa je stihovno-teorijska literatura već iscrpila pozamašan broj njegovih pojavnih oblika. Preciznije formulirano, znamo koja obilježja termin vezanoga stiha asimilira – npr. čvrst rimarij i uredno složene strofe – dok je kategorija slobodnoga stiha sposobna štošta asimilirati, pa možda i pojave vizualnoga pjesništva ili, na primjer, pjesništva futurizma, čemu su se neki zdušno suprotstavljali i predstavljali vlastite termine za opis pojedinih stihovnih oblika.¹ Dakako, različitosti u pristupu proučavanja ne osporavaju zajednički cilj stihologa – što bolje i što sustavnije opisati pojavu slobodnoga stiha. Neminovno je dugo trebalo da dođe do svojevrzne reforme versifikacijskoga sustava u pogledu oslobađanja stiha od uzusa proizvedenoga tradicionalnom metričkom aparaturom. Štoviše, tek akcenatska pregradnja stiha u 19. stoljeću² vodi prema radikalnom zaokretu: “Razabire se da je u prve dvije

¹ Tu se ponajprije misli na Filippa Tommasa Marinettija koji grafički radikalizam, uzrokovan poezijom bliskom tehničkim izumima, naziva riječima u slobodi (*parole in libertà*). Štoviše, autor ističe da je termin *parole in libertà* adekvatniji u asimilaciji poezije koja podrazumijeva riječi “razbacane” po papiru negoli je to termin “slobodni stih”. Sličnoga je mišljenja i po pitanju vizualnoga pjesništva (npr. lirski ideogrami Guillaumea Apollinairea i pjesništvo kubizma uopće). Stavove o terminu *parole in libertà* Marinetti je 1913. iznio u svom manifestu *Destrukcija sintakse – Bežična imaginacija – Riječi u slobodi* (v. Jurić 2006: 70–76).

² U tom se pogledu izdvaja perspektiva Marina Franičevića koji u *Raspravama o stihu* (1979) vjerno bilježi naglasak u stihu starije hrvatske književnosti. Dapače, pridaje mu izrazitu pozornost slažući svoja zapažanja o stihu pojedinoga autora u tablice, iskazujući postotak naglašenosti pojedinoga sloga. Međutim, očito je, pa i vrlo logično da se “naš stari stih, kako pisani tako i usmeni, nije u pravilu osnivao na naglasku” (Slamnić 1981: 125). Jednostavno, perspektiva proučavanja stiha Marina Franičevića asimilira previše varijacija u naglašavanju, što je i očekivano jer se usustavljanje naglasaka nije još dogodilo, stoga “akcenatski stih nije moguć ako nema ustaljenoga akcenta, ortoepije, u književnome jeziku, tako da se on mogao razviti tek onda kad je novoštokavska akcentuacija uzeta kao osnova književnoga izgovora za sve Hrvate” (Slamnić 1981: 83). Takvoga mišljenja je i Svetozar Petrović (2003). Naravno, varijabilnost naglasaka ponekad je u stihu očita, pa i onda kada je proces usustavljanja naglasaka gotov, ali ona proizlazi iz tendencije, koju proučavatelji stiha najčešće zamjećuju, pojedinoga autora da pojedine riječi naglasi “svojim” naglaskom zbog zadovoljavanja potreba u stihu ili, jednostavno, zbog primjera kojima priroda stvari ne dopušta drukčiji naglasni sustav. Dakle, nepotrebno je, pa i apsurdno Galovićevu kajkavsku pjesmu *Crn-bel* ili Nazorovu čakavsku pjesmu *Seh-duš dan* pokušati čitati s usustavljenim novoštokavskim naglaskom. Zadovoljenje potrebe stiha možemo uočiti, na primjer, u stihu Vladimira Vidrića. Naime, vrlo je teško da pjesnik stih *Udaraju vesla* čita kao – UUU – U, što je, prema novoštokavskom naglašavanju, točno. Međutim, Vidrić je mogao taj stih naglasiti kao kajkavac na

trećine dvadesetoga stoljeća silabički stih iščezao iz hrvatske umjetne poezije, a da je akcenatski princip rodio logaedski stih, koji je utro put verbalnom, besjedovnom stihu” (Slamnig 1981: 88).

Slamnig kraj 19. stoljeća (1897.) određuje kao trenutak pregradnje silabičkih stihoa te naznačuje da se “u 19. stoljeću javlja i tzv. slobodni stih, stih složen od fonetskih riječi i skupina riječi. On je biblijski intoniran, a prvi se njime poslužio N. Tommaseo, a onda Mažuranić” (Slamnig 1981: 72). Međutim, davati prvenstvo Tommaseu u pisanju slobodnim stihom previše je snažna konstatacija, osobito u kontekstu drugdje iznesena Slamnigova mišljenja da je u “izrazito slobodnom stihu složena i najstarija poznata hrvatska pjesma, tzv. *Šibenska molitva* (...) *Šibenska molitva* nedvoumno je složena u *slobodnom stihu* (mjere su skupine riječi)” (Slamnig 1981: 135). Iz Slamnigova pristupa slobodnome stihu uočavamo da pojavu slobodnoga stiha ne vezuje uz točno određeni književnopovijesni trenutak, već je slobodni stih, u njegovoj perspektivi, vremenski rastezljiva koncepcija. Tako možemo govoriti o pojavi slobodnoga stiha još u 14. stoljeću (*Šibenska molitva*) pa sve do Mažuranića koji u tome stihu 1848. piše *Hrvati Mađarom*. Štoviše, iako se slobodni stih, smatra Slamnig, proteže kroz različita književnopovijesna razdoblja, u jednom književnopovijesnom trenutku on dolazi kao “barjak novatorstva”. Jednostavno, treba pronaći naziv za stihovnu pojavu koja oduvijek egzistira u književnome prostoru da bi se ista uspješno afirmirala, a za

drugom slogu (U – UU – U) upravo zbog zadovoljenja “potreba” čistoakcenatske versifikacije, i to one “klasične” u kojoj je dvosložna slabina norma. O navedenom primjeru varijabilnosti naglaska govorio je Zoran Kravar u članku “O stihu Matoševa soneta *Jesenje večer*” u knjizi *Stih i kontekst*, odakle je i primjer preuzet (Kravar 1999: 99). Uz navedeno, treba još spomenuti i polunaglašene slogove koji se, ako je potreba stiha takva, mogu smatrati i naglašenima, a riječ je o proparoksitonim složenicama. Takve složenice, koje imaju dug središnji slog, možemo tretirati, iako postoji samo jedan “pravi” naglasak, složenicama s dvama naglascima (npr. *stremēnih*, *pitānje*, *oružje*). Navedeno pravilo proisteklo je iz pera Ivana Slamniga u knjizi *Hrvatska versifikacija*, a dodatno ga je elaborirao i Slaven Jurić u članku “Čistoakcenatski stih u hrvatskoj moderni” koji je objavljen u zborniku radova *Komparativna povijest hrvatske književnosti*, ističući upravo primjer proparoksitone složenice koje imaju dva naglaska zbog potrebe zadovoljenja metričke sheme (Jurić 2000: 115–122). Razvidno je da se akcenatski stih javlja s usustavljanjem naglaska hrvatskoga književnog jezika koji omogućuje da stihu pristupamo sa što manje iznimaka, i to drastično manje, jer “stari pisani i usmeni stih bili su rašireni na vrlo velikom području, gdje je bilo nekoliko govora, koji su se razlikovali po mjestu naglaska, intonaciji, kvantiteti” (Slamnig 1981: 126). Zaključno, usustavljanje naglaska doprinosi jačanju naglaska u stihu i on postaje važan element metra, osim u pojedinim primjerima gdje se usustavljeni naglasni sustav remeti, a njih je moguće podijeliti u tri skupine: a) primjeri zadovoljenja metričke slike stiha, b) primjeri u kojima priroda stiha ne dopušta usustavljeni naglasak (na primjer, dijalektalno pjesništvo) i c) primjeri proparoksitonih složenica. Dakako, treba razlikovati pjesništvo pisano književnim jezikom u kojem obilježjima kajkavskoga ili pak čakavskoga naglasnog sustava možemo, ovisno o području s kojeg autor dolazi, opravdati naglašavanje pojedinih riječi u stihu u svrhu zadovoljenja potreba stiha (navedeni primjer Vladimira Vidrića) od pjesništva pisanoga čakavskim ili pak kajkavskim dijalektom u kojem pjesmi pristupamo *a priori* – sa svim definiranim specifičnostima pojedinoga dijalekta.

njezinu afirmaciju u hrvatskoj književnosti zaslužan je upravo Antun Branko Šimić (usp. Slamnig 1981: 136). Slamnig, nadalje, prozodijskim zakonitostima pokušava razgraničiti vezani i slobodni stih, ističući kategorije unutar kojih stih priznajemo vezanim odnosno slobodnim stihom. Tako se vezani stih kreće u kategorijama trohejske i daktilske inercije, odnosno dvosložne i trosložne mjere. Ako su između dva naglašena iktusa moguća više od dva nenaglašena sloga, onda već govorimo o slobodnom stihu. Dakle, trosložne slabine u stihu već tretiramo kao područje slobodnoga stiha. Navedeno pravilo Slamnig testira na određenim pjesmama pa ističe Cesarićeve stihove

Ništa mi neće ostat od uma,
Nijedna misao mrtvoga duha;
Ja neću imat ni uha ni sluha,
Da slušam tišinu svojega šuma.

(Slamnig 1981: 131)

koje ubraja u vezane stihove. Jasno je da Šoljanov stih trosložnim slabinama zalazi u područje slobodnoga stiha:

da je vojska pod oružjem, da zastave trepte,
i ja, da svako jutro dižem utege
da budem jak u nepoznatu svrhu.

(Slamnig 1981: 132)

Koliko je navedena zakonitost varljiva dokazalo bi daljnje testiranje pravila na većem broju suvremenih pjesama koje su pisane slobodnim stihom, a dominantno su pisane dvosložnom mjerom. Kako ne bismo ostali samo na teoretiziranju materije, sljedeći primjer pjesme Tonka Maroevića iz zbirke *Trag roga, ne bez vruga* (1987) ocrtava navedeno metričko stanje:

U pet sati predvečer
iza zida
prije jela
ruku u vatru

(Maroević 1987: 56)

Svakako je pretežito binarni ritam čujan u navedenom primjeru, a nenaglašeni slogovi ne prelaze mjeru od dva. Dakle, navedeni Maroevićev slobodni stih, prema Slamnigovu ključu, ne udovoljava kriteriju slobodnoga, već vezanoga stiha. Da nije riječ o vezanom stihu, dovoljno je pogledati lomljenje redaka kojim autor stavlja grafički aranžman stiha u prvi plan. Štoviše, autor kraćenjem redaka pravi odmak od uredno složenoga vezanog stiha, a još manje možemo govoriti o vezanom stihu u navedenom primjeru jer on ne udovoljava kriteriju barem jednoga stalnog unutrašnjega obilježja.³ Stoga, zaključak da “slobodni stih znači u suvremenoj versifikaciji dva tipa stiha: ili je to akcenatski stih s više od dva moguća nenaglašena sloga između naglašenih (iktusa) ili je stih kojemu je jedinica fonetska riječ” (Slamnig 1981: 134) vrlo je diskutabilan, misleći pritom na prvi dio konstatacije. Naime, takva tvrdnja upućuje na razmišljanje koje ga ujedno i opovrgava: kako objasniti Šimićev tip slobodnoga stiha složen od jednoga naglašenog kojeg slijedi jedan do dva nenaglašena. Dakle, norma toga tipa stiha ne premašuje više od dva nenaglašena sloga.

Slamnig zamjećuje da bi se mjera vezanoga stiha mogla i izmijeniti jer “princip da mjera ne smije imati više od tri sloga došla nam je iz germanske versifikacije gdje to odgovara prirodi jezika. Nema razloga da ne ozakonimo mjeru od četiri sloga. U prirodi našega jezika nema ničega što bi se tome usprotivilo” (Slamnig 1981: 133). Svjestan, dakle, labilnosti teorije o mjeri “više od dva nenaglašena” naslućuje novonastali problem: ponudio je s jedne strane zakonitost prema kojoj razlikujemo vezani od slobodnoga stiha, a s druge strane ista ta zakonitost može varirati i time omogućiti da vezani stih ulazi u područje slobodnoga. Navedenom tvrdnjom ulazimo u područje preklapanja vezanoga i slobodnoga stiha, što Slamnig apostrofira:

Stih koji u nedostatku boljeg izraza nazivamo “slobodnim” znači uspostavljanje nove hrvatske prozodijske jedinice – akcenatske cjeline, koja bi se mogla spajati u zvukovne paralelne ili jednakovrijedne cjeline, drugim riječima u vezane stihove: njihova je sloboda u tome što stihovi mogu biti dulji ili kraći i što nema uzusa da se slažu u strofe ili u zatvorene oblike pjesme (Slamnig 1981: 96–97).

Iako se Slamnigova teorija može učiniti kontradiktornom, on želi istaknuti upravo funkcioniranje vezanoga i slobodnoga stiha, njihovu dimenziju funkcioniranja koja

³ Stutterheimeova formalna načela (unutrašnja i granična) razradio je Slaven Jurić u knjizi *Počeci slobodnoga stiha* (Jurić 2006: 18–23). Očigledno, ovim stihom Maroević podsjeća na izuzetno kratke ekspresionističke slobodne stihove simplificirane sintakse. Inače, oni su obilježeni kratkoćom, ali i svođenjem stiha samo na jednu riječ, što je Maroević vrlo često radio. Bit će više riječi o tome u sljedećoj etapi ovoga rada, sada ovaj primjer služi samo kao “osporavatelj” navedene zakonitosti po kojoj je ovaj stih vezan.

nije međusobno isključiva. Dapače, istovremeno egzistiranje vezanoga i slobodnoga stiha u jednoj pjesmi legitiman je postupak, a sve zbog toga što suvremeni pjesnici ne osjećaju više “tiraniju vezanoga stiha” (Slamnig 1981: 137). Dakle, dva tipa stiha – vezani i slobodni – međusobno koegzistiraju.⁴ Slamnig posvećuje pažnju još jednoj varijanti slobodnoga stiha – verbalnom (besjedovnom stihu) koji se zasniva na fonetskim riječima (akcenatska cjelina, prava ili neprava riječ). O besjedovnom stihu Slamnig je govorio mnogo prije u *Disciplini mašte* (1965), ističući vezu stiha bugarštice i suvremenoga stiha Slavka Mihalića. Tako Slamnig ističe da se Mihalićev stih dijeli na raznosložne članke, kao i stih bugarštice. Za člankovitost, terminom kojim se služi u objašnjavanju veze tih dvaju stihova, napominje: “Evo i opet govoreći o slobodnom stihu upotrebljavamo termin iz prozodije vezanoga stiha” (Slamnig 1965: 113). Štoviše, zaključkom osnažuje tu rečenicu:

Suvremeni stih (namjerno ne kažem “slobodni”) predstavlja sintezu tonskoga i člankovitog stiha: formant zvukovne strukture su i naglasci i članci; najmanja jedinica je riječ, ili grupa riječi pod istim akcentom, što ovdje, posudivši klasični termin, nazivam stopom (Slamnig 1965: 114).

S obzirom na to da člankovitost vezujemo uz silabičku versifikaciju koja s jačanjem akcenta, kao i formiranjem čistoakcenatskoga sustava, nema više značaja, Slamnig u *Hrvatskoj versifikaciji*, u objašnjavanju besjedovnoga stiha, preinačuje svoje mišljenje i tako “članke” zamjenjuje s terminom “fonetske riječi”. Dakle, akcent jača, a silabizam slabi pa teško možemo govoriti o metričkoj usporedbi stiha bugarštice s Mihalićevim stihom, ali duljinom stiha, dakako, Mihalićev stih podsjeća na stih bugarštice. Takav odnos objašnjavamo Petrovićevim terminom metametričnosti stiha (usp. Radovčić 2004: 194).

Govoreći o komparativnoj tipologiji slobodnoga stiha, Petrović ističe provodne i mjesne činitelje ritma. Ističe njihovu važnost u pogledu njegove tipologije, ali samo u metričkom smislu jer, inače, takvi činitelji “čine se ipak nedovoljnima kao njegovo određenje” (Petrović 1976: 317). Stoga možemo govoriti o (provodnim) činiteljima pjesme, pisane slobodnim stihom, u cjelini ili pak o mjesnim činiteljima koji se usredotočuju na pojedine parove stihova u pjesmi. Možemo i utvrditi da je česti provodni činitelj pjesme u slobodnome stihu grafička segmentacija teksta, ali ne možemo utvrditi uopćeni mjesni činitelj pjesme u slobodnome stihu jer to već zahtijeva detaljniju

⁴ Tezu o međusobnoj koegzistenciji Slamnig u *Hrvatskoj versifikaciji* objašnjava na primjerima Šimićevih i Tadijanovićevih pjesama (Slamnig 1981: 136–137).

analizu pojedinačnih korpusa (ako i tada). Štoviše, vrlo je teško utvrditi i relativnu važnost ritmičke uloge mjesnoga činitelja:

Ritmička uloga mjesnih činilaca u slobodnom stihu toliko je potencijalno raznovrsna, sami su ti činioci toliko brojni, a njihova izrazitost toliko raznolika, da je teško i pomisliti da bi se u opisu samom mogla naći pouzdana osnova za uspostavljanje neke tipološki značajne hijerarhije elemenata i za procjenu njihove relativne važnosti (Petrović 1976: 317).

Što se tiče klasifikacije po mjesnom činitelju, zamisliva je i tipologija slobodnoga stiha koja bi uzimala u obzir kriterij kvantitativne zastupljenosti pojedinoga mjesnoga činitelja, ali takav bi kriterij sam po sebi bio poprilično nepouzdan. Naime, Petrović naglašava da ne možemo pronaći jasan kriterij prema kojem ćemo odrediti kvantitativnu zastupljenost mjesnoga činitelja. Štoviše, moguće je, na primjer, da se proučavatelj stiha nađe pred situacijom u kojoj:

mjera provođenja nekog mjesnog činioca u jednom pjesničkom tekstu bude čak i maksimalna (kakva je npr. mjera provođenja rasporeda naglasaka u Šimićevoj pjesmi *Ljubav*), a da taj tekst, zbog veće ritmičke izrazitosti nekih drugih mjesnih činilaca koji, međutim, nemaju tako velike mjere provođenja, ili iz nekih drugih razloga, ispravno smatramo tipološki srodnijim tekstovima u kojima je onaj prvi mjesni činilac male provedenosti ako ne i posve odsutan... koliko god bi klasifikacija po mjesnom činiocu morala biti nepouzdana, a često i sasvim arbitrarna, već po izboru toga vladajućeg činioca, toliko bi i zanemarivanje drugih mjesnih činilaca ritma bilo u načelu neadekvatno određanju slobodnog stiha od kojega smo u klasifikaciju pošli, a po praktičkom efektu takvo da bi dovelo do najfantastičnijih grupiranja nesrodnih i razdvajanja srodnih pojava (Petrović 1976: 318).

Petrović jasno želi istaknuti važnost uspostavljanja što čvršćih kriterija kako bi ujedno i tipologija slobodnoga stiha bila točnija. Dakle, pravilna tipologija Šimićeve stiha moguća je sagledavanjem metričkih osobitosti (mjesnih i provodnih činitelja), ali ne samo metričkih, već one samo predstavljaju jedan vid pristupa stihu, koji mora biti nadopunjen planom poetike, odnosno metametrike. Tek takva jedna cjelina omogućava valjanu komparativnu tipologiju slobodnoga stiha. Dapače, omogućava nam da određene metričke obrasce, kao što je prisutnost tradicionalnih stihova u slobodnome stihu, promatramo na različitim razinama. Zaključno, slobodni se stih uvijek

ostvaruje kroz neki vid tradicije (eksplicitan ili implicitan) i on se s obzirom na taj kriterij određuje, ali jedino pitanje je – je li to metrički ili metامتريčki kriterij (Petrović 1976: 317–320).

Načelno, kad pristupamo slobodnom stihu, pristupamo mu sa spektrom spoznaja o vezanome stihu. Štoviše, vrlo često te spoznaje nastojimo testirati na primjerima slobodnoga stiha. Tako, na primjer, postupak ostvarivanja ritmičnosti označujemo “lako vidljivim” u vezanom stihu, dok se u slobodnom stihu moramo “napregnuti” da bismo zabilježili pravilan slijed određenih metričkih jedinica koje doprinose ritmičnosti. Međutim, problem koji se uvijek pojavljuje prilikom testiranja jezičnih jedinica koje vezanome stihu osiguravaju ritmičnost jest taj što ritmičnost vezanoga stiha svrstavamo u apriornu kategoriju pa, analogijski, to isto radimo i sa slobodnim stihom koji je razlabavljen od čvrstih sprega vezanoga stiha. Tako će i Ivan Slamnig u pojedinim Šimićevim pjesmama detektirati pravilnu izmjenu naglašenih i nena-glašenih slogova i ustanoviti ritmičnost koju Šimić time provodi. Međutim, element ritmičnosti Šimićeva stiha može izostati u Mihalićevu stihu, ali on može biti oprem-ljen elementom ritma kojeg Šimićev stih ne posjeduje (v. Kravar 1992: 208). Iako se čini da isti iskaz vrijedi i za dvojicu pjesnika vezanoga stiha, usustavljenost me-tričkih pravila vezanoga stiha upućuje na činjenicu da će ritmotvorni faktor (rima) biti prisutan i kod jednoga i kod drugoga pa eventualne metričke razlike možemo tražiti unutar njihovih rimarija. U slobodnome stihu, s druge strane, slijed određenih metričkih jedinica ponekad uopće ne prelazi granicu poslije koje možemo donositi zaključke o pravilnoj ili barem djelomično pravilnoj alternaciji istih pa onda “apo-steriorno ustanovljiva prisutnost ritma u pojedinim uzorcima verlibrističke versifi-kacije ne daje razloga da se pojmom ritma i u definicijama slobodnoga stiha služimo kao univerzalijom, onako, dakle, kako se njime služimo definirajući pojedine tipove vezanoga stiha ili vezani stih uopće” (Kravar 1992: 209). Razloge takvoga postupka možemo tražiti ponajprije u sveprisutnosti vezanoga stiha koji stoljećima zaokuplja pažnju pjesnika pa su se stvorila kanonska pravila njegova pravljenja koja omogu-ćuju usustavljene postupke ritmičnosti koje mi jednostavno očekujemo skoro kod svakoga pjesnika vezanoga stiha.

Da elementi ritmičnosti u slobodnome stihu nisu usustavljeni onako kako su u vezanome dokazuju i različite formulacije ritma proistekle iz pera Gustava Kahna koji propagira *osobni ritam*, dok Amy Lowell koristi termin *promjenjivi ritam*, a Arno Holz *nužni ritam* (Kravar 1992: 209). Naime, nužni se ritam “uvijek iznova rađa iz sadržaja, tj. iz zvuka i značenja svake pojedine riječi ili iskazne cjeline od kojih se sastoji pjesma” (Kravar 1992: 210). Međutim, “nedostajala bi mu, naime, stalnost mjere i forme, jedan od osnovnih uvjeta ritmičke organizacije govora ili

bilo kojeg drugog događanja” (Kravar 1992: 210). Dakle, Kravar osporava takve oblike ritma u pjesničkim djelima jer se utječu onomu što zapravo poništava preduvjet ostvarivanja ritma i zbog toga ih označava “izobličenjima”. Kravar je isto tako govorio i o jednoj uvriježenoj pretpostavci u odnosu vezanoga i slobodnoga stiha. Naime, opovrgavanje teze da se slobodni stih opire metru, a utječe ritmu izražava formulom: “vezani stih = metar : slobodni stih = ritam” koju bi trebalo preoblikovati u formulu: “vezani stih = mjereni ritam : slobodni stih = nemjereni ritam” (Kravar 1992: 210, 211). Stoga, da metar i ritam nisu u suprotnosti dokazuje i činjenica da metar propisuje “što u određenom stihu nastupa u ulozi ritmičkoga signala, u kojem rasporedu i količini te, na kraju, uz kolika moguća odstupanja”. Štoviše, “metar, tako reći, bdije nad ritmom, i to ne da bi ga sputavao, nego zato da jamči za njegovu stalnost i tako sprečava njegov prijelaz u aritmiju” (Kravar 1992: 211). Iako metar i ritam nikako nisu u suprotnosti, valjalo bi svakako upozoriti na odnose mjerenoga i nemjerenoga ritma. Dakle, onoga koji se nalazi onkraj granice ritma. Taj “nemjereni” ritam Kravar pronalazi u europskoj umjetnosti kasnoga 19. stoljeća i ranoga 20. stoljeća te ističe da se prometnuo u “vrhunski formalni ideal”. Štoviše, moderno verlibrističko pjesništvo sklono je sve više rastakanju ritma, onakvoga kakav je on u vezanome stihu, pa će slobodni stih ponekad biti pomirljiv prema fenomenu aritmije. Stoga, nepotrebno je apriorno pristupanje ritmu slobodnoga stiha isključivo s označnicama vezanoga stiha, koje potom ovjeravamo na pojedinačnom primjeru slobodnoga stiha:

Neizravno pak iz toga slijedi da je slobodni stih, uza sve pohvale njegovoj ritmici, zapravo prostor krize ritma te da bi u svrhu njegova valjana određenja bio potreban opći pojam stiha u kojem komponentu ritma ne bismo onoliko isticali koliko to činimo kad minimalne uvjete stihovnosti stiha određujemo imajući pred očima vezani stih (Kravar 1992: 212).

Odgovor na pitanje zašto je nepotrebno slobodnome stihu pristupati apriorno s označnicama vezanoga stiha pronaći ćemo i u načinu hijerarhijske organizacije elemenata u vezanome odnosno slobodnome stihu. Naime, u vezanome stihu ritam zadržava visoko mjesto na hijerarhijskoj ljestvici, a ostali elementi subordinirani su ritmu. Grafički aranžman ili pak eufonija, možemo reći, samo podcrtavaju ritmičnost kao takvu, ali nikako ne spadaju u prvi plan. Međutim, hijerarhijska organizacija elemenata u slobodnome stihu podosta je drukčija. Tako se u slobodnome stihu nikada ne odustaje od grafičke segmentacije teksta. Ona je provodni činitelj verlibrističkoga teksta, ali ritam, koliko god on može (ali i ne mora) doći do izra-

žaja bilježenjem prozodijskih veličina ili sintaktičkih granica, ne može biti važna odrednica koja ostale elemente stavlja u subordinirani položaj. Stoga, vezanome se stihu “može oduzeti sve osim ritma, a da on ne prestane biti stih”, dok se slobodni stih “posve zna lišiti ritmičke forme” (Kravar 1992: 212–213). Dakako, slobodni stih, kao izvanritmički signal, ne asimilira samo grafiku, već i ostale eufonijske elemente, a “osamostaljenje izvanritmičkih stihotvornih rutina – kojega su tipični simptomi eufoničke figure s aritmički, neperiodički raspoređenim jedinicama, rime bez čvrste sheme, svojevolumno oblikovane nakupine redaka podređene logici iskaza, a ne unaprijed zadane forme – u slobodnome stihu mnogo je vjerojatnije nego u vezanome” (Kravar 1992: 213).

Svjestan njegove neodređenosti, Slaven Jurić u svojoj knjizi *Počeci slobodnoga stiha* nastoji, prije svega, slobodni stih razgraničiti od njemu sličnih stihovnih oblika (iregularni stih i pjesma u prozi) te ga, u konačnici, definirati. Najprije, Jurić nastoji pomoću Stutterheimovih načela razgraničiti slobodni stih od poetske proze, a za razgraničenje uzima dva postulata njegove teorije – formalno i supstancijalno određenje:

Pod supstancijalnim određenjem kriju se ona svojstva književnoga izraza koja u običnom govoru poeziju povezuju s imaginacijom, emocijama i estetički pozitivno označenim sadržajima (»ljepotom«), a prozu s refleksivnošću i nižim estetičkim registrima (u tom smislu događajima, i fikcionalnima i nefikcionalnima, pripisujemo atribut »prozaičnosti«). Kad poeziju i prozu razlikujemo uz pomoć formalnih kriterija, onda, prije svega, mislimo na činjenicu da proznom izrazu »pretežito« (*pre-eminently*) nedostaju određeni formalni kriteriji (Jurić 2006: 15).

Vodeći se navedenim postavkama, Jurić nastoji testirati iste na primjerima domaće književnosti. Za primjer uzima pjesme u prozi koje su objavljene u *Hrvatskome salonu* 1898. – “Zadnji stih” Srđana Tucića i “Kad šute vali” pjesnikinje Nine Vavre – te utvrđuje da su navedeni tekstovi u mnogočemu slični slobodnome stihu misleći ponajprije na supstancijalna i formalna određenja. Stoga, očigledno, poetska proza i slobodni stih dijele ta obilježja i moguće ih je zapaziti i u jednom i u drugom primjeru: eufonija, sintaktički paralelizam, različiti oblici ponavljanja, umjerena ritmizacija (formalna obilježja), tip subjektivnosti i verbalne izražajnosti (supstancijalna obilježja).⁵ Idući korak dalje, Jurić iz Stutterheimeove teorije crpi

⁵ Navedena obilježja Jurić detaljnije elaborira na predočenim primjerima tekstova (Jurić 2006: 16–17) te zaključuje: “Čak ni stupanj ritmičnosti nije bitno manji nego u tekstovima koje ćemo susretati u pojedinim analitičkim poglavljima posvećenima ranom hrvatskom slobodnom stihu” (Jurić 2006: 17).

dodatne podatke u nadi pronalaska razlikovnih elemenata: uvodi tzv. tipografsku komponentu teksta, odnosno “antitezu između tzv. A-redaka koji završavaju neovisno o rubovima stranice i B-redaka koji završavaju ondje gdje to nalaže rub stranice” (Jurić 2006: 17). Velik je problem to što postoji, na primjer, vezani stih koji udovoljava formi A-redaka pa se postavlja logično pitanje: kako razlikovati, prema tipografskom kriteriju, slobodni i vezani stih kad jedan i drugi, skoro pa uvijek, završavaju neovisno o rubovima stranice. Stutterheim, prema ovom kriteriju, nastoji općenito razlikovati poeziju i prozu kao takvu pa formu A-redaka namjenjuje poeziji, dok formu B-redaka prozi, no zaboravlja da postoje poetski tekstovi koji tako postavljenu teoriju opovrgavaju: primjerice, postoji pjesma u prozi u formi B-redaka (Jurić 2006: 17). Nadalje, treći pokušaj uspostave razlikovnih činitelja označava uvođenje granica (tzv. *boundary characteristics*) i unutrašnjih obilježja (tzv. *internal characteristics*). Dakako, što je veći broj graničnih i unutrašnjih obilježja u stihu to je on manje fleksibilan pa je tako, primjerice, dvostruko rimo-vani dvanaesterac izuzetno nefleksibilan stih jer posjeduje velik broj graničnih i unutrašnjih obilježja koja ga definiraju. Ritmičnost i granice u takvom stihu više-manje poznajemo pa s tim znanjem i pristupamo takvom tekstu. Dakle, teško da će takav stih iznevjeriti naša očekivanja. Međutim, tekstu u slobodnome stihu tek moramo pristupiti da bi utvrdili, primjerice, njegovu eventualnu ritmičnost ili bilo koje unutrašnje obilježje. Stoga, slobodni stih izuzetno je fleksibilan stih jer može asimilirati mnoga unutrašnja obilježja, ali i ne mora. Zaključno, Jurić donosi konačne, ali uvjetne definicije:

(...) slobodni stih smatrat ću formalnim obilježjem književnoga teksta kad taj tekst zadovoljava uvjet da je prezentiran u formi stihovnih redaka, dakle, ima barem jedno granično obilježje, a može, ali ne mora imati bilo koje unutrašnje obilježje (...) pjesma u prozi ne mora imati ni jedno unutrašnje niti smije imati granično obilježje (...) (vezani stih, op. a. A. D.) on mora imati barem jedno unutrašnje i jedno granično obilježje (Jurić 2006: 22–23).

Navedene postavke uvjetne su jer ih jednostavno treba ovjeriti o kontekst, odnosno o pojedinačan pjesnički opus. One su zadovoljavajuće u terminološkom poimanju stanja stvari, ali su u sadržajnom smislu labave. Mjeru njihove labilnosti pronaći ćemo tek u detaljnijim opisima pojedinačnih primjera slobodnoga stiha. Slično je i s nemetričkim, odnosno s razlikovnim činiteljima koji ih odvajaju od slobodnoga stiha: “Daljnja razgraničenja, ona prema starijem nemetričkom stihu, djelomično leže onkraj formalnih obilježja (...) moguće ih je postaviti na razini povijesne poetike i

konkretnih svojstava koja obilježavaju pojedine tipove slobodnoga stiha na terenu književnopovijesne realnosti” (Jurić 2006: 23).⁶

1.1. PREMA KONAČNIM RAZMATRANJIMA

Ovim kratkim pregledom proučavanja slobodnoga stiha iz pera etabliranih domaćih i stranih stihologa upozorilo se prije svega na to da slobodni stih nije jednodimenzionalna kategorija. Dapače, perspektive njegova proučavanja to i dokazuju. Zbog toga ćemo ovdje naglasiti nekoliko važnih točaka koje su proistekle iz njegova proučavanja:

- a) strukturna obilježja slobodnoga stiha možemo pronaći i u ranijim razdobljima hrvatske književnosti, ali pažnju dobiva tek u kasnom 19. stoljeću, štoviše, svoju potpunu afirmaciju dobiva početkom 20. stoljeća
- b) broj slabina u slobodnome stihu može biti indikativan, ali ne i odlučujući faktor u proglašavanju stiha slobodnim
- c) slobodni stih možemo proučavati na tradicijskoj podlozi u čemu veliku ulogu ima perspektiva proučavanja (čitaj: metametričnost), ali uz oprez: nepotrebno je tražiti u slobodnome stihu pošto-poto konvencionalne metričke konstantne niti u svojim očekivanjima odustajati od njih jer, kako je jednom istaknuo Pavličić, “on od svake konvencije uzima ponešto, a ujedno svaku od tih konvencija i destruirati” (Pavličić 1993: 82)
- d) iako postoje neka strukturalno ista obilježja, slobodni stih nije isto što i nepravilni stih ili poetska proza.

Slobodni je stih, za razliku od vezanoga, proizašao “odozdo”, iz pera pjesnika koji su se njime rukovodili, a tek onda je postao zanimljiva tema u očima proučavatelja (v. Kravar 1992: 204). Zbog toga je, među ostalim, slobodni stih fleksibilna kategorija koja proučavatelju omogućava da kriterije za opis stiha testira na određenome broju primjera i utvrdi njihovu prisutnost odnosno odsutnost. Naravno, isto se može

⁶ Podrobniji opis nepravilnih stihova 18. i 19. stoljeća prikazao je Zoran Kravar u knjizi *Tema “stih”* (Kravar 1993: 217–259). Dakako, i Slaven Jurić je, u podrobnijom analizom pojedinačnih opusa, otklonio prividnu identičnost nepravilnih i slobodnih stihova: “Naime, pjesnički tekstovi napisani nemetričkim stihom u drugoj su polovici 19. stoljeća izraz različitih poetičkih opredjeljenja, među kojima se mogu razaznati predromantičke, romantičke, protorealističke, pa čak i neoklasicističke tendencije, ali ni jedan od njih nema nikakvih zbiljskih doticaja ili paralela s Whitmanovim ili simbolističkim tretmanom pjesničkoga jezika i stihovne forme” (Jurić 2006: 122).

napraviti i s vezanim stihom, ali rezultati će biti identični jer je taj stih upravo prošao kroz proces usustavljene stihotvoračke gradnje, dok će oscilacije u prisutnosti ili odsutnosti pojedinih elemenata kojima opisujemo slobodni stih biti znatne. Međutim, to ne znači da se pojedinačni primjeri vezanoga stiha međusobno ne razlikuju svojim metričkim specifičnostima. Temeljna je razlika sljedeća: usustavljena metrička zakonitost vezanoga stiha je rima, a specifičnosti rimarija promatramo u okviru pojedinačnih primjera, dok slobodni stih može biti uredno složen u strofe i rimovan,⁷ ali i ne mora. Rima ne spada u ono što nazivamo usustavljenom metričkom normom kada je riječ o slobodnome stihu jer se ona, za razliku od vezanoga, ne mora uopće pojaviti, ali i može. Stoga, slobodni ćemo stih okarakterizirati izuzetno fleksibilnim stihom, a time i stihom konstantne modifikacije, što ne znači da zalazi onkraj metričkih pravila. Također, ne podrazumijeva ni konstataciju: koliko postoji pjesničkih tekstova spjevanih slobodnim stihom toliko postoji i njegovih tipova, nego analizom većega broja primjera u književnopovijesnom vremenu dominacije slobodnoga stiha možemo govoriti o iskristaliziranim oblicima, odnosno tipovima i podtipovima slobodnoga stiha. Takvoga se posla prihvatio i Slaven Jurić u svojoj knjizi *Počeci slobodnoga stiha*, analizirajući formativni period novoga kanona, dakle, slobodnoga stiha. U toj studiji pronalazimo i Šimićev podtip slobodnoga stiha koji obiluje binarnim akcenatskim ritmom, a konstatacija da se “uglavnom podudara s razdobljem Šimićeva djelovanja i traje još koju godinu nakon njegove smrti” (Jurić 2006: 259) uvjetna je jer nije ovjerenjena o kontekst suvremenoga pjesništva. To, dakako, nije ni bio cilj navedene studije, ali se spominje samo kao prilog tezi slobodnoga stiha kao modificirajuće kategorije, odnosno kategorije koja poseže ponekad i za recikliranjem starijih tipova stiha. Promjene koje je slobodni stih doživio u suvremenom pjesništvu trebalo bi istražiti na konkretnim književnim primjerima, a jedan od koraka prema tom cilju je i analiza slobodnoga stiha Tonka Maroevića koja nikako nije ogledni primjer promjena koje su se dogodile u stihu, već putokaz za daljnje istraživanje.

⁷ Rimovane slobodne stihove pronalazimo kod Milivoja Slavičeka ili Antuna Šoljana, ali i mnogih drugih, uključujući i Tonka Maroevića. Doduše, rima je u njima labilne strukture.

2. SLOBODNI STIH TONKA MAROEVIĆA

Maroevićev pjesnički habitus *poete doctusa*, ali i *ludensa*, očituje se i u versifikatorskoj raznovrsnosti. Od pjesme u prozi preko vezanoga pa sve do slobodnoga stiha, kojemu je ponekad vezani stih metametrička podloga, Maroević oblikuje vlastiti versifikacijski modus koji nerijetko popunjava pjesničkom matricom već iščitanih pjesnika. Želeći prikazati osobitosti njegovga, ponajprije slobodnoga stiha, usredotočit ćemo se na metrički opis pojedinih zbirki te ispitati četiri važna kriterija stihovnosti (grafika, ritmika, eufonija, strofika)⁸ u pojedinačnim uzorcima Maroevićeva slobodnoga stiha. Raščlambom kriterija slobodnoga stiha, čiji se metrički aranžman mijenjao tijekom godina, u pojedinoj zbirci dobit ćemo nacрте (tipove) pojedinih slobodnih stihova koji će nam, na kraju, poslužiti za izvođenje zaključka o Maroevićevoj upotrebi pojedinačnog tipa stiha.

U prvoj fazi svoga pjesničkog djelovanja Maroević piše pjesmom u prozi, dok u drugoj fazi, omeđenoj zbirkama *Motiv Genoveve* (1986), *Trag roga, ne bez vraga* (1987) i *Redak mulja, redak pjene* (2013), započinje usporedno pisanje slobodnim stihom i pjesmom u prozi. Treća faza, odnosno od 1990. godine prema suvremenosti, u znaku je kombiniranja vezanoga i dominantno slobodnoga stiha: *Sonetna struka* (1992), *Četveroručno* (1992), *Black & Light: versi od prigode* (1995), *Kazalo* (2020). Ova će nam analiza poslužiti kao uvid u Maroevićevu metričku transformaciju slobodnoga stiha – od onoga koji je pomalo ritmički stegnut (ili je čak komponenta ritma razlabavljena), pa sve do trenutka kad se stih oslobađa od određenih metričkih konstanti, postaje ritmički fluentniji.⁹

⁸ O navedenim kriterijima stihovnosti u pojedinačnim uzorcima slobodnoga stiha pisao je Zoran Kravar u već spomenutom članku “Prolegomena teoriji slobodnoga stiha” (Kravar 1992). Tim kriterijima pristupam kao “poljima otvorenih mogućnosti”, a ne kao “zaokruženim taksonomijama” (Kravar 1992: 218). O Kravarevu poimanju slobodnoga stiha već sam pisao u teorijskoj eksplikaciji o slobodnome stihu u prethodnome poglavlju.

⁹ S obzirom na različita poimanja ritma u pjesničkom tekstu, u ovom radu ritam se definira sukladno teorijskoj elaboraciji Zorana Kravara u članku “Ritam u retku i ritam redaka” (Kravar 1993: 19–50). Uz postojeće “ritmove”, odnosno kvantitativni i akcenatski ritam, “do kojih dolazimo razlikovanjem fonoloških faktora stihovnoga ritma, i oni kao izometrija i izosilabičnost, kojim označujemo ritmotvorne postupke usmjerene na doziranje jezičnih sadržaja stiha” (Kravar 1993: 19), Kravar ističe ritam kojemu nisu orijentir samo jezična tvar i brojčani odnosi ritmičkih signala, već nešto što on naziva mjestom tvorbe ritma u stihu, a takve oblike ritma naziva ritmom u retku i ritmom redaka. Ritam u retku definira kao “izmjenu ritmičkih signala kakva se ostvaruje u granicama pojedinačna stihovnoga retka” (Kravar 1993: 19), što odgovara periodičnom ritmu. Ritam redaka označava “ritmičko događanje zasnovano na ponavljanju čitavih stihova”, što odgovara korespondentnom ritmu. Štoviše, okvir mu je čitava pjesma (Kravar 1993: 19). Dakle, ritam se u ovom radu promatra tako da su stihovi “kao redci u stihovnome nizu (strofi, skupini strofa, pjesmi) uvijek po

2.1. ANIZOMETRIČNI AKCENATSKI STIH PREVLADAVAJUĆE TERNARNE MJERE: MOTIV GENOVEVE

Zbirka *Motiv Genoveve* građena je tako da pjesma u prozi u dvama vanjskim ciklusima (prvi i zadnji) zaokružuje razradu glavne tematske preokupacije zbirke – motiva Genoveve – koja je ispjevana slobodnim stihom. Ritmički signali takvoga stiha kreću se po retku od dva pa do pet jedinica, ponekad i šest:

Raduj se već sada proljeću
dok je voda gore pod strminom zapela
i dok crnogorica stisnutih zubi vreba
na medijevalne jaglace. Rani medvjedi
također još nisu ustali, miruje hvoja.
To majka priroda bdi nad davno zgaženim pužem.
Samo ti sviraj, da prikratiš lijepo vrijeme,
blasfemični krastavac klija a bobice
mičurinske cvatu, tražit će zec kuću –
– tako je naučavao i Gaj, otac našeg šumarstva.
Samo ti snivaj, spavaj pouzdano

nekim svojstvima, sadržajima ili proporcijama (...), jedan drugome ekvivalenti pa se njihovo niza-
nje doživljuje kao ritmično” (Kravar 1993: 19). Čim stih odstupa od neke pretpostavljene metričke
sheme u pogledu različitih prozodijskih jedinica ili se pak stih zasićuje, primjerice, pretjeranim
slabinama, što uzrokuje nestalnost metričke forme, onda tada ritam pjesničkoga teksta zalazi onkraj
granica ritma. Stoga, prisutna je aritmija stiha. Ovaj rad prikazuje upravo ritmičku transformaciju
Maroevićeva stiha. Od onoga koji je ritmički stegnut (anizometrični akcenatski stih ternarne mjere
u prvome dijelu analize, gdje je navedeno i po kojim je načelima ritmički stegnut) pa do trenutka
kada se u njegovu pjesništvu pojavljuju drukčiji stihovni obrasci koji pospješuju ritam, a navede-
no je i po kojim načelima je to vidljivo. Zbirka *Motiv Genoveve* prepuna je aritmičkih obrazaca:
spomenuto pretjerano korištenje slabina, remećenje izvornoga ritmičkog tijeka pjesničkoga teksta
stalnim pjesnikovim eksplikacijama u stihu i izmjenjivanje složenih i višestruko složenih rečenica
po stihu koje izravno uzrokuju nepravilnu distribuciju sintaktičkih granica u stihu. U drugom dijelu
analize stiha dokazuje se njegova ritmička fluentnost, u pojedinim zbirkama, koja je potvrđena
raznim metričkim obrascima. Prvo, pojava jednoiktinih stihova o čijoj je ritmičkoj ulozi pisao
Zoran Kravar u “Ritam u retku i ritam redaka” (Kravar 1993: 19–50), ali i Ivan Slamnig u *Hrvatskoj
versifikaciji* na primjeru Šimićeve pjesme “Povratak” u kojem jednoiktini redci utječu na grafički
izgled pjesme koji potom mijenjaju ritmičku strukturu pjesničkoga teksta (usp. Slamnig 1981: 84–
86). Drugo, izometrične dionice, korespondentni ritam i sintaktički izomerni stihovi uzimaju maha,
prisutna je pravilnija distribucija sintaktičkih granica (antikadence i kadence), a variranje broja
ritmičkih signala (iktusa) osjetno je smanjeno. I kao treće, upotreba stilskih figura čine pjesmu
ritmički fluentnijom. Upravo smo po navedenim kriterijima pjesme u određenim zbirkama označili
“više ritmičkim” od onih koje evidentno ne poštuju taj oblikotvorni koncept.

u zimskome raju što pakao je ljeti,
 ružne će misli doći s prvim skijama.
 A vi, putnici, vi što u zametenom vagonu
 ćutite kako toplina se gubi,
 mislite na nju.

(Maroević 1986: 21)

S obzirom na činjenicu miješanja različitih tipova slobodnoga stiha u pojedinačnim zbirkama, naš je zadatak, zbog složenosti problema, evidentirati i opisati tipove slobodnog stiha u okviru pojedinačnih zbirki s ciljem utvrđivanja metričkih konstanti, metričkih dominanti i metričkih tendencija pojedinih tipova. Štoviše, put odvajanja Maroevićeva slobodnoga stiha od početne ritmičke tromosti, uzrokovane ponajprije nagomilavanjem višesložnih slabina, čime se stih ponekad utječe i aritmiji, treba promotriti u njegovu višegodišnjem pjesničkom izričaju. *Motiv Genoveve* sadrži pregršt takvih metričkih obrazaca:

UUUU—U—UUU—U
 (...) po horizontali i po vertikali,
 —UUU—U—UU—UU—U
 ostaje ti samo toliko vremena kao
 UU—UUU—UUU—UU—UUU
 u metafori što prizivlje koncentrično uviruće
 —UUU—U—UUUU—UUU
 kvadrate na netom ugašenu televizoru.
 —UUU—UUU—UU
 Gradivo pak neodržanih ratova,
 —UUU—UU—U—UU—UU
 neodigranih bitaka, mimoiđenih srazova
 —UUUUU—U—U—U
 razdijeljeno je na žene, prije svega, (...)

(Maroević 1986: 18)

Šesterosložne, peterosložne i četverosložne akcenatske stope pridonose svojevrsnoj prozaizaciji stiha, odnosno pridonose duljini stiha, čine ga dužim nego što on u vizualnom pogledu uistinu jest. Iako u zbirci stihovi ne prelaze heksametersku granicu,

prozaizacija se, naime, nazire zbog same tematske preokupacije zbirke koja je pripovjedne prirode. Prozaizacija stiha postignuta je već autorskom namjerom “pričanja priče” o Genovevi stihom, koja je još dodatno ovjerena rečeničnim konstrukcijama i daktilsko-imperfektnim cjelinama koje stihovnu jedinicu podižu na razinu gotovo pripovjednoga iskaza: (...) *za izgovore kojima se obmanjivah / te oklijevah, pristupah i ponovno odbijah / da stavim točku* (Maroević 1986: 50). U priloženom primjeru pjesme stih je dominantno ternarne mjere, dvosložnice se pojavljuju rijetko, a kad se i pojave, one najčešće budu neutralizirane akumulacijom višesložnih akcenatskih taktova. Svakako, gore citirane stihove treba čitati čistoakcenatski, na što nas upućuje usložnjavanje stiha slabinama iza naglašenoga sloga, što je i jedan od uvjeta ostvarivanja čistoakcenatske versifikacije. Također, i uzmasi veći od jednosložnih osnažuju tu činjenicu: akcenatsku cjelinu *po horizontali* čitamo UUUU—U. Riječ je o dipodiji sastavljenoj od jednoga tribraha i jednoga amfibraha, dok se, s druge strane, u *razdijeljeno* je opetovano pojavljuje četverosložna slabina (—UUUU).¹⁰ Zakon tzv. čvrstoga položaja kada je riječ o slabinama ne vrijedi, što je, načelno, još jedan dokaz upotrebe čistoakcenatske versifikacije.¹¹ Nekad ćemo slabine pronaći na samom početku stiha, nekad po sredini stiha, nekad ćemo trebati počekati sam kraj stiha, dok će ponekad pojedinačan stih biti omeđen mješavinom različitih slabina, raspoređenih tako da ne ostvaruju nikakav pravilni slijed. Ponekad nenaglašeni, jamski početak stiha prožima strofoide gotovo pa u cijelosti. Iako su takvi metrički obrasci u *Motivu Genoveve* ipak u manjini:

Zahvaljujem i naslovu na strpljenju
za sedam dugih ljeta čekanja i bujanja,
za mogućnost odgode, za pretrpljeni strah
od rečeničnog-učinjenog, za podlivenu krv
(kako u koži tako i izvan kože),
za posuđenu masku, napudrane obraze
na kojima se suze i sluzokoža još jače
poznaju, za crte, za naglaske, za izgovor,
za izgovore kojima se obmanjivah

¹⁰ I kada bi se *razdijeljeno je na žene* čitalo —U—UUU—U, što je i dopušteno u akcenatsko-silabičkoj varijanti, opetovano bi trosložna slabina bila neizbježna, što je još jedan čvrsti dokaz o Maroevićevo priklanjaju čistoakcenatskom skandiranju.

¹¹ Na primjer, Matoševe slabine (UU) imaju čvrsto mjesto u danome retku, što ga udaljuje od čistoakcenatske versifikacije. O tome je više pisao Zoran Kravar u knjizi *Stih i kontekst* (Kravar 1999: 102–105).

te oklijevah, pristupah i ponovno odbijah
da stavim točku.

(Maroević 1986: 50)

Jampsko otvaranje stiha gotovo da preuzima ritam pjesme: pjesma se otvara četverosložnom akcenatskom cjelinom, jampsko-pirihijskom dipodijom, a završava opetovano jampskim nacrtom. Jampski ritam dodatno je naglašen anaforičkim ponavljanjem riječi *za* čija se shema u četvrtom stihu naglo prekida, ali se opetovano uspostavlja. Vjerojatno da bi se stih lišio monotonosti, početak stiha obilježava se, u jednom trenutku, trosložnom (daktilskom) akcenatskom stopom (početak osmoga stiha), ali aliteracijsko ponavljanje glasa *z(a)* prenosi se na sredinu stiha pa se jampsko naglašavanje opetovano osjeti. Ritam se uglavnom zasniva u retku, on je dominantno periodičan pa tako potiskuje korespondentni koji se pojavljuje u sjeni, tek se ponekad ogleda u minimalističkoj pravilnosti u grupiranju redaka. Primjerice, drugi i treći te četvrti i peti stih organizirani su po načelu zrcalne simetrije:

2. _ / / / / | / _ _ _ / _ (5)
 3. _ / / / / | / / _ _ _ / (4)
 4. _ / _ _ _ / _ | / / _ _ _ / (4)
 5. / / / / / | / / / / / (5)

Iako ponavljanje prijedloga izgrađuje ritam navedene pjesme, primjeri u kojima jampska inercija sudjeluje u oblikovanju ritma pjesme vrlo su rijetki u *Motivu Genoveve*.¹² Štoviše, trosložni i višesložni akcenatski taktovi u zbirci čine njezin ritam ternarnim, a takvi primjeri čine veći dio zbirke. Osim što akumulacija višesložnih slabina u zbirci opterećuje ritmički tijek stiha, autor to čini i višestruko složenim rečenicama, čije dijelove raspoređuje po stihovnome retku tako da rečenicu naglo završava usred stiha ili, pri još vidljivijem opterećivanju ritmičkoga tijeka, izmjenjivanjem složenih i višestruko složenih rečenica. To, dakako, uzrokuje i nepravilniju distribu-

¹² Naravno, zbog naravi hrvatskoga jezika, jampski nacrt gotovo pa nikada ne odgovara pojedinim akcenatskim cjelinama pa se jampski ritam i ne može tako promatrati. Ponajprije, misli se na stihove u kojima početne riječi (najčešće prijedlozi) iniciraju jampski ritam. Preciznosti radi, takvi stihovi čine samo 36 % *Motiva Genoveve* (dva ciklusa – “Motiv Genoveve” i “U koži i iz kože” – koja su ispjevana slobodnim stihom).

ciju sintaktičkih granica po retku.¹³ Takvi metrički obrasci pojačani su opkoračenjem koje se pojavljuje kao provodni element zbirke, što je i očekivano s obzirom na to da se lomljenjem složenih rečenica na više stihova rečenična cjelina vrlo često prenosi u iduće stihove. Takvo nešto izaziva nepodudaranje metričkoga ustroja samoga stiha i ritmičke inercije sadržane u rečenici, a takav postupak ruski su formalisti označili kao nešto čime se nastoji iznevjeriti očekivanje čitatelja:

(...) Zajedništvo mraka i pomaka
 neće izdržat kušnju sljedećeg pogleda
 već će se raspast i prevrstat u nove,
 možda manje jasne, valjda ne tako slikovito
 parove. Iskoristivši zgodu (...)

(Maroević 1986: 36)

Smisao stihovne cjeline, dakle, ostvaruje se završetkom rečenice. Primjera radi, ovako izgleda nizanje rečenica za rečenicom po stihovima (od jednostavnih pa do vi-

¹³ Budući da u literaturi postoje različita definiranja sintaktičkih granica, kao što su i pojedini autori uveli nove termine za imenovanje sintaktičkih granica – primjerice, *sintaktička sinergija* i *sintaktička međa* (Božić 2018: 79–81) – u ovom se radu, kad se govori o njihovoj pravilnijoj i nepravilnijoj distribuciji, koristi podjela koju možemo pronaći u lingvističkim tekstovima praškoga strukturalističkog kruga. Pražani tako razlikuju tri vrste sintaktičkih granica: kadencu, granicu među rečenicama, antikadencu, granicu među segmentima nezavisno i zavisno složene (poetske) rečenice i polukadencu, granicu među članovima rečenice (Kravar 1993: 36–37). Tako, na primjer, zamjećujemo u anizometričnom stihu ternarne mjere nepravilnu distribuciju sintaktičkih granica (*Motiv Genoveve*), što, dakako, uzrokuje ritmičku zakočenost pjesme. U kasnijim zbirkama, koje su analizirane u potpoglavlju 2. 2., očituje se pravilnost u distribuciji sintaktičkih granica. Štoviše, jedan stih čini po jednu poetsku nezavisno ili zavisno složenu rečenicu (takvi se primjeri u znatnoj mjeri pojavljuju u analiziranim zbirkama), što znači da je kraj stiha uredno obilježen antikadencom, a završetak strofe kadencom (vidi primjere pjesama iz zbirke *Četveroručno* i *Black & Light* u potpoglavlju 2. 2.). Govoreći o poetskim rečenicama, unatoč različitim terminološkim opredjeljenjima (kontinuirane i diskontinuirane poetske rečenice u Lemac 2018), u ovom su se radu poetske rečenice raščlanjivale (radi određivanja sintaktičkih granica) prema *Gramatici hrvatskoga jezika* autora Josipa Silića i Ive Pranjkovića. Razlikujemo jednostavne rečenice koje pretpostavljaju “sintaktičke jedinice s jednim temeljnim rečeničnim ustrojstvom” (Silić i Pranjković 2007: 315), složene rečenice (nezavisno i zavisno složene) podrazumijevaju “sintaktičke jedinice koje sadržavaju dvije ili više jedinica s obilježjem predikativnosti” (Silić i Pranjković 2007: 319), dok se višestruko složena rečenica sastoji od više zavisnih i nezavisnih surečenica (Silić i Pranjković 2007: 334). Važno je naglasiti da u ovome radu određivanje vrsta poetskih rečenica služi, dakako, određivanju pravilnije ili nepravilnije distribucije sintaktičkih granica koje utječu na ritam pjesničkoga teksta. Tako se pojedine pjesme klasificiraju “više” ritmičkima jer je prisutna pravilnija distribucija sintaktičkih granica naspram onih koji takvu distribuciju ne poznaju. Jednak ili barem djelomično jednak broj sintaktičkih granica u stihovnim redcima služi ostvarivanju korespondentnoga ritma, dakle riječ je o sintaktički izomernim stihovnim redcima koji pospješuju ritam pjesničkoga teksta (v. Kravar 1993: 36–37).

šestruko složenih) sa stalnim stankama raspoređenim na različitim mjestima što uzrokuje svojevrsnu aritmiju, točnije, pjesma postaje ritmički zakočena usložnjavanjem pjesme stalnim interpunkcijskim znakovima:

Zaglavni kamen nesmotreno umetnut
u središte svoda stajat će nas glave.
Doista, srednja žalost srednje dobi.
Ma zamisli, da mi se to baš dogodi
u najsigurnijim godinama (život, stoljeća?).
Zaglaviti ili biti zaglavljen, svejedno.
Ubij protagonista kad ne znaš
što s njim. U svakom slučaju je logično,
od uzvišenog do smiješnog i obratno.
Držim te za riječ, pišem petnaest
i pamtim. Prva lekcija iz smrti
zahtijeva da se pomirim s komikom
kretanja i nagona, te da primim zdravo
za gotovo, kako smo dogovorili.
Tad bit će igra nazbilj: čim sam se ponadao
da mogao bih dostić te i uhvatit
škljocnuše prekidačem.

(Maroević 1986: 47)

Ritam pjesme dodatno se opterećuje stalnim autorovim objašnjavanjem rečenoga koje može stajati u fusnoti, ali autor ga svjesno stavlja unutar same pjesme. Ono se najčešće nalazi u zagradama, a ponekad dodatne eksplikacije zauzimaju cijeli stih:

(...) Kunić (?) u naručju (svakako: neka domaća životinja)
zatvara tvoj prilično dovršeni lik
prije porinuća. (...)

(Maroević 1986: 24)

(...) iz kože i ipak stigneš. Dvokrevetna pamet
bode te u pupak, zabija zastavice

da bolje cilja, rasprostire kote
po divljem mesu (brazgotine, madeže).
Nisam drugačiji od tebe (mijenjam padež).
Mora bit da se razumijemo
makar bolestima (na način: ranom o ranu) (...)

(Maroević 1986: 45)

(...) u produženim desnima. I evo
(premda i hramlje kao usporedba):
sred najoštrije zime strašan banu vuk (...)

(Maroević 1986: 29)

Iako je grafička segmentacija istaknula postojanje graničnoga obilježja, ono ipak vrlo često nije potvrđeno sintaktičkom granicom. Takav metričko-ritmički postupak zamjetan je u većini stihova. Grafički izgled slobodnoga stiha u ovoj fazi obilježen je stihičnošću. Dakle, astrofičnost se pojavljuje kao stalno obilježje pjesničkoga teksta, a stih se utječe aritmiji, uzrokovanoj ponajprije postupcima metričko-ritmičkoga otklona te akumulacijom višesložnih slabina, koja se tek ponekad razbija aliteracijskim ili pak anaforičkim ponavljanjem. U cjelini vrlo je teško pronaći pravilni slijed metričkih jedinica koje pospješuju ritam stiha, on se tek ogleda u pojedinačnim, mogli bismo reći, minimalističkim metričkim stavcima. Stoga je više metričkih postupaka koji usmjeravaju stih svojevrсноj aritmiji. Međutim, navedenih postupaka tzv. ritmičke stegnutosti Maroevićev će se stih, kako vrijeme odmiče, polako oslobađati uvođenjem drukčijih stihovnih uzoraka koji će mu poslužiti kao protuteža dosadašnjim, ali će i u kasnijim zbirkama njezin početak podređivati već prepoznatljivom stihovnom uzorku. Taj postupak tumačimo kao ostatak njegove prepoznatljive poetike iz 80-ih godina (*Motiv Genoveve*) koje se, očigledno, ne želi odreći. Dakle, potvrda njegova “neodricanja” ogleda se u kasnijim zbirkama u kojima je barem jedan ciklus ispjevan opisanim stihovnim uzorkom od dva do šest ritmičkih signala po retku s izostankom strofičnosti, odnosno anizometričnim akcenatskim stihom pretežito ternarne mjere u kojem je periodični ritam prisutan u cjelini. Razlike radi, on je u *Motivu Genoveve* dobio svojstvo metričkoga imperativa koji se pošto-poto mora poštovati. U kasnijim zbirkama on će biti razrijeđen drukčijim metričkim jedinicama, dakle bit će ipak kroz godine koje slijede i metrički uređeniji. Paralelno s procesom vidljivoga dotjerivanja već etabliranoga stiha iz *Motiva Genoveve*, javlja se i stih koji je podosta kraći, obi-

lježava ga simplificirana sintaksa i binarni ritam koji predstavlja oslobađanje stiha od određenih ritmičkih spona.

Stih kakav pronalazimo u *Motivu Genoveve* pronaći ćemo u ciklusu “Trag roga, ne bez vraga” u istoimenoj zbirci. Stih je u identičnom rasponu ritmičkih signala, a složen je od trosložnih i četverosložnih akcenatskih stopa. Dakle, stih je anizometričan dominantno ternarne mjere:

Prelazeći ulicu s mislima na gotovu,
 pustivši tijelu na volju, kako se kaže,
 sitnim nogopisom ispunjah crtovlje zebre
 bez ikakvih misli na nevolju, kad li
 na istom mjestu i konji i kopita;
 dobar početak, o rogovima ni riječi
 a niti ogrebotine: pod šasijom Febovom
 vrnule bi varnice, štrcnula tekućina
 te obilježila putanju i srca i mozga,
 naoko, na prljavom kadru s upisanim
 kvadratima, a opipljivo a sluzavo, ali
 u istom trenutku na mjestu ne baš zločina
 vozač je bio na mjestu, najprije pribran
 da skloni četveropreg, povede malo ustranu
 mitsko čudovište, ako vam tako izgleda
 i zatim, ispustiv vođice iz ruku,
 prepusti se, kud li prije, sanjarenju
 na mjestu voljno.

(Maroević 1987: 37)

Stoga stih koji smo opisali, dakle akcenatski stih pretežito ternarne mjere koji je ujedno popraćen stalnom astrofičnošću i anizometrijom (nepravilno alterniranje redaka), pronaći ćemo i u ciklusima sljedećih zbirki. Osim pjesama u ciklusu “Trag roga, ne bez vraga” u kojem su sve pjesme pisane takvim stihom, izdvojiti ćemo i ostale pjesme ili cikluse u pojedinim zbirkama pisane spomenutim stihom: zbirka *Black & Light* (ciklus “Putozbitnice”: pjesme “Veronske elegije”, “Milina Milana – Tih trip”, “Kaos”, “Zaton kao meta, zaton kao metafora”), zbirka *Redak mulja, redak pjene* (cjeloviti ciklusi “Motiv Gradive”, “Mimo motiva” i “Redak mulja, redak pjene”), pjesma “Za vreline do vrela” (imitacija heksametra u slobodnoj varijanti) u ciklusu “Privaga

prigode” i zbirka *Kazalo* (cjeloviti ciklus “Kazalo”).¹⁴

2.2. DRUKČIJI METRIČKI OBRASCI: VIDLJIVOST RITMIČKE UNIFORMNOSTI

Zbirka *Trag roga, ne bez vruga* u metričkom je aspektu raznovrsna: sastavljena je od pet ciklusa, a svaki je pisan slobodnim stihom različitih metričkih osobina. Samo se početak prvoga ciklusa otvara pjesmom u prozi da bi ostatak zbirke bio ispjevan slobodnim stihom. Prvi ciklus organiziran je po načelu glavnih vrata (pjesma u prozi) okruženih vratnicama (slobodni stih), a takva ideja leži u Maroevićevoj slikarskoj inspiraciji. U tom ciklusu gornja granica broja ritmičkih signala sada je nešto manja (četveroiktičnost), stih je anizometričan, a sintaktička izomerija ponegdje se narušava futurističkom tendencijom (korištenjem matematičkih znakova):

Na danjem svjetlu prizori života:
 jezero, vojnik, kruh, redovnica
 izgube na uvjerljivosti; valjda
 nepodijeljeno ozračje im smeta
 pa natpisom na prečki ko da žele
 19 G + B + M 60
 povratit uporište, il ukazat
 na izlaze za nuždu il dat znamenje
 da svi smo, ah, od najdrevnijeg plemstva
 premda su mnogi to zaboravili.

(Maroević 1987: 13)

U tom prvom ciklusu uočljiva je autorova (ritmička) tendencija skraćivanja stiha, on se ponekad skraćuje na jedan signal periodičnoga ritma. Dakle, ponekad se

¹⁴ Iz ovoga popisa izuzimamo pjesme koje su pisane akcenatskim stihom ternarne mjere, ali su, evidentno, metrički uređene: pravilno su složene u, primjerice, katrene, sestine ili oktave ili su pak ritmički protočnije neutralizacijom ili odsustvom metričkih obilježja koja sačinjavaju opisani stih. Primjera radi, pjesma “Plovidba tračnicama” u zbirci *Black & Light* pisana je slobodnim stihom (anizometričnim akcenatskim stihom pretežito ternarne mjere), ali su stihovi uredno složeni u oktave (metametrička podloga), a zadnjim stihom svake strofe postiže se posebni ritmički učinak: *čak brzu prugu / vlakom prema jugu / u neprekinutom krugu / nalik na fugu / i izloženi rugu / hineći dugu / revnoga slugu / zatimiv tugu / u bajnom lugu / u jednom cugu* (Maroević 1995: 19–21). Takve primjere svojevrsne metričke nadogradnje opisanoga stiha iz, ponajprije, *Motiva Genoveve*, prikazat ćemo već u sljedećem dijelu ovoga rada.

pojavljaju jednoiktični stihovi koji na poseban način doprinose ritmu pjesme, ali i utječu na poseban grafički izgled pjesme koji onda čini te stihove ekspresivno snažnima. Dakle, jednoiktični stihovi ostvaruju dojam ritmičke cikličnosti: utječu na grafički izgled pjesme, a grafika automatski preinačuje ritam pjesme. Stih sličan tomu pronaći ćemo i u sljedećem ciklusu “Referendum”, u “Tragu roga, ne bez vraga” stih je identičan onom iz *Motiva Genoveve* (anizometrični akcenatski stih pretežito ternarne mjere), dok vidljiva ritmička tendencija skraćivanja stihova u prvom ciklusu sada postaje metričkom konstantom u preostalim dvama ciklusima (“Minima moralia/moralia tantum” i “Lijevom i desnom rukom”): stihovi su iznimno kraći, jedan i dva ritmička signala po stihu postaju učestala, a binarni ritam sada uzima maha. Maroević stih u dvama navedenim ciklusima lišava interpunkcijskih znakova, čime se postiže dojam lepršavosti, a povećana upotreba stilskih figura pojačava trenutke njegove ritmičke uniformnosti:

U lavljoj spilji
doći ćeš na svoje
griva lijevo
griva desno
glava u sredini

(Maroević 1987: 49)

I zlatna brda
i suhu slamu
i drozd u ruci
i sedam nota
ako smo za to

(Maroević 1987: 54)

Korištenjem anafore (ponavljanjem početka stiha: *griva/griva*), polisindetona (nizanjem veznika *i*) i homeoteleutona (glasovno podudaranje završetka riječi: *griva/griva/glava*) autor oslobađa stih ritmičkih spona koje su obilježavale stih u *Motivu Genoveve* (i to u cjelini obaju ciklusa ispjevanih slobodnim stihom). Lepršavosti i jednostavnosti ritma doprinose i Maroevićeva poigravanja jezikom. Kombinirajući s igrom riječi i anaforičko ponavljanje, on to radi na sljedeći način:

Mala razlika neka živi
 između mene i tebe
 između tebe i nje
 između nje i njega

(Maroević 1987: 64)

Štoviše, čitajući svoga prijatelja Zvonimira Mrkonjića, Maroević holorimovanjem¹⁵ pridaje stihu ritmičku lakoću. Točnije, identičan se slijed riječi ponavlja, ali s drukčijim značenjem:

Ako vuk dlaku
 koza je također cijela

Tikva u vodu
 vrč na vodu
 krov na dvije vode
 Žedan preko vode
 ljubovnik sramežljiv
 s vragom sadi
 na vrbi svirala
 da led probije

(Maroević 1987: 69)

Do izražaja dolazi i binarnost ritma. Štoviše, stih nije više usložnjen pretjeranim korištenjem višesložnih slabina, trosložne i višesložne stope, ako se i pojave, one su na neki način neutralizirane primjerima binarnosti ritma, odnosno njihovim korištenjem autor nastoji postići ritmičku uravnoteženost (to se osobito ističe u primjerima gdje se gotovo svaki stih otvara binarnim, a zatvara ternarnim ritmom). Tim više, zaognutost stiha izuzetnom kratkoćom i konciznošću izraza dodatno apostrofira binarni ritmički koncept. Pjesme više nisu stihične, autor ih počinje grupirati u strofe pa stoga strofičnost postaje oblikotvorni koncept unutar kojeg se i ozakonjuju postupci u kojem

¹⁵ Riječ je o vrsti igre riječi (figura dikcije i figura riječi) koja se u retorici tako naziva, a javlja se u tekstovima koji se zasnivaju na homonimiji ili homofoniji. Često ju je koristio i Maroevićev prijatelj, na primjer, u pjesmi “Contrapuncta”. Inače, figura se i koristi zbog ubrzanja ritma pjesme, pjesmu čini ritmički protočnom (v. Bačić 2012: 152–155).

izdvojeni stih postaje nositelj strofe:

U šest sati
svaka markiza
koja drži do sebe
već je odavno izašla
i prošla
kroz šarena vrata

Skupljajući mrvice
kasni galebovi slijeću
do raščupane starice
što se inače dobro drži

To ti je ta baba s kolačima

(Maroević 1987: 63)

Jedan je stih koji nosi značenje strofe i sam po sebi utječe na ritmičku strukturu pjesme: on joj osigurava zaokruženu ritmičku cjelinu. Dakle, “preuzima funkciju neke vrste zaključka, poente, ili otvaranja nekog novog početka (...) Nije zato nikakvo čudo što u takav završni IS teže da se smjeste i jaki sadržaji, koji sažimaju smisao čitavog teksta ili nude kakav obrat” (Pavličić 1993: 12), a Maroević to radi izrazom životnoga iskustva.

Zbirke *Četveroručno* i *Black & Light* vrve neprestanim alterniranjem dužih i kraćih stihovnih redaka. Kraći stihovi pokazuju još viši stupanj metričke uređenosti koja se postiže rimom, a duži stihovi nastavak su akcenatskoga ritma dominantno ternarne mjere koji je sada metrički uređeniji. U zbirci *Četveroručno* kraći stihovi (u rasponu od jednoiktičnih do četveroiktičnih) zadržavaju lepršavost ritma iz *Traga roga, ne bez vruga*, kao što se i stih lišava interpunkcijskih znakova, ali ternarni se ritam ponekad suprotstavlja binarnom ritmu. Tako, na primjer, stihovima u kojima je trohejski ritam prevladavajući (*Sleđena zraka / bridom / mjeri / plavet / prelama / zoru*) suprotstavlja stihove u kojima je ternarni ritam čujan (*Na vodi pisana / glavnica / bubnjajućeg para / inicijala / umnaža se u sitniš / svjetlucavih / zveckavih / preljeva*). Takvo sudaranje dvaju ritmova u ovoj zbirci dolazi do izražaja upravo zbog kraćenja stihova samo na jednu riječ. Štoviše, trosložnice (i višesložnice) koje su jedini nositelji stihovnih redaka i koje se pojavljuju u ulozi zamjetnoga ritmičkog oponenta binarnim stihovima,

koji su, identično, jednoiktčno građeni, osiguravaju stihu ritmičnost jer se stih utječe osnovnom zakonu ostvarivanja ritma. Odnosno, odmjeravanjem tih dvaju ritmova on poprma odlike stalnoga postupka, stalne mjere, preduvjeta svih ritmičkih procesa. S druge strane, u dužem se stihu, naime, ocrtava određena pravilna shema alterniranja stihova koji su po nekom ključu identični.¹⁶ Kroz to se nazire korespondentni ritam koji zasjenjuje dosadašnji sveprisutni periodični. Slobodni stihovi sada počinju biti organizirani u strofe, najčešće ih autor slaže u katrene, a misao provedena kroz četiri stiha najčešće bude zaključena interpunkcijskim znakom. Pravilnost u oblikovanju stiha je vidljiva, variranje broja akcenatskih cjelina znatno je smanjeno. Dakle, stih postaje ujednačeniji u rasporedu akcenatskih stopa, odnosno ritmičkih signala (iktusa) po stihu. Dva katrena pjesme “Trpka blagost” iz zbirke *Četveroručno* poslužiti će nam kao prikaz navedenih promjena:

	I	A
Dok se / zavjetuju / Gospi / od Zdravlja, / Gospi / od Spasa	6	6
prisjećam se / tvojega / hodočašća / papirnatoj nam / mletačkoj / zadužbini	6	6
i mislim / kako bi / se ti snašao / u danim / okolnostima,	6	5
u zlatnom / kavezu / i prezetim / ulogama, / pa osjetih / svojevrsnu / dragost.	7	7
Kako bi / drugačije / odgovorio / nego li / trpkom / blagošću,	6	6
ne, dakako, / pomirenošću, / ali onda / ni kompleksom / posebnosti	6	5
kad imaš / i površnost / i staloznost / i ludost / i poniznost / i svjetlost	6	6
i sve / ostale / pojmove / što dobro / tumače / sumnjivu / tvarnost.	7	7

(Maroević 1992a: 25)

Dok je Maroevićev stih u *Motivu Geneve* zasnovan na periodičnom ritmu (ritmički procesi zamjetni su samo u okviru retka), sada ćemo moći uvidjeti i djelovanje korespondentnoga ritma koji se ponajprije ogleda u sintaktičkoj izomernosti stihova. Osjeti se, naime, pravilnost u razmještanju sintaktičkih granica (antikadencija ili kadencija). Po tome pitanju stihovi su ujednačeniji čineći stih ritmički fluentnim, što ćemo ocrtati sljedećim primjerom opetovanoga slaganja slobodnih stihova u katrene:

¹⁶ U zbirkama *Četveroručno* i *Black & Light* autor se ponekad priklanja relativnoj pravilnosti koja se ogleda u građenju stihova po nekom principu i u okviru sumjerljivosti pojedinih strofa. Možemo reći da se naziru izometrične tendencije koje se pojačavaju u komparaciji s prijašnjim stihom (*Motiv Geneve*). Sada je raspon variranja ritmičkih signala po retku znatno manji za razliku od prijašnje ritmičke varijacije (od 2 do 6).

	I A
Pravda ionako ne naplaćuje redovito;	4 4
junačkom vremenu uprkos glasao si se sumnjom,	5 5
a s uvjerenjem uzvraćao pozivu zemlje	4 4
iako, bestidna, ne poštivaše urođeni ti stid.	5 5

(Maroević 1995: 22)

Svaki stih sastavljen je od jedne rečenice, što ujedno i znači pravilan raspored sintaktičkih granica u stihu (antikadencia ili kadenca dolazi redovito na kraju stiha). Također, uočljiva je i pravilnost u broju iktusa, kao i u akcenatskim cjelinama (prvi i treći stih, odnosno drugi i četvrti su izometrični). Međutim, Maroević će nastaviti alternirati retke koji sada premašuju heksametersku granicu.¹⁷

	I
Jednostavno: nitko od nas nije maslina, nitko nema čvrstu točku,	9
to jest korijen u crljenici ili granje usadjeno u zvijezdama,	7
da bi plamsao u strujnom krugu, u naponu bez prekidača,	6
umjesto toga znademo za suhi plač, skoru sustalost.	7

(Maroević 1992a: 26)

Vratimo se sada kraćim stihovima koji predstavljaju još viši stupanj metričke dotjeranosti naspram istih u *Tragu roga, ne bez vraga*:

Na mjestu tvojih bljeskanja	A
bride iglice pljeskanja.	A
Čto pak ne budet možno	B
čutjet ćemo potkožno,	B
strest će nas međunožno.	B

(Maroević 1995: 15–16)

¹⁷ Iako se čini da se prozaizacija stiha u *Motivu Genoveve* sada potencira metričkim realijama – to su sada, naime, deveteroični i sedmeroični redci – oni ovdje, rekao bih, ne gube vlastiti identitet i ne počinju nalikovati prozi jer su stihovi metrički ujednačeniji, odnosno varijacija broja iktusa po retku znatno je smanjena, pjesme su strofički oblikovane, a distribucija sintaktičkih granica (antikadencia obilježava unutrašnjost stiha ili antikadencia ili kadenca na samom kraju) svakako je pravilnija naspram stiha u *Motivu Genoveve* pa stihovi ostavljaju dojam ritmičke uniformnosti koja neutralizira eventualnu pojavu stihova koji premašuju heksametersku granicu.

To su, naime, izometrični troiklični stihovi koji se rimuju bez neke čvrste strukture, a prevladavajuća binarnost ritma i dalje je prisutna:

U — U — U — UU
 — U — UU — UU
 — UU — U — U
 — U — U — UU
 — U — UU — U

Štoviše, iako autor ponekad ozakonjuje postupke daktilskoga završetka stiha, rimo- vanjem istih nastoji se napraviti odmak od bilo kojeg opterećenja stiha pretjeranom akumulacijom trosložnica ili četverosložnica. Takva tendencija zastupljena je u sljedećem primjeru:

Stramputice i ptice, sad zbor!
 Dok pelikan bude pisao,
 albatros veslo sisao
 a čvorak mu slijedio misao,
 biglisao slavuj i disao,
 vitajelazelenbor
 gavran će SEVERMORE

(Maroević 1995: 16)

Iako su početci stihova ponegdje opterećeni akumulacijom slabina (na primjer, *Stramputice i ptice*, *biglisao*), njihov je učinak neutraliziran rimom postignutim na samom kraju stiha. Takav je stih, naime, nastavak stiha iz zbirke *Trag roga, ne bez vraga*, točnije iz ciklusa “Minima moralia/moralia tantum” i “Lijevom i desnom rukom”, samo što je on sada ritmički nadograđen. Naravno, rimom.

Opisani tipovi slobodnoga tiha u okvirima pojedinačnih zbirki dokazuju Maroevićevu polimetričnost. Maroević je, naime, unutar jedne zbirke miješao više tipova stihova s tim da je metrička nadogradnja pojedinih tipova itekako zamjetna. On je to činio slaganjem stihova u prepoznatljive strofičke oblike (katrene, sestine, oktave), pojedinim izometričnim dionicama, pravilnijom distribucijom sintaktičkih granica (sintaktička izomernost), kao i razlabavlivanjem stiha od određenih metričkih konstanti koje su vidno, ali i čujno, opterećivali ritam stiha.

2.3. DUH METRA U POZADINI: POZADINSKO DJELOVANJE VEZANOGA STIHA I NJEGOVI ELEMENTI U SLOBODNOME STIHU

Metrička uređenost stiha uočava se i u slobodnim stihovima koje Maroević ponekad rimuje.¹⁸ U tom postupku vidljiva je metametrička uloga vezanoga stiha čiji se značaj povećava slaganjem slobodnih stihova u oktave. Taj stih je anizometričan, a dominantno je ternarnoga ritma. Nastavak je stiha prisutnoga u *Motivu Genoveve* koji sada pokazuje viši stupanj metričke uređenosti, ponajprije u pogledu strofičke organizacije:

Poruka s prijekorom bila bi pretjerivanje,
ali i s prijaznošću preveć je začinjena,
a s po ruke, na brzinu, dovoljno je upozoriti
na ljepotu prolaznosti i na još veću čežnju
prema običnim pojavama i svakidašnjim ljudima
što se rađa u srcima nespokojnih lualica
u rasklimanim vagonima ili podrhtavajućim kolima
vlakom prema jugu.

Poručeno s pripjevom odjekuje i pamti se,
ekspres je ekspresivan, a impresivno staje u impresum;
rado bismo svoje neprimjetne sudbine prilagodili
i svoje beznačajne živote protegli i uzdigli
da dopru do pjesnikovih želja, da i samo ispunimo
prazninu postojanja, da budemo srž i sukus
dok listovi, pera, dlake otpadaju i pelud se praši
u neprekinutom jugu.

(Maroević 1995: 19)

Govoreći o slobodnome stihu kojemu je vezani stih metametrička podloga, moramo istaknuti i zbirku *Redak mulja, redak pjene*, točnije, ciklus “Privaga prigode” u kojemu Maroević evidentno slaže slobodne stihove u katrene bez iznimaka. To isto čini u zbirci *Kazalo*, odnosno u ciklusima “Drugi dvoranin” i “Otpuh praha”. Metametrički

¹⁸ U nastavku se navodi pjesma “Plovidba tračnicama” koja ocrta navedeno metričko stanje. Ovdje su navedene samo dvije oktave od njih deset. Inače, svaka završava stihom koji se rimuje sa završnim stihom u sljedećoj oktavi.

aspekt apostrofira i izrijekom u stihu u jednom od katrena:

Vezanog stiha odrekoh se napasti
pa ću tobože kazivat slobodnije,
al u kalupu katrenskoga toka
riječi još mogu steći dostojan glas.

(Maroević 2020: 27)

Maroević se, očigledno, ne želi u potpunosti odreći pravila gradnje vezanoga stiha pa na njegovim temeljima gradi slobodni stih, koristeći se grafičkim aranžmanom kako bi naglasio da je ipak riječ o slobodnome stihu. To je, dakako, stih koji po definiciji nije, ali se ponaša kao strofa. Vrlo ga često pronalazimo u modernom verlibri-stičkom pjesništvu, a njegova funkcija još je više naglašena kada je on predstavljen jednoiktčnim stihom:

(...)
premda s cezurom u zelenom djetinjstvu,
iznenađenje gdje nas uvijek vreba
zamkom lažnih uspomena, klopkom
prepoznavanja, što će pokazati

nepouzdanim.

(Maroević 2020: 31)

Maroevićeva poetika stalnoga poigravanja tradicijom očituje se i na metričkom planu. Njegov stih ulazi i u međupodručje vezanoga i slobodnoga, točnije, pišući slobodne stihove, osjeti se pozadinsko djelovanje vezanoga stiha. Sonetni grafički aranžman stiha pojačava tradicionalni aspekt, ali jasno je da autor računa s prevarenim očekivanjem. Čitatelj koji je naviknut na kanonsku formu – sonet – očekuje i pravilno alterniranje rimovanih stihova, ali autor je stih u potpunosti – i na razini cijeloga ciklusa “Postaje postojanosti” u zbirci *Redak mulja, redak pjene* – razlabavio tako što ga je lišio rime:

Poželjeh popeti se na brežuljak
iznad Janjine da sagledam polje

s južne mu strane, a otoke male
sa sjeverne, uključujući pogled

na kopno prema neretljanskoj zemlji
i prema prilazima Dubrovniku.
Serpentinastom stazom do pod vrh
stigoh, al tu me žica zaustavi.

Zabranjen pristup spremištu za vodu
i relejima razne namjene
opravdan je praktičnim potrebama,

a nadoknadu za propušten vidik
nađoh u svojoj želji, svojoj volji
da približim se nečemu nedohvatnom
i inače.

(Maroević 2013: 69)

Očigledno, ovo je forma tzv. soneta s repom koji je nerimovan, ali Maroevićeva “netradicionalnost” opetovano se pojavljuje korištenjem postupka koji je karakterističan za moderno verlibrističko pjesništvo. Riječ je o kraćenju zadnjega stiha na jedan signal periodičnoga ritma koji, iako je u grafičkom pogledu odvojen, i sintaktički i smisleno pripada zadnjoj strofi. Kada bi se gore navedeni stihovi prikazali stihično (astrofično), dobili bismo slobodni stih u kojem trosložnice i višesložnice ipak čine ternarni ritam prevladavajućim, a njegovo alterniranje podsjećalo bi na slobodni stih iz *Motiva Genoveve*. Povlačeći paralelu, još jedan primjer metametričkoga aspekta odnosi se na Maroevićevo vraćanje u drevna vremena, ne samo sadržajem već i stihom, odnosno strofoidom¹⁹ u pjesmi “Za vreline do vrela”:

Izvor-voda se tijekom stoljeća povukla sasvim,
probila prolaz je nov, skrenula korita tok.
Vjenčanje vode s morem zbiva se sad u dubini,

¹⁹ Pjesma je nekonvencionalna u grafičkome smislu jer nije podijeljena na distihove, tek se kraj distiha može nazreti po interpunkcijskim znakovima. Pjesma predstavlja imitaciju heksametra, odnosno pentametra, u slobodnijoj varijanti – pjesma je pisana slobodnim stihom s metametričkim evociranjem kanonskoga stiha.

pod šljunkom grgolji mlaz, dočekuje plavi ga zijev.
 Natpis na hridini tek su jedva čitljiva slova,
 stihove mnoge su već izjelo sunce i sol.
 Ipak, zdravo, o Nimfo od vrela, što si se skrila
 u sjeni litice sure, u tami ponora svog.
 Tebe je Licinijan vlasnik proslaviti htio,
 Pelagija ti dà pjesmu ko zalog za brak.
 Spomenom na te, na tvoju svježinu nepresušnu,
 želim tok vremena slijedit, pratiti utok i pad,
 ali još više želim krhkim papirnatim tragom
 produžiti tamo gdje klone i tvrdog kamena moć,
 pa tekstom tekućim ovim, ne stoga i doista tečnim,
 hvala reć za povlašten našeg trajanja tren.

(Maroević 2013: 90)

Maroević na samom kraju pjesme izrijekom ističe da se ova pjesma referira na latinske epigrame (4. stoljeće) koji su uklesani na žalu kod Živogošća (ispod Biokova), a ovaj njegov epigram napisan je u znaku pohvale tekuće vode od Licinijana (vlasnika imanja) i Pelagije (njegove supruge). Također, napominje da je navedeno vrelo u međuvremenu “utonulo” (Maroević 2013: 90). Osim što se eksplicitno (izrijekom) nadovezuje na epigrame, evidentno se i odabirom elegijskoga distiha, kojim je obično epigram i prikazan, metimetrički nadovezuje na tradiciju ispjevanja epigrama. Međutim, Maroević ipak ne slijedi dosljedno metričku shemu heksametra, odnosno pentametra. Dapače, često je izmjenjuje dodajući joj troheje (u prvom dijelu heksametra, iako su oni mogući u prijevodnom heksametru) ili čak amfibrahe. Prvi distih, prikazan metričkom shemom, izgledao bi ovako: – U | – UU | – U | – UU | – UU | – U (heksametar) i – UU | – UU | – | – UU | – UU | – (pentametar), dok drugi: U – U | – U | U – U | – UU | – U | U – U (heksametar) i U – U | U – U | – | U – UU | – UU | – (pentametar). Stoga u prvom primjeru uočavamo nešto dosljedniju metričku shemu heksametra, a shema pentametra u potpunosti je ispoštovana. U drugom primjeru Maroević remeti njihovu metričku shemu umetanjem amfibraha (*vjenčanje* U – U, *grgolji* U – U itd.), pa čak i drugoga peona (*dočekuje* U – UU). Navedeni predložak metričke preinake za Maroevića je posve očekivan jer stalno prevrtanje kanonskih matrica uopće leži u srži njegove poetike, kao što je i sam jednom izrekao: “Pišem poeziju nakon što je toliko poezije napisano da toga ne mogu ne biti svjestan, ulazim u razgovor s pjesnicima-prethodnicima koji su stvorili predloške i ja te predloške nadograđujem i opet ih

prevrćem” (Hrvatska radiotelevizija 2020), a za to mu je upravo poslužio, kao jedno od najpogodnijih poetičkih sredstava, slobodni stih. Navedeno samo potvrđuje iluminativnu citatnost – kreiranje nekoga novog smisla na temelju postojećih citata, koja je vidljiva još od *Motiva Genoveve*, a proteže se i na planu metrike. Štoviše, nazire se ono što je Slamnig vrlo dobro sažeo u nekoliko rečenica: “Današnji slobodni stih lišen je prizvuka buntovništva, reakcije na vezani stih. Suvremeni pjesnici ne osjećaju tiraniju vezanoga stiha, pa čak niti to, da bi taj stih bio prvi stih poezije” (Slamnig 1981: 137). Stoga pozadinsko djelovanje vezanoga stiha neminovno je prisutno, odnosno njegova metametrička funkcija.

Govoreći o sonetu, Maroević se poigrava s tim kanonskim oblikom. On prevrće njegove vrijednosti:

Ako stvar hoda čemu jadikovati,
 življenje se najbolje očituje
 upravo u hodanju. Tijelo spremno
 na dugi napor najlakše podnese
 težinu ploda, dok uporna briga
 za red i rad uglavnom jalovošću
 skonča, umine. Držmo se motiva!
 Gradivu ostavimo kako kuša
 zakoraknuti, a mi joj u tomu
 pomoć ne znamo, premda trudimo se
 usadit klicu razdora il makar
 koprivu, ocat, sol i papar stavit
 na ranjiv list, ne bismo li čak rast
 kroz bol iznudili.

(Maroević 2013: 12)

Navedene stihove mogli bismo zapisati na sljedeći način:

Ako stvar hoda čemu jadikovati,
 življenje se najbolje očituje
 upravo u hodanju. Tijelo spremno
 na dugi napor najlakše podnese

težinu ploda, dok uporna briga
za red i rad uglavnom jalovošću
skonča, umine. Držmo se motiva!
Gradivu ostavismo kako kuša

zakoraknuti, a mi joj u tomu
pomoć ne znamo, premda trudimo se
usadit klicu razdora il makar

koprivu, ocat, sol i papar stavit
na ranjiv list, ne bismo li čak rast
kroz bol iznudili.

(Maroević 2013: 12)

Maroević piše tzv. sonetoidne forme²⁰ u kojima je vidljiva tendencija slaganja slobodnih stihova u konvencionalni sonetni okvir te, u isto vrijeme, on prevrednuje njegovu tradiciju nerimovanim stihovima, kao i grafičkim aranžmanom. Dapače, Maroević je slobodne stihove slagao i u forme soneta s repom (*sonetto caudato*). Stoga, sonetnim oblikom Maroević je i, naravno, metametrički evocirao talijansku tradiciju, ali upućivao je i na situaciju u hrvatskoj književnosti. To se osobito uočava u sonetu indikativnoga naslova “Problem soneta u starijoj i novijoj hrvatskoj književnosti”, koji je, doduše, ispjevan pravilnim vezanim stihom, ali ga je vrijedno spomenuti jer metametrički ocrtava talijansku tradiciju, a korištenjem dvostruko rimovanoga dva-naesterca u tom sonetu metametrički se evocira situacija u hrvatskoj književnosti. Dakle, sonetom se problematizira ono što je Petrović problematizirao u svojoj disertaciji.

²⁰ Termin *sonetoidna strofa* u opisu Maroevićevih slobodnih stihova, koji su složeni tako da podsjećaju na sonet, koristio je Tomislav Brlek u pogovoru Maroevićeve zbirke *Redak mulje, redak pjene* (Brlek 2013: 108).

3. ZAKLJUČAK

Nakon cjelovite analize slobodnoga stiha, vrijedno je i dati sažeti prikaz njegovih tipova, kao i bitnih obilježja, koji su se iskristalizirali ovom analizom. Razvoj Maroevićeve versifikacije pratimo od anizometričnoga akcenatskog stiha pretežito ternarne mjere čije su se metričke konstante mijenjale, a promjene se ogledaju u njegovim podtipovima, pa do vidno kraćega stiha prevladavajuće binarne mjere.

Prvi je stih anizometrični akcenatski stih prevladavajuće ternarne mjere, a pjesme su redovito oblikovane stihično. On je u cijelosti obilježio oba ciklusa (“Motiv Genoveve” i “U koži i iz kože”) zbirke *Motiv Genoveve*, a prošle glagolske paradigme stihovnu jedinicu podižu na razinu pripovjednoga iskaza. Štoviše, taj stih inauguriran je upravo pričom ili svetačkom legendom o životu svete Genoveve, što je, dakako, i utjecalo na dojam prozaičnosti stiha. Taj dojam pojačavaju tro-složne i višesložne akcenatske stope, odnosno višesložne slabine raspoređene na različitim mjestima u stihu. Astrofičnost i anizometričnost (nepravilno alterniranje dvoiktičnih pa do šesteroiktičnih redaka u okviru jedne pjesme) pojavljuju se kao oblikotvorni koncept. Za taj stih karakterističan je postupak opkoračenja, a stih obilježava nepravilnija distribucija sintaktičkih granica. Granična obilježja naznačena su većinom grafičkim aranžmanom, ali vrlo često nisu potvrđena sintaktičkom granicom, a stalni prijenos rečenične cjeline u idući stih uzrokuje labavost metričko-ritmičke usklađenosti stiha. Tim više, nizanje složenih i višestruko složenih rečenica u pjesmi remeti pjesnički ritam te priskrbuje pjesničkom tekstu gotovo pa načela proznoga teksta. Stih koji je ovdje sažeto opisan – anizometrični pretežito ternarne mjere – ima svoje podtipove koji su ritmički, pa i grafički uređeniji, a metričke preinake mogu se promatrati na dvama stupnjevima.

Prvi podtip i dalje je prevladavajuće ternarne mjere, ali ponegdje je evidentno slaganje stihova po određenom ključu (kao što se i uredno slažu u strofe). Stih je sada ponegdje obilježen izometričnim dionicama unutar kojih zamjećujemo identičnost u građenju pojedinih stihova unutar strofe ili je metrička istovjetnost uočljiva na razini cjelovite pjesme. Svakako, nazire se korespondentni ritam koji sudjeluje u ritmičkoj izgradnji pjesme. Ritmički procesi više se ne promatraju isključivo u okvirima jednoga stihovnog retka, što se potvrđuje i pojavom sintaktički izomernih stihova. Prisutna je pravilnija distribucija sintaktičkih granica, što znači da antikadencija ili kadenca dolazi najčešće na kraju stiha, a variranje broja ritmičkih signala (iktusa) sada je osjetno smanjeno.

Drugomu podtipu možemo slobodno pridodati Eliotove označnice *duha metra u pozadini*. Taj podtip slobodnoga stiha, koji je još uvijek prevladavajuće ternar-

ne mjere, naslanja se metametrički na vezani stih, točnije, u njemu prepoznajemo elemente vezanoga stiha. Maroević stoga ovim slobodnim stihom stalno kruži oko tradicionalnoga vezanoga stiha tako što se djelovanje vezanoga uvijek osjeti u pozadini: već usustavljena metrička pravila gradnje stiha autor prezentira u slobodnijoj varijanti pa je pravilni slijed metričkih zakonitosti vrlo često razlabavljen postupcima koji upućuju na verlibrističke označnice stiha. To se ponajprije uočava u pravilnu slaganju stiha u strofe (katren, sestina, oktava) koje se narušava jednoiktičnim stihovnim redcima. Takvi stihovi mijenjaju cjeloviti ritam pjesme, koji nikako nije uobičajen za vezani stih. Tim postupkom iznenadnoga kraćenja stiha koji postaje nositelj strofe mijenja se proporcija ritma u retku (periodičnost) i ritma redaka (korespondentnost) za koju je još Kravar utvrdio da je njezina zakonita formula *korespondencija < periodičnost* koja je isključivo promjenjiva u modernom verlibrističkom pjesništvu (v. Kravar 1993: 27), a Maroević ju je, evidentno, promijenio. To je osobito vidljivo u pjesmama u kojima slobodne stihove slaže u grafički pravilne sonete, ali ih lišava rime, te dodatkom zadnjega jednoiktičnog stiha, koji razlabavljuje skladnu sonetnu strukturu, apostrofira da je riječ o slobodnome stihu kojemu je metametrička podloga vezani stih. Također, Maroevićevo poigravanje tradicijom vidljivo je i u tzv. sonetoidnim formama koje su prikazane stihično, ali sadrže indikativno po 14 nerimovanih stihova koji se mogu grafički preinačiti u pravilnu sonetnu strukturu. U skupini *duha metra u pozadini* spadaju i stihovi imitativne naravi. To su ponajprije slobodni stihovi koje možemo čitati kao demontirane heksametre. U pjesmi “Za vrelina do vrela” nazire se elegijski distih, točnije heksametri i pentametri razlabavljene sheme, a pjesma je i tematski, i to ne slučajno, prilagođena antičkom stihu – opijevaju se Nimfe vrela. Štoviše, vokativno se zaziva Nimfa od vrela, što nas upravo podsjeća na antičke epove pisane heksametrom. Takvo demontirano čitanje antičkih stihova vidljivo je u pojedinim šesteroiktičnim redcima pjesme “Zaton kao meta, Zaton kao metafora” pisane u obliku svojevrsne poslanice, kao i u stihovnim redcima pjesme indikativnoga naslova “Veronske elegije”.

Drugi je tip stiha i vidno kraći tip stiha simplificirane sintakse. Takav stih u zbirci *Četveroručno*, u ciklusima “Drugi prsti / Dugi prsti” i “Desetoveljačna otplata”, ističe se odmjeravanjem dvaju ritmičkih koncepata – binarnoga i ternarnoga – tako što je uočljiva autorska kreacija njihova izmjenjivanja pri kojoj su trosložni (–UU) i dvosložni (–U) jednoiktični stihovi jedini nositelji stihovnoga retka. Međutim, taj stih u zbirci *Trag roga, ne bez vraga*, u ciklusima “Minima moralia / moralia tantum” i “Lijevom i desnom rukom”, ipak će učvrstiti svoj binarni ritmički koncept koji je još dodatno zaodjeven izuzetnom kratkoćom i konciznošću izraza, a pjesme su prezentirane i stihično i strofično s upadljivim grafičkim aranžmanom. Autor

stih lišava metričkih obilježja koja su čujno opterećivala ritam. Stih je oslobođen od akumulacije višesložnih akcenatskih taktova i lišava se nagomilavanja interpunkcijskih znakova. Dakle, duljih složenih rečenica u stihu više nema. Štoviše, stih je sada u potpunosti preplavljen jednoiktičnim i dvoiktičnim stihovima pa je ritam lepršav, a ritmički je još dodatno popunjen upotrebom stilskih figura koje ostavljaju dojam njegove ritmičke uniformnosti. Štoviše, ritmička nadogradnja rimom ovoga tipa stiha vidljiva je u pojedinim stihovima zbirke *Black & Light*, čime je naznačena autorska tendencija razlabavljanja stiha od svojevrzne ritmičke stegnutosti.

LITERATURA

PRIMARNA LITERATURA

- MAROEVIĆ, Tonko. 1965. *Primjeri*. Zagreb: Izdavačko knjižničarsko poduzeće Mladost.
- MAROEVIĆ, Tonko. 1969. *Slijepo oko*. Zagreb: Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu.
- MAROEVIĆ, Tonko. 1986. *Motiv Genoveve*. Zagreb: GZH.
- MAROEVIĆ, Tonko. 1987. *Trag roga, ne bez vraga*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost.
- MAROEVIĆ, Tonko. 1992a. *Četveroručno*. Zagreb: Durieux.
- MAROEVIĆ, Tonko. 1992b. *Sonetna struka*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- MAROEVIĆ, Tonko. 1995. *Black & Light: versi od prigode*. Zagreb: Durieux.
- MAROEVIĆ, Tonko. 2009. *Drvlje i kamenje (izabrane pjesme)*. Zagreb: Lunapark.
- MAROEVIĆ, Tonko. 2013. *Redak mulja, redak pjene*. Zagreb: Školska knjiga.
- MAROEVIĆ, Tonko. 2020. *Kazalo*. Zagreb: V.B.Z. d.o.o.

SEKUNDARNA LITERATURA

- BAGIĆ, Krešimir. 2012. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.
- BENČIĆ RIMAY, Tea. 1995. "O Maroeviću pjesniku, pjesmi u prozi i našim kriterijima". *Forum* 34 (67), 1/2: 172–178.
- BOŽIĆ, Rafaela. 2018. *Sintaksa i stih*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- BRLEK, Tomislav. 2013. "In limine". *Redak mulja, redak pjene*. Tonko Maroević. Zagreb: Školska knjiga.
- DETONI-DUJMIĆ, Dunja, Dunja FALIŠEVAC, Ana LEDERER i Tea BENČIĆ-RIMAY (ur.). 2008. *Leksikon hrvatske književnosti – Djela*. Zagreb: Školska knjiga.
- FALIŠEVAC, DUNJA, Krešimir NEMEC i Darko NOVAKOVIĆ (ur.). 2000. *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga.
- FRANIČEVIĆ, Marin. 1979. *Rasprave o stihu*. Split: Čakavski sabor.
- JURIĆ, Slaven. 2000. "Čistoakcenatski stih u hrvatskoj moderni: nacrt za genezu i širenje oblika". *Komparativna povijest hrvatske književnosti*. Ur. Mirko Tomasović i Vinka Glunčić-Bužančić. Split: Književni krug: 115–122.
- JURIĆ, Slaven. 2002. *Rastućim skladom: prodor stranih stihova u hrvatsko pjesništvo druge polovice 19. stoljeća*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- JURIĆ, Slaven. 2006. *Počeci slobodnoga stiha: eksplicitna poetika – teorija – hrvatski*

- formativni period.* Zadar – Zagreb: Thema.
- KRAVAR, Zoran. 1992. “Prolegomena teoriji slobodnoga stiha”. *Umjetnost riječi* 36, 3: 203–218.
- KRAVAR, Zoran. 1993. *Tema “stih”*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta.
- KRAVAR, Zoran. 1999. *Stih i kontekst: teme iz povijesti hrvatskoga stiha*. Split: Književni krug.
- LEMAC, Tin. 2018. *Stil pjesništva Anke Žagar*. Zagreb: Biakova.
- MRKONJIĆ, Zvonimir. 2009. “Tonko Maroević”. *Drvlje i kamenje (izabrane pjesme)*. Zagreb: Lunapark: 305–325.
- PAVLIČIĆ, Pavao. 1993. *Stih i značenje*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta.
- PETROVIĆ, Svetozar. 1976. “Stih A. B. Šimića i pitanje o komparativnoj tipologiji slobodnoga stiha”. *Croatica* 7, 7/8: 303–320.
- PETROVIĆ, Svetozar. 2003. *Oblik i smisao: spisi o stihu*. Beograd: Fabrika knjiga.
- PROSPEROV NOVAK, Slobodan. 2004. *Povijest hrvatske književnosti: Suvremena književna republika*. Split: Marjan tisak.
- RADOVČIĆ, Nada. 2004. “Besjedovni stih u poeziji Slavka Mihalića”. *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za književnost* 26 (=488): 115–346.
- SILIĆ, Josip i Ivo PRANJKOVIĆ. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- SLAMNIG, Ivan. 1965. *Disciplina mašte*. Zagreb: Matica hrvatska.
- SLAMNIG, Ivan. 1981. *Hrvatska versifikacija*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- SLAMNIG, Ivan. 1997. *Stih i prijevod: članci i rasprave*. Dubrovnik: Matica hrvatska.

MREŽNI IZVORI

- HRVATSKA RADIOTELEVIZIJA. 2020. “In memoriam: Tonko Maroević – Suvremenici”. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=orI1sxDjXxo> (5. studenoga 2021.).

TONKO MAROEVIĆ'S FREE VERSE

ANDRINO DUŽEVIĆ

ABSTRACT

The free verse of Tonko Maroević is analysed on the basis of the verse-theoretical literature. The first part of the paper deals with a concise presentation of scientific descriptions of free verse, which serves as the basis for the analysis of the free verse written by Tonko Maroević. The central part of the paper is devoted to the analysis of the rhythmic, graphic (strophic), and euphonic structure of Maroević's free verse. The analysis shows which metric properties cause a kind of rhythmic constriction and when the free verse is being released from certain metric constants that both visually and audibly burdened the rhythmic structure of the poem. Also, a type of free verse (*ghost of meter*), to which rhymed verse is a metametric background, is shown. The concluding section presents the types and subtypes of free verse that have crystallised in this analysis.

KEY WORDS:

Tonko Maroević, rhythm, graphic arrangement, euphony, free verse, types and subtypes of free verse

METATEKSTUALNI POSTUPCI U ROMANU *TOTEWANDE. ZIDOVI SMRTI* DAŠE DRNDIĆ

SANJA TADIĆ-ŠOKAC

Filozofski fakultet u Rijeci
Sveučilišna avenija 4, HR – 51000 Rijeka
sanja.tadic.sokac@uniri.hr

UDK: 821.163.42-31.09Drndić, D.
DOI: 10.15291/csi.4003
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 10. 1. 2022.
Prihvaćen za tisak: 2. 5. 2022.

U ovom se radu posebna pozornost posvećuje metatekstualnim postupcima u romanu *Totenwande. Zidovi smrti* Daše Drndić. Motrenjem metatekstualnosti kao ‘onoga što govori samo o sebi’ u okvirima diskursa omogućuje se da se svi narativni postupci promatraju u njihovu međusobnom prožimanju koje vodi do uspostave cjelovitog smisla djela. Kao metodološka podloga izabran je teorijski sustav Linde Hutcheon koja razlikuje dijegetska i lingvističku samosvijest teksta. *Dijegetska* se samosvijest (engl. *diegetic selfconsciousness*) referira na proces izgradnje priče, tj. na narativni proces, a lingvistička (engl. *linguistic selfconsciousness*) na jezičnu prirodu književnog teksta, tj. na gradbene elemente književnog diskursa. U okvirima svakog od tih dvaju modela metatekstualne romaneskne proze dvije su vrste oblika: otvoreni (engl. *overt forms*) i prikriiveni, tj. aktualizirani oblici (engl. *covert forms*). O otvorenim metatekstualnim oblicima govorimo kada se samosvijest izražava eksplicitnom tematizacijom ili alegorizacijom njihova dijegetskog / lingvističkog identiteta unutar samoga djela. Aktualizirani oblici pak sadrže potpuno isti proces, s razlikom što je taj proces sada pounutrašnjen, tj. aktualiziran u svojoj dijegetskoj/lingvističkoj strukturi. Cilj je rada razmotriti dijegetska i lingvističku samosvijest u romanu *Totenwande. Zidovi smrti* Daše Drndić.

KLJUČNE RIJEČI:

metatekstualnost, dijegetska samosvijest, lingvistička samosvijest, Daša Drndić, Totenwande, Zidovi smrti

1. UVOD

Daša Drndić (Zagreb, 1946. – Rijeka, 2018.), hrvatska književnica, prevoditeljica i sveučilišna profesorica, autorica je znanstvenih knjiga: *After eight*, 2005., te *Feministički rukopis ili politička parabola – drame Lillian Hellman*, 2006. Napisala je brojne radiodrame te romane: *Put do subote*, 1982.; *Kamen s neba*, 1984.; *Marija Czestohowska još uvijek roni suze ili Umiranje u Torontu*, 1997.; *Canzone di guerra. Nove davorije*, 1998.; *Totenwande*, 2000.; *Doppelgänger*, 2002.; *Leica format*, 2003.; *Sonnenschein*, 2007.; *April u Berlinu*, 2009.; *Belladonna*, 2012.; *EEG*, 2016. Dobitnica je brojnih inozemnih i domaćih nagrada za svoja djela (2014. *Prozart*, međunarodna književna nagrada; 2013. Nagrada *Kiklop* za prozno djelo godine, za roman *Belladonna*; 2007. Nagrada *Kiklop* za prozno djelo godine, za roman *Sonnenschein*; 2007. Nagrada *Fran Galović* za roman *Sonnenschein*; i sl.). Književna je kritika popratila stručnim napisima brojne njezine romane, pa tako o romanu *Totenwande. Zidovi smrti* piše Branimir Bošnjak u članku *Totenwande* i tvrdi da “Daša Drndić nastoji dokumentarnu istinu predočiti kao jednu od bitnih dramaturških odrednica svojih junaka, bili oni egzekutori ili žrtve” (Bošnjak 2007: 151). Iva Kosmos u članku “Politika književnosti i narativna konstrukcija prošlosti u romanu *Totenwande* Daše Drndić” analizira prozu Daše Drndić, a osobito roman *Totenwande. Zidovi smrti* “prema Rancièreovom pojmu politike književnosti kao autonomne podjele osjetilnoga, odnosno promjene i pomicanja granica koje određuju područje spoznaje” (Kosmos 2020: 115). Zaključuje da pripovjedačica ustrajava na radikalnoj personalizaciji i individualizaciji povijesti, na rušenju koherencije i iluzije cjelovitosti u pripovjednoj konstrukciji prošlosti, na isticanju teze da je prošla stvarnost dostupna samo preko tekstova nastalih prema određenim narativnim konvencijama. Tako Drndić “preoblikuje ustaljenu percepciju prošlosti kao povijesti kakva se nudi kroz historiografiju i druge realistički orijentirane tekstove” (Kosmos 2020: 116).

Budući da će se u radu provesti sustavna analiza metatekstualnih postupaka u romanu *Totenwande. Zidovi smrti*, ukratko ću prikazati radove o metatekstualnim oblicima i njihovoj aktualizaciji u narativno djelo. Kanadska teoretičarka Linda Hutcheon (1988) primjenjuje pojam dvostrukog kodiranja na područje književnosti i gradi teoriju postmoderne kao paradoksalnog, u samoj svojoj biti podvojenog pojma. U kritici je općepoznato njezino mišljenje da je “formalna i tematska samosvjesnost metafikcije danas paradigmatična za većinu kulturalnih oblika onog što J. F. Lyotard naziva postmodernim svijetom. Čini se da smo fascinirani u zadnje vrijeme sposobnošću ljudskih sustava da referiraju na sami sebe u beskonačnom zrcalnom procesu (...) bilo bi ludo nijekati da je metafikcija danas prepoznata kao manifestacija postmoderniz-

ma” (Hutcheon 1983: 11–13). Iskaze toga tipa zatičem i u ostalih teoretičara (npr. u stručnim tekstovima Roberta Altera (1978), Patrizie Waugh (1978), Briana McHalea (1987)¹, Krešimira Nemeca, Pavla Pavličića, Dubravke Oraić-Tolić, Magdalene Medarić u zborniku *Intertekstualnost & Intermedijalnost* iz 1988. godine, Nirman Moranjak-Bamburać (Moranjak-Bamburać 1991), Morane Čale Knežević (Čale-Knežević 1995), Tatjane Peruško (Peruško 2000), Josipa Užarevića (Užarević 2003) i Gordane Slabinac (Slabinac 2006).

U studiji *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradoks* Hutcheon (Hutcheon 1983) nastoji prikazati oblike i načine aktualizacije metafikcije u književnom pismu. Metatekstualnosti pripisuje važnu, čak presudnu ulogu u književnom djelu, pa naziv i pojam metafikcije nadređuje postmodernizmu. U predgovoru narednog izdanja te studije iz 1983. naglašava da je metafikcija samo jedan od oblika postmodernizma. Poziva se na dva teorijska modela prihvaćena u kritičkoj praksi: na Iserovu hermeneutiku i njegova saznanja o čitateljevoj poziciji i na De Saussureove spoznaje na području strukturalne lingvistike, posebice u analizama lingvističko-narativnih struktura. Kritičarka tvrdi da se metatekstualnošću pozornost usmjerava na autora koji je prisutan tek kao tekstualna funkcija koja svoj puni smisao dobiva čitateljevom aktivnošću. Uočava kontinuitet romaneskne samosvijesti i njegov značaj i vitalnost u otporu spram postulata realističke poetike, tj. *mimesisa*. U kritičkom su sustavu Linde Hutcheon uspostavljeni jasni kriteriji za razlikovanje suvremene metafikcije u odnosu na tradicionalne metatekstualne oblike. To su važnost čitateljeve uloge i kritička priroda samosvijesti, tj. pounutrašnjenje interpretacije djela. L. Hutcheon strogo odvaja metatekstualne romane koji upućuju na vlastiti proces pripovijedanja i narativnu strukturu od onih koji upućuju na vlastiti pripovjedni jezik i na svoje postojanje u jeziku. Dijeli *dijegetsku* od *lingvističke* samosvijesti i na temelju tog kriterija uspostavlja svoju podjelu romaneskne metatekstualnosti. *Dijegetska* se samosvijest (*diegetic selfconsciousness*) referira na proces izgradnje priče, tj. na narativni proces, a *lingvistička* (*linguistic selfconsciousness*) na jezičnu prirodu književnog teksta, tj. na gradbene elemente književnog diskursa. Tekst se predstavlja kao pripovijedanje (*dijegetska* samosvijest) ili kao jezik (*lingvistička* samosvijest).

U okvirima svakog od tih dvaju modela metatekstualne romaneskne proze L. Hutcheon razlikuje dvije vrste oblika: otvoreni (*overt forms*) i prikriveni, tj. aktualizirani oblici (*covert forms*). Otvoreni metatekstualni oblici izražavaju samosvijest ekspli-

¹ B. McHale u djelu *Postmoderna fikcija* pomiče svoj interes s retoričkih oblika metafikcije (čime se studiozno bavi L. Hutcheon u citiranoj studiji) na spoznajne strategije postmodernizma (McHale 1987).

citnom tematizacijom ili alegorizacijom njihova dijegetskeg/lingvističkog identiteta unutar samoga djela. Aktualizirani oblici pak sadrže potpuno isti proces, s razlikom što je taj proces sada pounutrašnjen, tj. aktualiziran u svojoj dijegetskeg/lingvističkoj strukturi. U *otvorene dijegetske oblike* ubrajaju se parodija, *mise en abyme*, alegorija i raznovrsni načini praćenja procesa nastajanja romana. Aktualizirani su *dijegetske oblici* u biti aktualizirani narativni modeli koji su najčešće sukladni sa žanrovskim obrascima pripovijedanja. Pisac redovito očekuje od čitatelja da je upoznat s dotičnim pripovjednim konvencijama i u tekst unosi neizravne recepcijske upute, pa sam čin čitanja, tvrdi autorica, postaje ponajprije čin aktualiziranja tekstovnih struktura. Među brojnim pripovjednim modelima metatekstualna se paradigma rado inkorporira u detektivsku priču, u fantastiku, u igru i kombinatoriku, u erotske modele. Metatekstualnost se u ovim žanrovima najčešće ostvaruje dvojako: (1) istodobno upozorava na već prisutne metatekstualne elemente i analizira repetitivne i jednostavne obrasce tih narativnih modela i (2) dovodi do stvaranja postmodernistički proturječnih i ontološki upitnih otvorenih struktura.

Lingvistička se samosvijest romana realizira u tri *otvorena oblika* koji tematiziraju probleme književnog jezika i jezika uopće i pritom se čitatelja navodi na uočavanje kreativnog lingvističkog čina. Najjednostavniji je oblik parodiranje neke vrste ili stila pisanja. Drugi je način uvođenje bilježaka, komentara i inih autorskih intervencija u romaneskno tkivo, a treći, najuočljiviji oblik, jest tematizacija verbalnih igara i anagrama. Razni oblici lingvističke samosvijesti mogu biti aktualizirani u književnom djelu, pa govorimo o *aktualiziranim oblicima lingvističke samosvijesti*. Često se u djelu aktualiziraju i brojni teorijski postulati o nereferencijalnosti literarne tvorevine, a u radikalnim slučajevima oni postaju implicitno tvorbeno načelo diskursa. U lingvistički je dezintegriranoj prozi izjednačen čin čitanja s činom pisanja, pa je čitatelju izrazito otežana recepcija i od njega se očekuje maksimalan recepcijski angažman. Postupci utemeljeni na shvaćanju književnog djela kao slobodne igre označitelja dovode do jačeg ili slabijeg proboja romanesknog oblika i, na koncu, do njegova napuštanja. U takvim lingvističkim igrama kritičarka vidi pokušaj nadilaženja raznovrsnih verzija *mimesisa* i potencijal za razvoj novog žanra, u čemu romaneskna praksa nije još dovoljno napredovala.

Kritika koja se bavi suvremenom metafikcijom mora uzeti u obzir, tvrdi Hutcheon, od djela mu ponuđeno samotumačenje. U knjizi *A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction* utvrdit će kako postmodernizam jasno pokušava suzbiti ono što se počelo razumijevati kao modernistički potencijal hermetičkog, elitističkog izolacionizma koji odvaja umjetnost od svijeta, književnost od povijesti. To se najčešće čini upotrebom istih tehnika modernističkog esteticizma, kako i kaže u tekstu *Inter-*

tekstualnost, parodija i diskurzi povijesti (Hutcheon 1994: 111), protiv njega samog. Pritom “pažljivo je očuvana autonomija umjetnosti: metafikcionalna samorefleksivost to čak i naglašava” (Hutcheon 1994: 111). Dominanta je postmodernističke književnosti ontološka, pa su karakteristični postupci te književnosti oni koji na neki način ističu ontološka pitanja. Zato se *mise-en-abîme* često koristi u postmodernističkoj književnosti jer remeti uobičajenu hijerarhiju ontoloških razina (javljaju se svjetovi unutar svjetova), stvarajući *kratki spoj*² unutar ontološke strukture. *Mise-en-abîme* – čija je osnovna funkcija u pripovjednoj strukturi djela istodobno otpor priči i njezino upotpunjavanje – vrlo je čest metatekstualni postupak u književnim djelima. Tim se Gideovim terminom iz davne 1893. godine označava sam postupak odražavanja priče u njezinu sažetku čime se postiže dvojaki efekt: priča se i osporava i opisuje. Treba upozoriti na činjenicu interdisciplinarnog polja uporabe tog pojma jer ga je Gide prvi put koristio označavajući njime književna (Shakespeareov *Hamlet*) i likovna djela (Velázquezove *Las Meninas*). L. Hutcheon u svojim napisima o metatekstualnosti preuzima Dällenbachov model u opisu i definiranju te književne pojave. On u djelu *Le récit spéculaire. Essai sur la mise-en-abîme* (Dällenbach 1977) definira pojam: *mise-en-abîme* se sastoji u odrazu koji povezuje dijegetsku cjelinu i neki njezin dio. On usustavljuje tipologiju mogućih podvrsta takvog odražavanja i razlikuje: (1) jednostavno umnožavanje (fragment stoji u odnosu sličnosti spram cjeline kojoj pripada), (2) umnožavanje *ad infinitum* (odražavajući fragment u sebi sadrži istovrsni isječak) i (3) *aporistički mise-en-abîme* (fragment na neki način u sebe uključuje i djelo kojemu pripada). Odražavanje se javlja u različitim intenzitetima, pa Dällembach izdvaja tri stupnja odražavanja: (1) kad iskaz odražava priču (kao sažetak zapleta, i to u pripovjednom obliku ili drugim, recimo likovnim oblicima), (2) kad iskaz odražava proces iskazivanja, proces nastajanja djela i (3) kad iskaz odražava pripovjedni ili lingvistički kod (bilo u otvorenom, bilo u aktualiziranim oblicima). Ova odulja, a opet vrlo skraćena historijska i teorijska eksplikacija pojmova *metatekstualnost* i *mise-en-abîme* uvod je u njihovu analizu u narativnom diskursu romana *Totenwande. Židovi smrti* Daše Drndić.

² Termin je Lodgeov (usp. Lodge 1988).

2. OTVORENI OBLICI DIJEGETSKE SAMOSVIJESTI

Roman *Totenwände. Zidovi smrti* Daše Drndić sastoji se od dva dijela: ‘In memoriam’ i ‘Zubalo Lile Weiss’³. Oba su dijela romana građena kao dijalozi: u ‘In memoriam’ između Konrada Košea i policijskog istražitelja (Drndić 2000: 9–94) te u ‘Zubalu Lile Weiss’ između Lile i Rimme, uz pojavu i drugih sudionika, bilo fiktivnih likova, bilo povijesnih osoba kao što su Koše (Drndić 2000: 97, 123 – 125, 147), Lenka (Drndić 2000: 101), Hitler (Drndić 2000: 126, 133, 135), Szymoborska (Drndić 2000: 109, 116–117, 139, 141), Staljin (Drndić 2000: 111), Dina Vierny (Drndić 2000: 116), Deže (Drndić 2000: 123–127), Max (Drndić 2000: 127–128), Mazur (Drndić 2000: 129–133), Zofia Nalkowska (Drndić 2000: 129–132), Anna Freilich (Drndić 2000: 146), Friedman (Drndić 2000: 130), Mietek (Drndić 2000: 140) i James (Drndić 2000: 144–145). Ta polifonija svjedoči o mozaičnosti strukture samog teksta. Naime, pred čitatelja se iznose podatci koje on sam treba spojiti u cjelinu. Pri tom mu se slaganju mozaika na raznim razinama teksta nude brojni signali čije iščitavanje vodi do cjeline smisla djela. U prvom dijelu romana ‘In memoriam’ policijski istražitelj zahtijeva od Konrada Košea da napiše svoju izjavu zbog smrti Jacqueline Heissmeyer koja se dogodila u njegovom *atelieru*. Pišući tu izjavu, Koše iznosi svoj životopis, ali i povijest svoje obitelji s posebnim osvrtom na stradanja koja je proživjela tijekom Drugoga svjetskog rata. Uneseni su brojni raznorodni dijelovi teksta, npr. naslovom istaknut ‘Izvjestaj o razgovoru s psihijatrom Kohnom’ (Drndić 2000: 70–73), kao i ‘Ispovijed Eduarda Rheimsa (s upadicama K. Košea)’ (Drndić 2000: 82–90), zatim ‘Kratki životopis Aarona Appelfelda’ (Drndić 2000: 33), biografija Paula Celana (Drndić 2000: 32), ‘Izjave svjedoka o bolnici Neuen-gamme’ (Drndić 2000: 56–58), okvirom istaknuti dijelovi biografija pojedinih ličnosti, npr. o Brunneru (Drndić 2000: 85), o Simonu Wiesenthalu i o Sergeu Klarsfeldu (Drndić 2000: 88), o obitelji Krupp (Drndić 2000: 88–90), razni prilozi u tekstu (npr. Prilog 1.: Pismo koje je Goldi Weiss/Zlati Koše poslala Eleonora, njezina sestra iz Pariza [Drndić 2000: 23]) i sl. Svi se oni mogu motriti kao umetnute priče u priči, tj. kao umetnute priče u dijelu romana ‘In memoriam’. Razgolićuje se postupak umetanja raznorodnih dijelova teksta različite provenijencije koji su grafički istaknuti, i ti će postupci biti detaljno interpretirani u poglavlju rada o oblicima lingvističke samosvijesti teksta. Naime, uporabom raznih načina prezentacije interpoliranih dijelova skreće se pozornost na

³ Andrea Zlatar u knjizi *Tekst, tijelo, trauma* prvi dio romana označava ne kao “priču o Konradu Košeu, već se radi o pričama Konrada Košea, o nizu pojedinačnih sudbina koje su isprepletene u zajedničku, veliku ali i kaotičnu tragediju dvadesetog stoljeća” (Zlatar 2004: 145). Za drugi dio romana kritičarka tvrdi da predstavlja vrhunac “fantazmagorijsko-povijesnog kaosa” (Zlatar 2004: 147) u kojemu su “glasovi niza povijesnih i fiktionalnih osoba (...) izjednačeni tekstem” (Zlatar 2004: 147).

njih i oni upućuju na jezičnu organizaciju književnog teksta. Pri tome se koristi tehnika montaže disparatnih elemenata i uključuju se Koševove rođakinje Lila i Rimma koje postaju glavne protagonistice drugog dijela romana ‘Zubalo Lile Weiss’⁴. Zato se dijelovi romana ‘In memoriam’ i ‘Zubalo Lile Weiss’ zrcale jedno u drugome i, promatrano na razini cjelokupnog romana, djeluju poput priče u priči. Radi se o aporističkom *mise-en-abîme*-u (kako bi rekao L. Dällenbach) u kojem odraz u sebe uključuje i djelo kojemu pripada, i to u najvećem intenzitetu jer ti iskazi odražavaju i dijegetski i lingvistički kôd romana. Pri tome su tematizirani otvoreni i aktualizirani oblici dijegetskog sloja te otvoreni oblik lingvističkog sloja romana. Priča se u ovom romanu pripovijeda tako da se ne može spoznati cjelina dok se ne sastavi iz brojnih sitnih dijelova, baš kao što je načinjen i svaki mozaik: “Slagao sam kockice. Otkrivao nezamislive strahote. Ovo o čemu (u svoju obranu) pišem, samo je mala priča, mikroskopski jedva vidljiva u odnosu na svemir užasa koji je tamo uskladišten” (Drndić 2000: 38). Pri tome su najsitniji dijelovi koji su na granici vidljivosti oni koji čine bogatstvo nekog zapisa. Tako je već na samom početku romana navedeno: “Jacqueline Heissmeyer vlasnica je pariške galerije *L’Étoile du matin*. ‘L’Étoile du matin’ znači jutarnja zvijezda. ‘Jutarnja zvijezda’ moglo bi se prevesti i s Morgenstern. Jacqueline Heissmeyer imala je slabost prema određenim prezimenima. (...) u galeriju ‘L’Étoile du matin’ iliti Jutarnja zvijezda iliti Zvijezda Danica, iliti Morgenstern, u rue Vielle du Temple” (Drndić 2000: 10). U kovčežiću Zlate Koše – u koji je ona spremila cijeli svoj život, ali i život svoje obitelji – njezin sin, Konrad Koše, nakon njezine smrti pronalazi i svoju razglednicu koju joj je poslao nakon prve otkupljene slike: “Riječi ‘L’Étoile du matin’ bile su zaokružene crvenom olovkom, a iznad njih je bilo dopisano – ‘Morgenstern’. I ime i prezime Jacqueline Heissmeyer bilo je tripud podvučeno plavom” (Drndić 2000: 25–26), i ponovno se upućuje na pojedine lekseme koji su semantizirani tijekom pripovijedanja u više navrata u prvom dijelu romana i koji otkrivaju nevjerojatnu povezanost svih junaka (Zlate Koše, Konrada Košea, Jacqueline Morgenstern, dr. Kurta Heissmeyera, Jacqueline Heissmeyer, Georgesa-André Kohna, Rose-Marie Kohn, odvjetnika Rheimsa) u ovoj mračnoj obiteljskoj priči. Na povezanost njihovih obitelji u romanu se upućuje i unošenjem genealoškog stabla obitelji Weiss-Košé i obitelji Kohn (Drndić 2000: 18) te pripovjedač Konrad Koše u nekoliko navrata brine hoće li policijski istražitelj moći povezati sudbine junaka, o čemu i eksplicitno svjedoči u tekstu: “Ovo je komplicirana priča. Rekli ste da se držim činjenica, ali činjenica ima mnogo. Bojim se da ih nećete moći povezati. Da vam nacrtam ovu priču?”

⁴ Necjelovitost ‘In memoriam’ sugerira se i izostankom točke na kraju posljednje rečenice prvog dijela romana (Drndić 2000: 94). O značenju tog postupka u okvirima romana usporedi napis Andree Zlatar (2004: 148). O kraju romana *Canzone di guerra. Nove davorije* i prvog dijela romana *Totewande. Židovi smrti* piše i Iva Kosmos (2020: 132).

(Drndić 2000: 10) Tijekom svoje izjave Konrad Koše čitatelju nudi signale kojima želi uputiti na povezanost sudbina likova o kojima piše, a na kraju prvog dijela ukratko, u deset točaka donesenih u kurzivu, upućuje na činjenicu da su život i smrt male obitelji Weiss-Morgenstern, koju su činili Eleonora, Karl i Jacqueline, te sudbina obitelji Kohn imali neizravne veze sa životom Jacqueline Heissmeyer i njezina supruga, odvjetnika Rheimsa. Tako umetnuta priča o Jacqueline Morgenstern i Georgesu-André Kohnu koji su bili u Neuengammeu kao pacijenti dr. Kurta Heissmeyera vodi do prve supruge odvjetnika Rheimsa, Rose-Marie Kohn, sestre Georgesa-Andréa Kohna koja je umrla vrlo mlada te je dr. Heissmeyer oženio Jacqueline Heissmeyer, kćer dr. Heissmeyera koja je bila mnogo mlađa od nje. Jacqueline rođ. Heissmayer, udana Rheims (koja je ime dobila po Jacqueline Morgenstern koja je bila pacijentica dr. Heissmeyera pa je gospođa Heissmeyer vidjela njezine crteže i oduševila se), inzistirala je da se njihova kći zove Rose-Marie kao njegova prerano umrla supruga. Sudbine su likova, ratnih zločinaca, njihovih žrtava i nasljednika nevjerojatno isprepletene i Koše ih slaže i iznosi policijskom istražitelju.

Iz jedne umetnute priče stvara se nova priča i one se nižu jedna za drugom oslikavajući stranputice povijesti. Tako pripovjedač opisuje M. K. koji je izbjegao s Kosova i kaže: “I ovo je druga priča, ali samo naizgled.” (Drndić 2000: 12) i time unutar teksta romana opisuje svoju strategiju pripovijedanja i poziva čitatelja na aktivnu suradnju u iznalaženju smisla romana. Ponavlja se povijest: krajem 20. stoljeća ljudi su deportirani s Kosova baš kao što su Židovi za vrijeme Drugoga svjetskog rata odvođeni stočnim vagonima u koncentracijske logore. Alegorija. Na taj je način spojena inspirativna povijest sa suvremenošću, prikazuje se kako su životna pitanja koja muče junake jednaka i svatko se na svoj način nosi s njima. Most između takve prošlosti i sadašnjosti u ovom je djelu uspostavljen problematiziranjem samog procesa čitanja tekstova, ali i ‘čitanja’ životnih situacija u kojima se nađu junaci. Ironija se i alegorija ostvaruju redovito na diskurzivnoj razini romana ponajprije kao kritika djelovanja nacističkog režima za vrijeme Drugoga svjetskog rata i kao kritika povijesti koja se sa svojim užasima neprekidno ponavlja.

Već na samom početku romana Konrad Koše započinje raspravu o tehnologiji pisanja⁵ koja se u više navrata razrađuje tijekom prvog dijela romana. O specifičnosti

⁵ Zrinka Božić Blanuša u članku “Svjedočanstvo i bliskost *Sonnenscheina* Daše Drndić” (Božić Blanuša 2020: 53–72) tvrdi da je Daša Drndić u romanu *Toienwande. Židovi smrti* (2000) nastavila praksu započetu zbirkama fiktofakcijske proze *Marija Czestohowska još uvijek roni suze* (Umiranje u Torontu) [1997] i *Canzone di guerra. Nove davorije* (1998) kolažiranja (svjedočanstva, dnevničkih zapisa, pisama, novinskih isječaka, biografija poznatih i manje poznatih osoba) i tako stvorila funkcionalnu pripovjednu strategiju (Božić Blanuša 2020: 54).

literarnog govora spram ostalih oblika izražavanja i prenošenja misli i osjećaja svjedoči na početku romana: “Ako kanite objaviti ili javno čitati ovo što pišem, onda moram paziti na stil. Onda je to posve druga priča” (Drndić 2000: 9). Na početku pisanja iskaza policijski istražitelj upozorava Konrada Košea da je preopširan, pa on kaže: “Detalje ćemo kasnije precrtati” (Drndić 2000: 12). To čini tijekom cijelog svog iskaza: diskurs je ispresijecan tekstom koji je prekriven, nije važan za priču, a naveden je da se čitatelj upozna s njim. Tom je diskursu određena i funkcija u tekstu: on je dodatak, nevažan dodatak, a s druge strane motri se kao integralni dio teksta koji čitatelju daje ‘višak’ informacija, podatke koji obogaćuju pripovijedanje. Koše, s obzirom na to da je slikar, kao prirodan način svog izražavanja u precrtanom iskazu navodi crtanje: “Volim crtati. Sve bih vam ovo najradije nacrtao. Gospodine istražitelju” (Drndić 2000: 19). Isto tako, nakon unesenog životopisa Aarona Appelfelda u kurzivu i u zagradi stoji iskaz: “(Kratki životopis Aarona Appelfelda prekriziti ili pri čitanju preskočiti.)” (Drndić 2000: 33). Unutar tog životopisa autocitatno je unesen fragment koji se prvi put javlja u kurzivu na samom početku romana: “(...) U radnim logorima deportirane Židove smještali su u svinjce u štale bez prozora i vrata, a bila je zima ‘41., hladna i nemilosrdna, u štale ponekad zajedno sa stokom. Ljudi su stajali, neki su sjedili ili ležali na zaleđenoj zemlji, nitko nije govorio, nitko nije ječao, nitko nije plakao, nitko ništa nije jeo, nitko nije bio ljut, ljudi su naprosto čekali, u stuporu, posve nepomični, čekali su da se stropoštaju, da sklizni niza zid, da se prevrnu do već mrtvog tijela do sebe i da ih više nema. Tad, te kasne jeseni ‘41. rodila se nova riječ – Totenwande. Židovi smrti. Totenwande, Totenwande, Totenwande, odjekivalo je zaleđenim prostranstvima nepostojeće Transnistrije” (Drndić 2000: 5, 33). U ovom se hermeneutičkom središtu teksta razgolićuje i sam naslov romana.

3. AKTUALIZIRANI OBLICI DIJEGETSKE SAMOSVIJESTI

Astrid Earl promatra žanr kao sustav konvencija koje svaki pojedinac uči tijekom svog života. Zato on pripada kulturnom znanju koje se unapređuje kroz socijalizaciju i inkulturaciju. U djetinjstvu pojedinac najprije upoznaje bajku, zatim tijekom školovanja putem lektire stječe znanja o žanrovima i u kasnijem ih životu usustavljuje u kulturnom pamćenju. Žanrovi djeluju kao arhetipovi: pojedinac zna što očekivati u pustolovnom ili kriminalističkom romanu. Žanr je, dakle, dio kulturnog pamćenja i kao takav može predstavljati okvir za svoje preispitivanje (usp. Earl, 2005: 148).

U ovom (pseudo)autobiografskom romanu u prvom dijelu ‘In memoriam’ prisutno

je homodijegetsko pripovijedanje⁶ Konrada Košea koji u prvom licu piše svoj izvještaj o smrti Jacqueline Heissmeyer i ispovijeda povijest svoje obitelji te unosi biografske podatke o brojnim povijesnim ličnostima (Aaron Appelfeld, Arnold Strippel, dr. Kurt Heissmeyer, Eduard Rheims, Alois Bruner, Gustav Krup i sl.). U drugom dijelu ‘Zubalo Lile Weiss’ svoju životnu priču, također u prvom licu, iznose Lila i njezina kći Rimma, uz povremeno uključivanje i drugih fiktivnih i stvarnih likova koji govore o svojim životnim iskustvima (Košee, Max, Deže, Mietek, James, Hitler, Staljin, Szyborska, Zofia Nalkowska, Mazur, Friedman, Anna Freilich)⁷. U prvom dijelu Konrad Koše ispovijeda svoj životni put i iznosi u fragmentima saznanja o povijesti svoje obitelji. Ti se fragmenti, nadopunjeni podacima o povijesnim događajima za vrijeme Drugoga svjetskog rata, pred čitateljem slažu u cjelinu koja svjedoči o užasima holokausta i stradanjima ‘malog’, nevinog pojedinca u viorima povijesti. U njegovoj su priči tek ovlaš dotaknute sestra njegove majke Lila Weiss i njezina kćer Rimma koje, pak, u drugom dijelu romana iznose svoje biografije i svjedoče koliko je bio težak životni put Židova tijekom Drugoga svjetskog rata, ali i nakon njega. Lila Weiss je iz rodne Warke otišla najprije za svojim suprugom Isakom u Taganrog u Rusiji gdje su mirno živjeli. Onda su počele staljinističke paranoje i oni su progla-

⁶ Gerard Genette u knjizi *Fiction et diction*, objelodanjenj 1991. godine, s obzirom na odnos autor-pripovjedač-lik oblikovao je naratološke trokute koji određuju različite tipove njihova međusobnog odnosa. Tako nastaje pet trokuta: (1) autobiografski: identitet autora, pripovjedača i lika; (2) historijsko ili biografsko pripovijedanje: postoji identitet između autora i pripovjedača, ali ne postoji identifikacija niti jedne instance s likom; (3) homodijegetska fikcija u kojoj autor nije identičan ni liku ni pripovjedaču, ali su pripovjedač i lik identični; klasičan slučaj romanesknog pripovijedanja u prvom licu, to jest (pseudo)autobiografski roman; (4) heterodijegetska autobiografija odnosno autobiografija pisana u trećem licu, u kojoj postoji identitet autora i lika, ali niti jedan od njih nije identičan pripovjedaču; (5) heterodijegetska fikcija (pripovijedanje u trećem licu) u kojoj znak jednakosti nije moguće staviti između nijednog para (Genette 2002: 35–36).

⁷ Miranda Levanat-Peričić u radu “Kanonske biografije i autobiografski kanon Daše Drndić” (Levanat Peričić 2020: 73–93) iz naratološke perspektive interpretira tri postupka u funkciji oblikovanja zasebnog kanona književnih tekstova u opusu Daše Drndić: postupak fikcionalizacije biografija autora, postupak multipliciranja implicitnih autora i postupak fikcionalizacije autobiografskog subjekata (Levanat-Peričić 2020: 73). Kritičarka analizira tri primjera iz opusa Daše Drndić koji su paradigmatički u smislu pripovjednog postupanja s drugim autorima u funkciji oblikovanja autorskog kanona. U ovom ćemo se radu zadržati samo na tumačenju fikcionalizacije biografija autora koju provodi Levanat-Peričić u romanu *Totenwande* Daše Drndić. Kritičarka upozorava da je o slojevitosti uloge Paula Celana u navedenom romanu već pisala Andrea Zlata (2004: 147–148) koja tvrdi da su “biografija Paula Celana i njegov pjesnički opus ‘unutarnji književni provodni motiv’, a njezini *Zidovi smrti* su ‘romaneskni odgovor na Celanovu *Fugu smrti*’” (Levanat-Peričić 2020: 82). Levanat-Peričić zaključuje da je Paul Celan u romanu “vodič prema biografijama drugih autora” (Levanat-Peričić 2020: 82) te da “on čitatelja upoznaje s drugim likovima i širi mrežu pripovjednih glasova koji se uzajamno isprepliću i biografskim podacima i književnim tekstovima” (Levanat-Peričić 2020: 82), a svoju tvrdnju argumentira primjerima iz romana *Totenwande* (Levanat-Peričić 2020: 82–84).

šeni neprijateljima pa je Izak odveden i gubi mu se svaki trag, a ona je zatvorena u logor, gdje joj umire sedmomjesečna kći Heshie. U Gulagu se zaljubljuje u slobodnog čovjeka Alberta Zeifera i zanese Rimmu. Nakon što je oslobođena, vjenčala se s Dežeom koji je napušta kada je saznao da je njegova obitelj preživjela holokaust. Zatim se vjenčala s Maxom. S kćeri se vratila u Poljsku: “U Poljskoj, živjeli smo u jednoj sobi. Imali smo i malu kuhinju. Imali smo sreće” (Drndić 2000: 134), ali su 1968. godine proglašene Cionistima i protjerane. Otputovale su u Ameriku gdje se Rimma udala za Amerikanca Richarda i dobila sina Andreja, a Lila je petnaest godina bila u sretnom braku s Mendelom, nakon čije se smrti preselila kćeri Rimmi. U Americi je i umrla, a Koše ju je sahranio u Warki. Tako se sudbina članova obitelji Weiss-Košė i obitelji Kohn gradi na temelju (pseudo)autobiografskih iskaza njezinih članova, ali i unošenjem povijesnih podataka o raznim ličnostima i o holokaustu koji su preživjeli. Pripovjedač razgolićuje sudbinu tih obitelji unošenjem obiteljskog stabla obitelji Weiss-Košė i obitelji Kohn (Drndić 2000: 18).

Prvi dio romana *Totenwande. Židovi smrti* Daše Drndić pod nazivom ‘In memoriam’ građen je na principima detektivske priče⁸, pa metatekstualnost za svoju prisutnost iskorištava njezinu snažnu konvencionalnost u strukturi, kao i njezinu utemeljenost na modelu hermeneutičkih praznina. Pisac očekuje da čitatelj poznaje te pripovjedne konvencije, pa u tekst unosi neizravne recepcijske upute koje mu nude okvir za snalaženje u tom fiktivnom svijetu romana. Čitatelj se probija kroz narativno tkivo romana zajedno s junakom, propituje razne umetnute priče u priči, razne dokumente, zainteresiran je i nastoji shvatiti poantu djela što mu je u cijelosti omogućeno tek na kraju prvog dijela romana u skladu s žanrovskim principima detektivskog romana. U prvom dijelu romana policijski istražitelj traži od Konrada Košea da napiše svoju izjavu povodom smrti Jacqueline Heissmeyer koja se, sa svim pojedinostima, nudi čitatelju. Tako se, umjesto klasičnog detektivskog romana u kojem istražitelj ima glavnu riječ u istrazi zločina, u ulogu istražitelja promiče Konrad Koše. On, pišući izjavu, prekopa po povijesti svoje obitelji i na temelju detalja utvrđuje da su njegova obitelj i obitelj umrle Jacqueline Heissmeyer povezane na neobičan način. U svojoj se istrazi koristi i sadržajem crnog kovčega koji čuva povijest njegove majke, ali i službenim dokumentima iz arhiva o užasima koji su se dešavali u bolnici Neuengamme. Njegova istraga nije usustavljena i tipična za detektivski roman tradicionalnog tipa jer Koše do važnih podataka o povijesti svoje obitelji dolazi sasvim slučajno i sa zakašnjenjem: “Tako

⁸ Andrea Zlatar je u knjizi *Tekst, tijelo, trauma. Oglеди o suvremenoj ženskoj književnosti* (Zlatar 2004), preciznije u poglavlju pod nazivom “Smrt pojedinca/pobjeda povijesti. Novija proza Daše Drndić”, navela da “*Totenwande* započinje neobičnim romanesknim postupkom, isljedničkim ispitivanjem, koje autorica odabire kao dijalogizirani narativni okvir svih drugih priča” (Zlatar 2004: 145–146).

se Czernowitz, mimo moje volje i potpuno izvan okvira mog istraživanja genealogije obitelji Weiss, uvukao u ovu priču. Za Czernowitz sam zapravo prvi put čuo u Parizu, i odmah na njega zaboravio (istaknula D. Drndić) (a ne proučavajući moje rodoslovno stablo nakon smrti Zlate Koše, niti kad sam 1993., doletjevši u Jeruzalem na premijeru Đorđa Lebovića, upoznao Aarona Appelfelda). Kad sam prvi put čuo za Czernowitz još uvijek nisam imao mali smeđi kartonski kofer čije se dno pretvorilo u bezdan” (Drndić 2000: 34). Konrad Koše, baš kao i svaki detektiv u detektivskom romanu, iznova preslaguje dijelove mogućih svjetova i scenarija da bi došao do istine i objašnjenja svoga slučaja. Koše-detektiv je, za razliku od lika tradicionalnog detektiva, nestalan i ograničen, slaže dijelove mozaika tijekom svog cijelog života i iznosi ih na uvid policijskom istražitelju na dva načina: najprije detaljno osvjetljavajući svaki dio mozaika koristeći pri tome različite oblike diskursa te, na koncu prvog dijela romana, sumirajući sve svoje zaključke u nekoliko točaka. Detektivska je priča omogućila Konradu Košu da preispita uvjerenja o samome sebi, ali i o svijetu koji ga okružuje. Čitatelj dobiva uvid u njegovo znanje, ali i u njegov identitet koji se izgrađuje pred čitateljevim očima na temelju podataka do kojih je junak došao slučajno. Identitet⁹ je Konrada Košea fragmentiran, njegovo ponašanje odgovara trenutku u kojem se nastoji problematizirati jedan aspekt života i književnosti. Zato on nema moralni autoritet koji krase istražitelja u klasičnom detektivskom romanu. Na koncu policijski istražitelj uopće ne uzima njegovu pisanu izjavu čime se podcrtava nevažnost tih događanja koja su pratila njegove pretke, ali i njega samoga. Pisanje izjave – priče o obitelji Weiss-Košee i obitelji Kohn – bilo je posve uzaludno, mukotrpno složeni mozaik činjenica i podataka o tim obiteljima uopće ne interesira policijskog istražitelja. I kada Koše istražitelju nudi skraćenu verziju tih povijesnih zavrzlama tiskanu u kurzivu (Drndić 2000: 91–94), on je odbija kao nevažnu za njegov slučaj koji je okončan jer je patolog utvrdio da je Jacqueline umrla prirodnom smrću.

U roman se unutar narativnog tkiva u vidu priče u priči unosi model povijesnog romana. Tim je postupkom roman naglasio intenzivnu svijest o povijesti i njezinim

⁹ O identitetu “između egzila i imigracije” u romanima *Leica format* i *April u Berlinu* Daše Drndić piše Lana Molvarec u knjizi *Kartografije identiteta: predodžbe izmještanja u hrvatskoj književnosti od 1960-ih do danas* (Molvarec 2017: 151–161), a “osebujnosti egzilantskog iskustva” i “imaginarnu geografiju egzila” (Lukić 2007: 462) u romanu *Leica format* analizira i Jasmina Lukić u članku “Imaginarne geografije egzila: Berlin i Rijeka kao fiktionalni toponimi u prozi Dubravke Ugrešić i Daše Drndić” u zborniku *Čovjek, prostor, vrijeme. Književnoantropološke studije iz hrvatske književnosti* (Lukić 2006: 461–475). Također, o egzilantskom iskustvu u autobiografskim prozama Daše Drndić piše i Renata Jambrešić Kirin (Jambrešić Kirin 2001: 175–197). I u knjizi *Egzil i trauma. Primjeri iz postjugoslavenske proze* Danijele Marot Kiš i Marine Biti problematizira se pitanje egzila u prozama (*Leica format*, *Sonnenschein*) Daše Drndić (Biti, Marot Kiš 2021).

načinima govorenja. Naime, historiografska metafikcija bavila se suvremenim preispitivanjem historiografije i pri tome bi redovito postavljala pitanja o tome što se bilježi iz prošlosti, koje se priče iskorištavaju unutar romana i zašto baš one, kakvi se efekti time postižu, što dobiva pojedini lik ili pripovjedač upotrebom baš te priče i sl. (usp. Earl 2010: 7). Kao novost se pojavljuje činjenica da se sada ne pričaju samo uobičajene priče npr. o kraljevima, pobjednicima i imperijalistima, nego se u obzir uzimaju upravo oni koji nisu pobijedili u bitkama, pa se piše o Židovima koji napokon mogu ispričati svoju priču, staviti je u povijest i povezati je sa sadašnjošću. Konrad Koše odmotava klupko sudbina članova svoje obitelji i pri tome svjedoči o užasima holokausta¹⁰ koji su pretrpjele tisuće neimenovanih Židova u Drugom svjetskom ratu. Svjedoči o ratnim strahotama koje su zahvatile Židove diljem Europe, i djecu i odrasle, i bogate i siromašne. Ratna stradanja nezaustavljivo su odnosila brojne živote nevinih ljudi nemilosrdno istrgnutih iz njihovih svakodnevnih aktivnosti u zajednici i odvedenih u logore. Brojni ljudi, pa čak i djeca, podvrgnuti su znanstvenim, medicinskim istraživanjima pri čemu su podnosili neopisivu bol i patnju. Stradanja Židova nastavila su se i u poratno doba o čemu svjedoče Lila i Rimma, a i sam Konrad Koše, koji je iselio iz rodne Hrvatske u Argentinu, k ocu. Kao već zreo umjetnik, traga za svojim identitetom i iz dana u dan, sa sve bogatijim životnim iskustvom, stvara sliku svoga podrijetla, ali i svoje osobnosti.

¹⁰ U članku “Shards Of Broken Glass: Daša Drndić’s Arhival Poetics” (“Krhotine razbijenog stakla: poetika arhiviranja u prozi Daše Drndić”) autor Vlad Beronja analizira roman *April u Berlinu* (2007), kao i ostala djela Daše Drndić u kojima se tematizira pitanje holokausta (Beronja 2020: 1–38). Motri ih “kao književne odgovore na povijesni revizionizam Drugog svjetskog rata i Holokausta u Hrvatskoj” (Beronja 2020: 38) i utvrđuje da je povijesno naslijeđe fašističke NDH detraumatizirano i da ono ne predstavlja krizu povijesne svijesti (Beronja 2020: 11–38). On u romanima Daše Drndić uočava “šokantno suočavanje s krhotinama nasilne prošlosti” (Beronja 2020: 38).

4. OTVORENI OBLICI LINGVISTIČKE SAMOSVIJESTI

U roman je uneseno osam Priloga koji su tiskani kurzivom¹¹. Prvi je od njih pismo koje Eleonora Weiss piše 9. veljače 1937. svojoj sestri Goldi Weiss/Zlati Koše. Ona je obavještava da su se preselili u Pariz i da imaju malu trgovinu. Iskazuje tugu zbog nemogućnosti da se upoznaju i zavole njihova djeca, pa je poziva da joj se javi (Drndić 2000: 23). U drugom je Prilogu pismo koje Zlata Koše 10. kolovoza 1941. šalje Nori/Eleonori Morgenstern u Pariz. U njemu iskazuje svoju veliku zabrinutost jer su joj se dva pisma upućena Eleonori već vratila, te joj piše o djeci i ratnom stanju u Zagrebu u kojem su njemački tenkovi i kamioni na ulicama pa se djeca igraju u dvorištu iza kuće. Čitatelja se izvještava da se i to pismo vratilo (Drndić 2000: 24). U prilogu br. tri Zlata Koše 17. lipnja 1944. piše svojoj drugoj sestri, Lili, u rodnu Warku u Poljskoj i očajna je jer ne dobiva pisma ni od Nore ni od Lile, te svjedoči o teškom životu u ratnom Zagrebu (Drndić 2000: 25). Unošenjem ovih pisama svjedoči se o prekinutim životima Židova koji su deportirani u razne logore. Bez ikakve krivice ljudi su odvođeni iz svojih domova u neizvjesnost, u smrt. Rat bjesni pa posljedice osjeća sve stanovništvo, posebno ono u gradovima u kojima je opskrba živežnim namirnicama loša, u kojima se živi u neizvjesnosti i bijedi. Kao četvrti prilog navedena je razglednica koju Konrad Koše, pripovjedač prvog dijela romana, šalje svojoj majci Zlati iz Pariza. Obavještava je da mu je Jacqueline Heissmeyer, vlasnica galerije “L’Étoile du matin”, uzela sliku za prodaju (Drndić 2000: 25). Ta je razglednica, nakon što ju je pronašao u majčinom koferu nakon njezine smrti, ponudila neke odgovore koji će mu

¹¹ Anera Ryznar u knjizi *Suvremeni roman u raljama života: studija o interdiskurzivnosti* smješta roman *Totenwande. Židovi smrti* (2000) uz romane *Marija Czestochowska još uvijek roni suze ili Umiranje u Torontu* (1997), *Canzone di guerra. Nove davorije* (1999) i *Leica format* (2003) u prvu fazu stvaralaštva Daše Drndić i u svojoj analizi romana *Leica format* oprimjeruje kako “Daša Drndić mapira osobnu i kolektivnu povijest usložnjavanjem i kolažiranjem različitih tipova tekstova, žanrova i diskurza te kako se pritom stilistički zahvati na grafičkom planu romanesknog teksta produžuju u područje njegove semantike” (Ryznar 2017: 108). Te postupke zatičem i u romanu *Totenwande. Židovi smrti*. Ivana Žužul u članku “Format bez formata. Čitateljsko iskustvo oslabljenih pripovjednih nadležnosti u romanu *Leica format*” tvrdi da u romanu “pripovjedni planovi prelijevaju se i na razini tipografskih elemenata pa užim slogom nije isključivo prikazana dalja prošlost” (Žužul 2020: 104–105). Takve slučajeve čitam i u romanu *Totenwande* gdje “raznorodne i labavo uvezane iskaze na okupu drži tek pripovjedna svijest”, kako kaže Ivana Žužul za *Leica format* (Žužul 2020: 105) i gdje, također, uvjerljivost pripovjednih svjetova biva neupitna. Pri tome je omogućen raznovrstan čitateljski angažman (uživljavanje, odbijanje, prihvaćanje i sl.). I Vlad Beronja u članku “Shards Of Broken Glass: Daša Drndić’s Arhival Poetics” (“Krhotine razbijenog stakla: poetika arhiviranja u prozi Daše Drndić”) naglašava da Daša Drndić u procesu suočavanja s nasilnom prošlosti koristi “inovativnu grafičku obradu i interdiskurzivu tekstualnost, te kombinira historiografsku naraciju s avangardnim književnim i umjetničkim postupcima” (Beronja 2020: 38).

biti važni u njegovoj istrazi. Peti je prilog uokvireni popis žrtava iz Neuengammea iz arhiva Yad Vashema u Jeruzalemu (Izrael) na kojem je pod rednim brojem devet naveden Georges-André Kohn, a pod rednim brojem jedanaest Jacqueline Morgenstern. Oni, kako se iščitava iz cijele priče, imaju obiteljskih veza s protagonistima romana (Drndić 2000: 36). Prilog broj šest također je tiskan u kurzivu. To je Dokument F 321 upućen Međunarodnom ratnom vijeću u Nürnbergu u kojem se nalaze dijelovi izjava svjedoka (Svjedok 73, Svjedok 93, Svjedok 26, Svjedok 37) o djelovanju vojne bolnice Neuengamme u kojoj su se vršili “pokusi na umjetno zaraženim tuberkulozima pacijentima-logorašima” među kojima je bilo i djece (Drndić 2000: 56–58). O ratnim se strahotama progovara unošenjem dokumenata u tekst koji svojom specifičnom grafičkim oblikovanjem svraćaju pozornost na sebe. Njima se čitatelju podastiru povijesni podatci u koje se ne može sumnjati. Sedmi je prilog također tiskan u kurzivu: radi se o pismu Crvenog križa od 26. studenog 1946. upućenog Zlati Koše u kojem je obavještavaju da je njezina sestra Eleonora Morgenstern, zajedno sa suprugom, nestala u logoru Auschwitz godine 1944. te da je njezina kći Jacqueline Morgenstern ubijena u školi Bullenhuser Damm 20. travnja 1944. godine. Na koncu joj pišu da su pokušali obavijestiti i njezinu sestru Lilu o sudbini Eleonore i njezine obitelji, ali se pismo vratilo iz Warke (Drndić 2000: 65). Sudbina se obitelji Weiss-Košė, poput slagalice, sastavlja pred čitateljem na temelju pouzdanih, službenih podataka. I tako priča malog čovjeka, zahvaćenog viorima nemilosrdne povijesti, dobiva svoj epilog. Prilog broj osam, također u kurzivu, dio je stenograma sa suđenja u Nürnbergu koji je objavila Rebecca West pod nazivom “The Nürnberg Trials” u *The New Yorker* (Drndić 2000: 65–68). Nakon Drugoga svjetskog rata na brojnim su suđenjima diljem Europe i svijeta (Izrael) ratnim zločincima dosuđivane kazne za strahote koje su počinili. Na suđenjima su se iznosile tisuće priča ratnih zatvorenika, brojnih Židova koji su preživjeli holokaust¹² i analizirale tisuće dokumenata koji su bjelodano svjedočili o krivnji ratnih zapovjednika. Njihove su zatvorske kazne trebale biti naknada za tisuće i tisuće bespotrebnih smrti i za strahote koje su podnijeli preživjeli robijaši¹³.

¹² Zrinka Božić Blanuša u članku „Svjedočanstvo i bliskost *Sonnenscheina* Daše Drndić“ podsjeća da „književnost koja se bavi holokaustom, poput dnevnika i memoara, ne bi se trebala čitati zbog činjenica poput svjedočanstava u užem smislu riječi, nego bi se pozornost trebala usmjeriti na načine kako su te činjenice u pripovjednom tekstu shvaćene i rekonstruirane” (Božić Blanuša 2020: 59). Dodajem da isti princip izgradnje narativnog univerzuma Daša Drndić koristi i u romanu *Totenwände. Židovi smrti*.

¹³ Vlad Beronja u članku “Shards Of Broken Glass: Daša Drndić’s Arhival Poetics” (“Krhotine razbijenog stakla: poetika arhiviranja u prozi Daše Drndić”) zaključuje da romani Daše Drndić “funkcioniraju kao književni arhivi i spomenici, odnosno arhivi-spomenici koji žele uznemiriti čitatelje i osvijestiti prekrivenu ili normaliziranu traumatičnu prošlost” (Beronja 2020: 38).

U tekst romana unesen je ulomak ‘Kratki životopis Aarona Appelfelda i još neke sitnice’ (Drndić 2000: 29–33) te ulomak ‘Doktor Kurt Heissmayer i još neke sitnice’ (Drndić 2000: 38) i njegova naredba u vezi smještanja djece u Neuengammeu u kurzivu (Drndić 2000: 43). Konrad Koše morao je tijekom istražnog postupka u zatvoru proći i psihijatrijsko vještačenje pa je u diskurs romana uključen i njegov ‘Izvještaj o razgovoru s psihijatrom Kohnom’ (Drndić 2000: 70–72) koji se od ostatka teksta razlikuje samo naslovom donesenim u kurzivu. ‘Izvještaj o razgovoru s Eduardom Rheimsom’ (Drndić 2000: 81–82) i ‘Ispovijed Eduarda Rheimsa (s upadicama K. Koše)’ (Drndić 2000: 82–88) u tekst su romana uneseni u kurzivu, pa već samim tim postupkom pripovjedač skreće pozornost čitatelja na te interpolirane tekstove.

U tekst romana unesena je i ‘Knjiga prihoda i rashoda Zlate Koše’ u kojoj se u dva stupca¹⁴ nabrajaju njezini prihodi i rashodi (Drndić 2000: 63–64) i tako čitatelj stječe sliku o skromnom životu obitelji Koše za vrijeme Drugoga svjetskog rata u Zagrebu. Isto tako, u diskurs romana umeće se i popis Neuengammeskih satelita abecednim redom (Drndić 2000: 39–41) koji je od ostatka diskursa odvojen zvjezdicama. Nabranje u ovim ulomcima skreće pozornost čitatelja na same sebe.

Vrlo čest postupak u romanu *Totenwande. Zidovi smrti* je i uokvirivanje dijelova teksta. Tako su npr. u roman uneseni podatci o popisu tvrtki koje su pomagale nacističke logore (Drndić 2000: 47), o tuberkulozi u jednom stupcu (Drndić 2000: 58–60), o zločincima koji su djelovali u logoru Neuengamme: dr. Alfred Trzebinski, SS-Unterschefürer Ewald Jauch, SS-Rottenführer John Frahm (Drndić 2000: 63), o sudbini Arnolda Strippela i o dr. Heissmayeru (Drndić 2000: 69), zatim biografija Paula Celana (Drndić 2000: 78–81), o Brunneru (Drndić 2000: 85), o Simonu Wiesenthalu i Sergeu Klarsfeldu (Drndić 2000: 86), o obitelji Krupp (Drndić 2000: 88–90) i na koncu, podatci o nacistima (Drndić 2000: 93–94)¹⁵. Gomilanje podataka o navedenim osobama provodi se s ciljem svraćanja pozornosti teksta na samoga sebe i na svoju načinjenost.

U narativno tkivo romana uneseni su stihovi Paula Celana (Drndić 2000: 32) koji su dodatno precrtani¹⁶. I ovaj roman, kao i svako postmodernističko djelo, prekraja teme

¹⁴ Daša Drndić u svoje proze umeće i fotografije, pa o ulozi fotografije u narativnom diskursu *Leica formata* piše Aleksandar Mijatović (Mijatović 2010: 25–44). Položaj fotografije u *Aprilu u Berlinu* analizira Sabine Giergiel (Giergiel 2020: 39–52).

¹⁵ Iva Kosmos u članku “Politika književnosti i narativna konstrukcija prošlosti u romanu *Totenwande* Daše Drndić” također navodi: “Određeni dijelovi teksta uklopljeni su u obrubljene kvadrate slične časopisnim kvadratima s manjim fontom slova; neki od njih nalaze se unutar središnjeg teksta i funkcioniraju kao fusnota, drugi su autonomni i postavljeni na sredini prazne stranice kao epilog posvećenim određenim likovima” (Kosmos 2020: 131).

¹⁶ Iva Kosmos zaključuje da to “upućuje na postupak selekcije pri organizaciji podataka i pamćenja” (Kosmos 2020: 130).

i motive iz literarne tradicije, pri čemu je umetanje iskaza drugih književnih autora vrlo zahvalan oblik jer istovremeno u sebe uključuje i osporava umetnuti predmet i uspostavlja dijaloški odnos identifikacije i distance. Ovdje je taj postupak dodatno istaknut i precrtavanjem umetnutog dijela, pa se on etiketira kao višak označitelja. U drugom dijelu romana, upozorava Iva Kosmos, pripovjedačica “slobodno upotrebljava stihove Wisławe Szymborske preoblikujući ih u (pseudo)dramski dijalog između pjesnikinje i romaneskne junakinje” (Kosmos 2020: 127–129).

U prvom dijelu romana *Totenwande. Židovi smrti* ravnim su crtama precrtani dijelovi teksta za koje se u romanu izrijekom navodi da su suvišni. To su dijelovi u kojima se поближе oslikavaju pojedini tematizirani događaji iz obiteljske povijesti Konrada Košea, dijelovi o povijesnim ličnostima (npr. o Ferdinandu Porscheu [Drndić 2000: 46]) ili pak o ustanovama koje svjedoče o užasima holokausta (Yad Vashem [Drndić 2000: 37–38], npr.). Također, u mnogo su navrata precrtani Košeevi komentari: “~~Život, naš život, tekao je kroz ta pisma ali i mimo njih, njima usprkos, njima unatoč, njih radi, možda~~” (Drndić 2000: 20). O postupku njihova precrtavanja svjedoči sam Koše unutar teksta: “Detalje ćemo kasnije precrtati” (Drndić 2000: 12). Tako je precrtana i cijela Celanova pjesma koju recitira Aaron Appelfeld (Drndić 2000: 32). Slično, precrtan je i cijeli dio ulomka: “~~Njih (žrtve holokausta, unijela S. T.-Š.) neće nabrajati, premda mi dođe, tako mi dođe da sva njihova imena ispišem pa onda možda više ne bih imao što reći. Ali to zahtijeva mnogo papira~~”¹⁷(Drndić 2000: 42). Tim postupcima skreće se pozornost čitatelja na napravljenost teksta, na njegovu jezičnu organizaciju.

U drugom dijelu romana pod nazivom ‘Zubalo Lile Weiss’ pripovjedač koristi grafičku oznaku, simbol u obliku kompjuterske ikone za ‘novi dokument’ kada prekida razgovor Lile i Rimme i unosi podatke o raznim pojmovima: npr. opis gradića Warka u Poljskoj (Drndić 2000: 97), o pivu iz Warke (Drndić 2000: 98), zatim opis riječi štetl (Drndić 2000: 100), unosi podatke o rijeci Pilici (Drndić 2000: 102), opis crkve u Warki (Drndić 2000: 103), opis gradića Chelmno (Drndić 2000: 103), opis gradića Taganrog (Drndić 2000: 108), zatim piše o Kirovu i Staljinu (Drndić 2000: 105–106), o emigriranju u SSSR (Drndić 2000: 110), o Gulagu (Drndić 2000: 112) i o gradovima koji su postojali prije Gulaga (Drndić 2000: 113–114), o brodu na koji su ukrcani Židovi koji iz Hamburga kreću u slobodu, ali ne dobivaju odobrenje da se iskrcaju na Kubi, u Floridi i u Kanadi (Drndić 2000: 114–115), o otpremanju Židova vlakom u Calarasi (Drndić 2000: 114–115), o logorašima (Drndić 2000: 115), o dolasku Židova u Ploiesti (Drndić 2000: 122), o dolasku Nijemaca u Ploiesti (Drndić 2000: 122–123),

¹⁷ U romanu će *Sonnenschein* Daša Drndić iznijeti imena svih žrtava u dva stupca iz logora San Saba (usp. Drndić 2007: 165–264).

o gradiću Stuthof – Sztutowo u Poljskoj (Drndić 2000: 128), o Spaneru (Drndić 2000: 129), o starosjediocima Warke (Drndić 2000: 127)¹⁸. Ti su napisi raznorodni: tu su i enciklopedijske definicije, leksikografski podatci i anegdotalni zapisi¹⁹. Svi oni imaju isti cilj: svratiti pozornost čitatelja na njih same. Nerijetko se poštuju pravila žanra kojem ti iskazi pripadaju, a zatim ih se prekoračuje i iznosi se osobno viđenje. Isto tako, dijalog Lile i Rime ispresijecan je i umetcima koji su od ostatka teksta odijeljeni upotrebom simbola istovjetnog kompjutorskoj ikoni za pješčani sat. U tim dijelovima iznose se detalji o radnji o kojoj se pripovijeda: npr. kako će se zvati dijete Lile i Isaka (Drndić 2000: 111), kako Isak brani Staljina (Drndić 2000: 113) i kako Lila odlazi u zatvor (Drndić 2000: 113), zatim o Heshienoj sudbini (Drndić 2000: 118), o životu u logoru, o upoznavanju muškaraca i o ponovnom zaljubljanju (Drndić 2000: 119), zatim o Albertu Zeiferu (Drndić 2000: 119), o Mendelu (Drndić 2000: 143) te ispovijed Lile o životu u Connecticutu (Drndić 2000: 143–145). Ovim umetcima u kojima se iznose osobni podatci omogućuje se da se progovori o intimi junakinje u nizu povijesnih epoha, o sudbini malog čovjeka u povijesnim previranjima.

5. ZAKLJUČAK

Uočavanje i poštivanje metatekstualnosti u diskursu preduvjet su za valjano interpretiranje svijeta teksta jer je hermeneutički čin u slučaju metatekstualne književnosti specifičan. Metatekstualni diskurs razotkriva svoju semantičku postavu i pripovjednu strukturu koju vrlo često obogaćuje detaljnim ‘kritičkim’ komentarom. Istodobno, od čitatelja eksplicitno zahtijeva punu i kreativnu suradnju, a time tematizira temeljnu potrebu svakog književnog teksta za dijalogom kao jedinim načinom uspostave teksta kao znaka. U romanu *Totenwande. Zidovi smrti* Daše Drndić prisutni su brojni metatekstualni oblici. Na dijegetskoj razini tako uočavamo kao otvorene oblike alegoriju, priče u priči i tematiziranje procesa izgradnje djela. Kao aktualizirani oblici dijeget-

¹⁸ Na te je umetnute dijelove upozorila i Iva Kosmos (2020: 129–130).

¹⁹ Ivana Žužul u članku “Format bez formata. Čitateljsko iskustvo oslabljenih pripovjednih nadležnosti u romanu *Leica format*” navodi da je u romanu *Leica format* prisutna raznorodnost pripovjedačkih identiteta i nestabilnost pripovjedačkih glasova i da se njima želi pokazati da je u svijetu romana samorazumljivost nestalna kategorija. “Nju također oslabljuje metaleptičko urušavanje dijegetskih razina koje se zbiva na razini pretapanja više vremenskih planova, migracija stvarnih likova u svijet fikcionalne pripovijesti ili odbijanje zatvaranja romana konačnim odgovorom na pitanje tko pripovijeda, a tko je izvan fikcionalnog svijeta.” (Žužul 2020: 98). Upravo postklasična naratologija ukazuje na mehanizme rada pripovjednog teksta koji se obično prešućuju, ali se ne mogu poništiti tijekom čitanja. Na te se mehanizme u romanu *Totenwande. Zidovi smrti* upozorava i u ovom radu.

ske samosvijesti prisutni su (pseudo)autobiografski napisi, korištenje modela genealoškog, povijesnog i detektivskog romana, igre i kombinatorike i dokumentarnog romana. Na razini lingvističkog kôda romana metatekstualni postupci vidljivi su u brojnim autorskim intervencijama u tekst, u umetanju drugih tipova diskursa, u precrtavanju dijelova teksta koji je prema pripovjedačevu sudu višak, u nabranjanju i sl. Ta je proza reprezentant postmodernog koncepta narativnog eksperimenta i metatekstualnosti. Poigravanje romanesknom formom produkt je naglaska na metafikcionalnom koji njeguje postmoderna proza. U romanu su povijesni događaji posredovani kao tekstualne konstrukcije. Piščevo isticanje teme sličnosti sadašnjosti i povijesnih događaja, koju on apostrofira kao alegoriju, omogućava istupanje općenitije teme, teme mimeze. Tako se ova metatekstualno organizirana proza Daše Drndić pojavljuje i kao svojevrsni povijesni dokument trenutka, razdoblja postmoderne. Roman *Totenwande. Židovi smrti* fikcija je koja se bavi sama sobom i koja zahtijeva od čitatelja (stvarnoga ili potencijalnoga) da se uključi u fiksijsku radnju. Dakle, u romanu se otvoreno tematizira prepoznavanje razlike između života i umjetnosti, “ontološkog jaza” između proizvoda uma, jezične strukture i događaja u “stvarnom” životu koji odražava. Umjetničko djelo nije samo prazna igra oblika koja je odsječena od stvarnosti. Umjetnost je uvijek bila “iluzija” i često je svjesna tog ontološkog statusa, a nerijetko ga i otvoreno problematizira u romanu. Takva tematizacija prepušta se implicitnom, aktualiziranom procesu koji bi zapravo bio najbliži jednadžbi čitanja s pisanjem kao aktivnog, stvaralačkog napora s jezikom. Da bi se to ostvarilo, upotrijebljene jezične strukture moraju biti imanentne i funkcionalne unutar teksta, ne smiju biti tako suptilne da su nevidljive, a počesto su očite pa čitatelj dobiva jasne signale za rad s jezikom teksta. Tako se lingvistički metatekstualni postupci pojavljuju kao oblici otpora činu čitanja i usmjeravaju pozornost na semantičku, sintaktičku i fonetsku teksturu riječi. Čitatelj je motren kao element narativne situacije i nije određena stvarna osoba, već posjeduje dijegetski identitet i aktivnu dijegetsku ulogu. On je prisiljen sudjelovati u narativnoj situaciji. Književnost u biti nikada ne može pobjeći od same sebe, a u ovom je romanu književno djelo komuniciralo vlastitu komunikacijsku prirodu, pa se ovaj tekst razgolićuje na taj način.

LITERATURA

- ALTER, Robert. 1978. *Partial Magic: The Novel as a Self-Conscious Genre*. Berkeley, Los Angeles i London: University of California Press.
- BERONJA, Vlad. 2020. "Shards Of Broken Glass: Daša Drndić's Arhival Poetics". *Fluminensia* 32, 1: 11–38.
- BITI, Marina i Danijel a MAROT KIŠ. 2021. *Egzil i trauma. Primjeri iz postjugoslavenske proze*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci i Facultas.
- BOŠNJAK, Branimir. 2007. "Totenwände". *Žanrovske prakse hrvatske proze. Od arkadijskog realizma do fantastičnog dokumentarizma*. Zagreb: Altagama: 151–154.
- BOŽIĆ-BLANUŠA, Zrinka. 2020. "Svjedočanstvo i bliskost *Sonnenscheina* Daše Drndić". *Fluminensia* 32, 1: 53–71.
- ČALE KNEŽEVIĆ, Morana. 1995. "Intertekstualnost i autoreferencijalnost u radovima mlađih teoretičara". *Trag i razlika. Čitanja suvremene hrvatske književne teorije*. Ur. Vladimir Biti, Nenad Ivić i Josip Užarević. Zagreb: Naklada MD i Hrvatsko udruženje za društvene i humanističke znanosti: 57–85.
- GIERGIEL, Sabina. 2020. "Additional Testimony. Photographs in the Prose of Daša Drndić". *Fluminensia* 32, 1: 39–52.
- HUTCHEON, Linda. 1983. *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradoks*. New York i London: Methuen.
- DÄLLEMBACH, Lucien. 1977. *Le récit spéculaire. Essai sur la mise en abyme*. Paris: Seuil.
- DRNDIĆ, Daša. 2000. *Totenwände. Židovi smrti*. Zagreb: Meandar.
- DRNDIĆ, Daša. 2003. *Leica format*. Zagreb: Meandar.
- DRNDIĆ, Daša. 2007. *Sonnenschein. Dokumentarni roman*. Zagreb: Fraktura.
- DRNDIĆ, Daša. 2009. *April u Berlinu*. Zagreb: Fraktura.
- ERLL, Astrid. 2005. *Memory in Culture*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- ERLL, Astrid. 2010. "Cultural Memory Studies: An Introduction." *A companion to cultural memory studies*. Ur. Astrid Erll i Ansgar Nünning. Berlin i New York: De Gruyter: 7–23.
- GENETTE, Gerard. 2002. *Fikcija i dikcija*. Prev. Goran Rukavina. Zagreb: Ceres.
- HUTCHEON, Linda. 1985. *A Theory of Parody: The Teachings of Twentieth-Century Art Forms*. New York: Methuen.
- HUTCHEON, Linda. 1988. *A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction*. New York i London: Routledge.
- HUTCHEON, Linda. 1994. "Intertekstualnost, parodija i diskursi povijesti". *Republika* 50, 1–3: 96–113.

- MAKOVIĆ, Zvonko, Magdalena MEDARIĆ, Dubravka ORAIĆ i Pavao PAVLIČIĆ (ur.). 1988. *Intertekstualnost & Intermedijalnost*. 1988. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- JAMBREŠIĆ KRIN, Renata. 2001. "Egzil i hrvatska ženska autobiografska književnost 90-ih". *Reč* 61, 7: 175–197.
- KOSMOS, Iva. 2020. "Politika književnosti i narativna konstrukcija prošlosti u romanu *Totenwande* Daše Drndić". *Fluminensia* 32, 1: 115–137.
- LEVANAT-PERIČIĆ, Miranda. 2020. "Kanonske biografije i autobiografski kanon Daše Drndić". *Fluminensia* 32, 1: 79–93.
- LODGE, David. 1988. *Načini modernog pisanja*. Prev. Giga Gračan i Sonja Bašić. Zagreb: Stvarnost.
- LUKIĆ, Jasmina. 2006. "Imaginarne geografije egzila: Berlin i Rijeka kao fiktionalni toponimi u prozi Dubravke Ugrešić i Daše Drndić". *Čovjek, prostor, vrijeme. Književnoantropološke studije iz hrvatske književnosti*. Ur. Živa Benčić i Dunja Fališevac. Zagreb: Disput: 461–475.
- MCHALE, Brian. 1987. *Postmodernist fiction*. London i New York: Routledge.
- MEDARIĆ, Magdalena. 1988. "Ono što upućuje na sebe". *Intertekstualnost & Intermedijalnost*. Ur. Zvonko Maković, Magdalena Medarić, Dubravka Oraić i Pavao Pavličić. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: 97–104.
- MIJATOVIĆ, Aleksandar. 2010. "Vrijeme nestajanja. Sjećanje, kino i fotografija u romanu *Leica format* Daše Drndić". *Fluminensia* 22, 1: 25–44.
- MOLVAREC, Lana. 2017. *Kartografije identiteta: predodžbe izmještanja u hrvatskoj književnosti od 1960-ih do danas*. Zagreb: Meandarmedia.
- MORANJAK-BAMBURAĆ, Nirman. 1991. *Metatekst*. Sarajevo: Studentska štamparija Univerziteta u Sarajevu.
- NEMEC, Krešimir. 1988. "Autoreferencijalnost i romaneskna samosvijest". *Intertekstualnost & Intermedijalnost*. Ur. Zvonko Maković, Magdalena Medarić, Dubravka Oraić i Pavao Pavličić. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: 115–123.
- ORAIĆ-TOLIĆ, Dubravka. 1988. "Autoreferencijalnost kao metatekst i ontotekst". *Intertekstualnost & Intermedijalnost*. Ur. Zvonko Maković, Magdalena Medarić, Dubravka Oraić i Pavao Pavličić. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: 135–147.
- PAVLIČIĆ, Pavao. 1988. "Čemu služi autoreferencijalnost?". *Intertekstualnost & Intermedijalnost*. Ur. Zvonko Maković, Magdalena Medarić, Dubravka Oraić i Pavao Pavličić. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: 105–114.

- PERUŠKO, Tatjana. 2000. *Roman u zrcalu. Suvremena talijanska proza između samo-svijesti i pripovijesti*. Zagreb: Naklada MD.
- RYZNDAR, Anera. 2017. *Suvremeni roman u raljama života: studija o interdiskurzivnosti*. Zagreb: Disput.
- SLABINAC, Gordana. 2006. "Bezdanost". *Sugovor s literarnim đavlom. Eseji o čitateljskoj nesanic*. Zagreb: Naklada Ljevak: 7–39.
- UŽAREVIĆ, Josip. 2003. "Problem ponavljanja prekinutoga ponavljanja". *Književna smotra* 35, 1: 37–44.
- WAUGH, Patricia. 1984. *Metafiction: Theory and Practice of Self-Conscious Fiction*. London i New York: Methuen.
- ZLATAR, Andrea. 2004. *Tekst, tijelo, trauma. Ogledi o suvremenoj ženskoj književnosti*. Zagreb: Ljevak.
- ŽUŽUL, Ivana. 2020. "Format bez formata. Čitateljsko iskustvo oslabljenih pripovjednih nadležnosti u romanu *Leica format*". *Fluminensia* 32, 1: 95–114.

METATEXTUAL PROCEDURES IN THE NOVEL TOTENWANDE. ZIDIVI SMRTI
[TOTENWANDE. THE WALLS OF DEATH] BY DAŠA DRNDIĆ

SANJA TADIĆ-ŠOKAC

ABSTRACT

The paper focuses on metatextual procedures in the novel *Totenwande. Zidovi smrti* [*Totenwande. The Walls of Death*] by Daša Drndić. By observing metatextuality as something “which speaks for itself” in the framework of discourse, it becomes possible for all narrative procedures to be observed in their mutual interaction, which leads to establishing the full meaning of a literary work. As a methodological basis, we have selected Linda Hutcheon’s theoretical system which distinguishes between diegetic and linguistic self-consciousness of a text. Diegetic self-consciousness refers to the process of constructing a story, i.e. to the narrative process, while linguistic self-consciousness refers to the linguistic nature of a literary text, i.e. to the building blocks of literary discourse. Within both these two models of metatextual novelistic prose, there are two kinds of forms: overt forms and covert (actualised) forms. We speak of overt metatextual forms when self-consciousness is expressed with explicit thematisation or allegorisation of their diegetic/linguistic identity within the work itself. Actualised forms comprise an identical process but with the following distinction: the process is now internalised, i.e. actualised in its diegetic/linguistic structure. The purpose of this paper is to consider diegetic and linguistic self-consciousness in the novel *Totenwande. Zidovi smrti* [*Totenwande. The Walls of Death*] by Daša Drndić.

KEY WORDS:

metatextuality, diegetic self-consciousness, linguistic self-consciousness, Daša Drndić, Totenwande. Zidovi smrti [*Totenwande. The Walls of Death*]

GENERIČKE PERMUTACIJE ŠOLJANOVE ROMANCE O TRI LJUBAVI

ANA GOSPIĆ ŽUPANOVIĆ

Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, HR – 23000 Zadar
agospic@unizd.hr

UDK: 821.163.42-12.09Šoljan, A.
DOI: 10.15291/csi.4004
Pregledni članak
Primljen: 7. 9. 2022.
Prihvaćen za tisak: 7. 10. 2022.

Romanca o tri ljubavi (1976) zauzima istaknuto i povlašteno mjesto unutar dramskog opusa Antuna Šoljana, zahvaljujući i tomu što je u cijelosti napisana u stihu. Autorski podnaslovljena kao “sentimentalna farsa”, u književno-teorijskoj literaturi različito se poetički i generički određivala: kao poetska drama, postmoderna drama, neoromantički igrokaz, burleskna komedija i sl., ili kao farsa koja izmiče zakonitostima žanra. U radu se iz pozicija suvremene genologije ukazuje na problematičnost statičnog poimanja kategorije žanra te postavlja teza o mogućnosti teksta da participira u okviru više žanrova. Također, s obzirom na nedostatnost artikuliranih generičkih istraživanja ove drame, ukazuje se na temeljne razlike u shvaćanju pojmova romanca i romansa te se ispituje kako drama funkcionira u kontekstu žanrovskih određenja i konvencija romanse.

KLJUČNE RIJEČI:

sentimentalna farsa, generički identitet, žanr, romansa, Romanca o tri ljubavi

1. UVOD

Zbog svoje stilske i tematske specifičnosti *Romanca o tri ljubavi* zauzima istaknuto, a moglo bi se reći i povlašteno mjesto u kontekstu cjelokupnog dramskog opusa Antuna Šoljana.¹ Napisana je 1976. godine, a prvi je put tiskana i praizvedena već iduće godine (na sceni Teatra ITD u režiji Tomislava Radića).² Iznimnost *Romanca o tri ljubavi* promatrane u kontekstu drugih Šoljanovih dramskih djela, ali i hrvatske dramatike uopće u sedamdesetim godinama 20. stoljeća, očituje se između ostaloga i u činjenici što je riječ o njegovu jedinom dramskom djelu u cijelosti napisanome u stihu, i to u vrijeme kada je stih u hrvatskoj dramskoj književnosti bio potpuno zanemaren. S druge strane, Šoljan se, pišući ovaj tekst, poprilično odmaknuo i u idejno-tematskom smislu ne samo od svog dotadašnjeg dramskog rada već i od glavne struje u hrvatskoj dramskoj književnosti sedamdesetih (i osamdesetih) godina koja je tematski bila obuzeta prije svega društveno-političkim temama.³ Ukratko, Šoljan je svojom *Romancom o tri ljubavi* potpuno iznenadio i zatekao kako svoje suvremenike tako i prve recenzente i kritičare, o čemu zorno svjedoče i prve kritičke reakcije, nazivajući ga igrokazom ili dramoletom.⁴ Od tada pa sve do danas ova “neobična” drama često zaokuplja pažnju ne samo domaćih književnih povjesničara ili teatrologa već i kazališnih djelatnika, te je bez sumnje riječ o Šoljanovu kazališno najizvođenijem djelu, koje se i u recentnoj suvremenosti često postavlja na pozornicu, a pojedini je teatrolozi, poput primjerice Ane Lederer, ocjenjuju i kao “jednu od njegovih najboljih drama” (Lederer 1998: 339).

Iako relativno jednostavne fabularne strukture, temeljna je značajka *Romanca o tri*

¹ Šoljanov dramski opus sastoji se od petnaest dramskih tekstova pisanih za različite medije (radio, kazalište i televiziju). Prema redoslijedu nastanka to su: *Lice* (1963), *Sova* (1964), *Brdo* (1964), *Galilejevo uzašašće* (1965), *Ledeno doba* (1967), *Dobre vijesti, gospo!* (1968), *Potop* (1969), *Klopka* (1969), *Dioklecijanova palača* (1969), *Starci-Mototor* (1972), *Tarampesta* (1973), *Megdan na jeziku* (1977), *Romanca o tri ljubavi* (1976/1977), *Čovjek koji je spasio Nizozemsku* (1984), *Bard* (1985). Osim toga, Šoljan je autor i četiri kratka predložka za videoperformans pod nazivom *Četiri video-igre za eksperimentalni program: Šljunak, Stolica, Izložba, Događaj*.

² Tekst *Romanca* prvi je put objavljen u 9. broju časopisa *Forum* 1977. U tom izdanju tekst je donesen bez podnaslova, uvodna je scenska uputa opširnija, a sadrži i autorove atribucije glede kostima i glazbe. Također, tu je izneseno i autorovo priznanje kako je prvotni rukopis povodom praizvedbe ponešto preinačio zahvaljujući suradnji redatelja i glumaca. Ovdje ćemo se koristiti tekstem koji je pretiskan u sklopu Šoljanovih izabranih djela u ediciji Pet stoljeća hrvatske književnosti iz 1987. godine, a koji se neznatno razlikuje od varijante teksta u časopisu *Forum*.

³ Usp. Senker 2001 i Flaker 1995. Senker eksplicitno navodi kako je ova drama “iznimka i anakronizam u dramskom dijelu književnog opusa Antuna Šoljana, a jednako tako i u hrvatskoj dramskoj književnosti sedamdesetih godina” (Senker 2001: 219).

⁴ O prvim kritičkim reakcijama detaljnije pišu Flaker 1995 i Senker 2001.

ljubavi njezina slojevitost – istodobna višeznačnost ili svojevrsna značenjska zagonetnost ili neuhvatljivost koja upućuje na mogućnost različitih razina iščitavanja njezina tekstualnog tkiva, stoga joj se prilazilo i tumačilo ju se iz različitih analitičkih perspektiva i motrišta.

Jedna od svakako zanimljivijih dimenzija teksta, koja kao da je ostala po strani ili na samome rubu istraživačkih interesa, jest i generička dimenzija teksta odnosno, suvremenijim jezikom rečeno, njegov generički identitet. Situaciju je po tom pitanju djelom zapetljao već i sam autor nadjenuvši joj atipičnu ili “neobičnu” generičku oznaku. Šoljan je naime dramu u podnaslovu ili paratekstualnom napatku označio kao “sentimentalnu farsu”, što se na prvi pogled može razumjeti samo kao svojevrsan oksimoron ili paradoks jer farsa, barem tradicionalno ili u povijesnom kontekstu gledano, gotovo nikada nije “sentimentalna”. Nadalje, u tim uvodnim didaskalijskim ili paratekstualnim napatcima također navodi anegdotu prema kojoj je njegovo djelo nastalo: “*anegdota ove sentimentalne farse potječe iz XVII. stoljeća (Pierre de Brantôme: Les vies des dames illustres)*”. Riječ je o poznatoj zbirci ljubavnih anegdota pod nazivom *Životi galantnih dama* objavljenih u Brantômeovoj knjizi “Uspomena” (*Memoires de Messire Pierre de Bourdeille, 1665–66*) iz čega Šoljan preuzima samo elementarni fabularni sklop. Radnja drame smještena je u razdoblje srednjega vijeka ili preciznije “sasvim površno, u vrijeme križarskih ratova” (Šoljan 1987: 197).

Radi lakšeg praćenja razmatranja koja slijede, nužno je ukratko predočiti ili prepričati fabulu ove dvočinske drame u cjelini. Svi su muškarci otišli u *sveti rat* pa u zamku/dvorcu samuju i dosađuju se Gospa, njezina Službenica (koja je izgubila svaku nadu da će se ikada udati) i Kapelan, koji čuva dvorac i ključ Gospina pojasa nevinosti. Iznenada stiže Vitez kojega mlade žene iznimno gostoljubivo i srdačno primaju raspitujući se o događanjima u “svijetu i modi”. Tijekom razgovora obje se žene u njega zaljubljuju. Iako je namjeravao otići, Vitez ostaje jer se zaljubio u Gospu. Šaljući joj ljubavne poruke i ruže koje neprestano krade iz Kapelanova ružičnjaka, od nje traži potpunu (i tjelesnu), a ne samo platonsku ljubav. Gospa se iz početka opire želeći zadržati svoju krepost (udana je, gospodar dvorca otišao je u rat, a Kapelan je zadužen za njezin *pojas nevinosti*). No, konačno, ona smišlja plan kako će zadržati voljenog Viteza, ali i vlastitu čednost: s Vitezom će noću biti Službenica, dok će njoj pripadati danju. Vitez je pak uvjeren da i noć provodi s Gospom. U drugom činu, nakon početne sreće, susrećemo nezadovoljstvo sve troje ljubavnika. Žene muči nestrpljivost, sumnja da će ih Vitez napustiti i povremena ljubomora, a Vitez preobilje ljubavi, zbog čega postaje sve umorniji, pospaniji i bljeđi. Naposljetku, on počinje halucinirati i u sumanutoj potrazi za nekom pticom i daljinama napušta zamak, no preiscrpljen ne primjećuje da je most napola spušten te upada u jarak i

umire, nakon čega Gospa i Službenica gutaju otrov i umiru slijedeći svog dragog, te na koncu ostaje samo Kapelan koji će na tri usporedna groba posaditi “tri najljepša grma ruža” (Šoljan 1987: 243).

2. PROBLEMATIKA GENERIČKIH I POETIČKIH ODREĐENJA DRAME

U stručnoj se literaturi *Romanca* generički relativno različito određuje, najčešće u usputnim komentarima u radovima koji se bave nekom drugom problematikom. Više nego u vrstovno-žanrovskim kategorijama, češće se pak kao drama poetički određivala, ili su joj traženi potencijalni uzori ili srodnici, no nažalost uglavnom bez temeljitijih ispitivanja ili elaboracije.

Boris Senker po srodnosti dramu prisposobljuje Begovićevim početničkim dramoletima i tzv. malim komedijama, Galovićevoj *Tamari*, Krležinoj *Maskerati* te “medievalističkim ili renesansističkim jednočinkama i dramama europskih neoromantika, simbolista i esteticista, primjerice Rostanda, Maeterlincka, Yeatsa, Hofmannstahla”, zaključujući taj niz potencijalnih srodnika određenjem kako za razliku od nekih drugih Šoljanovih farsi, *Romanca* u konačnici nije politička maskerata već ljubavna drama učenoga pjesnika (Senker 2001: 220–221). Neoromantičarski impuls i utjecaj europskog simbolističkog kazališta zastupa i Branimir Donat, pridružujući Senkerovu popisu simbolističkih autora i Aleksandra Bloka, no ističe kako Šoljan “nije po naravi opterećen idejom esteticizma i upravo je zbog toga njegova dramska riječ stvarnija no što bi bila kada bi se pridržavala isključivo propozicija neoromantizma” (Donat 1993: 152).

Istražujući ironijske aspekte Šoljanove dramaturgije, ni Anita Peti također nije sklona potvrditi oznaku farse kao ključnoga generičkog određenja Šoljanove drame zbog njezine atipičnosti pa tako ističe: “Ali kad Šoljan kaže da piše farsu, moramo računati s tim da on, koliko god prihvatio pravila žanra, uvijek teži osporavanju. Te farse nisu samo jednostavni komadi u maniri onih kako je farsa definirana u *Rečniku književnih termina*” (Peti, 1990: 140).

Na ova će se “kombinatorička” određenja donekle nasloniti i drugi istraživači Šoljanova djela. Tako je primjerice jedni vide kao “kombinaciju simbolističkog i pjesničkog kazališta” (Peričić 2005: 410), drugi ističu prvenstveno intertekstualne postmodernističke postupke, ironiju i ludizam (Lederer 1992: 123–124), premda je eksplicitno ne nazivaju postmodernom dramom. Premda se do sada spomenuti autori nisu upuštali u neke temeljitije raščlambe generičke analize teksta, vidljivo je i iz tih okvirnih i sumarnih pokušaja njezinih generičkih određenja da se na tom planu

neminovno, kako je istaknula i Peti, pojavljuju određene teškoće odnosno problemi.

Detaljnijom se analizom drame i kroz žanrovski usmjerene aspekte uhvatila u koštac Vida Flaker upravo zbog njezine, kako ističe “neobične generičke oznake”. Raščlanjujući sastavnice drame slijedeći dva temeljna impulsa – farsični i poetski, Flaker naposljetku ističe da se zahvaljujući ozbiljnosti pjesničkog jezika koji je bez grubosti i vulgarizama ipak više nego farsi ova drama približava modelu poetske drame (Flaker 1997: 107).⁵ Iz navedenoga proizlazi, odnosno čini se kako autorica proučavajući stilske aspekte teksta primat daje njegovu prvenstveno lirskom karakteru i izražajnosti stiha, pri čemu onda ostaje nejasno zašto je u konačnici i ne određuje kao poetsko-symbolističku ili ljubavnu dramu.

U slobodnom genološkom označavanju drame najdalje ide Branimir Bošnjak navijajući je čak, doduše krajnje usputno, burlesknom komedijom (Bošnjak 2007: 13).

Svojevrstu neodredivost njezina žanrovskog sklopa posebno ističe i Darko Gašparović koji se detaljnije pozabavio paradigmama Šoljanova dramskog pisma, smjestivši *Romanca* (iznenađujuće zajedno s dramom *Dobre vijesti, gospo*) u zasebnu (četvrtu) paradigmatSKU skupinu Šoljanova pisma označenu kao su(igra) jezika i žanrova u nadigravanju pjesništva i vlasti:

U obje drame snažno se očituje autorovo poigravanje žanrovima. Premda u svome temelju romance, one sadrže farsične, groteskne i burleskne elemente. Šoljan suvereno preskače iz lirskoga u farsično i burleskno pa ako bismo doista mogli *Šoljanov neotrubadurski-pararomantički igrokaz nazvati Novelom od lanca* (Tonko Maroević, 2001) isto se tako *Romanca o ljubavi* može čitati kao *sentimentalna farsa ili sanjarija u sanjariji, a igrati kao predstava u kazalištu u kojem likovi nemaju svoju volju, a i kretanje im nisu u rukama sudbine, nego lutkara* (Gašparović 2012: 301).

Sumirajući sada ove različite pokušaje generičkog ili poetičkog određenja u našoj znanosti o književnosti, mogu se dakle uočiti i istaknuti sljedeće odrednice ili atribucije koje su joj se pripisivale: ljubavna drama učenoga pjesnika; farsa koja izmiče

⁵ Prema Flaker, kao i prema Senkeru (koji doduše o nekolicini Šoljanovih drama koje ulaze u kontekst tzv. nove farse radije govori kao o maskeratama, a ne farsama), *Romanca* odudara od tog novog tipa farsi: “Ali, od modela nove, *preobražene farse* – koji je svojedobno dominirao u hrvatskoj dramskoj književnosti – *Romanca* se razlikuje ponajprije svojim istančanim, pjesničkim jezikom bez grubosti i vulgarizama. I kad razotkriva sebičnost i okrutnost ljubavnika, prekomjernost koja uzrokuje njihove obmane i samoobmane, Šoljan se podsmjehuje dajući prednost humoru i komici, a ne groteski, apsurdu i satiri. Osim toga, pjesnički jezik ozbiljnog, značenjski dubljeg sloja *Romance* približava tu neobičnu farsu poetskoj drami” (Flaker 1997: 107).

zakonitostima žanra, poetska drama, postmoderna drama, križanac pjesničkoga i sim-
bolističkoga kazališta, burlleskna komedija, sentimentalna farsa i dr.

Zanimljivo je primijetiti da premda ni Gašparović pobliže ne određuje dramu iz
aspekta naslova odnosno doista kao romancu, barem uočava i taj generički kod, a lako
bi se s obzirom na izrazito intertekstualno obilježen način Šoljanova pisanja (brojni
citati, aluzije i parafraze različitih pjesnika i autora iz svjetske i hrvatske književno-
sti kojima je u velikoj mjeri ispresijecan tekst drame) tom nizu raznolikih određenja
mogla priključiti i odrednica pastiša, koji se prema tumačenju Marka Juvana i ubra-
ja u zasebnu intertekstualnu vrstu, ali i žanrovsku kategoriju odnosno tzv. citacijske
žanrove.⁶ Juvan tako u svojoj studiji o intertekstualnosti ističe kako “pastiš može biti
samostalan žanr intertekstualnog nadovezivanja, karakterističan po učenom artizmu,
konkurentskom oponašanju ili duhovitom mistifikatorstvu” (Juvan 2013: 45).

Može se također primijetiti i da se nerijetko, čak i u tekstovima istog autora, pojav-
ljuju i po dvije različite žanrovske odrednice drame, što sve naravno ukazuje na pro-
blematiku genološkog označavanja, ali i genoloških istraživanja uopće, koja dijelom
proizlaze iz konvencionalnih i danas uglavnom napuštenih ili prevladanih shvaćanja
ili poimanja žanra kao esencijalističke kategorije, u što spada i nužnost pripadanja
teksta isključivo jednom žanru. Kao što je poznato, upravo su postmoderni autori
pokazali da nema homogene žanrovske svijesti, uz to što svojim dramama često na-
dijevaju vrlo maštovite, pa i krajnje provizorne generičke odrednice. Moderni su ge-
nolozi također, posebno oni poststrukturalističke orijentacije, temeljito preokrenuli
razumijevanje žanrova kao monolitnih kategorija, pa tako žanr postaje pomični dis-
kurs “koji u složenom polju uvjeta, pretpostavki i pravila neprestance preuređuje i
prilagođuje svoje žanrovske granice” (Biti 2000: 159). Drugim riječima, suvremenija
genološka tumačenja i teorije žanrove vide kao dinamičku, a ne statičku kategori-
ju, naglašavajući također nestabilnost kategorije žanra uopće, odnosno nemogućnost
svođenja žanrova isključivo na puki repertoar unutaržanrovskih obilježja. Zanimljivo
je u ovom kontekstu istaknuti i u suvremenim genološkim istraživanjima često citira-
nu Derridaovu tvrdnju kako tekstovi ne pripadaju žanrovima, već u određenoj konfi-
guraciji čitanja *participiraju* u njima (usp. Bekavac 2015: 284–285); što naposljetku

⁶ Prema tumačenju Krešimira Bagića, pastiš se temelji na krajnjem ludičkom distanciranju teksta u
odnosu na evocirani izvornik te obično iznevjeravanjem značenja izvornika. “Od slučaja do slučaja,
autor pastiša učinak svoje kreacije gradi na parafrastičkoj imitaciji stila, teme ili formalnih obilježja
(metra, ritma, sintaktičkih struktura) evociranoga teksta” (Bagić 2008). Naslonivši se na Genettova
istraživanja, Juvan ističe i transgeneričku prirodu pastiša, parodije, travestije i sl., no uspostavlja
i kategorijalno razlikovanje kao zasebnih intertekstualnih odnosno citatnih žanrova (usp. Juvan
2013: 243–251).

ipak otvara mogućnost da određeni tekst doista može participirati u više različitih žanrovskih odrednica ili kategorija.⁷

No umjesto daljnjih, često i zakučastih teorijskih razmatranja ovih složenih pitanja i problema suvremene genologije, čini se na ovome mjestu bitnijim ili neminovnim ispitati odnosno uputiti i na bliskost ili dodire Šoljanove drame i s temeljnim teorijskim artikulacijama romanse, posebno i stoga što se izraz *romanca*, kako je evidentno, pojavljuje već i u samome naslovu drame, a što je, kako smo iz prethodnih određenja različitih istraživača vidjeli, doista sasvim zanemaren aspekt u vrstovno-žanrovskim prisposodobama Šoljanove drame.

3. GENERIČKA ODREĐENJA I TUMAČENJA ROMANSE I ŠOLJANOVA ROMANCA

Premda je iz povijesne, ali i uopće genealoške perspektive teško naići na stabilna određenja romanse kao žanra, može se ipak radi lakšeg razumijevanja problematike uputiti na njezina pojedina određenja.

O samom pojmu i njegovim određenjima u različitim kontekstima instruktivno je pisala Maša Kolanović pokušavajući sumirati različitu literaturu, uključujući i enciklopedijsko-leksikonske priručnike, pa se za početak ovog razmatranja može preuzeti njezina pregledno-sažeta raščlamba povijesti samog pojma, kojim se dotiče i problematike opsega njezina žanrovskog označavanja:

Sam se naziv u svojoj originalnoj upotrebi odnosio na grupu tekstova proizašlih iz francuskog feudalizma 12. st., a označavao je priče o viteškim djelima na narodnom starom francuskom, romanskom jeziku, koji se razlikovao od latinskoga kao službenog. Kako se navodi, *enromancier*, *romançar*, *romanz* značilo je prevesti knjige na narodni jezik ili pisati knjige na narodnom jeziku. Tako na starom francuskom *romant*, *roman* znači ‘uglađena romanca u stihu’ i doslovno ‘popularna knjiga’, knjiga na narodnom jeziku, što na svojevrsan

⁷ Detaljniju analizu Derridaova članka “Zakon žanra” donosi u svojoj studiji Luka Bekavac ističući navedenu temeljnu problematiku na sljedeći način: “Ako tekstovi, dakle, ne ‘pripadaju’ žanrovima, nego – prigodno, u određenoj konfiguraciji čitanja – *participiraju* u njima (jednom ili više njih), ni znak participiranja neće ‘pripadati’; ako se tekst uopće može nekim svojim karakteristikama manifestirati kao pripadnik *određenog* žanra, upravo se tom čitljivošću znaka ‘pripadnosti’ zapravo osposobljuje za prijestup i izlazak iz tog žanra, za ‘prisvajanje’ (ponovno ‘prigodno’, privremeno itd.) te značajke od strane nekog drugog žanra ili kategorije” (Bekavac 2015: 284).

način odražava napetosti ‘pučkog’ i ‘aristokratskog’ upisane u romansu. Prema da je riječ o ‘uglađenoj’ tematici, jezik na kojem je žanr bio pisan mogao je biti svima razumljiv. U kasnom 17. stoljeću naziv romana upotrebljava se vrlo općenito za označavanje većih fikcijskih djela čija naracija i karakteristike nalikuju viteškim pričama i izbjegavaju realizam ostatka tadašnje prozne fikcije (Kolanović 2006).

Kolanović nadalje nastoji sažeto istaknuti i kako su se određena djela iz perspektive teorije književnosti u 20. stoljeću naknadno označavala ili pak dovodila u vezu sa žanrom romanse, ne razlikujući zapravo nazive romanca i romana, odnosno prihvaćajući tezu o istovjetnosti ovih pojmova barem kada je u pitanju žanrovsko označavanje ili preciznije njihov genealoško-povijesni hod za koji se može utvrditi, kako navodi, da se kretao od forme prema kvaliteti.⁸ Ne ulazeći sada u dubioze oko toga potječe li žanr romanse, koji svoju popularizaciju osobito doživljava kroz ljubavne romane u 20. stoljeću, čime se Kolanović zapravo i bavi, od romance kakva se oblikovala i doživljavala u srednjem vijeku, vrijedi istaknuti da se naziv romanca nakon srednjovjekovlja, kada doista označava popularnu književnost pisanu na narodnim jezicima, od 15.

⁸ “Potonja upotreba pojma navela je teoriju književnosti 20. st. da kao romanse etiketira antičku proznu fikciju iz 2. i 3. st. pr. n. e., poput Heliodorovih *Etiopskih priča*, Longove *Dafnisa i Hloje* te Apulejeva *Zlatnog magarca*. Dok O’ Connell smatra da je navedena upotreba žanra za navedena djela donekle anakrona s obzirom na izvorno datiranje samoga pojma u srednjem vijeku, Beer smatra da romanca datira davno prije europske književnosti 12. st., misleći pri tome na spomenute ‘grčke romance’ kao i priče iz *Tisuću i jedne noći*. U 16. će stoljeću Jorge de Montemayor pod utjecajem spomenutih ‘grčkih romansi’ napisati svoju španjolsku *Dianu*, Philip Sidney *Arkadiju*, a završni period Shakespeareovih drama također pada pod utjecaj ovoga tipa naracije. U 20. st., znanost o književnosti imenovala je njegove tragikomedije *Periklo*, *Cymbeline*, *Zimsku priču* i *Oluju*, nastale između 1608. i 1611. ‘kasnim romancama’. Osim toga, renesansa bilježi preporod viteških romanci u Boiardovu *Zaljubljenom Orlandu* (1483.) i njegovu velikom nasljedniku *Bijesnom Orlandu* Lodovica Ariosta (1516., 1521., 1532.), koji se nazivaju ‘sekundarnim romancama’ s obzirom na epske intencije upisane u žanr. Tasso će, sredinom 16. st. pod utjecajem velikih rasprava o konkurentskim vrijednostima epike i romance, svjesno stopiti ovaj tip književne romanse s epikom u svojem *Oslobođenom Jeruzalemu* (1581.). Vrhunski primjer ‘sekundarne romance’ na engleskome jeziku smatra se *Vilinska kraljica* Edmunda Spensera (1590., 1596.), poema koja spaja strukturu i tematiku romance s epskim intencijama angažirane povijesti i političkog trenutka. Žanr koji je poprimio brojne oblike dobio je visoku simboličku vrijednost u engleskoj književnosti 18. st., kada se postupno počeo odvajati od romana. Razdoblje romantizma dalo je žanru nova značenja u obliku ‘gotičke romance’, a u 19. st. žanr se razvio kao izazov determinističkom francuskom romanu realizma te je gotovo promijenjen uskrsnuo u predrafaelitskom razdoblju engleske književnosti. I jedan i drugi ovdje spomenuti teoretičar u svojim književnoteorijskim pregledima razlikuju uporabu pojma romanse kao samostalnoga žanra od romanse kao elementa ili kvalitete književnog djela. U tome smislu ukratko prikazana povijest žanra kretala se od forme prema kvaliteti” (Kolanović 2006).

stoljeća nadalje posebno upotrebljava i razumijeva te ističe i kao sve prepoznatljiviji, preoblikovani oblik španjolske ljubavne lirike, odnosno zasebne pjesničke vrste pučkoga porijekla, spjevane u osmercima, na koju se i znatno kasnije, primjerice u 20. stoljeću umjetnički naslanja i Federico García Lorca. Navedena terminološka zbrka u kojoj se pojmovi *romanca* i *romansa* nerijetko tretiraju kao sinonimi proizlazi i stoga što se u pojedinim nacionalnim književnostima njima označavaju srodne, ali ne i iste vrste pjesama, ili se jednostavno u pojedinim kulturama više udomaćio jedan od naziva za zapravo istu vrstu odnosno žanr.⁹ Osim toga, naziv *romanca* u suvremenim genološkim označavanjima domaće znanosti ponajviše se koristi u glazbenoj umjetnosti za označavanje različitih vokalnih i instrumentalnih skladbi posebno romantičnog ugođaja, a vedrijeg sadržaja od primjerice ugođaja balada. Dakle, kao zaseban pojam u glazbenoj umjetnosti za definiranje i prepoznavanje specifičnog žanra/vrste ustoličuje se od 18. stoljeća nadalje. Pojam *romanca* se i u hrvatskoj književnosti, folkloristici i znanosti o književnosti, kako se čini, doista afirmirao u 19. stoljeću.¹⁰ Tako je među prvima pjesnik i prevoditelj Stanko Vraz u pogovoru svoje prve zbirke na hrvatskom jeziku pokušao također definirati i razgraničiti ovaj lirski žanr svjestan različitosti tumačenja njegovih žanrovskih odrednica. Za njega su tako “romance” one koje ludički pripovijedaju “ženske”, “nježne” “jednostavne” događaje, za razliku od balada koje pripovijedaju “junačke”, “žestoke” i “zamršene” događaje (usp. Delić 2008: 51). Šoljan je, ne treba smetnuti s uma, kao pjesnik i prevoditelj zasigurno bio svjestan i ovog aspekta tradicionalnog pojma *romance* u njezinu epsko-lirskom obliku, kao i njezina izvornoga značenja, pa bi se naslov drame u tom smislu mogao iščitati i kao “pjesma ili priča o tri ljubavi”.

Bez obzira na očigledne teškoće koje se javljaju pri pokušajima uspostavljanja ili stroge demarkacije razgraničavanja vrsta i žanrova, kao i povlačenja njihovih jasno održivih granica, uputno se na ovom mjestu ipak dalje zapitati te podrobnije i sadržajno ispitati koji se to dakle generički signali ili indikatori uobičajeno pripisuju žanrov-

⁹ Sumarno o tome vidjeti u *Rečnik književnih termina*, 674–675.

¹⁰ Simona Delić u svojoj studiji ističe značajne opservacije o udomaćenju termina *romanca* u hrvatskoj književnosti: “*Romanze* je književni termin koji označuje pjesme što su prema Ch. v. Zimmermannu pogodne, između ostaloga, da budu uzete kao građa za proučavanje slike Španjolske u XVIII. stoljeću (Zimmermann 1997). Kad je pak o XIX. stoljeću riječ, kad se žanr *romanca* afirmira u Hrvatskoj, moglo bi se reći da *romance* nastaju kao žanr koji je u vezi sa znanstvenom slikom kakvu romantici stječu o Španjolskoj i o jugu općenito, potiskujući dotadašnje stereotipe. Tako nam se čini da je i hrvatski književni termin *romanca* ‘prosvjetiteljsko dijete’ te znanstvene koncepcije o španjolskoj kulturi” (Delić 2008: 51). Ona upućuje na zbirku pjesama Stanka Vraza “Glasi iz dubrave žeravinske” gdje se Vraz okušao u prevođenju španjolskih romanci, posredstvom Grimmove antologije romanci.

skom obrascu romanse, kako bismo se barem donekle orijentirali odnosno temeljitije ispitali odnos Šoljanove drame u kontekstu žanra romanse.

Najreduciranija definicija romanse, kako je navedena u *Rečniku književnih termina*, kao generičke indikatore na tematskoj razini ističe ljubavnu (najčešće erotsku) tematiku, dramatičan zaplet, iznenadne obrate i neočekivana rješenja te najčešće sretan rasplet; dok na sadržajno-stilskoj razini kao važne aspekte ističe također sklonost humoru i vedrini. Šoljanova se drama u tom smislu u potpunosti, s iznimkom sretnog raspleta, može lako priključiti navedenom generičkom obrascu, isto kao što po temeljnim strukturnim elementima, kako je nastojala pokazati i Flaker (1997), odgovara i određenim žanrovskim načelima ili kriterijima koji se pripisuju određenjima farse.

Zanimljivo je također da otprilike u vrijeme pisanja Šoljanove drame izlazi i jedna od ključnih, pionirskih studija o žanrovskom obrascu romanse kanadskog teoretičara Northropa Fryea,¹¹ koji je već i prije, u sklopu svoje fenomenološke razrade arhetipske kritike književnosti, romansu, odnosno modus romanse, uzdignuo na jedno od svojih ključnih analitičko-mitskih motrišta. Frye je kao bitan element zapleta karakterističan za modus romanse istaknuo pustolovinu te također ističe trodijelnu strukturu ili etape romanse: “Etapa pogibeljnog putovanja i uvodnih manjih pustolovina, odsudna borba i uzvišenje junaka koje po uzoru na tragediju naziva *agon* ili sukob, *pathos* ili borba na život ili smrt i *anagnorisis* ili prepoznavanje, priznavanje junaka, koji je očito dokazao da jest junak čak ako i ne preživi sukob” (Frye 2000: 219). Evidentno je također da se fabularna struktura Šoljanove *Romance* doista može na sasvim određen način, bez ikakvih problema, ukalupiti u gore navedenu shemu, kao što zadovoljava i osnovne tematske kriterije sentimentalne romanse uvažavajući Fryeva ključna topičko-tematska fabularna čvorišta: ljubav i avanturu. No, osobito je, a možda čak i više zanimljivo Fryevo uočavanje ili isticanje svojevrsne polarizacije likova u romansi, pa kao primjer navodi polarizaciju kraljice na gospu dužnosti i gospu užitka, kakvo se nerijetko susreće u likovima i djelima viktorijanske romanse. S toga aspekta gledano, indikativno je i značajno da Šoljan u svojoj drami maštovito kombinira upravo ovakav vid dvojničke polarizacije te navedeno iskorištava kao ključan element zapleta, razdvajajući ljubavne susrete Viteza, Gospe i Službenice i kroz isticanje elementarne opreke dan – noć. Dok suvremenije studije o romansi, o čemu podrobnije u svojoj studiji *Reading the Romance: Women, Patriarchy and Popular Literature* piše Janice

¹¹ Suprotno *Anatomiji kritike*, Frye u svojoj knjizi o strukturi romanse (1976) ne zanemaruje sasvim povijesne uvjete žanra, no kritiziran je i zbog raznih drugih aspekata, npr. kategorijalnog tumačenja junaka, pa i stila pisanja i sl.; no i dalje su obje studije, *Anatomija kritike* (1957) i *The Secular Scripture: A Study of the Structure of Romance* (1976), nezaobilazne reference u raspravama o romansi.

Radway ciljajući na fenomen ili procvat popularnih ljubavnih romana u 20. stoljeću, ističu kako je romansa prije svega priča o ženskom subjektu koja prikazuje razvoj ljubavnog odnosa između glavne junakinje i junaka, koji se nakon brojnih međusobnih nesporazuma, konflikata i peripetija okončava njihovim sretnim zajedništvom (usp. Kolanović 2006), vidjeli smo prije da za samog Fryea postoji i mogućnost stradanja junaka, odnosno “prividni” nesretni završetak, kakav se u konačnici oblikuje i kroz kolektivno skončavanje Šoljanovih ljubavnika.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Nakon ovog kratkog pokušaja razmatranja poteškoća i problematike jasnog ili eksplicitnog žanrovskog svrstavanja odnosno određenja ove Šoljanove pseudopovijesne, ljubavne drame, mogu se uočiti temeljna generička određenja oko kojih se isprepliću odrednice drame koja meandrira negdje između ili unutar raznolikih kategorijalnih određenja: farse, burleske, ali i pastiša; a vidjeli smo i da se može po svojim sadržajnim odnosno tematsko-motivskim obilježjima uklopiti i u kategorijalni obrazac žanra romanse. Moglo bi se naposljetku možda pokušati govoriti o *Romanci* kao predstavnicima svojevrsnog hibridnog žanra, ako bismo pristali na takvo genološko određenje odnosno priznali mogućnost postojanja tzv. hibridnih žanrova, ili jednostavno decideranje zastupati tezu o skladnom žanrovskom supostojanju odnosno prožimanju više žanrovskih obrazaca, što se ovim istraživanjem na određeni način i potvrdilo. Ipak, temeljitija rasprava o tom pitanju iziskuje dovođenje u svezu različitih, nerijetko i suprotstavljenih teorijskih artikulacija, te dijelom nadilazi okvire ovoga istraživanja. U tom smislu važnijim se učinilo uopće otvoriti raspravu o različitim genološkim određenjima ove drame, a time i suvremene hrvatske drame općenito, s obzirom na to da je upravo ta problematika u domaćim znanstveno-stručnim istraživanjima u priličnoj mjeri zanemarena.

LITERATURA

- BAGIĆ, Krešimir. 2008. *Postoji li jezik fikcije?* URL: <https://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1871&naslov=postoji> (20. kolovoza 2022.)
- BEKAVAC, Luka. 2015. *Prema singularnosti: Derrida i književni tekst*, Zagreb: Disput
- BOŠNJAK, Branimir. 2007. "Postmoderni učinci u radiodrami *Čovjek koji je spasio Nizozemsku Antuna Šoljana*". *Drugi Šoljanov zbornik: Dani Antuna Šoljana u Rovinju 2001. – 2005.* Ur. Boris Domagoj Biletić. Pula i Rovinj: Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika i Pučko otvoreno učilište: 9–14.
- BRIJ, Vladimir. 2000. *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- DELIĆ, Simona. 2008. "Španjolske romance iz knjige *Volkslieder* (1778./1779.) Johanna Gottfrieda Herdera, iz zbirke *Silva De Romances Viejos* Jakoba Grimma (1815.) i njihovih međukulturni odjeci u Hrvatskoj". *Narodna umjetnost* 45, 2: 45–60.
- DONAT, Branimir. 1993. *Bogatstvo vrta: Studija o književnom djelu Antuna Šoljana*. Zagreb: Durieux.
- FLAKER, Vida. 1995. "Šoljanova 'Romanca o tri ljubavi'". *Krležini dani u Osijeku 1993.* Zagreb i Osijek: Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta, Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku i Pedagoški fakultet u Osijeku: 107–117.
- FRYE, Northrop. 2000. *Anatomija kritike: četiri eseja*. Prev. Giga Gračan. Zagreb: Golden marketing.
- JUVAN, Marko. 2013. *Intertekstualnost*. Prev. Bojana Stojanović Pantović. Novi Sad: Akademski knjiga.
- GAŠPAROVIĆ, Darko. 2012. *Dubinski rez*. Zagreb: Hrvatski centar ITI
- HEĆIMOVIĆ, Branko. 1998. "Geneza i značenje Šoljanovih dramskih metafora i parabola i Kušanovih scenskih igara i satira". *Dani hvarskog kazališta* 11: 26–56.
- KOLANOVIĆ, Maša. 2006. "Od pripovjedne imaginacije do *roda i nacije*: Marija Jurić Zagorka u kontekstu žanra romanse". *Zagrebačka slavistička škola*. URL: <https://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1769&naslov=od-pripovjedne-imaginacije-do-roda-i-nacije> (5. srpnja 2022.)
- LEDERER, Ana. 1998. "Dramski tekstovi Antuna Šoljana". *Književna kritika o Antunu Šoljanu*. Prir. Branimir Donat. Zagreb: Dora Krupićeva: 329–342.
- REČNIK KNJIŽEVNIH TERMINA. 1986. *Rečnik književnih termina*. Ur. Dragiša Živković. Beograd: Nolit.
- PERIČIĆ, Helena. 2005. "Isprepletanje igre/svečanosti u Šoljanovoj *Romanci o tri ljubavi*". *Dani hvarskog kazališta* 31: 406–415.
- PETI, Anita. 1990. "Ironija u dramaturgiji Antuna Šoljana". *Croatica*, XXI, 34: 121–145.
- SENKER, Boris. 2001. *Hrestomatija novije hrvatske drame II. dio*, Zagreb: Disput.
- ŠOLJAN, Antun. 1987. *Izabrana djela I*. Prir. Branimir Donat. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

GENERIC PERMUTATIONS OF ŠOLJAN'S ROMANCA O TRI LJUBAVI
[A ROMANCE OF THREE LOVES]

ANA GOSPIĆ ŽUPANOVIĆ

ABSTRACT

Romanca o tri ljubavi (1976) [*A Romance of Three Loves*] occupies a prominent and privileged place within the dramatic oeuvre of Antun Šoljan by virtue of being entirely written in verse. Subtitled by the author as a 'sentimental farce' in the literary-theoretical literature, it was defined poetically and generically in various ways: as a poetic drama, postmodern drama, neo-romantic play, burlesque comedy, etc., or as a farce that escapes the features of the genre. From the perspective of contemporary genology, the paper points out the problematic nature of the static or notion of the genre category and highlights the hypothesis about the potential of the text to participate in the framework of multiple genres. Also, given the insufficiency of more articulated generic research on this drama, fundamental differences in the understanding of the concepts of 'romanca' and 'romance' are pointed out as well as the play's function according to its genre conventions and definitions.

KEY WORDS:

sentimental farce, generic identity, genre, romance, Romanca o tri ljubavi [A Romance of Three Loves]

GLAGOLSKI PARONIMI U HRVATSKOME JEZIKU

MARIJANA BAŠIĆ

MARTA GRGAT

Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, HR – 23000 Zadar
mabasic@unizd.hr

Jelašce 56, HR – 21238 Otok Dalmatinski
marta.grgat123@gmail.com

UDK: 811.163.42*367.625
DOI: 10.15291/csi.4005
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 28. 8. 2022.
Prihvaćen za tisak: 7. 10. 2022.

Paronimi su riječi koje imaju sličan izraz, a različit sadržaj, odnosno riječi koje se slično pišu, ali imaju različito značenje. Upravo zbog sličnoga izraza govornici često odstupaju od norme pri upotrebi paronimnih parnjaka u svakodnevnoj komunikaciji. U teorijskom dijelu rada raspravlja se o određenju paronima i predstavljaju rezultati malobrojnih dosadašnjih istraživanja. U drugome dijelu rada prikazano je istraživanje u kojemu je sudjelovalo 109 ispitanika. Kao instrument poslužio je upitnik koji se sastojao od dva zadatka nadopunjavanja rečenica. Svaki je zadatak sadržavao po deset rečenica s glagolskim paronimnim parnjacima (korijenskim i prefiksanim). Prikazani su rezultati svih ispitanika, a zatim su se odgovori raščlanjivali prema trima kriterijima (obrazovanje, materinsko narječje i odraz jata). Cilj je istraživanja utvrditi odstupaju li ispitanici od norme hrvatskoga standardnog jezika pri upotrebi paronimnih glagola, odnosno prepoznaju li razliku između paronimnih parnjaka te služe li se odgovarajućim parnjakom u zadanom kontekstu. Rezultati istraživanja potvrdili su hipotezu da ispitanici bolje razlikuju prefiksalne paronime. Lošiji su rezultat ispitanici postigli u zadatku u kojemu se tražilo da prepoznaju korijenske paronimne parnjake u određenom kontekstu. Rezultati istraživanja potvrđuju Tafrin (2003) zaključak o nužnosti izrade rječnika paronima u kojemu bi se nalazilo objašnjenje paronima i njihove tvorbe te popis najčešćih pogrešaka kod govornika.

KLJUČNE RIJEČI:

glagoli, hrvatski jezik, korijenski paronimi, paronimija, prefiksalmi paronimi

1. UVOD

Paronimi su riječi koje se u komunikaciji često nepravilno zamjenjuju jer imaju sličan izraz i slično ili potpuno drugačije značenje. Primjerice paronimni parnjaci nastali od pridjeva *crven*, “koji je boje svježe krvi, zrelih jagoda ili cvijeta divljeg maka” (VRHSJ) kazuju radnju koja je u skladu sa značenjem toga pridjeva, ali značenje se parnjaka razlikuje: glagol *crvèniti* prijelazan je i znači “bojiti što u crveno, činiti crvenim [*crveniti obraze; crveniti usne*]”, a glagol *crvènjeti (se)* neprijelazan i znači postajati crvenim ili crvenijim [*Jagode crvene na suncu.*]” (VRHSJ). Paronimija se u literaturi o leksičko-semantičkim odnosima ili samo usput spominje kao rubna pojava ili se o njoj uopće ne govori. Osim toga, jezikoslovci se češće bave međujezičnom nego unutarjezičnom izraznom sličnosti. Dodatan se problem, ističe B. Tafra, ogleda u činjenici da “u jezikoslovnoj kroatistici, i ne samo u njoj¹, ne postoji suglasnost o tome što je bliskoznačnost, ali ni o tome što je istoznačnost” (Tafra 2018: 215). Z. Jelaska (2007: 210) navodi da se “hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi prihvatila osnovna podjela sinonima na istoznačne i bliskoznačne” pa se “istoznačnicama naziva podskupina sinonima međusobno zamjenjivih u svim kontekstima (npr. *ljekarna – apoteka, sustav – sistem*), s potpunim podudaranjem sadržaja (značenja)”, a bliskoznačnicama “riječi među kojima postoji razlika u jednoj od značenjskih sastavnica koje su međusobno zamjenjive samo u nekim kontekstima ili riječi različita opsega sadržaja”, ali ima i drugih mišljenja.² Za razliku od sinonima kojima je svojstven različit izraz i isto značenje, paronimima je svojstven sličan izraz, ali različito značenje.

Neki autori paronimima smatraju izrazno slične riječi, bez obzira na njihovo podrijetlo, npr. hrvatske riječi *afektivno* i *efektivno*, ili francuske *amour* ‘ljubav’ i *amer* ‘gorčina; žuč’. Drugi misle da paronimi mogu biti samo riječi izvedene iz istoga korijena (npr. Crystal 2003), odnosno iste tvorbene porodice, iste vrste riječi i istoga semantičkoga razreda (Tafra 2003), npr. *nesosan* i *nesnošljiv*,

¹ David Alan Cruse (2004: 154 prema Tafra 2018: 223) primjerice navodi tri vrste sinonima: “the absolute synonyms, the propositional synonyms and the near-synonyms”. Više o tome vidi u David Alan Cruse (2000: 157–160). J. Lyons (1992: 148–149, prema Jelaska 2007: 210) pak razlikuje “potpune (eng. *completely*) sinonime koji se pojavljuju u određenim kontekstima (u drugim kontekstima te iste riječi nisu sinonimi) od cjelovitih (eng. *absolute*) koji bi zahtijevali istu raspodjelu i isto značenje u svim kontekstima i značenjskim sastojnicama”.

² Z. Jelaska (2007: 210) primjerice navodi oprječne stavove J. Silića i B. Tafre. Silić umjesto *istoznačnica* (pravi sinonimi) i *sličnoznačnica* (nepravi sinonimi) predlaže niz: *istoznačnice* (dublete), *inačice* (varijante) i *sličnoznačnice* (sinonimi) dok Tafra smatra da nepotpuni i nepravi pa ni bliskoznačni sinonimi ne postoje jer “istost ne može biti nepravda”.

mesni i *mesnat*. Takvi se paronimi od istokorijenskih sinonima razlikuju samo u jednome – imaju različita značenja, dok sinonimi imaju isto. Drugim riječima, bez obzira na ista, jednaka i slična značenjska obilježja, za odnos među paronimima važna je upravo razlika u značenju, dok je za odnos među sinonimima važno značenjski zajedničko. (Jelaska 2007: 212)

B. Tafra (2003: 438) napominje da se o paronimiji “počelo pisati dosta kasno, često samo usput, s različitim tumačenjem, a u hrvatskom se jezikoslovlju uopće nije ni pisalo o njoj” iako je upravo paronimija “od svih leksičkih odnosa najčešći izvor odstupanja od jezične norme, a zamjena paronimnih parnjaka ili upotreba jednoga bez obzira na ograničenja njegove leksičke spojivosti stvara besmislene poruke ili prenosi sasvim drugo značenje”.

Hrvatski bi nazivi za paronimiju i paronime mogli biti *bliskoznačnost*³ i *bliskoznačnice*. Ovdje je riječ o bliskosti i na izraznoj i na sadržajnoj razini, s tim da je izrazna bliskost u prvom planu i da zbog nje nastaju zamjene parnjaka. Mogućnost zamjenjivanja u istom kontekstu potječe od njihove bliskoznačnosti koja je uvjetovana pripadnošću istoj tvorbenoj porodici, istoj vrsti riječi i istom semantičkom razredu. (...) Kao i kod drugih leksičkih odnosa, tako i u paronimiji postoje tipični i netipični primjeri, odnosno oni koji zadovoljavaju sve postavljene kriterije, koji su prototipni, i oni koji po nečemu nisu prototipni. (Tafra 2003: 439)

B. Tafra navodi devet kriterija koji moraju biti zadovoljeni da bi se neke riječi mogle odrediti kao paronimi. Prema Tafri (2005: 252–254) paronimni parnjaci moraju:

1. pripadati jednom jeziku,
2. pripadati samo standardnom jeziku ili nekom od idioma,
3. pripadati jednom vremenskom odsječku,
4. pripadati istom leksičko-gramatičkom razredu,
5. pripadati istom leksičko-semantičkom razredu,
6. imati iste gramatičke kategorije,
7. pripadati istoj tvorbenoj porodici,
8. imati djelomično podudarnu fonološku strukturu i
9. imati djelomično podudarnu semantičku strukturu.

³ B. Tafra (2003: 439) objašnjava da se u hrvatskom jezikoslovlju “bliskoznačnost smatra vrstom sinonimije” s čime se ne slaže, štoviše tu tezu preispituje u ranijim radovima – vidi više u B. Tafri (1996).

2. PARONIMNI GLAGOLSKI PARNJACI U HRVATSKOME JEZIKU

Paronimne glagole, kao sveobuhvatan popis, ne možemo pronaći ni u jednom tiskanom ni mrežnom izdanju. Spominju se samo usputno, u većoj ili manjoj mjeri, u radovima različitih autora. M. Grgat (2021) izdvojila je glagole iz tih radova, mrežnih i tiskanih rječnika, te sastavila ogleadni popis paronimnih glagolskih parnjaka u hrvatskome jeziku.⁴

Izvorni govornici hrvatskoga jezika u svakodnevnoj komunikaciji ne pridaju pozornost preciznom značenju paronimnih parnjaka i nerijetko se odlučuju za samo jedan parnjak, neovisno o kontekstu. Razlog tomu kod korijenskih paronima⁵ može se pronaći u činjenici da parnjaci mogu imati isti izraz u nekim od glagolskih oblika – prezent, imperfekt, imperativ (*tamniti* – prezent: *tamnim*, imperfekt: *tamnjah*, imperativ: *tamni*, *tamnimo*, *tamnite* ~ *tamnjeti* – prez: *tamnim*, imperfekt: *tamnjah*, imperativ: *tamni*, *tamnimo*, *tamnite*) i glagolski pridjev radni muškoga roda jednine⁶ (usp. *tamniti* – *tamnio*, *tamnila*, *tamnilo* ~ *tamnjeti* – *tamnio*, *tamnijela*, *tamnijelo*) dok kod prefikslnih paronima do odstupanja dolazi zbog sličnosti prefiksa (*previdjeti* ~ *predvidjeti*).

Korijenski paronimni glagolski parnjaci na *-iti* i *-jeti* imaju potpuno različito značenje, ali do zabune pri njihovoj uporabi može doći zbog sličnosti u izrazu. Paronimni parnjak s nastavkom *-iti* glagol je radnje, prijelazan je i kazuje da subjekt vrši radnju nad nekim ili nečim te znači “činiti nešto nekakvim” (npr. glagol *oslabiti* u rečenici *Pokušao sam oslabiti protivnika*. znači da je subjekt pokušao učiniti nekoga slabim). Nasuprot tomu, paronimni parnjak koji završava na *-jeti* glagol je stanja ili zbivanja, neprijelazan je i znači da se subjekt nalazi u nekakvom stanju, odnosno postaje nekakav; označava početak nekakvog stanja⁷ (npr. glagol *oslabjeti* u rečenici *Nastavim li*

⁴ Ti se glagoli mogu podijeliti u dvije skupine. U korijenske bi se mogli ubrojiti glagolski parnjaci: *crveniti* ~ *crvenjeti*, *plaviti* ~ *plavjeti*, *bijeliti* ~ *bijeljjeti*, *crniti* ~ *crnjeti*, *žutiti* ~ *žutjeti*, *rumeniti* ~ *rumenjeti*, *tamniti* ~ *tamnjeti*, *modriti* ~ *modrjeti*, *siviti* ~ *sivjeti*, *labaviti* ~ *labavjeti*, *pustiti* ~ *pustjeti*, *slabiti* ~ *slabjeti*, *slijepiti* ~ *slijepjeti*, *zahladiti* ~ *zahladnjeti*, *blijediti* ~ *blijedjeti*, *glupiti* ~ *glupjeti*, *zastiditi* ~ *zastidjeti*, a u prefiksalne: *iznajmiti* ~ *unajmiti*, *opteretiti* ~ *oteretiti*, *ošetiti* ~ *odštetiti*, *oprašiti* ~ *otprašiti*, *isticati* ~ *istjecati*, *izmjenjivati* ~ *razmjenjivati*, *utvrditi* ~ *ustvrditi*, *ušetati se* ~ *uzšetati se*, *previdjeti* ~ *predvidjeti*, *presjesti* ~ *prisjesti*, *pojasniti* ~ *objasniti*, *okopati* ~ *opkopati* i dr. (Grgat 2021: 8)

⁵ Osim na korijenske paronime, paronimi se prema načinu tvorbe dijele još na prefiksalne i sufiksne, npr. korijenski: *zeleniti* ~ *zelenjeti*, prefiksalni: *utvrditi* ~ *ustvrditi*, sufiksni: *susjedni* ~ *susjedski* (usp. Tafra 2005: 259).

⁶ Isto vrijedi i za one složene glagolske oblike u čijoj tvorbi sudjeluje glagolski pridjev radni (perfekt, pluskvamperfekt, futur drugi, kondicional prvi i kondicional drugi).

⁷ Usp. Vince (1959: 152).

ovoliko raditi, previše ću oslabjeti. znači da će zbog prevelikog rada subjekt postati slab).

Paronimni glagoli nastali sufiksalsnom tvorbom pomoću nastavka *-iti*⁸ i *-jeti*⁹ izvode se uglavnom od opisnih pridjeva, npr. od pridjeva *crven, plav, bijel, zelen, žut, crn, lud, pust, labav* izvedeni su glagoli *crveniti, plaviti, bijeliti, žutiti, crniti, luditi, pustiti, labaviti* (značenje: činiti nešto nekakvim) odnosno glagoli *crvenjeti, plavjeti, bijeljati, žutjeti, crnjati, ludjeti, pustjeti, labavjeti* (značenje: postajati nekakav). Ponekad se povratni glagoli tvoreni sufiksom *-iti* rabe u istom značenju kao glagoli tvoreni sufiksom *-jeti*:

Neki glagoli, osobito s povratnom zamjenicom *se*, kao što su *bijéliti se, crníti se, crvéniti se, mòdriti se, pláviti se, ruméniti se, šarèniti se, zelèniti se, žútiti se...* upotrebljavaju se u istom značenju kao i glagoli izvedeni od iste osnove sufiksom *-jeti*. Gdje postoji semantička opreka, treba čuvati i morfološku. (Babić 2002: 512)

Osim toga, sufiksi *-iti* i *-jeti* (uz sufikse *-nuti* i *-ati*) sudjeluju i u prefiksalsno-sufiksalsnoj tvorbi glagola¹⁰ (najčešći prefiksi: *o-*, *ob-*, *pod-*, *pre-* i *u-*). S. Babić (2002: 555–556) tumači:

Više je glagola tvoreno prefiksom *o-* i sufiksom *-jeti* po obrascu: *obijéljeti* → postati bijel. Takvi su glagoli: *ocrnjati, oglàdnjeti, ogòljati, ogròzničavjeti, ògrubjeti, ògubavjeti, ohlàdnjeti, òhrapavjeti, òmatorjeti, òmiljeti, òmlitavjeti, òmlòhavjeti, ònijémjeti, opústjeti, osijédjeti, osiròtjeti, òslijepjeti, òstarjeti, otúpjeti, ozelènjati, ožédnjati, oživjeti...* (Babić 2002: 555)

Glagoli tvoreni prefiksom *o-* i sufiksom *-iti* od pridjeva imaju dvije semantičke skupine:

a. učiniti onim što znači pridjev u glagolskoj osnovi: *obijéliti* → učiniti bijelim. Takvi su i glagoli *objelodániti, obòdriti, ocrniti, ocrvéniti, ogòliti, ogòrčiti,*

⁸ S. Babić (2002: 512) značenja glagola izvedenih od opisnih pridjeva sufiksom *-iti* na temelju preoblika svrstava u tri skupine: a. *bijéliti* – činiti (što) bijelim, b. *brkatiti* – postajati brkat i c. *gòrčiti* – biti gorak.

⁹ Značenje glagola izvedenih sufiksom *-jeti* S. Babić (2002: 513) opisuje preoblikom: *a + jati* → postajati *a*, npr. *bijel + jati* → postajati bijel.

¹⁰ S. Babić referira se na glagole općenito, ali među primjerima koje navodi ima i paronimnih glagola.

ohrabriti, òmiliti, omòdriti, omogućiti, onijèmiti, opústiti, oslijèpiti, ospòsobiti, òstariti, osvijètliti, òsvježiti, osvòjiti, otúpiti, ovjekòvječiti, ozelèniti, ozlovòljiti, oživiti, ožútiti...

b. postati onim što znači pridjev u glagolskoj osnovi: *obòsiti* → postati bos. Takvi su i glagoli *òblesaviti, obràdatiti, obrkatiti, òcelaviti, odrvèniti, òkilaviti, okrilatiti, òmršaviti, òrunjaviti, òšašaviti, otòpliti...* (Babić 2002: 555–556)

Za glagol *opismèniti* Babić (2002: 556) pak navodi da može imati oba značenja,¹¹ “a. učiniti pismenim i b. postati pismen”, te naglašava da značenje b. mogu imati i prefiksarno-sufiksarne tvorenice tvorene od pridjeva prefiksom *o-* i sufiksom *-jeti* pa se značenja glagola izvedenih od istih osnova sufiksima *-iti* i *-jeti* često podudaraju, ali plodnija je tvorba sufiksom *-iti*, a značenje često jednoznačno određeno ili značenjem osnove ili kontekstom:

Ipak, mnogi glagoli stoje u semantičkoj opreci samo po sufiksima *-jeti/-iti* pa je ta opreka funkcionalna: *ocrñjeti – ocrñiti, ogòljeti – ogòliti, ohlådñjeti – ohlådñiti, onijèmjjeti – onijèmiti, otúpjeti – otúpiti...* (Babić 2002: 556)

Kad je riječ o prefiksanim paronimnim glagolima odnosno glagolskim parnjacima, treba imati na umu da prefiks može utjecati na promjenu vida ishodišnoga glagola odnosno modificirati njegovo značenje.¹² Neki prefiksi imaju karakteristična značenja i lako ih je razlikovati, ali neki zbog sličnog izraza mogu dovesti do odstupanja pri komunikaciji, npr. glagoli *iznajmiti* znači “dati nekome nešto pod najam”, a glagol *unajmiti* “uzeti nešto u najam”¹³. Prefiks *ob-* u primjeru *opteretiti* znači da je subjekt potpuno obuhvaćen radnjom glagola, tj. potpuno je pritisnut teretom, npr. *Ne mogu to nositi, previše si me opteretio.*, a prefiks *od-*, odnosno njegov alomorf *o-* u primjeru *oteretiti* označava da se dokida prethodna radnja označena osnovnim glagolom, tj. netko se oslobodio tereta, npr. *Kad sam položila ispit, napokon sam se oteretila.* U primjeru parnjaka *pojasniti* i *objasniti* prefiks *po-* označava postizanje cilja radnje, subjekt je nekome nešto do kraja pojasnio, tj. učinio jasnijim, npr. *Nije odmah sve*

¹¹ Takvi su prema Babiću (2002: 556) još neki glagoli, npr. *oglådñiti, oglúpiti, okrváviti, ólabaviti, opèrnatiti, oplemèniti, osàkatiti, osàmiti, òslabiti, oslåditi, otijèsniti, ózdraviti* itd. Neki pak glagoli u značenju *postajati* mogu uza se imati česticu *se*, npr. *obògatiti – obògatiti se, òsmjeliti – òsmjeliti se, osúšiti – osúšiti se, otrijèzniti – otrijèzniti se, otúđiti – otúđiti se* itd.

¹² Više o prefiksnoj tvorbi glagola i značenju prefiksa vidi u Babiću (2002: 536–554).

¹³ Prefiks *iz-*, među ostalim, označava da je nešto rezultiralo nečim, npr. *Jučer smo iznajmili stan.*, dok prefiks *u-* označava postizanje nekakvog cilja, npr. *Napokon smo uspjeli unajmiti stan.*

razumio pa sam mu morao pojasniti., a prefiks *ob-* da radnja izrečena osnovnim glagolom nekoga u potpunosti obuhvaća u doslovnom i prenesenom značenju, npr. *Prvi se put s tim susrećem, ali on mi je sve objasnio.* (usp. Babić 2002: 539–552)

Razlikovanje izrazno sličnih, a značenjski različitih leksičkih jedinica važno je pri ovladavanju hrvatskim kao materinskim, ali i inim jezikom. Z. Jelaska (2007: 212) napominje da paronimi zbog izraznih sličnosti često izazivaju zabune. Da izrazna sličnost može izazvati kolebanja ili pogrješnu upotrebu “u slabije obrazovanih ljudi, ali i u obrazovanih, ako nisu sigurni u značenje svake leksičke jedinice” smatra i B. Tafra (2003: 440) što potvrđuju i rezultati ankete kojoj je cilj bio “vidjeti kako hrvatski govornici upotrebljavaju paronimne parnjake i osjećaju li značenjske razlike između leksičkih jedinica”.

Tafra (2003: 444) smatra da “pravilna upotreba riječi ovisi o stupnju kulture govora” te da bi “usvajanje značenjskoga razgraničenja istokorijenskih bliskozvučnica” pridonijelo njezinu izgrađivanju. Jezični savjeti¹⁴ su korisni, ali nužan je i rječnik paronima¹⁵ (uključene definicije, tvorba, sintagmatske sveze pravilne upotrebe, razgraničenje prema antonimima i sinonimima, najčešće pogrješke) te rječnik “lažnih prijatelja” u odnosu na slavenske jezike¹⁶ “čime bi se popunile velike praznine u hrvatskoj leksikografiji i dobili važni priručnici i za izvorne i za neizvorne govornike”, a na dobitku bi bila i leksikologija. (Tafra 2003: 444)

O paronimima u hrvatskome jeziku prva je dakle počela pisati Branka Tafra. Tom se tematikom počela baviti, kako sama navodi, još 1988. godine pišući o razgraničavanju opisnih i odnosnih pridjeva (Tafra 2003: 447).¹⁷ Tafra (1988: 195–196) paronimiju shvaća kao “leksičku pojavu unutar iste vrste riječi”, paronimi se od homonima razlikuju “po tome što nemaju isti izraz kao homonimi, što im semantičke strukture imaju barem jedan integralni sem, a kod homonima nijedan”, razliku između tvorbenim sinonimima i paronimima oprimjeruje navodeći nekoliko primjera sinonimijskoga i

¹⁴ Autori jezičnih savjeta dotiču se ponekad i paronima, npr. Z. Vince (1954: 152–155) tumači razliku između glagola *ocrniti* i *ocrnjeti*, M. Mamić (1997) razliku između glagola *oživiti* i *oživjeti*, A. Frančić i dr. (2005) razliku između glagola *zacrveniti* i *zacrvenjeti se*, N. Opačić (2009) razliku između glagola (*is)sticati* i (*is)stjecati*, a T. Gazdić-Alerić (2019: 68–69) razliku između glagola *stariti* i *starjeti*, *slabiti* i *slabjeti* itd.

¹⁵ B. Tafra (2003: 447) napominje da je skupljanje rječničke građe za takav rječnik započela 2002. godine.

¹⁶ U međujezičnoj komunikaciji često dolazi do nerazumijevanja zbog “lažnih prijatelja” odnosno “leksema iz dvaju jezika koji su oblikom jednaki ili slični, a značenjski različiti” (Lewis 2020: 355). Rječnike lažnih prijatelja objavili su u međuvremenu npr. Andreja Stojković (2005) – rječnik češko-hrvatskih lažnih prijatelja, Kristian Lewis (2016) – rječnik hrvatsko-ruskih lažnih prijatelja i Martina Grčević (2020) – rječnik hrvatsko-slovačkih lažnih prijatelja.

¹⁷ Taj je članak objavljen i u knjizi *Jezikoslovna razdvojb*a (Tafra 1995).

paronimijskoga niza, npr. sinonimijski niz čine *kišan* i *kišovit*, *stručan* i *strukovni*, *suzavati* i *suzivati*, a paronimijski niz *kišan* ~ *kišni*, *stručan* ~ *stručni*, *crveniti* ~ *crvenjeti* te zaključuje da su paronimi česti među pridjevima “zbog mogućnosti tvorbe brojnih pridjeva od iste tvorbene osnove”.

U jezičnim savjetnicima ili drugim radovima koji se dotiču paronima navode se stoga najčešće pridjevi, potom imenice te rjeđe glagoli. Primjerice L. Hudeček i dr. (2012) uopće ne navode glagolske paronime¹⁸ dok Hudeček i Mihaljević (2016) među trinaest paronimnih parnjaka¹⁹ donose i tri glagolska paronimska para, a J. Patekar (2017) među dvanaest paronimnih parnjaka²⁰ dva glagolska paronimska para. Raspravljajući o odnosu norme i uzusa na primjeru paronima Patekar (2017) provodi istraživanje na uzorku od 296 ispitanika pri čemu čak 85 % ispitanika radi u obrazovanju, a 4 % ispitanika završilo je srednju školu. Ispitanicima je bilo ponuđeno dvanaest rečenica u kojima je nedostajala jedna riječ, ali bilo je navedeno početno slovo ili više njih “s ciljem usmjeravanja ispitanika k traženoj riječi (ali istovremeno ostavljajući mogućnost da se upiše bilo koji paronimni parnjak)”, a “ispitanici nisu imali uvid u paronimne parove kao u nekim drugim istraživanjima u kojima se treba odabrati točan član od ponuđenoga para (npr. Bulić 2015, Tafra 2005)”. (Patekar 2017: 170) Kada je riječ o glagolima, oba su ciljna glagola završavala na *-jeti*, ali ispitanici su bili uspješniji pri nadopunjavanju zadane rečenice glagolom *istjecati* nego glagolom *zacrvenjeti se*. Rečenicu *Djevojka se zacrvenjela od srama*, uspješno je nadopunilo 60,14 % ispitanika, a rečenicu *Iz spremnika je počelo istjecati ulje*, 89,86 % ispitanika. (Patekar 2017: 172) Statistički značajna razlika utvrđena je “između ispitanika sa završenom srednjom školom i ispitanika s poslijediplomskim obrazovanjem te ispitanika koji rade u obrazovanju i ispitanika koji ne rade u obrazovanju” stoga Patekar (2017: 175) zaključuje da “rezultati upućuju na to da je razlikovanje paronima očigledno obilježje višega stila

¹⁸ Navode da su *arhiv* i *arhiva* paronimi jer slično zvuče, a imaju različito značenje te se zbog svoje izrazne sličnosti nerijetko upotrebljavaju jedna umjesto druge. Slično je i s primjerima *milijunti* i *milijunski*, *elektronski* i *elektronički*, *informacijski* i *informatički* i mnogim drugima. Zaključuju da se u *arhivu* čuvaju *arhive* jer riječ *arhiv* znači “ustanova ili odjel u kojemu se čuvaju dokumenti”, a riječ *arhiva* “skup dokumenata”. (usp. Hudeček i dr. 2012: 140)

¹⁹ L. Hudeček i M. Mihaljević (2016) donose paronimne parnjake *civilizacijski* ~ *civilizirano*, *dvoje* ~ *dvojica*, *elektronski* ~ *elektronički*, *isticati* ~ *istjecati*, *oboje* ~ *obojica*, *ovamo* ~ *ovdje*, *postava* ~ *postav*, *psihološki* ~ *psihički*, *zadačnica* ~ *zadaća*, *vani* ~ *van*, *ukus* ~ *okus*, *zaspe* (3. l. mn. glagola *zaspati*) ~ *zaspu* (3. l. mn. glagola *zasuti*), *zahvaliti se* ~ *zahvaliti*.

²⁰ J. Patekar (2017: 170) odlučio se za paronimne parnjake *tučnjava* ~ *tuča*, *stranica* ~ *strana*, *zacrvenjeti* ~ *zacrveniti*, *zahladnjenje* ~ *zahlađenje*, *nečitljiv* ~ *nečitak*, *desetak* ~ *desetina*, *nesnosan* ~ *nesnošljiv*, *redak* ~ *red*, *televizor* ~ *televizija*, *zadačnica* ~ *zadaća*, *istjecati* ~ *isticati* i *papirni* ~ *papirnat*. Kriterij pri odabiru bila je autorova procjena “učestalosti pogrešaka pri uporabi navedenih parnjaka” te primjeri iz jezičnih savjetnika koji ukazuju na to da su prepoznati kao problem za govornike.

standardne inačice hrvatskoga jezika u kojemu kompetencija raste s obrazovanjem”.

Dva su primjera paronimnih glagolskih parnjaka (*crveniti* ~ *crvenjeti* i *sticati* ~ *stjecati*) uvrštena i u istraživanje provedeno za potrebe završnoga rada koji spominje Patekar (2017: 170). Riječ je o istraživanju u kojem je sudjelovalo 15 studenata završne godine preddiplomskih studija Odsjeka za Humanističke znanosti u Puli (kroatistika, povijest i talijanistika) i 15 studenata prve godine diplomskoga studija Tehničkoga fakulteta u Rijeci (elektrotehnika). Kao instrument poslužila je anketa s 30 rečenica preuzetih iz korpusa Hrvatske jezične riznice koje je trebalo nadopuniti jednim od ponuđenih paronimnih parnjaka preuzetih iz jezičnih savjetnika i Tafrine leksikološke studije *Od riječi do rječnika* (Bulić 2015: 19). Rečenicu *Na Uskrs je mobitelom snimao mjesec, kad je primijetio da se u oblaku uz mjesec nešto počelo stvarati, a i sam je mjesec počeo crvenjeti*, uspješno je riješilo 73,33 % ispitanika (12 studenata Odsjeka za Humanističke znanosti u Puli i 10 studenata Tehničkog fakulteta u Rijeci), a rečenicu *Vjerojatno stoga jer su se već od ranije za to počeli stjecati određeni preduvjeti*, 86,66 % ispitanika (13 studenata Odsjeka za Humanističke znanosti u Puli i 13 studenata Tehničkog fakulteta u Rijeci). (Bulić 2015: 21–22, 28–29) N. Bulić (2015: 42) u zaključku kratko napominje da “leksičke dvojbe postoje i kad je predložen kontekst” te među primjerima koji su izazvali najviše nedoumica navodi i paronimne parnjake *crveniti* ~ *crvenjeti*.

Da bi se znalo pravilno upotrijebiti glagolske paronimne parnjake, potrebno je, smatra B. Tafra (2003: 444), osim poznavanja značenjskih razlika među njima i poznavanje njihove tvorbe, njihove valentnosti i leksičke spojivosti. Na temelju ankete provedene među jezikoslovcima i gimnazijalcima u objema je skupinama ispitanika utvrdila “prilično nerazumijevanje istosti i različitosti značenja leksičkih parova slična izraza i previše pogrešaka u njihovoj porabi”²¹ te zaključila da rezultati “ne iznenađuju jer, nažalost, rječnici svojom obradom često ne razgraničavaju značenja paronimnih parnjaka, niti navode dovoljno primjera upotrebe da se vidi njihov kolo-kacijski opseg” (Tafra 2003: 440). Tafra (2003: 443) nadalje upozorava da “zamjene paronimnih parnjaka imaju nejednaku težinu”, a “posljedice mogu biti i drastične jer novinara sudac može osuditi na zatvor ili ga osloboditi ovisno o tome *prenosi* li ili *pronosi* li lažne informacije”.²²

²¹ B. Tafra (2003: 441) među ostalim ističe da “gimnazijalci nisu razlikovali značenja glagolskih parnjaka *pocrveniti* // *pocrvenjeti*, ali začuđuje da je bilo i jezikoslovaca, pa i kroatista, kojima je nepoznato da se ti glagoli razlikuju po prijelaznosti”.

²² B. Tafra (2003: 447) referira se na Raspravu o prijedlogu Zakona o medijima iz 2003. godine: “... upravo je ta odredba bila uzrokom žestokih reakcija jer se nije shvatilo da nije riječ o prenošenju informacija”.

Do zamjene paronimnih parnjaka može doći iz više razloga, a kada je riječ o glagolskim parnjacima neki od najčešćih razloga prema Tafri (2003: 443) uključuju “nepoznavanje valentnosti, npr. *pobijeliti sinu stolariju uljenom bojom*, ali *pobijeljeti od snijega* te morfemsku neprozirnost, odnosno neraspoznavanje različitih morfema, npr. *o-* i *od-*: *oštetiti* i *odštetiti*, *oprašiti* i *otprašiti*”.²³

Ovladavanje paronimnim glagolskim parnjacima podrazumijeva dakle osim poznavanja njihove semantike i poznavanje njihovih morfoloških i tvorbenih karakteristika. Odstupanja se mogu očekivati pri proizvodnji njihovih oblika, ali i pri određivanju njihova ishodišnoga (infinitivnog, natukničnog) lika. Da bi se utvrdilo prepoznaju li izvorni govornici hrvatskoga jezika razliku između glagolskih paronimnih parnjaka te služe li se odgovarajućim parnjakom u zadanome kontekstu, osmišljen je instrument i provedeno istraživanje. U nastavku rada prikazat će se rezultati toga istraživanja.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

3.1. CILJ I SVRHA ISTRAŽIVANJA

Cilj je istraživanja utvrditi odstupaju li ispitanici od norme hrvatskoga standardnog jezika pri upotrebi paronimnih glagola, odnosno prepoznaju li razliku između paronimnih parnjaka te služe li se odgovarajućim parnjakom u zadanome kontekstu.

Svrha je istraživanja ukazati na najčešća odstupanja i na moguće razloge odstupanja pri korištenju određenih paronimnih parnjaka (npr. razina obrazovanja ispitanika, utjecaj materinskoga narječja i odraza jata u materinskome govoru i sl.).

Za potrebe istraživanja oblikovane su sljedeće hipoteze:

- H1 Ispitanici će biti uspješniji u zadatku s prefiksanim paronimima nego u zadatku s korijenskim paronimima.
- H2 Ispitanici će u zadatku s korijenskim paronimnim parnjacima biti uspješniji u primjerima glagola vrste *-iti* > *-im* nego u primjerima glagola vrste *-jeti* > *-im*.
- H3 Ispitanici s većom razinom obrazovanja postići će bolji rezultat u oba zadatka.
- H4 Ispitanici čiji materinski govor pripada štokavskom narječju postići će bolji

²³ Potvrdu pogrešne uporabe glagola *oprašiti* i *otprašiti* Tafra pronalazi u TV seriji emitiranoj na HTV-u: “U seriji *Zvonili ste, milorde*, 16. 1. 2003, na 2. programu HTV-a moglo se u prijevodu pročitati: *Otpraši knjige!* Naravno, djevojka je trebala *oprašiti* knjige.” (Tafra 2003: 447).

rezultat od ispitanika čiji materinski govor pripada čakavskomu i kajkavskomu narječju.

H5 Ispitanici s (i)jekavskim odrazom jata u materinskome govoru postići će bolji rezultat u zadatku s korijenskim glagolskim paronimnim parnjacima od ispitanika s ikavskim i ekavskim odrazom jata u materinskome govoru.

3.2. INSTRUMENT

Budući da ne postoji sveobuhvatan popis paronimnih glagolskih parnjaka, pregledana je dostupna jezikoslovna literatura (znanstveni radovi, jezični savjetnici, mrežni i tiskani rječnici i sl.) u kojoj se, među ostalim, spominju i paronimi te je sastavljen ogledni popis paronimnih glagola u hrvatskome jeziku. S tog su popisa za potrebe sastavljanja instrumenta izdvojeni primjeri korijenskih i prefikslnih paronimnih parnjaka, a potom se pristupilo izradi upitnika.

U uvodnome dijelu upitnika bilo je naznačeno da je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno i u cijelosti anonimno. Ispitanicima je napomenuto da se upitnik sastoji od triju dijelova. U uvodnome su se dijelu prikupljali osnovni podatci o ispitanicima (prebivalište, razina obrazovanja, materinsko narječje i izgovor jata i sl.), a preostala su dva dijela upitnika sadržavala po deset rečenica koje su ispitanici trebali pažljivo pročitati te odabrati jedan od dva ponuđena glagola za koji smatraju da je korišten u zadanoj rečenici.

U prvome su bloku bili zastupljeni korijenski²⁴ (primjer 1), a u drugome prefikslni paronimni parnjaci (primjer 2). Za razliku od prvih deset rečenica u kojima su se ispitanici trebali odlučiti za natuknički (infinitivni) oblik podcrtanoga glagola, u drugih su deset rečenica osim infinitivima zadane rečenice trebali nadopuniti odgovarajućim glagolskim pridjevom muškoga roda (kao u primjeru 2) ili odgovarajućim imperativnim oblikom (kao u primjeru 3).

(1) Kako glasi infinitiv glagola podcrtanoga glagola? Odaberite jedan odgovor.

Otac stalno puši u kući pa zbog njega svake godine bijelimo zidove.

bijeliti

bijeljati

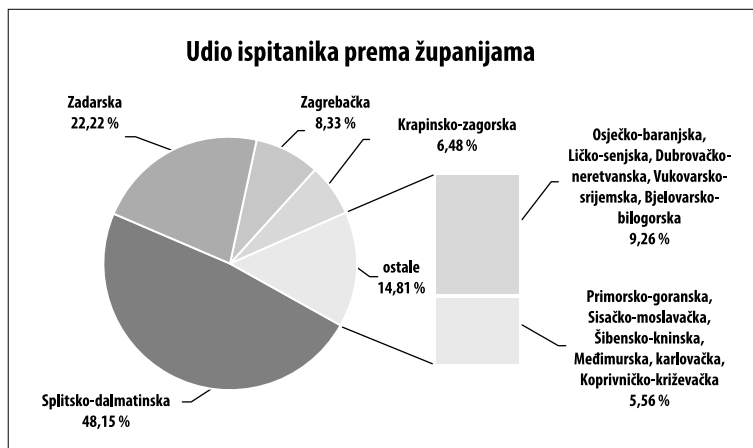
²⁴ Neki su korijenski parnjaci bili navedeni u prefigiranom obliku (npr. *oslabiti* ~ *oslabjeti*, *poskupiti* ~ *poskupjeti*, *opustiti* ~ *opustjeti*). Prefigirani su parnjaci zadržali poveznicu s osnovnim značenjem ishodišnih glagola (učiniti nešto slabim, skupim, pustim ~ postati slab, skup, pust), ali došlo je do promjene vida u odnosu na ishodišne nesvršene glagole – prefigirani su glagoli svršeni pa stoje u istom paronimskom odnosu kao i nesvršeni korijenski glagoli na *-iti* i *-jeti*.

- (2) Odaberite odgovarajući glagol da biste dovršili zadanu rečenicu.
Ja ne mogu ovoliko prtljage sama nositi, previše si me _____.
- opteretio
 oteretio
- (3) Odaberite odgovarajući glagol da biste dovršili zadanu rečenicu.
Voljela bih da mi to još malo _____ jer imam neke dvojbe.
- pojasnite
 objasnite

Poveznica na upitnik kreiran u Google obrascu podijeljena je na društvenim mrežama, a ispitanici su mu mogli pristupiti tijekom listopada 2021. godine.

3.3. ISPITANICI

Upitnik je u cijelosti popunilo ukupno 109 izvornih govornika hrvatskoga jezika nastanjenih u 15 županija (slika 1). Najviše je ispitanika iz Splitsko-dalmatinske (48,15 %) i Zadarske županije (22,22 %), potom iz Zagrebačke (8,33 %) i Krapinsko-zagorske županije (6,48 %). Iz preostalih jedanaest županija dolazi ukupno 14,81 % ispitanika, i to iz pet županija po dvoje ispitanika (1,85 % ili ukupno 9,26 %), a iz šest županija po jedan ispitanik (0,93 % ili ukupno 5,56 %).



SLIKA 1. Udio ispitanika prema županijama

Broj i udio ispitanika prema razini obrazovanja odnosno vrsti studija prikazan je u tablicama 1 i 2. Od ukupno 109 ispitanika njih je 18 steklo srednju stručnu spremu, 40 ih je na razini preddiplomskoga studija, a 51 na razini diplomskoga studija. Od toga

9 ispitanika studira ili je završilo kroatistiku, 12 ispitanika studira ili je završilo studij drugoga filološkog smjera (talijanski, francuski, engleski, španjolski), a 59 ispitanika studira ili je završilo neki drugi studij (matematika, informatika, elektrotehnika, medicina, farmacija, povijest, geografija, psihologija i dr.). Jedanaest ispitanika koji su završili preddiplomski ili diplomski studij nije se izjasnilo u pitanju o vrsti studija. Dakle, u istraživanju je sudjelovalo 64,84 % studenata nefiloloških studija, 23,08 % studenata kroatistike i drugih filologija, 16,51 % ispitanika sa srednjom stručnom spremom te 12,09 % ispitanika koji nisu konkretizirali što studiraju.

TABLICA 1. Broj i udio ispitanika s obzirom na razinu obrazovanja

<i>razina obrazovanja</i>	<i>broj ispitanika</i>	<i>udio ispitanika</i>
SŠ	18	16,51
PS	40	36,70
DS	51	46,79
ukupno	109	100

TABLICA 2. Broj i udio ispitanika s obzirom na vrstu studija

<i>studijski smjer</i>	<i>broj ispitanika</i>	<i>udio ispitanika</i>
kroatistika	9	9,89
druge filologije	12	13,19
drugi studiji	59	64,84
nije navedeno	11	12,09
ukupno	91	100

Većina ispitanika dolazi sa štokavskoga govornog područja (55,96 %) i u materinskome govoru ima ikavski odraz jata (67,89 %), čakavaca je 28,44 %, a kajkavaca 15,6 %. Ijekavski / jekavski odraz jata u materinskome govoru navodi 23,85 % ispitanika, a ekavski njih 8,26 % (tablica 3).

TABLICA 3. Broj i udio ispitanika prema materinskome narječju i odrazu jata u materinskome govoru

	<i>narječje</i>			<i>odraz jata</i>		
	<i>štokavsko</i>	<i>čakavsko</i>	<i>kajkavsko</i>	<i>ikavski</i>	<i>(i)jekavski</i>	<i>ekavski</i>
broj ispitanika	61	31	17	74	26	9
udio ispitanika	55,96	28,44	15,60	67,89	23,85	8,26

4. REZULTATI I RASPRAVA

Pri raščlambi prikupljenih odgovora odredit će se uspjeh u oba dijela upitnika, utvrdit će se kojim su glagolima ispitanici uspješno ovladali te izdvojiti oni glagoli pri čijoj se uporabi najviše griješilo. Nakon toga, rezultati će se usporediti prema trima kriterijima (razina obrazovanja, materinsko narječje i odraz jata). Za svaku skupinu bit će izračunat prosjek točnih odgovora odnosno minimalan i maksimalan broj i udio točnih odgovora. Potom će se usporediti rezultati svih triju skupina ispitanika. Raščlamba rezultata omogućit će uvid u to poznaju li ispitanici glagolske paronime odnosno razlikuju li značenje paronimnih glagolskih parnjaka te poštuju li normu hrvatskoga standardnog jezika pri upotrebi paronima.

4.1. UKUPNI REZULTATI SVIH ISPITANIKA

4.1.1. KORIJENSKI PARONIMI

U prvome se dijelu upitnika od ispitanika tražilo da odaberu infinitiv podcrtanoga glagola. Ponuđeni su bili paronimni glagolski parnjaci od kojih prvi završava na *-iti*, a drugi na *-jeti*. Pet je rečenica sadržavalo glagol s ciljnim oblikom na *-iti* (primjeri 4–8), a pet s ciljnim oblikom na *-jeti* (primjeri 9–13).²⁵

- (4) Otac stalno puši u kući pa zbog toga svake godine bijelimo zidove.
- (5) Sjećaš li se onog filma u kojemu je glavni junak oslijepio protivnika?
- (6) Svrha je ovakva sramotna i mizerna TV programa da zaglupi i dezinformira građane.
- (7) Jučerašnji intenzivan trening potpuno me oslabio.
- (8) Navedeni argumenti labave vašu teoriju.
- (9) Trava se u susjedovu vrtu zeleni zato što je zalijeva svaki dan.
- (10) Iznosila je detalje iz njihova privatnog života dok se on rumenio.
- (11) Nisi odvojila bijelo rublje od crnog. Želiš li da mi odjeća opet potamni?
- (12) Kruh je toliko poskupio da to više nije normalno.
- (13) U ovom zaselku više nitko ne živi, potpuno je opustio.

U tablici 4 prikazani su svi ciljni oblici korijenskih paronima u prvome dijelu upitnika te broj i udio točnih odgovora, kao i prosječne vrijednosti ukupne točnosti

²⁵ Rečenice se u tekstu rada zbog preglednosti navode tim redosljedom. Redosljed rečenica s ciljnim glagolima na *-iti* i *-jeti* u upitniku bio je rezultat slučajnoga odabira.

(broja i udjela svih odgovora).

TABLICA 4. Broj i udio točnih odgovora – korijenski paronimi

<i>ciljni oblici</i>	<i>broj odgovora</i>	<i>udio odgovora</i>
bijeliti	100	91,74
labaviti	98	89,91
oslijepiti	89	81,65
zaglupiti	78	71,56
oslabiti	70	64,22
poskupjeti	59	54,13
zelenjeti	46	42,2
opustjeti	44	40,37
potamnjeti	42	38,53
rumenjeti	31	28,44
prosjek	65,7	60,28

Prosijek udjela točnih odgovora u prvome dijelu upitnika iznosi 60,28 %. Ispitanici su najbolje riješili rečenicu s glagolom *bijeliti* (primjer 4). Čak 91,74 % ispitanika odabralo je točan infinitiv toga glagola (bili su ponuđeni odgovori *bijeliti* i *bijeljati*). Nasuprot tomu, najlošije je riješena rečenica u kojoj su bili ponuđeni glagoli *rumeniti* i *rumenjeti* (primjer 10). Točan je infinitiv glagola odabralo 28,44 % ispitanika. Samo su četiri ispitanika ponudila točne odgovore u svih deset rečenica, svi su završili preddiplomski studij i imaju ikavski odraz jata u materinskome govoru, dva su ispitanika štokavci, a dva čakavci.

TABLICA 5. Korijenski paronimi na *-iti* i *-jeti*

<i>točnost</i>	<i>glagoli na -iti</i>	<i>glagoli na -jeti</i>
min.	64,22	28,44
prosjek	79,82	40,73
max.	91,74	54,13

Promotri li se točnost s obzirom na to završava li ciljni oblik glagola na *-iti* ili na *-jeti*, zaključuje se da su ispitanici bili uspješniji u primjerima s glagolima na *-iti* (tablica 5) – prosjek točnih odgovora iznosi 79,82 %, a u primjerima s glagolima na *-jeti* 40,73 %, tj. gotovo upola manje. U skupini glagola na *-iti* najviše je točnih odgovora kod glagola *bijeliti* (91,7 %) – primjer 4, a najmanje kod glagola *oslabiti* (64,2%) –

primjer 7. Kad je riječ o glagolima s nastavkom *-jeti*, ispitanici su postigli najbolji rezultat u primjeru 12 – ciljni glagol *poskupjeti* (54,13 %), a najviše im je problema zadao primjer 10, tj. ciljni glagol *rumenjeti* (28,4 %).

4.1.2. PREFIKSALNI PARONIMI

U drugome su dijelu upitnika ispitanici trebali odabrati jedan od dva ponuđena prefiksalna paronimna glagola²⁶ koji odgovara kontekstu (primjeri 14–23).

- (14) Ja ne mogu ovoliko prtljage sama nositi, previše si me opteretio.
- (15) Ustupili smo vam uređen stan, a vi ste uništili namještaj. Oprostite, ali morat ćete nas odštetiti.
- (16) Ne idi na probnu vožnju umoran, mogao bi oštetiti auto.
- (17) Alergična sam na prašinu. Ovu sobu netko mora hitno otprašiti.
- (18) Uvijek se isticala svojom ljepotom.
- (19) Jučer smo razmijenili brojeve. Nadam se da će se on prvi javiti.
- (20) Sudac je, na temelju dokaza utvrdio da optuženi nije kriv.
- (21) Limenka se nekako probila pa je sok počeo istjecati.
- (22) Voljela bih da mi to još malo pojasnite jer imam neke dvojbe.
- (23) Trsje treba okopati da bi loza bolje rodila.

U tablici 6 prikazani su svi ciljni oblici glagola u drugom dijelu upitnika te broj i udio točnih odgovora, kao i prosjek ukupne točnosti. Prosjek udjela točnih odgovora u drugome dijelu upitnika iznosi 89,45 %. Ispitanici su najbolje riješili rečenicu s glagolom *oštetiti* (primjer 16). Svih 109 ispitanika odabralo je točan infinitiv toga glagola (bili su ponuđeni odgovori *oštetiti* i *odštetiti*). Nasuprot tomu, najmanje su uspješni bili u primjeru 20 u kojem su bili ponuđeni glagoli *utvrdio* i *ustvrdio* te u primjeru 21 s glagolima *isticati* i *istjecati* – točne je infinitive glagola odabralo 79,82 % ispitanika. Čak je 37 ispitanika ponudilo točne odgovore u svih deset rečenica. Među njima 19 ispitanika završilo je diplomski studij, 20 ih dolazi sa štokavskoga govornog područja, a 27 ima ikavski odraz jata.

²⁶ Ponuđeni su bili sljedeći prefiksalni paronimi: *opteretiti* ~ *oteretiti*, *odštetiti* ~ *ošetiti*, *oprašiti* ~ *otprašiti*, *isticati* ~ *istjecati*, *izmijeniti* ~ *razmijeniti*, *utvrditi* ~ *ustvrditi*, *pojasniti* ~ *objasniti*, *okopati* ~ *opkopati*.

TABLICA 6. Broj i udio točnih odgovora – prefiksalni paronimi

<i>ciljni oblici</i>	<i>broj odgovora</i>	<i>udio odgovora</i>
oštetiti	109	100
odštetiti	107	98,17
razmijenili	103	94,50
otprašiti	99	90,83
pojasnite	99	90,83
opteretio	98	89,91
isticala	95	87,16
okopati	91	83,49
utvrdio	87	79,82
istjecati	87	79,82
prosjeck	97,5	89,45

4.2. REZULTATI S OBZIROM NA RAZINU OBRAZOVANJA ISPITANIKA

S obzirom na razinu obrazovanja ispitanici su podijeljeni u tri podskupine: prvu čine ispitanici sa završenom srednjom školom (18 ispitanika), drugu studenti preddiplomskoga studija (40 ispitanika), a treću studenti diplomskoga studija (51 ispitanik). U treću su skupinu uvršteni apsolvanti i ispitanici koji su završili diplomski studij.

4.2.1. KORIJENSKI PARONIMI

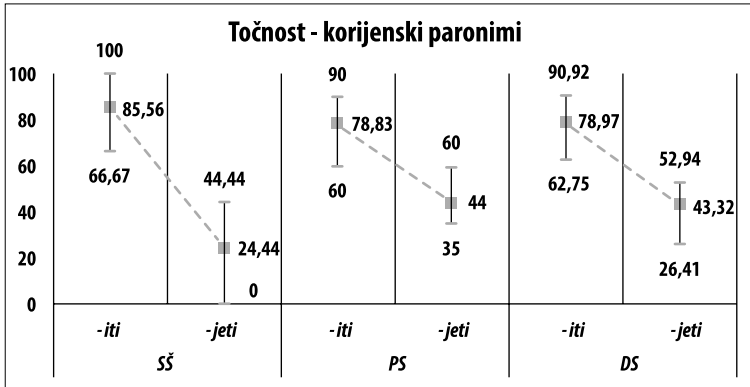
Ukupna točnost odnosno prosjek i raspon odgovora svake skupine prikazani su u tablici 7. Najveći raspon odgovora (ciljni oblici *zaglupiti* – 0 % i *bijeliti* – 100 %) i najmanju prosječnu točnost (55 %) ostvarili su ispitanici sa završenom srednjom školom. Druge dvije skupine ispitanika ostvarile su sličan prosjek, ali raspon odgovora bio je nešto veći kod studenata diplomske razine.

TABLICA 7. Ukupna točnost s obzirom na razinu obrazovanja – korijenski paronimi

<i>točnost</i>	<i>SŠ</i>	<i>PS</i>	<i>DS</i>
min.	0,00	35,00	26,41
prosjeck	55,00	61,42	61,15
max.	100	90,00	90,92

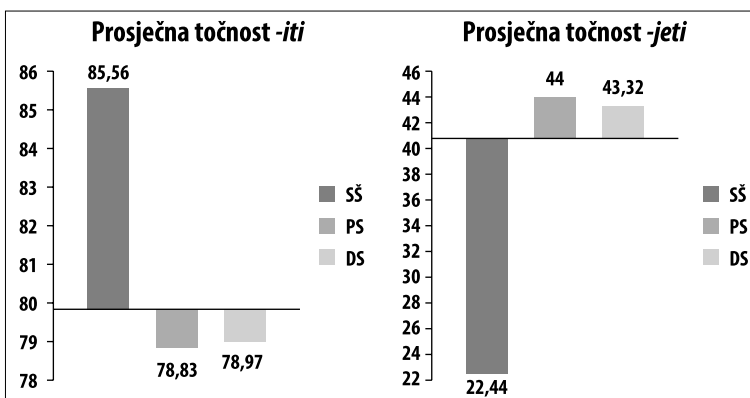
Preddiplomci su najlošije riješili primjer s glagolom *opustjeti* (35 %), a najbolje pri-

mjer s glagolom *bijeliti* (90 %), kao i diplomci (90,92 %) koji su najlošije pak riješili primjer s glagolom *rumenjeti* (26,41 %). Dakle, svim je ispitanicima bez obzira na razinu obrazovanja najmanje poteškoća izazvao glagol *bijeliti* dok su se “najproblematičniji” glagoli razlikovali u svakoj skupini. Ispitanici su općenito bili uspješniji u primjerima s glagolima na *-iti*. Zanimljivo je istaknuti da su pri tome najuspješniji bili ispitanici sa završenom srednjom školom, a najneuspješniji studenti preddiplomci. Kad je riječ o glagolima na *-jeti* situacija je obrnuta (slika 2).



SLIKA 2. Raspon i prosjek točnosti s obzirom na razinu obrazovanja ispitanika – korijenski paronimi

Prosječna točnost svih ispitanika iznosila je 79,82 % za glagole na *-iti* i 40,73 % za glagole na *-jeti*. Rezultat veći od prosjeka kod glagola na *-iti* ostvarili su ispitanici sa završenom srednjom školom dok im je rezultat kada je riječ o glagolima na *-jeti* bio manji od prosjeka (slika 3).



SLIKA 3. Prosjek točnosti korijenskih paronima na *-iti* i *-jeti* s obzirom na razinu obrazovanja ispitanika

4.2.2. PREFIKSALNI PARONIMI

Ukupna točnost odnosno prosjek i raspon odgovora svake skupine ispitanika prikazani su u tablici 8. Najveći raspon odgovora (ciljni oblici *okopati* – 16,67 % i *op-teretio*, *oštetiti* i *isticala* – 100 %) i najmanju prosječnu točnost (80,56 %), kao i kod korijenskih paronima, ostvarili su ispitanici sa završenom srednjom školom. Treba napomenuti da je prosječna točnost kod prefiksasnih paronima ipak veća u odnosu na korijenske paronime (55 %). Devet je ispitanika sa završenom srednjom školom ponudilo točne odgovore na svih deset rečenica. Među njima najviše je ispitanika sa štokavskoga govornog područja (5) i ispitanika s ikavskim odrazom jata (7).

TABLICA 8. Ukupna točnost s obzirom na razinu obrazovanja – prefiksadni paronimi

<i>točnost</i>	<i>SŠ</i>	<i>PS</i>	<i>DS</i>
min.	16,67	67,50	78,43
prosjek	80,56	87,25	90,20
max.	100	100	100

Druge dvije skupine ispitanika ostvarile su kod prefiksasnih paronima sličan prosjek kao i kod korijenskih paronima, ali raspon odgovora bio je veći u skupini studenata preddiplomske razine (kod korijenskih paronima obrnuto!).

Prosjek točnih odgovora kod ispitanika sa završenim preddiplomskim studijem iznosi 87,25 %. Ispitanici su najbolje riješili rečenicu s glagolom *oštetiti* (100 %), a najlošije rečenicu s glagolom *istjecati* (67,5 %). Samo je devet ispitanika ponudilo točne odgovore u svih deset rečenica. Među njima najviše je ispitanika sa štokavskoga govornog područja (7) te ispitanika s ikavskim odrazom jata (6).

Prosjek točnih odgovora kod ispitanika sa završenim diplomskim studijem iznosi 90,2 %. Ispitanici su najbolje riješili rečenicu s glagolom *oštetiti* (100 %), a najlošije rečenicu s glagolom *utvrditi* (78,43 %). Osam je ispitanika ponudilo točne odgovore u svih deset rečenica, među njima je šest čakavaca i šest ispitanika s ikavskim odrazom jata.

4.3. REZULTATI S OBZIROM NA MATERINSKO NARJEČJE ISPITANIKA

S obzirom na materinsko narječje ispitanici su također podijeljeni u tri podskupine: štokavci (61 ispitanik), čakavci (31 ispitanik) i kajkavci (17 ispitanika).

4.3.1. KORIJENSKI PARONIMI

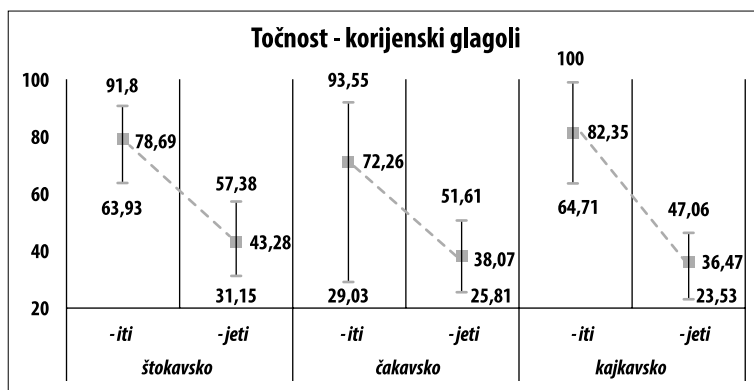
Ukupna točnost odnosno prosjek i raspon odgovora svake skupine prikazani su u tablici 9. Prosjek štokavaca i kajkavaca bio je sličan dok su čakavci bili nešto manje uspješni. Najmanji raspon odgovora ostvarili su štokavci, a najveći kajkavci.

TABLICA 9. Ukupna točnost s obzirom na materinsko narječje – korijenski paronimi

<i>točnost</i>	<i>štokavsko</i>	<i>čakavsko</i>	<i>kajkavsko</i>
min.	31,15	25,81	23,53
prosjek	60,98	55,16	59,41
max.	91,80	93,55	100

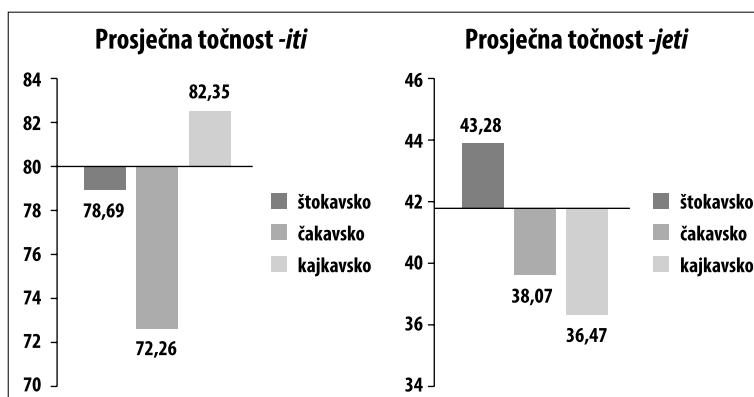
Štokavci (91,8 %) i kajkavci (100 %) najbolje su riješili rečenicu s glagolom *bijeliti*, a čakavci rečenicu s glagolom *labaviti* (93,55 %). Nasuprot tomu, štokavci (31,15 %) i čakavci (25,81 %) najlošije su riješili rečenicu s glagolom *rumenjeti*, a kajkavci rečenice s glagolima *rumenjeti* i *zelenjeti* (23,53 %). Također, samo su dva štokavca i dva čakavca ponudila točne odgovore u svih deset rečenica. Oba su čakavca i štokavca završila preddiplomski studij i imaju ikavski odraz jata. Nitko od kajkavaca nije točno riješio svih deset rečenica.

Promotri li se točnost s obzirom na to završava li ciljni oblik glagola na *-iti* ili na *-jeti* (slika 4), zaključuje se da su svi ispitanici bili uspješniji u primjerima s glagolima na *-iti*. Najbolji prosječan rezultat ostvarili su kajkavci, a najlošiji čakavci. Kad je riječ o glagolima na *-jeti*, najuspješniji su bili štokavci, a najmanje uspješni kajkavci. U primjerima s glagolima na *-iti* najbolje su riješeni *bijeliti* (kajkavci – 100 %, štokavci – 91,80 %) i *labaviti* (čakavci – 93,55 %), a najlošije *oslabiti* (štokavci – 63,93 %, kajkavci – 64,71 %) i *zaglupiti* (čakavci – 29,03 %). Zanimljivo je da su štokavci i kajkavci ostvarili najbolje i najlošije rezultate kod istih glagola (najbolji – *bijeliti*, najlošiji – *oslabiti*). U primjerima s glagolima na *-jeti* najbolje su riješeni *poskupjeti* (štokavci – 57,38 %, čakavci – 51,61 %, kajkavci – 47,06 %) i *potamnjeti* (kajkavci – 47,06 %), a najlošije *rumenjeti* (štokavci – 31,15 %, čakavci – 25,81 %, kajkavci – 23,53 %) i *zelenjeti* (kajkavci – 23,53 %). I kod glagola na *-jeti* se dakle primjećuje sličan uzorak – sve tri skupine ispitanika postižu najbolji i najlošiji rezultat kod istih glagola, a kajkavci su jednako (ne)uspješni u dvama glagolima.



SLIKA 4. Raspon i prosjek točnosti korijenskih paronima na *-iti* i *-jeti* s obzirom na materinsko narječje ispitanika

Prosječna točnost svih ispitanika iznosila je 79,82 % za glagole na *-iti* i 40,73 % za glagole na *-jeti*. Rezultat veći od prosjeka kod glagola na *-iti* ostvarili su ispitanici s kajkavskoga govornog područja, a kod glagola na *-jeti* ispitanici sa štokavskoga govornog područja (slika 5). Najveće odstupanje od prosjeka zabilježeno je kod ispitanika s čakavskoga govornog područja, i to kod glagola na *-iti*.



SLIKA 5. Prosjek točnosti korijenskih paronima na *-iti* i *-jeti* s obzirom na materinsko narječje ispitanika

4.3.2. PREFIKSALNI PARONIMI

Ukupna točnost odnosno prosjek i raspon odgovora svake skupine prikazani su u tablici 10. Prosječna je točnost među svim trima skupinama bila slična, a raspon najmanji kod štokavaca, a najveći kod čakavaca.

TABLICA 10. Ukupna točnost s obzirom na materinsko narječje – prefiksalni paronimi

<i>točnost</i>	<i>štokavsko</i>	<i>čakavsko</i>	<i>kajkavsko</i>
min.	78,69	70,97	76,47
prosjeak	89,34	90,00	88,82
max.	100	100	100

Najbolje su bile riješene rečenice s glagolom *oštetiti* (štokavci, čakavci, kajkavci – 100 %) i *odštetiti* (kajkavci – 100 %). Nasuprot tomu, najlošije su riješene rečenice s glagolom *utvrditi* (štokavci – 78,69 %), *istjecati* (čakavci – 70,97 %) i *okopati* (kajkavci – 76,47 %). Dvadeset je štokavaca ponudilo točne odgovore u svih deset rečenica. Među njima najviše je ispitanika završilo diplomski studij (8) i ima ikavski odraz jata (17). Među dvanaest čakavaca koji su ponudili točne odgovore u svih deset rečenica također je najviše onih sa završenim diplomskim studijem (8), a svih dvanaest ima ikavski odraz jata u materinskome govoru. Sve je točne odgovore ponudilo i pet kajkavaca, četiri sa završenim diplomskim studijem i jedan s preddiplomskim, dvoje ima ekavski, a troje (i)jekavski odraz jata u materinskome govoru.

4.4. REZULTATI S OBZIROM NA ODRAZ JATA U MATERINSKOME GOVORU ISPITANIKA

S obzirom na odraz jata u materinskome govoru ispitanici su bili također podijeljeni u tri podskupine: ikavci (74), (i)jekavci (26) i ekavci (9).

4.4.1. KORIJENSKI PARONIMI

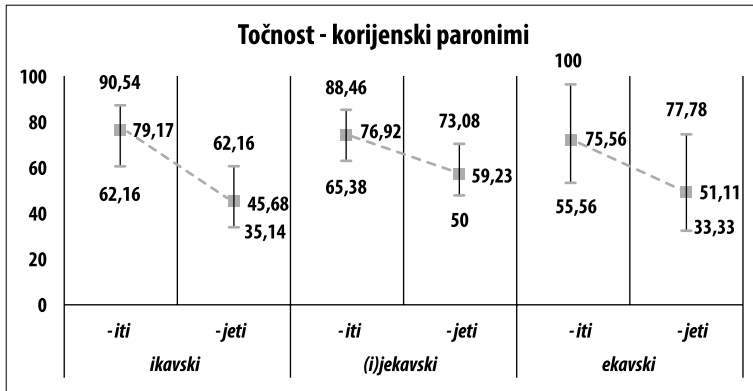
Ukupna točnost odnosno prosjeak i raspon odgovora svake skupine prikazani su u tablici 11. Prosjeak ikavaca i ekavaca bio je sličan dok su (i)jekavci postigli nešto bolji uspjeh. Najmanji raspon odgovora ostvarili su (i)jekavci, a najveći ekavci.

TABLICA 11. Ukupna točnost s obzirom na odraz jata – korijenski paronimi

<i>točnost</i>	<i>ikavski</i>	<i>(i)jekavski</i>	<i>ekavski</i>
min.	35,14	50,00	33,33
prosjeak	62,43	68,08	63,44
max.	90,54	88,46	100

Ikavci (90,54 %) i (i)jekavci (88,46 %) najbolje su riješili rečenicu s glagolom *labaviti*, a ekavci rečenicu s glagolom *bijeliti* (100 %). Nasuprot tomu, ikavci su najlošije

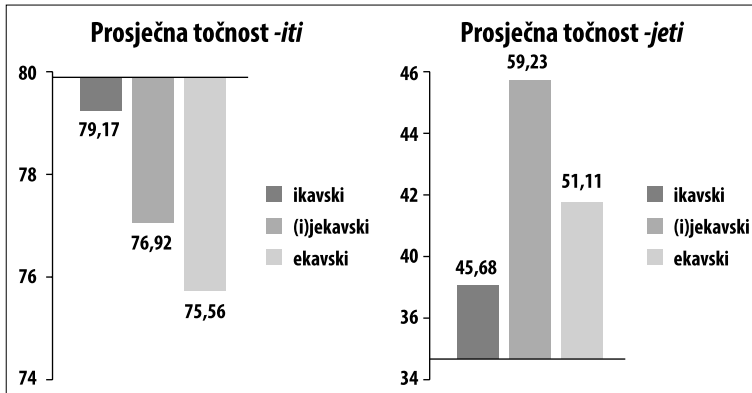
riješili rečenice s glagolima *potamnjeti* i *opustjeti* (35,14 %), (i)jekavci s glagolima *zelenjeti* i *opustjeti* (50 %), a ekavci s glagolima *rumenjeti* i *poskupjeti* (33,33 %). Također, samo su četiri ikavca ponudila točne odgovore u svih deset rečenica. Svi su završili preddiplomski studij, dva ispitanika dolaze sa štokavskog, a dva s čakavskoga govornog područja. Nitko od (i)jekavaca i ekavaca nije točno riješio svih deset rečenica.



SLIKA 6. Raspon i prosjek točnosti korijenskih paronima s obzirom na odraz jata u materinskome narječju ispitanika

Promotri li se točnost s obzirom na to završava li ciljani oblik glagola na *-iti* ili na *-jeti* (slika 6), zaključuje se da su svi ispitanici bili uspješniji u primjerima s glagolima na *-iti*. Najbolji prosječan rezultat ostvarili su ikavci, a najlošiji ekavci iako razlika između ekavaca i (i)jekavaca nije bila prevelika kad su u pitanju prosječni rezultati. Kad je riječ o glagolima na *-jeti* najuspješniji su bili (i)jekavci, a najmanje uspješni ikavci.

U primjerima s glagolima na *-iti* najbolje su riješeni *labaviti* (ikavci – 90,54 %, (i)jekavci – 88,46 %) i *bijeliti* (ekavci – 100 %), a najlošije *oslabiti* (ikavci – 62,16 %), *bijeliti* (ijekavci / jekavci – 65,38 %) odnosno *zaglupiti* i *oslabiti* (ekavci – 55,56 %). Zanimljivo je da su ikavci i ekavci imali poteškoća s istim glagolom (*oslabiti*) te da je glagol *bijeliti* bio najuspješnije riješen među ekavcima dok je (i)jekavcima zadao najviše poteškoća od svih glagola na *-iti*. U primjerima s glagolima na *-jeti* najbolje su riješeni *zelenjeti* (ikavci – 62,16 %, ekavci – 77,78 %), *rumenjeti* (ijekavci / jekavci – 73,08 %) i *potamnjeti* (kajkavci – 47,06 %), a najlošije *potamnjeti* i *opustjeti* (ikavci – 35,14 %), *zelenjeti* i *opustjeti* (ijekavci / jekavci – 50 %) te *rumenjeti* i *poskupjeti* (ekavci – 33,33 %). Može se zaključiti da su ispitanici s ikavskim i ekavskim odrazom jata bili najuspješniji u primjeru *zelenjeti* dok su ispitanici s ikavskim i (i)jekavskim odrazom jata imali najviše poteškoća s glagolom *opustjeti*.



SLIKA 7. Prosjek točnosti korijenskih paronima s obzirom na odraz jata u materinskome narječju ispitanika

Prosječna točnost svih ispitanika iznosila je 79,82 % za glagole na *-iti* i 40,73 % za glagole na *-jeti*. Prikaz uspješnosti ispitanika podijeljenih u skupine temeljene na odrazu jata (slika 7) otkriva da su svi ispitanici ostvarili rezultat niži od prosjeka kada je riječ o glagolima na *-iti*, s tim da je najmanje odstupanje od prosjeka zabilježeno kod ikavaca, a najveće kod ekavaca. Nasuprot tomu, svi su ispitanici ostvarili rezultat veći od prosjeka kod glagola na *-jeti*, najmanje su od prosjeka opet odstupali ikavci, a najviše (i)jekavci.

4.4.2. PREFIKSALNI PARONIMI

Ukupna točnost odnosno prosjek i raspon odgovora svake skupine prikazani su u tablici 12. Prosječna je točnost između ikavaca i (i)jekavaca bila je vrlo slična, a ekavci nisu puno zaostajali. Zanimljivo je da je raspon točnih odgovora bio najveći kod (i)jekavaca, a najmanji kod ekavaca.

TABLICA 12. Ukupna točnost s obzirom na odraz jata – prefiksadni paronimi

točnost	ikavski	(i)jekavski	ekavski
min.	74,32	65,38	77,78
prosijek	89,59	89,62	87,78
max.	100	100	100

Najbolje su bile riješene rečenice s glagolom *ošetiti* (ikavci – 100 %), *odšetiti*, *ošetiti* i *razmijeniti* (ijekavci / jekavci – 100 %) te *odšetiti*, *isticati* i *ošetiti* (ekavci – 100 %). Nasuprot tomu, najlošije su riješene rečenice s glagolom *istjecati* (ikavci

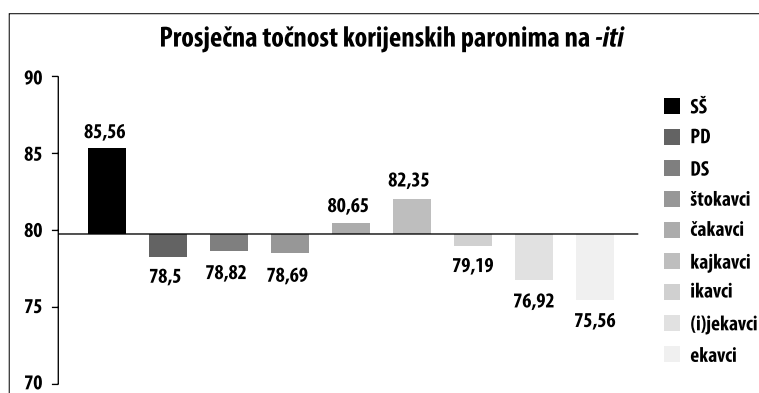
– 74,32%), *okopati* (ijekavci / jekavci – 65,38%) odnosno *otprašiti*, *razmijeniti*, *istjecati* i *okopati* (ekavci – 77,78%). Zaključuje se da su svi ispitanici jednako uspješno riješili primjer s glagolom *oštettiti*. Dvadeset sedam je ikavaca ponudilo točne odgovore u svih deset rečenica. Među njima najviše je ispitanika završilo diplomski studij (14), a materinsko im je narječje štokavsko (15). Među osmero (i)jekavaca koji su ponudili točne odgovore u svih deset rečenica također je najviše onih sa završenim diplomskim studijem (4), većinom su štokavci (5). Sve je točne odgovore ponudilo samo dvoje ekavaca kajkavaca, jedan je ispitanik završio srednju školu, a jedan diplomski studij.

4.5. USPOREDBA REZULTATA

U nastavku će se usporediti prosječna točnost korijenskih i prefikslnih paronima s obzirom na razinu obrazovanja, materinsko narječje i odraz jata u materinskome govoru u odnosu na prosječnu točnost svih ispitanika, a potom raspon i prosjek točnosti s obzirom na razinu obrazovanja, materinsko narječje i odraz jata u materinskome govoru.

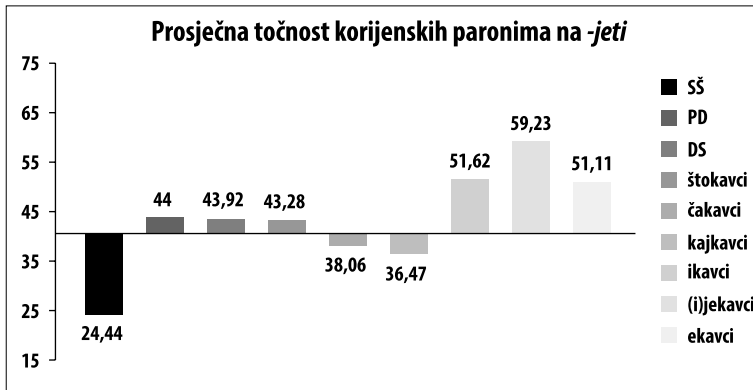
4.5.1. KORIJENSKI PARONIMI – PROSJEČNA TOČNOST

Korijenski paronimi raščlanjeni su s obzirom na to pripadaju li vrsti *-iti* > *-im* ili vrsti *-jeti* > *-im*. Prosječna točnost svih ispitanika u primjerima s korijenskim paronimima na *-iti* iznosila je 79,82 %. Rezultat veći od prosjeka ostvarili su, kad je riječ o razini obrazovanja, ispitanici sa završenom srednjom školom (85,56 %)



SLIKA 8. Prosjek točnosti korijenskih paronima na *-iti* u odnosu na prosjek točnosti svih ispitanika (79,82 %)

te kada je riječ o materinskome narječju ispitanika, čakavci (80,65 %) i kajkavci (82,35 %). Svi ostali ostvarili su rezultat manji od prosjeka pri uporabi korijenskih paronima na *-iti* (slika 8). Prosječna točnost svih ispitanika u primjerima s korijenskim paronimima na *-jeti* bila je upola manja i iznosila 40,73 %. Ispitanici koji su u primjerima s korijenskim paronimima na *-iti* ostvarili rezultat veći od prosjeka redom su u primjerima s korijenskim paronimima na *-jeti* ostvarili rezultat niži od prosjeka (slika 9).



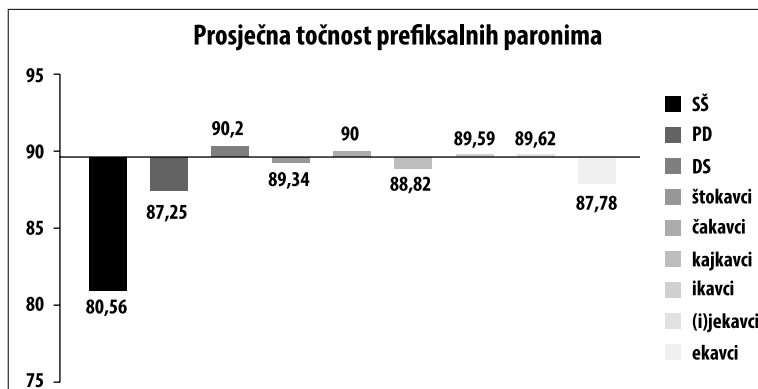
SLIKA 9. Prosjek točnosti korijenskih paronima na *-jeti* u odnosu na prosjek točnosti svih ispitanika (40,73 %)

Razlike među grupama bile su uglavnom veće kod primjera na *-jeti* nego kod primjera na *-iti*. Promotri li se rezultat pojedine skupine ispitanika u odnosu na prosjek svih ispitanika u primjerima na *-iti* (slika 8), najveća se razlika uočava između ispitanika sa završenom srednjom školom (+ 5,74) i ispitanika sa završenim preddiplomskim studijem (- 1,32) te između ekavaca (- 4,26) i ikavaca (- 0,63). Nasuprot tomu, u primjerima na *-jeti* najveća je razlika među grupama, ako se promatra odstupanje od prosjeka svih ispitanika (slika 9), utvrđena kod ispitanika sa završenom srednjom školom (- 16,29) dok je odstupanje studenata preddiplomskih i diplomskih studija bilo slično (preddiplomci + 3,27; diplomci + 3,19). Najveće odstupanje od prosjeka zabilježeno je ipak kod (i)jekavaca (+ 18,5), a odstupanje ikavaca i ekavaca bilo je slično (ikavci + 10,89; ekavci + 10,38).

Može se dakle zaključiti da rezultati prepoznavanja korijenskih paronima ovise o tome pripada li glagol vrsti *-iti* < *-im* ili vrsti *-jeti* > *-im*. Ako glagol pripada vrsti *-iti* > *-im*, najbolje rezultate postižu srednjoškolci, a ako glagol pripada vrsti *-jeti* > *-im*, od srednjoškolaca su uspješniji studenti (i preddiplomci i diplomci). Osim toga, kod glagola na *-jeti* bolji uspjeh postižu (i)jekavci od ikavaca i ekavaca.

4.5.2. PREFIKSALNI PARONIMI – PROSJEČNA TOČNOST

Prosječna točnost svih ispitanika u primjerima s prefiksalsnim paronimima bila je veća nego u primjerima s korijenskim paronimima, a iznosila je 89,45 % (slika 10).



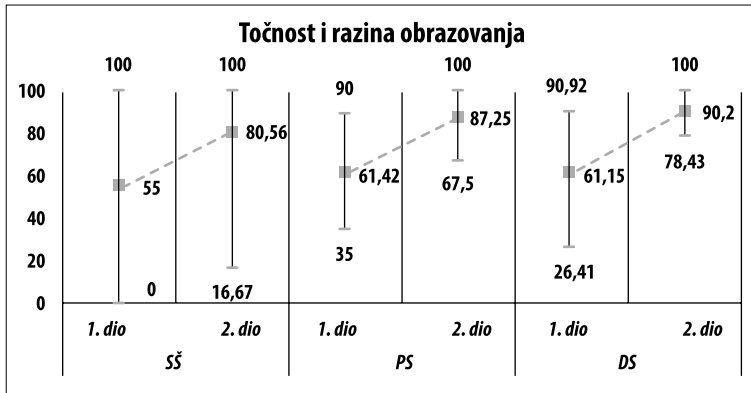
SLIKA 10. Prosjek točnosti prefiksalsnih paronima u odnosu na prosjek točnosti svih ispitanika (89,45 %)

Najveća je razlika među grupama u odstupanju od prosjeka zabilježena kod srednjoškolaca (- 8,89). Razlika između preddiplomaca i diplomaca bila je manja, ali preddiplomci su negativno odstupali od prosjeka (- 2,2) za razliku od diplomaca koji su ostvarili rezultat iznad prosjeka (+ 0,75). Ako se rezultati usporede s obzirom na materinsko narječje i odraz jata u materinskome govoru ispitanika, razlike među grupama nisu velike, a negativno od prosjeka odstupaju štokavci, kajkavci i ekavci (čakavci + 0,55; štokavci - 0,11; kajkavci - 0,63; (i)jekavci + 0,17; ikavci + 0,15; ekavci - 1,67).

4.5.3. TOČNOST I RAZINA OBRAZOVANJA

Usporedi li se raspon i prosjek točnih odgovora s obzirom na razinu obrazovanja ispitanika (slika 11), ponavlja se prijašnji zaključak – svi su ispitanici postigli bolji rezultat u zadatku s prefiksalsnim paronimima (2. dio upitnika) nego u zadatku s korijenskim paronimima (1. dio upitnika).

Osim boljega prosjeka u zadatku s prefiksalsnim paronimima, može se također uočiti da je raspon odgovora u tom zadatku bio manji nego u prethodnome zadatku s korijenskim paronimima. Prosječna točnost korijenskih paronima iznosila je među srednjoškolicima 55 %, preddiplomcima 61,42 % i diplomcima 61,15 %. Dakle, najbolji



SLIKA 11. Raspon i prosjek točnosti s obzirom na razinu obrazovanja ispitanika

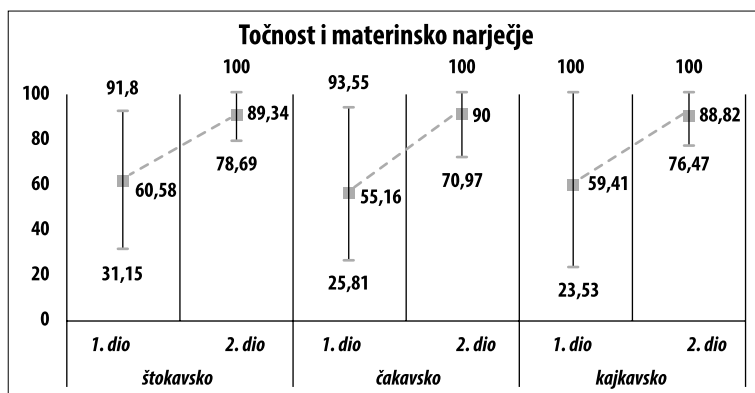
su uspjeh postigli preddiplomci, a diplomci nisu previše zaostajali za preddiplomcima za razliku od srednjoškolaca. Kod prefikslnih se paronima točnost povećavala s razinom obrazovanja: 80,56 % – 87,25 % – 90,2 %.

Zanimljivo je istaknuti da je raspon odgovora kod prefikslnih paronima bio manji nego kod korijenskih paronima. Raspon se kod prefikslnih paronima osim toga smanjivao s razinom obrazovanja pa je najveći raspon zabilježen među srednjoškolcima, a najmanji među diplomcima. Kad je riječ o korijenskim paronimima, najveći je raspon također utvrđen među srednjoškolcima, ali među diplomcima je u tim zadacima raspon bio veći nego među preddiplomcima. Uzrok većega raspona kod diplomaca posljedica je većega raspona točnih odgovora u primjerima s korijenskim paronimima na *-jeti* (usp. slika 2).

4.5.4. TOČNOST I MATERINSKO NARJEČJE

Usporedi li se raspon i prosjek točnih odgovora s obzirom na materinsko narječje ispitanika (slika 12), također se ponavlja prijašnji zaključak – svi su ispitanici postigli bolji rezultat u zadatku s prefikslnim paronimima nego u zadatku s korijenskim paronimima, a i raspon je bio manji u primjerima s prefikslnim paronimima.

U zadatku s prefikslnim paronimima prosječna je točnost među grupama bila ujednačenija (čakavci – 90 %, štokavci – 89,34 %, kajkavci – 88,82 %). Ako se promatra raspon točnih odgovora, najmanji je bio među štokavcima, a najveći među čakavcima. Kada je riječ o korijenskim paronimima najbolji su prosjek ostvarili štokavci (60,98 %), kajkavci su manje zaostajali za štokavcima (59,41 %) od čakavaca (55,16 %). Što se tiče raspona, najmanji je bio kod štokavaca, ali ako se usporede kajkavci i čakavci, uočava se da je raspon bio veći kod kajkavaca unatoč tomu što su

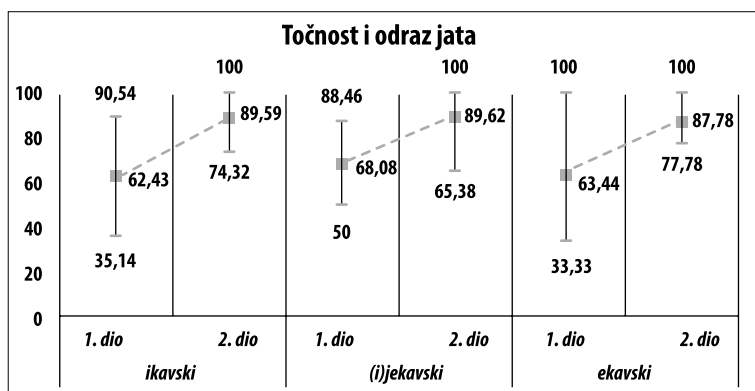


SLIKA 12. Raspon i prosjek točnosti s obzirom na materinsko narječje ispitanika

ostvarili bolji prosječan rezultat od čakavaca. Bolji je prosječan rezultat kajkavaca povezan s puno boljim uspjehom kajkavaca u primjerima s korijenskim paronimima na *-iti* (kajkavci – 82,35 %, čakavci – 72,26 %; usp. slika 4).

4.5.5. TOČNOST I ODRAZ JATA U MATERINSKOME NARJEČJU

Usporedi li se raspon i prosjek točnih odgovora s obzirom na odraz jata u materinskome govoru ispitanika (slika 13), također se ponavlja isti uzorak kao kod razine obrazovanja i materinskoga narječja – svi su ispitanici postigli bolji rezultat u zadatku s prefikslnim paronimima nego u zadatku s korijenskim paronimima, a i raspon je bio manji u primjerima s prefikslnim paronimima. Prosječna točnost kod



SLIKA 13. Raspon i prosjek točnosti s obzirom na odraz jata u materinskome narječju ispitanika

(i)jekavaca i ikavaca bila je slična (ijekavci / jekavci – 89,62 %, ikavci – 89,59%), a prosječan rezultat ekavaca nije previše zaostajao (87,78 %). Kod korijenskih paronima rezultat ikavaca i ekavaca bio je sličniji (ikavci – 62,43 %, ekavci – 63,44 %) nego rezultat (i)jekavaca koji su ostvarili najbolji prosječan rezultat (68,08 %).

5. ZAKLJUČAK

Glagolski paronimi tvore se uglavnom od opisnih pridjeva, a najčešće se dijele na korijenske (npr. *zeleniti* i *zelenjeti*) i prefiksalne (npr. *utvrditi* i *ustvrditi*) paronimne parnjake. Do međusobne zamjene glagolskih parnjaka može doći iz različitih razloga, a u rijetkim prijašnjim istraživanjima utvrđeno je da bi “razlikovanje paronima moglo biti obilježje višega stila standardne inačice hrvatskoga jezika u kojemu kompetencija raste s obrazovanjem” (usp. Patekar 2017). Stoga je i u ovome istraživanju razina obrazovanja uzeta kao jedan od kriterija pri interpretaciji rezultata (uz materinsko narječje i odraz jata u materinskome govoru ispitanika).

Postavljeno je pet hipoteza koje su potvrđene ili djelomično potvrđene pri raščlambi rezultata. Prva je hipoteza glasila da će ispitanici biti uspješniji u zadatku s prefiksanim paronimima nego u zadatku s korijenskim paronimima što je istraživanjem i potvrđeno. Prosjek točnih odgovora u zadatku s prefiksanim paronimima iznosio je 89,45 %, a u zadatku s korijenskim paronimima 60,28 %, s tim da je bolji prosjek ostvaren kod korijenskih paronima na *-iti* (79,82 %) nego kod korijenskih paronima na *-jeti* (40,73 %) što znači da je potvrđena i druga hipoteza. Treća se hipoteza odnosila na razinu obrazovanja. Pretpostavka da će ispitanici s većom razinom obrazovanja postići bolji rezultat u oba zadatka djelomično je potvrđena. Kod prefiksanih se paronima točnost povećavala s razinom obrazovanja (80,56 % – 87,25 % – 90,2 %), ali kod korijenskih paronima tu su pretpostavku djelomično opovrgnuli rezultati studenata preddiplomskih studija (61,42 %) koji su bili nešto uspješniji od studenata diplomskih studija (61,15 %) dok su srednjoškolci očekivano ostvarili najmanji prosjek točnosti (55 %). Četvrta hipoteza, da će štokavci postići bolji rezultat od čakavaca i kajkavaca, također je djelomično potvrđena. Štokavci su ostvarili bolji prosjek u zadatku s korijenskim paronimima (60,98 %) od kajkavaca (59,41 %) i čakavaca (55,16 %). U zadatku s prefiksanim paronimima prosječna je točnost među grupama bila ujednačenija, ali čakavci su bili uspješniji od štokavaca i kajkavaca (90 % – 89,34 % – 88,82 %). Peta hipoteza, koja je glasila da će (i)jekavci postići bolji rezultat u zadatku s korijenskim paronimima od ikavaca i ekavaca, u cijelosti je potvrđena. Prosjek točnosti kod (i)jekavaca iznosio je 68,08 % dok su rezultati ikavaca i ekavaca bili

lošiji, ali međusobno sličniji (ikavci – 62,43 %, ekavci 63,44 %).

Ni jedan ispitanik nije točno riješio svih dvadeset ponuđenih paronimnih parnjaka. Samo su četiri ispitanika (3,67 %) odabrala točan infinitiv korijenskih paronima u prvome zadatku. Svi su studenti preddiplomskih studija i imaju ikavski odraz jata u materinskome govoru, dva su ispitanika štokavci, a dva čakavci. Nasuprot tomu, odgovarajući oblik prefikslnih paronima (glagolski pridjev muškoga roda ili imperativ) u drugome zadatku odabralo je 37 ispitanika (33,95 %). Među njima 19 je ispitanika studenata diplomskih studija, 20 ispitanika kao materinsko navodi štokavsko narječje, a 27 ikavski odraz jata u materinskome govoru. Među korijenskim paronimima bolje su riješeni primjeri u kojima je ciljani oblik glagola završavao na *-iti* nego primjeri u kojima je ciljani oblik glagola završavao na *-jeti*. Najviše točnih odgovora među primjerima na *-iti* zabilježeno je u primjeru *bijeliti* (91,74 %), a najmanje u primjeru *oslabiti* (64,22 %). Među primjerima na *-jeti* najviše točnih odgovora zabilježeno je u primjeru *poskupjeti* (54,13 %), a najmanje u primjeru *rumenjeti* (28,44 %). U zadatku s prefikslnim paronimima raspon točnih odgovora bio je manji. Ispitanici su proizveli najviše točnih odgovora u primjeru *oštetiti* (100 %), a najmanje u primjeru *istjecati* (79,82 %).

Usporedba odgovora ispitanika s obzirom na razinu obrazovanja rezultirala je spoznajom da su svi ispitanici bez obzira na razinu obrazovanja najmanje poteškoća imali kod korijenskih paronima u primjeru s glagolom *bijeliti* (srednjoškolci – 100 %, diplomci – 90,92 %, preddiplomci – 90 %). Nasuprot tomu, najlošije riješeni primjeri bili su različiti. Srednjoškolcima je najviše problema zadao glagol *zaglupiti* (0 % točnih odgovora), preddiplomcima glagol *opustjeti* (35 %), a diplomcima glagol *rumenjeti* (26,41 %). Osim toga, ispitanici su općenito bili uspješniji u primjerima s glagolima na *-iti* s tim da su najuspješniji bili ispitanici sa završenom srednjom školom, a najneuspješniji studenti preddiplomci. Kad je riječ o glagolima na *-jeti*, situacija je obrnuta. U zadatku s prefikslnim paronimima najmanje poteškoća ispitanici su imali s glagolom *oštetiti* (100 %), a svi su srednjoškolci uz taj primjer točne odgovore ponudili i u primjerima s glagolima *opteretiti* i *isticati*. Srednjoškolci su najviše poteškoća imali s glagolom *okopati* (16,67 % točnih odgovora), preddiplomci s glagolom *istjecati* (67,5 %), a diplomci s glagolom *utvrditi* (78,43 %). Nepoznavanje značenja prefikasa i sufikasa te potiskivanje jednoga parnjaka drugim, posebice kod korijenskih paronima,²⁷ najvjerojatniji su uzroci odstupanja.

²⁷ Ispitanici uglavnom daju prednost korijenskim parnjacima na *-iti* što bi se moglo tumačiti dvojako: s jedne strane nepoznavanjem značenja sufiksa *-iti* i sufiksa *-jeti*, a s druge strane utjecajem odraza jata u materinskome govoru ispitanika (usp. Tafra 2005: 265–266).

Zanimljivo je da je devet ispitanika (50 %) sa završenom srednjom školom ponudilo točne odgovore u svim primjerima s prefikslnim paronimima. Među njima najviše je ispitanika sa štokavskoga govornog područja (5) i ispitanika s ikavskim odrazom jata (7). Isti uspjeh postiglo je devet studenata preddiplomskih studija (22,5 %) te devet studenata diplomskih studija (17,65 %). Među preddiplomcima najviše je ispitanika sa štokavskoga govornog područja (7) te ispitanika s ikavskim odrazom jata (6), a među diplomcima ispitanika s čakavskoga govornog područja (6) te ispitanika s ikavskim odrazom jata (6).

Među ograničenjima ovoga istraživanja svakako treba izdvojiti nereprezentativan i neravnomjeran broj ispitanika u pojedinim skupinama o čemu bi u budućim istraživanjima trebalo voditi računa. Primjerice, kad se promatra razina obrazovanja u istraživanju je sudjelovalo 16,51 % ispitanika sa završenom srednjom školom, 36,7 % ispitanika studenata preddiplomskih studija i 47,79 % ispitanika studenata diplomskih studija.

Osim toga, stječe se dojam da su neki ispitanici birali samo glagole iste vrste, npr. u prvome zadatku samo glagole na *-iti*, te su, jer im je bio ponuđen jednak broj primjera obiju vrsta, ostvarili polovičan rezultat (50 % točnih i 50 % netočnih odgovora).²⁸ U budućim bi istraživanjima trebalo voditi računa i o tome te ponuditi npr. veći broj primjera korijenskih paronima na *-jeti*.

Rezultati ovoga istraživanja govore u prilog tvrdnji Branke Tafre (2003) o nužnosti izrade rječnika paronima. Taj bi rječnik trebao sadržavati podatke o značenju i tvorbi paronimnih parnjaka te popis najčešćih pogrješaka kod govornika čime bi nesumnjivo pridonio ovladavanju paronimima i značenjskim razlikama parnjaka, a posljedično i normom hrvatskoga standardnog jezika pri uporabi paronima.

²⁸ Radi se čak o petini svih ispitanika (25 ispitanika ili 22,94 %). S obzirom na razinu obrazovanja riječ je o 44,44 % svih ispitanika sa završenom srednjom školom, 20 % svih ispitanika studenata preddiplomskih studija i 17,65 % svih ispitanika studenata diplomskih studija). S obzirom na materinsko narječje riječ je o 25,81 % svih čakavaca, 23,53 % svih kajkavaca i 21,31 % svih štokavaca, a s obzirom na odraz jata u materinskome govoru o 28,38 % svih ikavaca, 11,54 % svih (i)jekavaca i 11,11 % svih ekavaca.

LITERATURA I IZVORI

- BABIĆ, Stjepan. 1986. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- BULIĆ, Nevena. 2015. *Leksičke dvojbe u hrvatskom standardnom jeziku (na primjeru paronima i pleonazama)*. Završni rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- CRUSE, David Alan. 2000. *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- GAZDIĆ-ALERIĆ, Tamara. 2019. "Ah, te slične riječi!". *Liječničke novine: Glasilo Hrvatske liječničke komore* 19, 180: 68–69.
- GRGAT, Marta. 2021. *Paronimski glagoli u hrvatskome jeziku – semantika, tvorba i morfologija*. Završni rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- FRANČIĆ, Anđela, Lana HUDAČEK i Milica MIHALJEVIĆ. 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- HUDEČEK, Lana, Maja MATKOVIĆ i Igor ČUTUK. 2012. *Jezični priručnik Coca-Cole HBC Hrvatska: Hrvatski jezik u poslovnoj komunikaciji*. Zagreb: Coca-Cola HBC Hrvatska. URL: <http://www.gfos.unios.hr/images/jezicni-prirucnik-coca-cole-hbc-hrvatska-02-2012-1.pdf>. (17. kolovoza 2021.)
- HUDEČEK, Lana i Milica MIHALJEVIĆ. 2016. "Leksičke inačice. Paronimi". *Hrvatski na maturi*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. URL: <http://matura.ihjj.hr/leksik.html#sec-4-2-1>. (10. studenog 2022.)
- GRČEVIĆ, Martina. 2020. *Lažni prijatelji / Falošni priatelja – Rječnik hrvatsko-slovačkih međujezičnih homonima / Slovník slovensko-chorvátskych medzijazykových homoným*. Zagreb: FF Press.
- JELASKA, Zrinka. 2007. "Načela određivanja sinonima". *Filološke studije* 5/2. Ur. Jasmina Mojsieva-Guševa, Tamara Erofeeva, Žiga Knap i Zvonko Kovač. Skoplje, Perm, Ljubljana i Zagreb: Sveučilište Sv. Ćirila i Metoda (Skoplje): 209–216.
- LEWIS, Kristian. 2016. *Lažni prijatelji s Rječnikom hrvatsko-ruskih lažnih prijatelja*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- LEWIS, Kristian. 2020. "Dodirnojezikoslovno i traduktološko nazivlje". *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*. Ur. Milica Mihaljević, Lana Hudeček i Željko Jozić. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje: 345–359. URL: <http://ihjj.hr/jena/wp-content/uploads/2021/01/Monografija-1.pdf>. (24. rujna 2021.)
- MAMIĆ, Mile. 1997. *Jezični savjeti*. 2. popravljeno izdanje. Zadar: vlastita naklada.
- OPAČIĆ, Nives. 2009. *Reci mi to kratko i jasno – Hrvatski za normalne ljude*. Zagreb: Novi Liber.
- PATEKAR, Jakob. 2017. "Odnos norme i uzusa na primjeru paronima". *Rasprave: Ča-*

- opis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 43, 1: 163–179.
- STOJKOVIĆ, Andreja. 2005. *Zavodnice ili riječi koje zavode: (o češko-hrvatskim homonimima)*. Zagreb: vlastita naklada.
- TAFRA, Branka. 1988. “Razgraničavanje opisnih i odnosnih pridjeva (*leksikološki i leksikografski problem*)”. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 14, 1: 185–197.
- TAFRA, Branka. 1995. *Jezikoslovna razdvojba*. Zagreb: Matica hrvatska.
- TAFRA, Branka. 1996. “Bliskoznačni odnosi u leksiku”. *Filologija* 26: 73–84.
- TAFRA, Branka. 2003. “Leksičke pogreške zbog sličnosti”. *Govor* 20, 1–2: 431–448.
- TAFRA, Branka. 2005. “Paronimi između uporabe i kodifikacije”. *Od riječi do rječnika*. Zagreb: Školska knjiga: 249–266.
- TAFRA, Branka. 2018. “Razgraničavanje istoznačnosti i bliskoznačnosti”. *Od fonologije do leksikologije: Zbornik radova u čast Mariji Turk*. Ur. Diana Stolac. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci: 215–230.
- VINCE, Zlatko. 1954. “Ona ga je ocrnila ili ocrnjela?”. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 3, 5: 152–155.
- VRHSJ = *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. 2015. Ur. Ljiljana Jojić. Zagreb: Školska knjiga.

VERB PARONYMS IN THE CROATIAN LANGUAGE

MARIJANA BAŠIĆ
MARTA GRGAT

ABSTRACT

A word that is similar in form of derivation but different in meaning is known as a paronym. Due to a similarity of form, speakers often deviate from the norm when using verb paronyms in everyday communication. The theoretical part of the paper discusses their determination. The results of previous research, which is scarce, are also presented. The second part of the paper presents the research which was carried out on the sample of 109 participants via an anonymous questionnaire comprising a sentence completion task (two tasks, each containing ten sentences with root or prefixal verb paronyms). All the answers were then presented and divided into three groups according to three criteria: education, mother tongue, and the concept of 'jat'. The research aimed to determine whether respondents deviate from the norm of the Croatian standard language when using verb paronyms, as well as to determine whether they recognize the difference between paronymic pairs and whether they use the appropriate verb in the given context. The results confirm the hypothesis that the respondents are familiar with the difference between the prefixal paronymic pairs. The worse results were achieved in the first task, in which the respondents were asked to recognise the root paronymic verb in a certain context. The results of the research confirm Tafra's (2003) conclusion, drawn from the necessity of making a dictionary of paronyms, which would contain an explanation of each paronymic pair, as well as a list of the most common mistakes in their use.

KEY WORDS:

*Croatian language, paronymy,
root paronyms, verb paronyms,
verbs*

MORFOLOŠKI OBLICI KRŠA U TOPONIMIJI NASELJA DUBRAVA U POLJICIMA KOD OMIŠA

KATARINA LOZIĆ KNEZOVIĆ

BOŽENA JUGINOVIĆ

Filozofski fakultet u Splitu,
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Poljička cesta 35, HR-21000 Split
klozic@ffst.hr
bjuginovic@ffst.hr

UDK: 811.163.42:373.21:551.4
35.8>(497.583)
DOI: 10.15291/csi.4006
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 11. 9. 2022.
Prihvaćen za tisak: 30. 9. 2022.

U radu se obrađuju morfološki oblici krša u toponimiji u naselju Dubrava u Poljicima u omiškome zaleđu. Prikupljeni su toponimi uspoređeni s dostupnim zemljovidima te su toponomastički obrađeni s obzirom na motivaciju njihova nastanka. Sveukupno je prikupljeno i analizirano 78 toponima. Obrađeni su toponimi koji se odnose na oblik tla (npr. *Brdo, Kuk, Ober*), oni motivirani terminima metaforičnoga postanja (npr. *Daske, Sedlo, Ždrilo*), koji se odnose na oblik i površinska svojstva tla (npr. *Crveni klanac, Duga bađina, Lipe rudine*), sastav tla (npr. *Bilaje, Ljut, Sedra*), na njegov položaj i odnos prema drugim toponimima (npr. *Dočići, Jezerine, Mali rat*), koji su motivirani biljnim (npr. *Dračeva rudina, Komorikov brig*) i životinjskim svijetom (npr. *Orlov kuk, Vučja kamenica*), potom vjerskim životom zajednice (npr. *Antonska jezera, Ivanjske stine*) te oni s antropnim sastavnicom (npr. *Petrov dolac*). Prikupljeni su toponimi uglavnom jednorječni. Među dvorječnim, morfološke oblike tla nalazimo među toponimijskim metaforama, toponimima koji označuju oblik i površinska svojstva tla, onima koji se odnose na sastav i osobitosti tla ili vode, određenima položajem i odnosom prema drugim toponimima ili predjelima, motiviranim nazivima biljaka i biljnih zajednica, nazivima životinja i zoonimima, odnosom prema postojećim crkvenim građevinama ili njihovim posjedima te antropnim. Prikupljeni toponimi u kojima su odraza našli apelativi za geomorfološke oblike krškoga dubrovnog područja najvećim su dijelom slavenskoga podrijetla. Apelativ stranoga podrijetla koji se odrazio u analiziranim toponimima primili smo posredstvom dalmatskoga (*Makirina*).

KLJUČNE RIJEČI:

toponimija, krški leksik, leksik, etimologija, Dubrava

1. UVOD

Toponomastičkom se građom Dubrave do sada još u znanosti nije sustavno bavilo, a morfološke reljefne karakteristike krškoga područja Poljica u cijelosti nude bogatu apelativnu građu za tu vrstu istraživanja. U radu se temeljem prvenstveno terenskoga istraživanja te pregleda katastarskih knjiga, kao i objavljene literature o Poljicima, a napose o Dubravi, obrađuju morfološki oblici krša u toponimiji u naselju Dubrava u Poljicima u omiškom zaleđu. Analizirani su krški termini koji se odnose na prirodni reljef, odnosno oblike tla, potvrđeni u dubrovskoj toponimiji. Uzeti su u obzir samo toponimi motivirani apelativima za konfiguraciju tla, uključujući one koji podrazumijevaju prisustvo vode, a isključujući one metaforičnoga podrijetla motivirane apelativima koji se u općem leksiku ne odnose na reljef. Prikupljeni su toponimi uspoređeni s dostupnim zemljovidima te su toponomastički obrađeni s obzirom na motivaciju njihova nastanka. Sveukupno je prikupljeno i analizirano 78 toponima motiviranih krškim leksikom. Prikupljeni su toponimi uglavnom jednorječni. Među dvorječnima, morfološke oblike tla nalazimo kod toponima motiviranih smještajem zemljopisnoga objekta, izgledom i površinskim svojstvima tla, sastavom tla ili nekom osobitošću, prisustvom vode, položajem ili odnosom prema drugom toponimu ili predjelu, nazivima biljaka i biljnih zajednica, nazivima životinja, odnosom prema postojećim crkvenim građevinama ili njihovim posjedima te antroponimima.

2. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

O naselju se Dubrava ne može mnogo iščitati iz dosadašnjih znanstvenih i stručnih istraživanja. Ipak, mnogi su istraživači pisali o bivšoj Poljičkoj Republici. Isticali su ponašanje i narav stanovnika, njihovu snalažljivost, poštovanje zakona i skladan život, opisivali prirodne ljepote, zapisivali materijalne i nematerijalne znamenitosti, poučne priče itd. U tim istraživačkim i povijesnim radovima mnogo je materijala i za toponomastička istraživanja. Nekoliko je autora u čijim je radovima zastupljena onomastička građa. To su povjesničar Alfons Pavich (2006), talijanski povjesničar Tulio Erber (2010), gatski vjeroučitelj i povjesničar Ivan Pivčević (1996), gatski župnik Stipe Kaštelan (1940), omiški župnik Juraj Marušić (niz članaka u godišnjaku *Poljica i Poljičkom zborniku*), etnograf i svećenik Frano Ivanišević (1906, pretisak 1987), geograf koji se bavio etnografijom, geografijom i kulturom otoka Brača Andre Jutronić (1963), povjesničar Ante Laušić (1991), odvjetnik Miroslav Pera (1988), Frane Mihanović (1995), Mate Kuvačić-Ižepa (2002), Katarina Lozić Knezović i Marija Radostić (2016).

Navedena je proučena literatura i u njoj zabilježena toponomastička građa bila vriedno polazište ovom istraživanju.

3. NASELJE DUBRAVA

Dubrava¹ (< *dubrava* ‘bjelogorična šuma; gaj’) malo je selo smješteno na južnim padinama Mosora. Nalazi se istočno od Splita i sjeverno od Omiša. Pripadalo je bivšoj Poljičkoj Knežiji, još poznatij i kao općini, župi, republici, provinciji (Pera 1988: 117; Laušić 1991: 13).

Prije doseljenja Hrvata, na tim su prostorima neko vrijeme živjeli Iliri, Grci te Rimljani (Laušić 1991: 177). Nekoliko je ilirskih, odnosno delmatskih plemena živjelo u Gatima (Onastini), Tugarama (Narestini) i Srinjinama (Pituntini) (Kuvačić-Ižepa 2002: 17). Pera (1988: 35) navodi kako se dokaz njihova postojanja na tom prostoru očituje u kamenim granicama, odnosno kamenim međašima – jednom koji je označavao granicu između Onastina i Narestina nađenom u Krugu-Jesenicama na vrhu brijega Greben i drugom koji je označavao granicu između Pituntina i Narestina nađenom u Dubravi na lokalitetu Krč.

Da su se poljička sela 1015. godine ujedinila u zasebnu hrvatsku župu kazuje narodna predaja, a navodi i Pietro Franceschi u djelu *La Poglizza* (Pera 1988: 155; Pivčević 2008: 45). Prvi se put kao župa spominju za vrijeme kralja Petra Krešimira 1070. godine (Pivčević 2008: 45). Razlog za ujedinjavanje poljičkih sela bio je zasigurno jedan od načina obrane od vanjskih prodiranja i nepravednog oduzimanja zemljišta (Pera 1988: 39, 177). Poljičani su se često dovodili u razmirice sa Splićanima koji su svojatali pojedine poljičke ledine. Osim feudalnih razmirica, smatra se da je jedan od razloga za neprestane sukobe mogla biti i etnička razlika dvaju naroda i kultura – romanske iz Splita te hrvatske iz Poljica (Kuvačić 2011: 9). Do kobne je situacije došlo upravo u Dubravi 4. kolovoza 1180. godine, kada je kamenovan splitski nadbiskup sv. Arnir, u čiju se čast kasnije podigla crkvice.² Poljičani su tada, a i u drugim prilikama

¹ Stariji mjesni ojkonični lik, koji se čuva među starijim mještanima (kod mladih samo u stilistički obojenoj komunikaciji, pri aludiranju na starija vremena i sl.), glasi *Dubrova*, a u radu navodimo službeni pisani lik ojkoničima.

² Rasprava je nastala zbog falsificirane isprave u kojoj kralj Koloman daruje Splitskoj nadbiskupiji određene posjede u pojedinim poljičkim selima. Tada je ondašnji nadbiskup Arnir, uvjeren u istinitost listine, pošao u Dubravu da riješi spor, a Poljičani su uz pomoć plemena Kačića nastojali obraniti svoj posjed te su kamenovali nadbiskupa, nakon čega su mu na tome mjestu podigli crkvicu (Pivčević 2008). Crkvice je sagrađena oko kamena na kojem je, prema predaji, ostao otisak Amirovih koljena i koji se prirodno rosio. Ta je voda proglašena čudotvornom, a Arnira se počelo štovati kao sveca. Dubrava je jedino mjesto gdje se nalazi crkvice posvećena sv. Arniru.

u potrebi da se obrane od Splicićana, tražili pomoć moćnih gusara Kačića koji su vladali područjem između Cetine i Neretve (Pivčević 2008: 56). Kačići su upravo na taj način, čineći uslugu Poljčanima, zauzvrat dobili posjede u Gatima, gdje se u 12. st. jedna obitelj Kačića i nastanila te povećala i ojačala (Pivčević 2008: 58).

Autonomnost Poljičke Knežije održala se do 1807. godine, kad je njezinu slobodu narušila francuska vojska (Laušić 1991: 13). Pera (1988: 106) navodi da su Francuzi opljačkali i spalili gotovo sva Poljica, tj. da su Sitno, Dubrava i tri zamosorska sela ostala pošteđena. Poljica, koja su 1781. godine samostalno odredila prirodne granice među selima, nakon 1807. godine raspodijelila su se pod općinu triju većih gradova (Pavich 2006: 47; Erber 2010: 18). “Dvanaest katuna³ bijaše ovako razređeno: Donji Dolac, Gornji Dolac (sa Trnbusima, Srijanima i Putišićima), Kostanje, Zvečanje, Čičla, Gata (i Naklice), Dubrava, Sitno, Srinjine, Duće (i Truše), Jesenice i Podstrana⁴” (Pavich 2006: 47–48). Sinju su pripala sela Gornjih Poljica, to su “Srijane, Gornji Dolac, Donji Dolac”, Splitu su pripala sela “Jesenice, Podstrana, Srinjine i Sitno”, a Omišu “Čičla, Dubrava, Duće, Gata, Kostanje, Podgrađe, Tugare, Zakućac, Zvečanje” (Erber 2010: 18).

Danas u Dubravi živi nešto više od 300 stanovnika u 99 kućanstava,⁵ a naselje pripada općini Omiš.

4. GOVOR DUBRAVE

Govor Dubrave u literaturi još nije opisan. Kao i u govoru obližnjih Gata,⁶ i u Dubravi je prisutno miješanje jezičnih osobina. Ovdje nudimo pregled najvažnijih osobitosti dubrovskoga govora.

Područje Dubrave pripada zapadnom – novoštokavskom ikavskom dijalektu.⁷ Tako ga u novijoj literaturi svrstava J. Lisac. U starijoj literaturi, Brozović navodi kako ovo područje pripada južnočakavskom ili ikavskočakavskom dijalektu,⁸ dok Mihanović (1971: 151) smatra da cjelokupni poljički govor pripada štokavskom dijalektu s ponekim osobinama čakavskoga govora. Frano Ivanišević (1987: 57) navodi kako “Donja

³ “Svako je selo (katun) za svoje mjesne poslove predstavljalo zasebnu upravno-teritorijalnu jedinicu koja je imala svoj gospodarski temelj (pašnjake, gajeve i dr.) i svoje vlastite mjesne organe vlasti” (Laušić 1991: 171).

⁴ Podstrana i Jesenice pripale su Poljicima tek 1444. godine zahvaljujući nagodbi sa Splicićanima kojom su željeli ostvariti prirodnu vanjsku granicu (Laušić 1991: 46; Pavich 2006: 47).

⁵ Izvor: Popis 2021.

⁶ Vidi Lozić Knezović i Radostić 2016: 84–86.

⁷ Vidi Lisac 2003: 162–163.

⁸ Vidi Brozović 1998: 228.

Poljica govoru *ča*, sridnja *šta* (a samo mali kraj *ča*), gornja primišano *šta* sa *što*, ali u većen dilu kažu *što*”.

Upitna zamjenica *koji, koja, koje* glasi *česovī, česovā, česovō*, što su likovi formirani prema starom genitivu *česa* (zam. *č̣so/česo*), što dubrovski govor povezuje s čakavskim narječjem.

Refleks *jata* je u govoru Dubrave ikavski, i u leksiku (npr. *òbid, vīra*) i u toponimiji (npr. *Bīla plòč̣a, Bilaje, Brīg, Pišč̣ena rùdina/rudina*). Osim toga, nalazimo i poneke ekavizme kao npr. *sèst* i *sèdi*.

U Dubravi se u govoru starijih generacija dosljedno čuva autohtoni govor, dok se kod mlađih postupno gubi. U upotrebi je upitno-odnosna zamjenica *šta*, a samoglasnički sustav čini pet dugih i pet kratkih samoglasnika: /ī/, /ē/, /ā/, /ō/, /ū/; /i/, /e/, /a/, /o/, /u/.

Slogotvorno *ṛ* izgovara se bez popratnoga vokala, vidljivo npr. u apelativima *bṛgulja, bṛnjica, bṛstina, ḍrvar, ḍrvo, ẓ̌rvanj* i u toponimima kao npr. *Ḅrdo*.

Ishodišni fonem **ḷ* dao je *u* kao npr. *mùcat, bùva*, a jednako se odrazio i stražnji nazal **q* kao npr. *lúka, rúku*. Potvrđeni su i primjeri nazalizacije samoglasnika *e* na kraju riječi kao npr. *dókḷe, odóvḷe*. I upitna se čestica *a* (‘molim’) izgovara nazalizirano [a] kao *q̣*.⁹

Prednji je nazal **e* u većini primjera prešao u *e* kao npr. *mēso, plēṣat, trēst*, dok se u rijetkima ostvaruje kao *a*,¹⁰ primjerice u imenici *jáč̣menīk* (‘ječmenac’). Poluglasovi su dali samoglasnik *a* kao kod *lāž, lāgati* uz rijetke primjere jake vokalnosti u govoru starijeg stanovništva kao primjerice *vazēst*.

Zabilježeni su prijevojni likovi sa samoglasnikom *e* (prijelaz slijeda *ra > re*) u imenica *grēb, krēst, rébac, rēst*.

Primjetno je zatvaranje samoglasnika *o* u *u* kao npr. *ùndā* (‘onda’), što čuvaju i mlađe generacije.

U govoru Dubrave fonem *h* često je reduciran, kao npr. *onàki* (‘onakvih’), *rána* (‘hrana’), dok se apelativi kao npr. *râst* (‘hrast’) danas kod nekih govornika, pod utjecajem standarda, izgovaraju bez redukcije. U nekim je primjerima *h* zamijenjen suglasnikom *j* kao primjerice *gṛj̣* (‘grijež’), *prọ̀maja* (‘propuh’). Prisutna je zamjena *h* i suglasnikom *v* kao npr. kod *kṛùv* (‘kruh’), *prọ̀puv* (‘propuh’), *puvāḷjica* (‘cijev kojom se pušuci potpiruje vatra’ < *puhati*), *ùvaloža* (‘uholaža’), *ùvo* (‘uho’).

Fonem se *f* ostvaruje kao *v* u osobnim imenima *Vīlip* (‘Filip’) i *Vrāne* (‘Frane’) te u primjerima kao *ùvatit* (‘uhvatiti’), *vàtat* (‘hvatati’). Pretežno je prisutan u posuđenicama kao što su primjerice *fābrika* (‘tvornica’), *faẓ̌òl* (‘grah’), *rēf̣ul* (‘nalet, udar’), a čuva se i u ne-

⁹ Vidi Lozić Knezović i Radostić 2016.

¹⁰ Lisac (2008: 106) navodi kako primjeri s **e* > *a* govore o bliskosti štokavaca s čakavskim govornim područjem.

kim riječima u kojima je dobiven od stare skupine *pv* ili skupine *hv* kao npr. *fála* ('hvala').

Dočetno *-m* zamijenjeno je sa *-n* kao kod primjera *glèdān*, *mòtikon*, *nògān*, *òrēn*, *plūgon*, *slūšān*, *stòjīn*. Prisutan je i navezak *-n* u primjerima kao *sādān*, *ūndānc pòslīn*.

Dočetno se **-l* vokalizira pa kontrahira (*-ao > -ā*) kod glagolskoga pridjeva radnog muškoga roda jednine, kao npr. *kòpā*, *pòmuzā*, *pòtrā*, *prā*, *prītrā*, *púva*. Potvrđena je i epenteza gdje se *j* umeće između glagolske osnove i nastavka kako bi se uklonio zijev kao npr. *nàija*, *odmòrija*, *òplija*, *pokòsija*, *pòmeja*, *posádija*, *ùmija*. Također zbog uklanjanja zijeva, umeće se i epentetsko *v* kao npr. *po tlèvu* ('po tlu'). Javlja se i protetsko *j* kao kod *jàgla* ('igla'), *jīst* ('jesti'), *jòpēt* ('opeť'). Do kontrakcije ne dolazi npr. u imenica *kòtāl*, *vřtāl*.

Kod pojedinih imperativnih oblika glagola u govoru dolazi do skraćenih oblika riječi kao npr. kod *bīž*, *bīžmo*, *bīšte*¹¹ ili *třč*, *třčmo*, *třčte*. U govoru dolazi do skraćivanja i kod upitnih ili imperativnih oblika *kāš/kāčeš* ('kada ćeš'), *kūš/kūčeš* ('kuda ćeš'), *āmo* ('hajdemo').¹² Potvrđena je apokopa kod glagolskoga priloga sadašnjeg kao npr. *glèdajūc*, *kūpēc*, *sidēc*, *pilajūc*, te u infinitivu kao npr. *plátit*, *plèst*, *pròstirat*, *rīzat*, *sùzbit*, *vrátit*.

Refleks je praslavenskog skupa **dj* ponekad *j*, kao npr. *měja*, ali je u većini slučajeva potvrđen fonem *đ*, primjerice *gřđi*, *lūđi*, *slāđi*, *vòđēn*. Praslavensko **tj* dalo je *ć*, kao kod *kūća*, *sàće*, *srića*, *vrića*.

Kao refleks skupina **stj* i **skj* većinom kod starijih govornika bilježimo skupinu **šč*, kao npr. *dvòrišće*, *napřšćit* ('propupati (šuma); 'otvaranje pupoljaka'), *řvašćina* ('slabo vino od lošeg grožđa'), *vīšćica*. U prezentskoj osnovi glagola *mòc* (< **mogti*) prisutan je rotacizam kao kod *mòre* ('može').

Potvrđena je redukcija suglasnika *p* u inicijalnom položaju, u netipičnim suglasničkim skupinama, kao npr. *čēla*, *tīca*. Suglasničke skupine *tsk* i *dsk* prelaze u *ck* u pridjevima kao npr. *gràckī* ('gradski'), *ljùckī* ('ludski').

U govoru je, a tako i u toponimiji, prisutno pet naglasaka: kratkosilazni (`), kratkouzlazni (^), dugosilazni (˘), dugouzlazni (˙) te akut (~) koji se kod mlađih generacija u govoru sve manje može čuti. Naglasni se sustav također razvio pod utjecajem novoštokavskih govora. Pojedine obitelji koje ne napuštaju selo akut i dalje dosljedno upotrebljavaju, a mlađe generacije, pod utjecajem standarda i gradskoga govora, ne uobičajuju izgovarati akutom one riječi koje starija generacija izgovara. Akut se čuje npr. na posljednjem slogu dvosložnih imenica poput *balūn*, *bocūn*, *bunār*, *duvān*, *kašūn*, *kosīr*, *kumpīr*, *mašklīn*, *mašūr*, *perūn*, *šešīr* i dr. ili trosložnih npr. *frižidēr*. Može se čuti u pretposljednem slogu pridjeva poput *domāće*. Prisutan je i na posljednjem slogu u

¹¹ Vidi i Mihanović 1971: 157.

¹² Usp. Mihanović 1971: 158.

glagolima poput *donīt, odnīt* te na pretposljednem slogu u glagolima poput *promišaj*.

Kako je već rečeno, dio je naglasnoga inventara i zanaglasna dužina i ona se u govoru i u toponimiji pojavljuje povremeno. Javlja se u slogu nakon kratkih naglasaka: u finalnom zatvorenome slogu (*Pròsīk, Pěćūr*), u središnjem slogu (*Kòbiljāci, Pòdbrīgon*) i u finalnom otvorenom slogu (*Dùgā bàđina, Vèlikā lèdina*). Zanaglasna se dužina pojavljuje i u slogu nakon dugoga naglasaka: u finalnome zatvorenom slogu (*Órlōv kùk*) i u središnjem slogu (*Rázdōlje, Póstīnje*). Prednaglasna je dužina potpuno nestala.

Prisutan je prijelaz naglasaka na prijedlog, pa se primjerice i u toponimiji može čuti *Nàgaćan, Pòdbrīgon*. Zabilježeno je u literaturi, ali smo potvrdili i među stanovništvom, da se naglasak prenosi na prijedloge u primjerima kao *podá me, podá se, pridá nju, pridá se*,¹³ *ùz ulicu, òba glāvu, kròza zīd, pozà kuću, pòd mejōn*. Pritom se na mjestu silaznoga naglasaka ostvaruje zanaglasna duljina.

Muški je etnik *Dùbrovac*, ženski je *Dùbrōvka*, a ktetik glasi *dùbrovskī*.

5. MOTIVACIJSKA KLASIFIKACIJA TOPONIMA DUBRAVE MOTIVIRANIH MORFOLOŠKIM OBLICIMA KRŠA

U ovome se poglavlju donosi klasifikacija toponima motiviranih geomorfološkim obilježjima zemljopisnoga objekta. U svojoj *Istočnojadranskoj toponimiji* Šimunović (1986: 223–224) navodi kako su “zemljopisni termini vrlo rano preuzimali funkciju toponima”, i to ili neposredno, konverzijom (*brdo – Brdo*), ili posredno, metaforizacijom (teren nalik na *badanj – Badanj*).

5.1. ZEMLJOPISNI NAZIVI U TOPONIMIJI

5.1.1. ODRAZI TOPONIMIJSKIH NAZIVA SU:

Břdo¹⁴ (< *brdo* ‘prirodno uzvišenje, veće od brijega, manje od planine’), **Brīg**¹⁵ (< *brig* < *brijeg* ‘manje brdo’ < psl. **bergъ*), **Dōci** (< *dolac* ‘odijeljene krške udoline’¹⁶ < *dol* ‘manja udolina’ < psl. **dolъ*), **Gāće/Nāgaćan**¹⁷ (< *gaće*¹⁸ ‘gat’, ‘nasip’, ‘zajaživanje vode’),

¹³ Vidi i Mihanović 1971: 153.

¹⁴ *Břdo* je vrh između *Bilih ploča* i klanca *Prodo*.

¹⁵ *Brīg* se nalazi na ulazu u *Dubravu*, u podnožju *Makirine*.

¹⁶ Vidi Lozić Knezović i Radostić 2016: 90.

¹⁷ *Gāće/Nāgaćan* je ime dviju njiva smještenih jedna uz drugu na predjelu južno od *Bašića kuća* u *Dubravi*.

¹⁸ Skračić i Jurić (2004: 163, 169) u zadarskoj regiji bilježe toponomastičku metaforu *gaćice*.

Gòrica¹⁹ (< *gorica* < psl. **gora* ‘manja gora’, ‘šumovit kraj’), **Kòsa**²⁰ (*kosa* ‘padina’ < *kos* ‘nagut’ < psl. **kosъ*), **Kùci**²¹ (< *kuk* ‘brdo s kamenitim vrhom’, ‘živac-kamen’ < psl. **kuka* ‘živac kamen, hrid, izbočina’²²), **Kùk**²³ (< *kuk* ‘brdo s kamenitim vrhom’), **Lučice**²⁴ (< *luka* ‘obradivo plodno zemljište uz rijeku ili u polju’ < psl. **lŭkъ*; usp. csl. *lŭka*), **Ljubirina**²⁵ (< *ljubirina* < **ljub-* ‘područje s vodom’, ‘blatno zemljište’),²⁶ **Ljubiš**²⁷ (< **ljub-*), **Óber**²⁸ (< *ober* ‘strmo brdo’, ‘survaline’ ~ *oboriti*)²⁹, **Pěcūr**³⁰ (< *peć* ‘hrid’, ‘litica’, ‘kamen’),³¹ **Pòdić**³² (< *pod* < psl. **podъ* ‘zaravan za boku brda, blizu podnožja’³³), **Pòratak**³⁴ (< *poratak* ‘začetak rata’, ‘uzvisina na spoju dolina’)³⁵, **Pròdo**³⁶ (< *prodo* ‘dugoljasta dolina između brjegova’),³⁷ **Pròsik** (< *prosik* ‘dolina što presijeca brdsku kosu’),³⁸ **Rùdine/Rudine**³⁹ (<

¹⁹ *Gòrica* je brijeg s južne strane dubrovskega naselja na kojemu se nalazi crkva sv. Luke, a na istočnoj strani u jednoj udolini i crkva sv. Arnira.

²⁰ *Kòsa* je brdašce poviše predjela *Krabanj* u *Smovu*.

²¹ *Kùci* su uzvišenje na potezu od zaseoka *Čotići* u *Dubravi* prema zaravni *Rudine*, ali i kameno uzvišenje između predjela *Stražbenica* i *Lučice*.

²² Vidi Lozić Knezović i Radostić 2016: 87.

²³ *Kùk* je područje imenovano prema istaknutoj stijeni, a nalazi se u *Dubravi* na putu između starih kuća u zaseoku *Lošići*.

²⁴ *Lučice* su predio na južnim padinama *Mosora* koji obuhvaća veće područje s više manjih parcela. Parcele su suhozidima uzidane u kaskade (*meje*, *etaže*). Prevladava hrastova šuma, ali ima i livada i voćnjaka.

²⁵ *Ljubirina* je vrh uzvišenja *Veliki Kabal* na *Mosoru*, na kojem je prije 15-ak godina postavljen veliki drveni križ. Nalazi se između vrhova *Vickov stup* i *Ljuti kamen*.

²⁶ Vidi Brozović Rončević 1999: 22.

²⁷ *Ljubiš* je vrh brda istočno od *Makirine*. Južno su *Tugare*, a sjeverno *Dubrava*. Na južnoj je strani padine manji izvor koji je zimi potaknut kišom, a ljeti presuši. Nema mogućnosti sakupljanja vode jer je izvor na vrhu brda i na velikoj nadmorskoj visini. Što se tiče vegetacije, sjeverna je strana obrasla crnim grabom i smričed (*Juniperus oxycearus*).

²⁸ *Óber* je brdo južno od gore *Gorica* u *Dubravi*, a iznad zaravni *Rudine* i polja *Račnik* u *Tugarama*.

²⁹ Vidi Šimunović 2005: 242.

³⁰ *Pěcūr* je istočni dio brda, južno od potoka *Smova*, istočno od vrha *Ljubiš*, a sjeverno od brda *Orebić* u *Tugarama*. Naziva se tromedom jer je dodirna točka triju sela: *Dubrave*, *Gata* i *Tugara*. To je niži dio brda na kojem je prilaz za *Orebić*, a prepun je kamenica.

³¹ Vidi ARJ IX, 1924–1927: 745; Šimunović 2005: 103, 150, 247.

³² *Pòdić* je jedna od kaskada u *Lučicama*, sjeverno uz cestu. Danas su na *Podiću* livade, nije ništa obrađeno, iako se na njemu nekada sijalo žito.

³³ Vidi Šimunović 2005: 241.

³⁴ *Pòratak* je ime predjela na spoju dviju dolina.

³⁵ Vidi Šimunović 2005: 241.

³⁶ *Pròdo* je klanac na *Mosoru*, glavni put prema *Donjem Docu*. Nalazi se oko 5 minuta hoda sjeverno od zaseoka *Šinovčići*.

³⁷ Vidi Vidović 2009: 185, 2014: 218. U *Dubravi* se apelativ *prodo* odnosi upravo na dugoljastu dolinu.

³⁸ Vidi Šimunović 2005: 242.

³⁹ *Rùdine/Rudine* su nizina, zaravan u *Mosoru*. U *Dubravi* su dvije *Rudine*. Jedna je po sredini sela u smjeru sjevera, odnosno *Mosora*, a druga na jugu, gotovo na granici s *Tugarama*. Zabilježena je dvojnost u naglasku kod toponima *Rudine*, pa toponim na taj način i donosimo. Različitosti u naglasku ovoga apelativa i toponima nalazimo u literaturi. Npr. Brozović Rončević i ost. (2011) na otoku Pagu

rudina ‘neobrađena zelena zaravan u kršu’ < psl. **rŕodina*⁴⁰), **Stùpica**⁴¹ (< *stupica* ‘tjjesni prolaz među kamenjem’ < *stup* ‘hrid’, ‘kamen’⁴²), **Vàla**⁴³ (< *vala* ‘zavala, prodolina’).

Odrizi su toponimijskih naziva motivirali nastanak jednorječnih toponima. Iz njih razlučujemo morfologiju krškoga terena u Dubravi. U ovoj su skupini najbrojniji odrizi oronimijskih apelativa, uzdignuća (*brdo, brig, gaće, gorica, kuci, kuk, ober, pećur, poratak*). Zastupljeni su apelativi koji se odnose na zaravan (*podić*) i padinu (*kosa*) te udoline i udubljenja (*dolac, prodo, prosik, vala*), kao i tjesnac (*stupica*). Za zelenu zaravan u kršu sačuvan je apelativ *rudina*. Na mokrinu zemljišta upućuje hidronimijska osnova **ljub-*, a na plodnost kao rezultat prisutnosti vode apelativ *lučica*. Toponim *Gaće* (< *gaće* ‘gat’, ‘nasip’) stanovnici poimaju kao metaforu prema izgledu polja koje se zbog nasipa nakon nekoliko metara račva u dva dijela. Dvorječno prijedložno ime formirano u svrhu lokalizacije imenovanog objekta danas je zbog prenošenja naglaska jednorječno: *Nagaćan*.

Uglavnom su toponimi u ovoj skupini motivirani domaćim apelativima slavenskoga podrijetla i u govoru se dobro čuvaju. Dvojbeno je podrijetlo apelativ *vala* (usp. mlet. *valle* < lat. *vallis* i hrv. *uvala*).

5.1.2. TOPONIMIJSKE METAFORE SU:

Dàske⁴⁴ (< *daska* ‘kamena ploča’, ‘široka plosnata stijena’, ‘kamenita kosa’, ‘gređa’ < psl. **dъska* ‘stol’⁴⁵), **Kòbiljāci (Māli i Vēliki)**⁴⁶ (< *kobiljak* ‘planinski prijevoj, sedlo’),⁴⁷ **Sèdlo**⁴⁸ (< *sedlo* ‘planinski prijevoj’, ‘ulegnuće na kosi’ < psl. **sedblo*), **Ždrīlo**⁴⁹ (< *ždrilo* ‘ulaz s prostranije ravnice u klisuru’,⁵⁰ ulaz u klanac’; ‘klanac, tjesnac’ < psl. **žerdlo*).

bilježe *Rūdine*, Jurić na otoku Čiovu (2005) *Rudine*, Vidović (2014) u naseljima Zažablja *Rūdine*. Šimunović (2005) u Poljicima i na otoku Krku bilježi *Rūdine*.

⁴⁰ Vidi Šimunović 2005: 242; Lozić Knezović 2019: 63.

⁴¹ *Stùpica* je dio puta kojim se preko dočiča ide prema *Donjem Docu*.

⁴² Vidi Šimunović 2005: 242.

⁴³ *Vàla* je toponim koji se češće pojavljuje u *Dubravi*, a označuje uvalu, tj. prostor između dvaju brjegovâ kojima najčešće teče potok.

⁴⁴ *Dàske* su niži dio uzvisine koji se sastoji od više velikih kamenih ploča, a služio je kao prilaz Dubrovčima u *Tugare*.

⁴⁵ Vidi Gluhak 1993: 189.

⁴⁶ *Kòbiljāci (Māli i Vēliki)* dvije su doline s uvalama i dočičima koje razdvaja greben, smještene visoko u *Mosoru*, iznad zaseoka *Stipanjići*.

⁴⁷ Vidi Šimunović 2005: 234.

⁴⁸ *Sèdlo* je brdo i vrh u predjelu *Mosora* nalik na sedlo, a nalazi se pored grebena *Puleševa*.

⁴⁹ *Ždrīlo* je vrh na predjelu *Mosora* na kojemu je klanac.

⁵⁰ Vidi Šimunović 2005: 242.

Toponimijske su metafore za morfološki oblik krša naziv za dio ljudskoga tijela (*ždri-
lo*), uporabni predmet povezan uz domaću životinju (*kobiljak* i *sedlo*) te apelativ po-
vezan uz graditeljstvo – *daska*. Svi vrlo zorno upućuju na izgled imenovanih predjela.

5.2. TOPONIMI S OBZIROM NA RAZMJEŠTAJ, OBLIK I IZGLED TLA ILI VODE

5.2.1. TOPONIM PREMA SMJEŠTAJU ZEMLJOPISNOG OBJEKTA JE:

Rázdölje⁵¹ (< *razdolje* ‘duguljasta dolina među brjegovima’).

Samo je jedan toponim koji upućuje na morfološke oblike tla u Dubravi, motiviran je apelativom *razdolje* i označuje je izgled i smještaj duguljaste doline.

5.2.2. TOPONIMI KOJI OZNAČUJU OBLIK I POVRŠINSKA SVOJSTVA TLA SU:

Bíla plōča⁵² (< *ploča* ‘široki ravni plosnati kamen’ < grč. *πλαῶς* ‘kvadratni kamen’, ‘ploča, ravnina, površina’), **Crveni klanac**⁵³ (< *klanac* ‘uzak, dubok i dugoljast tje-
snac, usjek strmih strana među brdima’), **Česte plōče**⁵⁴ (< *čest* ‘gust’⁵⁵ < psl. **čestъ*), **Dèbele plōče**⁵⁶ (< *debeo* ‘mnogo širok, jako izražen’ < psl. **debelъ*), **Dùboka prōdō**
(**Dùboki prōdol**)⁵⁷ (< *pro* + psl. **dolъ* ‘dolina omeđena strmim stranama’), **Dugā bādina**⁵⁸ (< *bađina*⁵⁹ ‘udubina okružena stijenama koje mogu biti visoke kao litice, ali su uglavnom niže’ < *badanj*⁶⁰), **Dugī dōlac**⁶¹ (< *dolac* ‘okruglasta manja krška udolina, krška ponikva, vrtača; više odijeljenih krških udolina, nekompaktnih raz-
dijeljenih dolova’), **Līpe rūdine/rudine**⁶² (< *lijep* ‘povelik, znatan, dobar’).

⁵¹ *Rázdölje* je predio na *Mosoru*, oko 60 minuta hoda sjeverno od zaseoka *Stipanjići*.

⁵² *Bíla plōča* dio je vrha *Ljubiš* na *Mosoru*, sjeverno od zaseoka *Sinovčiči* u *Dubravi*.

⁵³ *Crveni klanac* je uzvisina, strmi klanac na *Mosoru*, prolaz za *Donji Dolac*.

⁵⁴ *Česte plōče* dio su *Makirine* gdje je izrazito vidljivo nekoliko redova *póla* (‘stijena’).

⁵⁵ Akademijin rječnik (I, 1880–1882: 950) navodi kako je često „u opće što je u mnoštvu blizu jedno drugoga mjestom ili vremenom“.

⁵⁶ *Dèbele plōče* su teren s *pólama* (‘velikim stijenama’) u *Smovu* na putu od *Dubrave* prema *Gatima*, a između *Duboja* i *Čotića ograde*.

⁵⁷ *Dùboka prōdō* (*Dùboki prōdol*) uvala je poviše *Duboja* u *Smovu*.

⁵⁸ *Dugā bādina* je udolina između *Razdolja* i *Mekišina*. Uglavnom u *Dubravi* *bađine* nisu velike jame jer im se vidi dno, većinom obraslo travom. Do dna se obično može sići, ali neke *bađine* znaju biti dosta strme.

⁵⁹ Bašić (2009: 23) bilježi ime ruševne kasnoantičke gradine na istoimenome brdu – *Bačina*, zabilježeno u zemljišnoknjižnom popisu, koju današnji ispitanici nazivaju *Badanj*.

⁶⁰ Apelativ *bađina* može se dovesti u vezu s apelativom *baja* za koji *Vinja* (1998: 32–33) bilježi značen-
nja ‘polubačva za mašt i vino’, ‘veliki sud’, ‘kaca’ (< mlet. *bagia*, tršč. *baia*). Međutim, u *Dubravi* je apelativ *baja* govornicima nepoznat.

⁶¹ *Dugī dōlac* je predio na *Mosoru*, sjeverno od zaseoka *Sinovčiči*.

⁶² *Līpe rūdine* je ime doline južno od grebena *Puleševa*, prema predjelu *Komunski dolac*.

U ovoj skupini nalazimo odraze zemljopisnih termina *dolac*, *klanac*, *prodo*. Metaforičnoga je postanja toponim *Duga bađina* nastao prema izgledu, odrazom apelativa *bađina* ‘badanj’, ‘udubina’ koji je ispitanicima proziran. U dvorječnim su toponimima zastupljene boje bijela (*Bila ploča*) i crvena (*Crveni klanac*) koje u ovim primjerima označuju izgled stijena karakterističnih za imenovano područje, a ne strane svijeta.⁶³ Imenodavac nije morao biti Dubrovac, ali *Bila ploča* nalazi se na južnom dijelu Dubrave i svijetla je stijena na vrhu *Ljubiša*. Pridjevi koji su poslužili u imenovanju pozitivne su konotacije: *lipe*, *česte*, *debele*.

5.2.3. TOPONIMI KOJI SE ODOSE NA SASTAV I OSOBITOSTI TLA ILI VODE SU:

Bilaje⁶⁴ (< *bilaja* ‘zemlja bilica, bijela zemlja, ilovača’; usp. csl. *bělъ*), **Bläto**⁶⁵ (< *blato* ‘meka smjesa raskvašene zemlje, glib, kal’ < psl. **bolto*), **Brúsak**⁶⁶ (< *brus* ‘litica, hrid, točilo’),⁶⁷ **Brúsnice**⁶⁸ (< *brus* ‘vrsta kamena za oštrenje sječiva noža, kose itd.’; ‘brusilo’, ‘mjesto gdje se kopa brúsní kamen’ < psl. **brusъ*), **Crļjènice**⁶⁹ (< *crļjenica* ‘crvena zemlja, crvenica’), **Kàmèničine**⁷⁰ (< *kamen* < psl. **kamy*), **Krûg** (< *krug* ‘grumen, kamen’), **Ljût**⁷¹ (< *ljut*⁷² ‘živac-kamen, ‘hridina grube, kišom nagrižene površine’; usp. csl. *ljutъ*), **Ljûti kàmèn**,⁷³ **Makîrina**⁷⁴ (< *makirina* ‘gorska kosa

⁶³ Vidi Šimunović 2005: 25.

⁶⁴ *Bilaje* su nizina s livadama i pašnjacima, zapadno od gore *Goričica* s kojom graniče zimskim potokom. Stanovnici zemlju opisuju kao ‘gladnu’ zemlju, neplodnu i bogatu kamenjem.

⁶⁵ *Bläto* je veliko seosko polje potokom podijeljeno na sjeverni i južni dio. Na polju ima neobrađenih i obrađenih parcela. S istočne strane šuma *Goričica* račva ovo polje, a s ostalih je strana okruženo cestom.

⁶⁶ *Brúsak* je područje u podnožju *Mosora* gdje za vrijeme velikih kiša izvire voda. Nalazi se iznad stare kuće obitelji Domikulić, na predjelu zaseoka *Lošići* u *Dubravi*.

⁶⁷ Vidi Lozić Knezović i Radostić 2016: 87.

⁶⁸ *Brúsnice* su zaravan na brdu s livadama. Na tom se području nalazi jedan od širih prolaza kojim su se vodile natovarene mazge i konji od *Dubrave* do *Tugara*. Nekada se tu iskopavao jako oštar kamen pogodan za oštrenje noževa i kosira.

⁶⁹ *Crļjènice* su polje oko 500 metara istočno od zaseoka *Čotići* u *Dubravi*. Stariji je oblik imena *Carlelnical/Crlenic* zabilježen u knjizi *Pisani spomenici poljičkog sela Dubrave* (Čotić 2022: 65).

⁷⁰ *Kàmèničine* je ime je *póla* (‘stijena’) južno od crkve sv. Arnira na putu prema *Smovu*.

⁷¹ *Ljût* je uzvisina visine do 20 m koju okružuju dvije ograde, jedna na istoku, druga na jugu, te jedan dolac na zapadu. Površina kamena na *Ljutu* gruba je i puna pukotina, a padina je strma.

⁷² Šimunović (2005: 244, 248, 254) navodi kako *ljut*, koji se obično odnosi na krš, u Poljicima označuje pošumljeni predio, tj. ‘zagajenu kršku površinu’, ‘zagajeni krš’. Toponim *Ljutišta* (2005: 254) povezuje uz osnovu **ljut-* ‘kalina’ i svrstava ga među hidronime. Vidjeti i Brozović Rončević 1999: 23; Lozić Knezović 2019: 87.

⁷³ *Ljûti kàmèn* je vrh na *Mosoru*, sjeverno od zaseoka *Stipanjići* u *Dubravi*.

⁷⁴ *Makîrina* je brdo između *Dubrave* i *Srinjina*, odnosno *Tugara*. Visoko je 700 m, ima šupljine i pukotine u sedimentnim stijenama u kojima se nakuplja voda. Površina je kamenita, a ponegdje obrasla grabom i smričem.

sva izgrađena od terciarnih sedimenata' < dalm.⁷⁵ < lat. *māceria* 'zid oko vrta'⁷⁶), **Pišćena rŭdina/rudina**⁷⁷ (< *piščati* < *piščavac* 'mjesto gdje voda pištavo izbija' < psl. **piskati* / psl. **pěšъkъ*⁷⁸), **Pöpišani klánac**⁷⁹ (< *pišati* 'mokriti), **Sědra**⁸⁰ (< *sedra* 'kosi glatki kamen velike poroznosti koji nastaje djelovanjem vode', 'kameni vapnenac'⁸¹).

Toponimi su ove skupine uglavnom jednorječni. Najviše je onih iz kojih su razvidni apelativi za sastav krškoga tla, geomorfološke formacije, odnosno vrstu kamena (*brus, kamen, krug, ljut, makirina, sedra*). Hidronimnoga su postanja toponimi koji upućuju na prisutnost vode, nazivom blatišta (*Blato*), onomatopejske prirode za kakvoću izvora (*Pišćena rudina*) te količinu vode na imenovanom predjelu (*Popišani klanac*). Među toponimima ove skupine očuvani su i nazivi za vrste tla karakteristični za krška polja (*bilaja, crljenica*).

5.3. TOPONIMI ODREĐENI POLOŽAJEM/ODNOSOM PREMA DRUGIM TOPONIMIMA SU:

Dàščice,⁸² **Dibić (Máli i Věliki)**⁸³ (< *diba* < *duliba* 'uvala u kršu', 'ponikva', 'duboka jama'; 'dolac u šumskom pojasu'⁸⁴; usp. csl. *dulěbi* < psl. **dudlěbъ*⁸⁵), **Dóčići**⁸⁶ (< *dolac*), **Glàvičine**⁸⁷ (< *glava* < psl. **golva*; usp. csl. *glava* 'brdo'),⁸⁸ **Gòričica**⁸⁹ (<

⁷⁵ Vidi Vinja 2002: 165.

⁷⁶ Vidi Holzer 2011: 125.

⁷⁷ *Pišćena rŭdina/rudina* je izvor južno od *Orlova kuka* na *Mosoru*, s kojega teče voda sve dok ima kiša.

⁷⁸ Vidi Brozović Rončević 1999: 40. Moguće je da su u ovom toponimu motivaciju imale dvije osnove.

⁷⁹ *Pöpišani klánac* je na *Mosoru* u podnožju brda *Koljevrate*, karakterističan po prisutnosti vode.

⁸⁰ *Sědra* je ograda i šuma, oko 150 metara sjeveroistočno od zaseoka *Čotići*.

⁸¹ Šimunović (2005: 244) navodi kako se apelativi *prag* ili *sedra* također upotrebljavaju i za 'kamen u moru', što je rezultat štire poljičke zemljopisne nomenklature povezane uz more i priobalje.

⁸² *Dàščice* je predio niže od (*Velikog*) *Dibića* prema *Kljenovici* i *Rudinama* na kojemu se vadio plosnati kamen za gradnju kuća.

⁸³ *Dibić (Máli i Věliki)* dva su manja izvora na južnim obroncima *Makirine*. U *Dubravi* je riječ o karakterističnom krškom području jer na *Dibiću* voda uvijek teče, a zemlja je upija. *Mali Dibić* nalazi se zapadno, a *Veliki Dibić* istočno.

⁸⁴ Šimunović (2005: 242) navodi apelativ *duliba* u skupini onih koji upućuju na oblik tla. Hrvatska enciklopedija (V, 1945: 421) navodi kako je *duliba* naziv za „kršku uvalu, veću ponikvu ili sliepu dolinu koja se nalazi pod gustom šumom pa je stoga mračna i veoma ograničena vidika, a uz to obično teško pristupačna“. Nadalje ističe kako se naziv za te zatvorene udubine u kršu najviše upotrebljava u sjevernom Velebitu (*Senjska, Krasanska, Apatišanska, Lomska, Franjkova, Vrbanska* i *Šugarska duliba*).

⁸⁵ S apelativom su *duliba* u vezi apelativi značenja 'ždrjelo, provalija, šumska dolina' koje navodi Skok (1971: 370), pri čemu ističe kako je praslavenska riječ *(*dībrī*) keltska i baltoslavenska te kako su svi oblici iz iste osnove kao i *dubok, duplja, dno* (< ie. korijen **dheub* 'dubok, šupalj').

⁸⁶ *Dóčići* su dva predjela u *Dubravi*. Jedan je predio pod sjevernom stranom brda *Makirina* s južne strane polja, a drugi je dolina oko 500 m južno od zaseoka *Čotići*.

⁸⁷ *Glàvičine* su uvala koju čine dočići s kamenim glatkim okruglim izbočinama.

⁸⁸ Vidi Skok 1971: 556.

⁸⁹ *Gòričica* je hrastova šuma na brežuljku, s malim parcelama koje se više ne obrađuju. Dublje u šumi

gorica), **Ježerine**⁹⁰ (< *jezerina* ‘veće jezero (veća krška lokva)’),⁹¹ **Kalinsko brdo**⁹² (< *Kaline* < *kal* ‘blato’, ‘glib’ < psl. **kalъ*), **Kuṭski vrja**⁹³ (< *kut* ‘ugao, ćošak, dodir dviju ploha’; ‘rubna uvalica u proplanku’⁹⁴ < psl. **koṭъ*; < *vrj* ‘vrh, najviši dio brda’), **Mali rat**⁹⁵ (< *rat* ‘hrid’, ‘uzvisina na sjecištu dviju dolina’, ‘vrh’ < psl. **rъṭъ* ‘izbočina’), **Na docu**,⁹⁶ **Pòdbrìgon**,⁹⁷ **Pòstìnje**,⁹⁸ **Stùpačkì brìg**, **Vàlica**,⁹⁹ **Vèlikā lèdina**¹⁰⁰ (< *ledina* ‘neobrađena ili neobrađiva zemlja’ < psl. **lèdo*), **Vèlikā pècina (Vèla pècina)**¹⁰¹ (< *pècina* ‘spilja’), **Vèlikì Pòratak**¹⁰² (< *poratak*), **Vèlikì rat**¹⁰³ (< *rat*), **Viljeve bàdine**¹⁰⁴ (< *bađina* ‘udubina okružena stijenama’ < *badanj*), **Zagòmilje**¹⁰⁵ (< *gomila* ‘hrpa kamenja’ < psl. **mogyla* ‘grobni humak’).

U toponimima ove skupine nalazimo raznolikost u načinima imenovanja predjela. U dvorječnim su toponimima sačuvani zemljopisni termini u toponimiji (*brdo*, *brig*, *diba*, *dol(ac)*, *goričica*, *jezero*, *pècina*, *poratak*, *rat*, *vala*). Na vlažnost zemljišta, tj. prisutnost vode i njezinu količinu upućuju toponimi *Jezerine*, *Kalinsko brdo*. Zastupljen je odnos s obzirom na veličinu (*veli(ki)* : *mali*) koji omogućuje orijentaciju (*Mali rat*, *Veliki rat*). Nepostojanje “parnjaka” u ovom odnosu ne mora nužno značiti da je neki toponim nestao (*Velika ledina*, *Velika (Vela) pècina*, *Veliki Poratak*), već je pridjevno ime nastalo kao podatak o veličini predjela ili geološkoga objekta. Prijedlo-

nalaze se i stare razrušene kuće, zidine, mirine. *Goričica* račva polje *Blato*, a okružena je potokom.

⁹⁰ *Ježerine* su područje gdje se nalaze tri velike jame s vodom. Dvije su veličine 3 x 5 m, između njih je most, a ni jednoj se od tri ne vidi dno. Sufiks *-ina* ostvaruje značenje ‘močvarno udubljenje’, ‘udubina’ (Skok 1971: 781) i augmentativnost (Šimunović 2004: 237).

⁹¹ Gluhak 1993: 300; ARJ IV, 1992–1997: 638.

⁹² *Kalinsko brdo* je ime “izbočine” na planini, uglavnom goli kamen na vrhu kojega je *Pivčeva kosa*. Nalazi se na granici *Dubrave* i *Gornjeg Sīnog*. Zapadno od *Kalinskoga brda* su sitanjske *Kaline* (čitava kosina). Ime je motivirano sitanjskim toponimom.

⁹³ *Kuṭski vrja* je vrh na *Mosoru*, smješten pored grebena *Puleševa*.

⁹⁴ Vidi Šimunović 2005: 243.

⁹⁵ *Mali rat* je glavica oko 1000 metara južno od zaseoka *Čotići* u *Dubravi*.

⁹⁶ *Na docu* je prijedložna sintagma, ime oranice na predjelu zaseoka *Lošići*.

⁹⁷ *Pòdbrìgon* je predio u polju *Blato*, od dočiča *Metiljavac* do uvale *Valica*.

⁹⁸ *Pòstìnjè* obuhvaća livade ispod kamene litice gdje završava polje, a počinje brdo.

⁹⁹ *Vàlica* je šumovita uvala istočno od brda *Brig*.

¹⁰⁰ *Vèlikā lèdina* dio je polja *Blato* koje je u državnom posjedu. Svi su se koristili bunarima na tom području i nitko ih nije smio prisvojiti.

¹⁰¹ *Vèlikā pècina (Vèla pècina)* pècina je i predio oko nje, sjeverno od zaseoka *Bašići*, na kojem bi ljeti plandovale ovce.

¹⁰² *Vèlikì Pòratak* je veće brdo na *Mosoru* iznad zaseoka *Lošići*.

¹⁰³ *Vèlikì rat* je glavica oko 1000 metara južno od zaseoka *Čotići*.

¹⁰⁴ *Viljeve bàdine* su dočiči u podnožju šume *Viljača*, koji znaju biti dosta duboki, a u *Dubravi* se nazivaju *bađine*. Na *bađinama* je bilo dosta trave koja se žela, a kasnije kosila.

¹⁰⁵ *Zagòmilje* je polje oko 300 metara istočno od zaseoka *Čotići*.

gom se određuje smještaj zemljopisnoga objekta u prostoru,¹⁰⁶ a u ovoj su skupini nekada zasigurno dvorječni prijedložni toponimi, zbog prenošenja naglasaka na prijedlog (što je zastupljeno u dubrovskom govoru), danas jednorječni (*Podbrigon*, *Postinje*, *Zagomilje*) te smo ih tako i zabilježili (npr. *Pòdbr̃gon*, a ne **Pòd br̃gon*). Imenovanje prema drugom toponimu nalazimo u primjerima *Kalinsko brdo* (< *Kaline*), *Stupački brig* (< *Stup*), *Viljeve bađine* (< *Viljača*). Posljednji čuva ostatke pučkih mitoloških vjerovanja.

5.4. TOPONIMI MOTIVIRANI NAZIVIMA BILJAKA TE BILJNIH ZAJEDNICA SU:

Dračeva rùdina/rudina¹⁰⁷ (< *drača* ‘bodljikavo raslinje’, ‘grm iz porodice krkavinki’ < psl. **dračь*; < *rudina*¹⁰⁸), **Gràbrova glàvica**¹⁰⁹ (< *grab* ‘bjelogorično drvo iz porodice brezovki, *Carpinus*’ < psl. **grab(r)ь*), **Komòrikov br̃ig**¹¹⁰ (< *komorika* ‘zelenika’, ‘rod vazdazelenih grmova (*Phillyrea*) iz porodice maslina’).

Preko toponima motiviranim nazivima biljaka, u dvorječnim se toponimima ogleda reljef dubrovsakoga kraja (*glavica*, *brig*), zastupljenost biljnih vrsta (*drača*, *grab*, *komorika*) koje su na imenovanom prostoru svojom istaknutošću bile motiv imenovanja. Među toponimijskim nazivima u ovoj skupini nalazimo apelativ *rudina*, čest kao sastavnica u prikupljenoj građi, koji kazuje da na lokalitetu ima biljnog pokrova.

5.5. TOPONIMI MOTIVIRANI NAZIVIMA ŽIVOTINJA I ZONIMIMA SU:

Đogin ðòlac¹¹¹ (< *đogo* ‘bijelac konj, kobila’ < tur. *gökat* ‘svijetao konj’),¹¹² **Órlòv kùk**¹¹³ (< *orao* ‘najveća ptica grabljivica naših planinskih krajeva, rod (*Aquila*) iz reda sokolovki’ < psl. **orьь*¹¹⁴), **Pàsja jàma**¹¹⁵ (< *pas* ‘domaća životinja *Canis canis*,

¹⁰⁶ Vidi Šimunović 2005: 170.

¹⁰⁷ *Dračeva rùdina/rudina* je predio zapadno od crkve sv. Luke u Dubravi, gdje se nalazi stara župna kuća.

¹⁰⁸ Lozić Knezović (2019: 63) bilježi toponim *Rudine* na predjelu koji zbog procesa urbanizacije poodavno ne odražava osobitosti sadržane u imenu.

¹⁰⁹ *Gràbrova glàvica* je glavica na *Mosoru*, sjeverno od zaseoka *Stipanjići*.

¹¹⁰ *Komòrikov br̃ig* je uzvisina između predjela *Vučići* i predjela *Dračeva rudina*.

¹¹¹ *Đogin ðòlac* je predio na *Mosoru* koji se nalazi kraj *Dugog doca*, sjeverno od zaseoka *Sinovčići*.

¹¹² Vidi Skok 1971: 481.

¹¹³ *Órlòv kùk* je predio na *Mosoru*, s izraženom stijenom sa svih strana okruženom šumom.

¹¹⁴ Vidi Gluhak 1993: 455.

¹¹⁵ *Pàsja jàma* je jama u koju su se bacale uginule životinje. Jedna se nalazi na predjelu zaseoka *Bašići*, a druga na brđinama istočno od crkve sv. Luke i južno od zaseoka *Lošići*.

Canis familiaris'), **Vèzovi dôci**¹¹⁶ (< *Vèzo* 'ime za volove'),¹¹⁷ **Vučja kàmenica**¹¹⁸ (< *kamenica* 'prirodno udubljenje u kamenu na krškom terenu u kojem se sakuplja voda ili od kiše ili od otopljenog snijega').

U ovoj su skupini većinom zastupljeni dvorječni toponimi u kojima je jedna sastavnica zemljopisni termin: uzdignuće – *kuk*, prirodno udubljenje u krškom terenu – *dolac* i *jama*, te prirodno zbiralište vode – *kamenica*. Sačuvan je stari apelativ za konja bijele, svijetle dlake (*đogo*) te zoonim *Vèzo*. Posredstvom su se toponima sačuvala navade stanovnika (*Pasja jama*), prisutnost divljih životinja na ovom prostoru (*Vučja kamenica*), kao i zastupljenost vrsta uzgojnih gospodarskih životinja (*đogo* 'konj', *Vèzo* 'vol'). Sačuvani su nazivi za životinje (*orao*, *pas*, *vuk*).

5.6. TOPONIMI MOTIVIRANI VJERSKIM ŽIVOTOM ZAJEDNICE UVJETOVANI CRKVENIM GRAĐEVINAMA SU:

Àntõnska jezèra¹¹⁹ (< *jezero* 'oveća lokva, jama ispunjena vodom', 'prirodna ili umjetna udolina na kopnu u kojoj je voda stajaćica'), **Gospìn dôlac**,¹²⁰ **Ìvãnjške stíne**¹²¹ (< *stina* 'kamen').

U ovoj je skupini odraz našao zemljopisni naziv za oblik tla (*dolac*), stajaću vodu (*jezero*) te apelativ koji upućuje na sastav terena – *stina*. Odraze su, u toponimima kojima je označena i pripadnost predjela, našli titulari crkvice.

5.7. TOPONIMI ANTROPONIMNOGA POSTANJA SU:

Pètrõv dôlac,¹²² **Sinõvčicia kòsica**¹²³ (< *kosa* 'padina, brdo padina protegnutih uzduž, a ne u šiljak').

¹¹⁶ *Vèzovi dôci* su ledine na *Mosoru* sjeverno od zaseoka *Lošići* koje su bile korištene za ispašu volova.

¹¹⁷ Šimunović 2009b: 327.

¹¹⁸ *Vučja kàmenica* je predio s humkom oko 800 metara južno od zaseoka *Čotići*.

¹¹⁹ *Àntõnska jezèra* su dvije jame na lokalitetu *Pasika Svetog Ante* u podnožju *Puleševa*, međusobno odvojene uskim grebenom.

¹²⁰ *Gospìn dôlac* je smješten ispod brda *Sedlo* istočno od grebena *Puleševa*. Bio je darovan crkvi Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije te mu otud ime.

¹²¹ *Ìvãnjške stíne* su vrh sjeverno od zaseoka *Uzinići*. Ime je nastalo prema crkvi sv. Ivana koja se nalazi u neposrednoj blizini.

¹²² *Pètrõv dolac* je dolina na predjelu *Smovo* u *Dubravi*.

¹²³ *Sinõvčicia kòsica* predio je pored vrha *Trnova* na *Mosoru*.

Dva su toponima u ovoj skupini, u kojima je sadržan i zemljopisni naziv (*dolac*, *kosa*), motivirana osobnim imenom (Petar) i lokalnim prezimenom (*Sinovčić*).

Iz analiziranih toponima razlučujemo zemljopisne termine, apelative za geomorfološki izgled, prirodne vrste terena te pokrova i zbirališta vode:

bàđina – *badanj*, udubina okružena stijenama koje mogu biti visoke kao litice, ali su uglavnom niže

bilaja – zemlja *bilica*, bijela zemlja, ilovača

blàto – meka smjesa raskvašene zemlje, glib, kal

břdo – prirodno uzvišenje, veće od brijega, manje od planine, povezano s okolnim masivom

brĭg – manje brdo, uzvisina viša od humca

brŭs – litica, hrid, točilo; vrsta kamena za oštrenje sječiva noža, kose i sl.

crljènica – crvena zemlja

dàska – široka plosnata stijena, kamenita kosa, greda

dĭba – *duliba*, uvala u kršu, ponikva, duboka jama; dolac u šumskom pojasu

dòlac – okruglasta manja krška udolina, krška ponikva, vrtača; više odijeljenih krških udolina, nekompaktnih razdijeljenih dolova

găće – gat, nasip, zajaživanje vode

glàva – veća uzvisina, brijeg ili vrh brijega obloga vrha

glàvica – uzvisina, teren uzdignut u odnosu na susjedne niže i ravne

gòmila – hrpa kamenja

gòrica – manja gora, šumovit kraj

jezĕrina – veće *jezero* (veća krška lokva)

jĕzero – oveća lokva, jama ispunjena vodom, prirodna ili umjetna udolina na kopnu u kojoj je voda stajaćica

kâl – blato, glib

kàmeničine – veće kamene *pole*

kàmenica – korito, prirodno udubljenje u kamenu na krškom terenu u kojem se sakuplja voda ili od kiše ili od otopljenog snijega

klánac – uzak, dubok i dugoljast tjesnac, usjek strmih strana među brdima

kòbiljāk – planinski prijevoj, ulegnuće na kosi, *sedlo*

kòsa – padina, brdo strana protegnutih uzduž, a ne u šiljak

krŭg – grumen, kamen

kŭk – brdo s kamenitim vrhom, živac-kamen

kŭt – ‘ugao, ćošak, dodir dviju ploha’; ‘rubna uvalica u proplanku’

lĕdina – neobrađena ili neobrađiva zemlja

lúka – obradivo plodno zemljište uz rijeku ili u polju
**ljub-* – područje s vodom, blatno zemljište
ljút – živac-kamen, hridina grube, kišom nagrižene površine
makīrina – gorska kosa sva izgrađena od tercijskih sedimenata
óber – strmo brdo, survaline
pēc – spilja, hrid, litica, kamen
pēcina – spilja, udubina u kamenu s većim otvorom
plōča – široki ravni plosnati kamen
pōd – zaravan za boku brda, blizu podnožja
pōratak – začetak rta, uzvisina na spoju dolina
prōdo – dugoljasta dolina među brjegovima
prōsik – dolina što presijeca brdsku kosu
rāt – uzvisina na sjecištu dviju dolina, vrh
rāzdōlje – dugoljasta dolina među brjegovima
rūdina/rudina – neobrađena zelena zaravan u kršu
sēdlo – planinski prijevoj, ulegnuće na brdskoj kosi
sēdra – kosi glatki kamen velike poroznosti koji nastaje djelovanjem vode, kameni vapnenac
stína – kamen
stūpica – tijesni prolaz među kamenjem
vāla – zavalu
vřj – vrh, najviši dio brda
ždrīlo – ulaz s prostranije ravnice u klisuru, ulaz u klanac; klanac, tjesnac.

5.8. KLASIFIKACIJA TOPONIMA PREMA STRUKTURI TVORBE

Toponimi prikupljeni u ovom istraživanju uglavnom su jednorječni. Ukupno je 78 zabilježenih toponima koje možemo podijeliti:

- na jednorječne jednostavne: *Bilaje, Blato, Brdo, Brig, Crljenice, Daske, Doci, Gaće, Gorica, Kosa, Krug, Kuci, Kuk, Lučice, Ljut, Makirina, Ober, Poratak, Prodo, Prosik, Razdolje, Rudine, Sedlo, Sedra, Stupica, Vala, Ždrilo*
- na jednorječne izvedene: *Brusak, Brusnice, Dašćice, Dibić (Mali i Veliki), Dočići, Glavičine, Goričica, Jezerine, Kameničine, Kobiljaci (Mali i Veliki), Ljubirina, Ljubiš, Pećur, Podić, Valica*
- na jednorječne prefiksno-sufiksne dvorječnoga postanja: *Postinje, Zagomilje*
- jednorječni prijedložni: *Nagaćan, Podbrigon*
- na dvorječne s pridjevom i imenicom: *Antonska jezera, Bila ploča, Crveni kla-*

nac, Česte ploče, Debele ploče, Dračeva rudina, Duboka prodo, Duga bađina, Dugi dolac, Đogin dolac, Gospin dolac, Grabrova glavica, Ivanjske stine, Kalinsko brdo, Komorikov brig, Kutski vrja, Lipe rudine, Ljuti kamen, Mali rat, Orlov kuk, Pasja jama, Petrov dolac, Piščena rudina, Popišani klanac, Stupački brig, Velika ledina, Velika pećina (Vela pećina), Veliki Poratak, Vezovi doci, Viljeve bađine, Vučja kamenica

- na dvorječne s pridjevom u genitivu: *Sinovčića kosica*
- na dvorječne s prijedlogom: *Na docu*.

Prefiksalsnom je tvorbom izveden jedan jednorječni toponim:

- *pod- Podbrigon*

Prefiks *pod-* označuje da se navedeni objekt nalazi niže u odnosu na drugi.

Sufiksalsnom su tvorbom izvedeni sljedeći jednorječni toponimi tvoreni sufiksima dodanima na toponimnu osnovu motiviranu zemljopisnim nazivom:

- *ac Kobiljaci*
- *ak Brusak*
- *ica Brusnice, Daščice, Goričica, Valica*
- *ić Dibić, Podić*
- *čić Dočići*

Sufiksi *-ac, -ak* i *-ica, -ić* i *-čić* u navedenim primjerima imaju deminutivno značenje.

- *ina Glavičine, Jezerine, Kameničine, Ljubirina*

Sufiks *-ina* u navedenim primjerima ima augmentativno značenje. U primjerima *Jezerine* i *Ljubirina* sufiksom je *-ina* izražena naglašenija prisutnost hidronimijskoga naziva.

- *iš Ljubiš*

Sufiksom je *-iš* izražena osobitost sadržana u toponimnoj osnovi.

- *ur Pećur*

Sufiks *-ur* ima augmentativno značenje.

Prefiksalsno-sufiksalsnom tvorbom izvedeni su sljedeći jednorječni toponimi:

pod- + osnova + *-je Postinje* (< **Podstinje*)

za- + osnova + *-je Zagomilje*.

5.9. KLASIFIKACIJA TOPONIMA PREMA PODRIJETLU

Prikupljeni dubrovski toponimi u kojima su odraza našli apelativi za geomorfološke oblike krškoga dubrovskeg područja najvećim su dijelom slavenskoga podrijetla.

Od apelativa koji su motivirali nastanak analiziranih toponima stranoga je, grčkoga podrijetla apelativ *ploča* ('široki ravni plosnati kamen' < grč. *πλαץ*). Toponim *Makirina* (< *makirina* 'gorska kosa sva izgrađena od tercijskih sedimenata' < dalm.¹²⁴ < lat. *māceria* 'zid oko vrta'¹²⁵), rezultat je dalmatskoga posredništva.

6. ZAKLJUČAK

U radu je analizirano 78 toponima u poljičkom selu Dubrava u zaleđu Omiša. Prikupljeni su i toponomastički obrađeni toponimi u kojima se odrazilo nazivlje za morfološke oblike krša. Naselje je Dubrava do sada toponomastički neobrađeno te se istraživanje uglavnom temeljilo na terenskom istraživanju. O naselju se iz postojeće literature ne može mnogo iščitati. Međutim, u djelima se pojedinih povjesničara, geografa, etnografa, svećenika i dubrovskih župnika nalaze podatci vrijedni i za toponomastička istraživanja. U radu se donose osnovne karakteristike govora Dubrave koji pripada zapadnom – novoštokavskom ikavskom dijalektu s osobitostima štokavštine i nekolikim čakavskim alijetetima (ikavski refleks *jata*, upitna zamjenica *česovi*, *česova*, *česovo*, čuvanje čakavskoga akuta (*balūn*, *donīt*, *frižidēr*, *promišaj*, *domāće*), odraz fonema **ę* > *a* iza palatala (*jačmenik*)). Osobine su govora vidljive i u toponimskoj građi čija razredba i analiza zauzima najveći dio rada.

U prikupljenoj se toponomastičkoj građi za geomorfologiju dubrovskega krša od 78 obrađenih toponima odrazilo ukupno 49 zemljopisnih termina, apelativa za geomorfološki izgled, prirodne vrste terena te pokrova i zbirališta vode. U motivaciji su sudjelovali apelativi uglavnom uobičajeni u domaćoj toponomastičkoj građi na krškim terenima. Održi toponimijskih naziva su npr. *Brdo*, *Brig*, *Gaće*, *Kosa*, *Kuk*, *Lučice*, *Prodo*, *Prosik*, *Vala*. Toponimijske se metafore odnose na oblik stjenovitoga kraja – *Daske*, *Kobiljaci*, *Sedlo*, *Stepen*, *Ždrilo*. Među imenima za oblik i površinska svojstva tla izdvajamo toponim *Duga bađina* u kojemu je odraza našao apelativ *živ* u dubrovskegovoru, ali rjeđe zastupljen u domaćoj toponimiji. Vrste su tla vidljive

¹²⁴ Vidi Vinja 2002: 165.

¹²⁵ Vidi Holzer 2011: 125.

u toponimima *Bilaje, Crljenice*, prisutnost vode u toponimima na kršu *Blato, Piščena rudina, Popišani klanac, Sedra*, a vrsta kamenja u toponimima *Kamen, Krug, Ljut*. Brojnija su skupina toponima određenih položajem ili odnosom prema drugim toponimima i predjelima kao *Jezerine, Kalinsko brdo, Mali rat, Veliki rat, Zagomilje*. Nevelike su skupine toponima motiviranih biljnim i životinjskim svijetom gdje su zastupljeni zemljopisni termini za uzdignuća (*kuk*) i udubljenja (*dolac, jama, kamenica*). Među toponimima uvjetovanima crkvenim građevinama odraza je našao apelativ *jezero* za oveću lokvu na krškom predjelu. Analizirani su toponimi tvoreni prefiksalskom (*Podbrigon*), sufiksalskom (npr. *Brusak, Brusnice, Dibić, Glavičine, Kobiljaci, Ljubiš, Pećur*) i prefiksalsko-sufiksalskom tvorbom (*Postinje, Zagomilje*). U obrađenoj je nomenklaturi najveći dio apelativa odraženih u toponimima slavenskoga podrijetla, a manji primljenih posredstvom dalmatskoga jezika (*Makirina*).

BIBLIOGRAFIJA

- ARJ = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII. 1880–1976. Zagreb: JAZU.
- BAŠIĆ, Martina. 2009. “Crikvenička toponimija”. *Folia Onomastica Croatica* 18: 1–52.
- BROZOVIĆ, Dalibor. 1998. Čakavsko narječje. *Hrvatski jezik*. Mijo Lončarić. Opole: Uniwersytet Opolski i Instytut Filologii Polskiej.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, Dunja. 1999. “Nazivi za blatišta i njihovi odrazi u hrvatskoj toponimiji”. *Folia onomastica Croatica* 8: 1–40.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, Dunja, Ankica ČILAS ŠIMPRAGA, Domagoj VIDOVIĆ. 2011. “Suvremena toponimija otoka Paga”. *Toponimija otoka Paga*. Ur. Vladimir Skračić. Zadar: Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja: 639–679.
- ČOTIĆ, Ivica. 2022. *Pisani spomenici poljičkog sela Dubrave*. Omiš: Centar za kulturu Omiš.
- ERBER, Tulio. 2010. *Poljička knežija*. Priko: Društvo Poljičana Sveti Jure.
- GLUHAK, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec.
- HER. 2002–2004. *Hrvatski enciklopedijski rječnik* 1–12. Ur. Ranko Matasović i Ljiljana Jojić. Zagreb: EPH, Novi Liber.
- HOLZER, Georg. 2011. *Glasovni razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- HE. 1945. *Hrvatska enciklopedija* 5. Dilatacija – Električna. Gl. ur. Mate Ujević. Zagreb: Naklada Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda.
- IVANIŠEVIĆ, Frano. 1987. *Poljica: narodni život i običaji*. Split: Književni krug.
- JURIĆ, Ante. 2005. “Suvremena čiovska toponimija”. *Čakavska rič* XXXIII, 1–2: 145–212.
- JUTRONIĆ, Andre. 1963. *Naselja i kretanje stanovništva u Poljicima*. *Hrvatski geografski glasnik* 25, 1: 37–59.
- KAŠTELAN, Stipe. 1940. *Povjesni ulomci iz bivše slobodne općine – republike Poljica*. Split: Leonova Tiskara.
- KUVAČIĆ, Mate. 2011. *Split i Poljica – odnosi kroz povijest*. Split: Stručni rad.
- KUVAČIĆ-IŽEPA, Mate. 2002. *Poljica – Putovanje kroz povijest i krajolik*. Split: Naklada Bošković.
- LAUŠIĆ, Ante. 1991. *Postanak i razvitak Poljičke kneževine (do kraja XV. stoljeća)*. Split: Književni krug.
- LISAC, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- LISAC, Josip. 2008. “Govori Dalmatinske zagore kao dio novoštokavskog ikavskog dijalekta”. *Croatica et Slavica Iadertina* 4, 4: 105–114.
- LOZIĆ KNEZOVIĆ, Katarina. 2019. “O toponimiji Kaštel Sućurca”. *U početku bijaše ime*

- *tragovima onomastičkih istraživanja Petra Šimunovića*. Ur. Marina Marasović-Alujević i Antonela Marić. Split: Filozofski fakultet: 59–82.
- LOZIĆ KNEZOVIĆ, Katarina, Marija RADOSTIĆ. 2016. “Toponimija naselja Gata”. *Lingua Montenegrina, časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja* 9, 18: 81–97.
- MARASOVIĆ-ALUJEVIĆ, Marina, Katarina LOZIĆ KNEZOVIĆ. 2011. *Obalni toponimi otoka Šolte*. Split: Filozofski fakultet.
- MARUŠIĆ, Juraj. 1990. *Tragovima poljičke prošlosti. Poljica: godišnjak poljičkog dekana-ta*. Gata: Župe Poljičkog dekanata.
- MIHANOVIĆ, Frane. 1995. *Poljičke crkve i kapelice. Poljica: godišnjak poljičkog dekanata*. Gata: Župe Poljičkog dekanata.
- MIHANOVIĆ, Nedjeljko. 1971. “Jezik na području Poljica”. *Poljički zbornik* II: 150–183.
- PAVICH, Alfons. 2006. *Mosor*. Priko: Društvo Poljičana Sveti Jure.
- PERA, Miroslav. 1988. *Poljički statut*. Split: Književni krug.
- POPIS 2021. = *Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2021. godine*. URL: <https://popis2021.hr/> (6. srpnja 2022.)
- PIVČEVIĆ, Ivan. 1996. *Povijest Poljica*. Split: Društvo Poljičana sv. Jure.
- PIVČEVIĆ, Ivan. 2008. *Sabrani radovi o Poljicima*. Priko: Društvo Poljičana Sveti Jure.
- SKOK, Petar. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–IV. Zagreb: JAZU.
- SKRAČIĆ, Vladimir, Ante JURIĆ. 2004. “Krški leksik zadarske regije”. *Geoadria* 9/2: 159–172.
- ŠIMUNOVIĆ, Petar. 1986. *Istočnojadranska toponimija*. Split: Logos.
- ŠIMUNOVIĆ, Petar. 2004. *Bračka toponimija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠIMUNOVIĆ, Petar. 2005. *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠIMUNOVIĆ, Petar. 2009a. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠIMUNOVIĆ, Petar. 2009b. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- TRECCANI = *Treccani. Vocabolario online*. URL: www.treccani.it/vocabolario/livello2 (13. srpnja 2022.)
- VIDOVIĆ, Domagoj. 2009. “Gradačka toponimija”. *Folia onomastica Croatica* 18: 171–222.
- VIDOVIĆ, Domagoj. 2014. *Zažapska onomastika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- VINJA, Vojmir. 1998, 2002, 2004. *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*. I. A–H, II. I–Pa, III. Pe–Ž. Zagreb: HAZU – Školska knjiga.

MORPHOLOGICAL FORMS OF KARST IN THE TOPONOMY OF THE DUBRAVA SETTLEMENT IN POLJICA NEAR OMIŠ

KATARINA LOZIĆ KNEZOVIĆ
BOŽENA JUGINOVIĆ

ABSTRACT

The paper discusses the morphological forms of karst in the toponymy of the Dubrava settlement in Poljica, in the hinterland of Omiš. The collected toponyms were compared with the available maps and toponymically processed with regard to the motivation of their creation. A total of 78 toponyms were collected and analysed. The discussed toponyms are related to the shape of the soil (e.g. *Brdo, Kuk, Ober*), motivated by metaphorisation (e.g. *Daske, Sedlo, Ždrilo*), related to the shape and surface properties of the soil (e.g. *Crveni klanac, Duga bađina, Lipe rudine*), the composition of the soil (e.g. *Bilaje, Ljut, Sedra*), its position and relation to other toponyms (e.g. *Dočići, Jezerine, Mali rat*), motivated by the world of plants (e.g. *Dračeva rudina, Komorikov brig*) and animals (e.g. *Orlov kuk, Vučja kamenica*), the religious life of the community (e.g. *Antonska jezera, Ivanjske stine*), and their anthroponymic component (e.g. *Petrov dolac*). The collected toponyms mostly consist of one word. In the two-word toponyms, we find morphological forms of the soil in toponymic metaphors, toponyms that indicate the shape and surface properties of the soil, those related to the composition and characteristics of the soil or water, determined by the position and relationship to other toponyms or areas, motivated by the names of plants and plant communities, animal names and zoonyms, related to existing church buildings or their properties, and anthroponyms. The analysed toponyms motivated by appellations for the geomorphological forms of the karst area of Dubrava are mostly of Slavic origin. Appellation of foreign origin that is reflected in the analysed toponyms is received through the Dalmatian language (*Makirina*).

KEY WORDS:

toponymy, karst lexis, lexis, etymology, Dubrava settlement

STANDARD NAŠ SVAGDAŠNJI: FUNKCIONALNI STILOVI I JEZICI U SUVREMENOJ HRVATSKOJ JEZIČNOJ ZAJEDNICI

IRENA STANIĆ RAŠIN

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Poslijediplomski doktorski studij
Hrvatska filologija u interkulturalnom kontekstu
Ivana Lučića 3, HR – 10000 Zagreb
irerasin@yahoo.com

UDK: 811.163.42'276/282
DOI: 10.15291/csi.4007
Pregledni članak
Primljen: 23. 12. 2021.
Prihvaćen za tisak: 12. 9.2022.

Rad preispituje Silićevu klasifikaciju funkcionalnih stilova i njihov odnos prema standardnom jeziku. Razmatraju se nazivi koji se u toj klasifikaciji koriste, s posebnim osvrtom na “književnoumjetnički funkcionalni stil” i “razgovorni funkcionalni stil”. Preispituje se raslojavanje funkcionalnih stilova u suvremenoj hrvatskoj jezičnoj zajednici, i to uz pretpostavku (na tragu pitanja “Govore li Hrvati hrvatski? koje je inspirirano naslovom uvodnoga teksta “Govore li Senegalcı senegalski?” iz Škiljanova *Govora nacije* (2002)) da se, zbog različitih komunikacijskih potreba, ne služe svi govornici svim funkcionalnim stilovima te da su većini govornika najpoznatiji i u svakodnevnoj komunikaciji najbliži razgovorni i publicistički stil. U cilju doprinosa rješavanju jezičnih nedoumica u standardu i njegovim stilovima, kao i u razlikovanju standarda i nestandarda, predlaže se shematska redefinicija funkcionalnih stilova hrvatskoga standardnog jezika, uključujući njihova preklapanja, suodnose i nazive, kao i odnos prema nestandardnim idiomima. Osuđenjena shema razlikuje termine “funkcionalni stil”, koji pripada standardu, i “jezik”, koji označava idiome koji pripadaju nestandardu, pa se predlaže uvođenje pojmova “književni jezik” i “razgovorni jezik” za dva idioma koja jednim svojim dijelom izlaze iz domene standardnoga jezika. Predložena klasifikacija negira postojanje „književnoumjetničkoga funkcionalnog stila“, već ga, vodeći se dosadašnjim kritikama toga stila kao sastavnoga dijela standardnoga jezika, proširuje na “književni jezik” koji služi kao “podloga” svim standardnim i nestandardnim idiomima. Predložena shema ostavlja dovoljno prostora za uvođenje i sistematizaciju žanrova, podstilova i međustilova koji su već obrađeni u literaturi.

KLJUČNE RIJEČI:

funkcionalni stilovi, književni jezik, nestandardni idiomi, raslojavanje funkcionalnih stilova, razgovorni jezik, standardni jezik

1. UVOD

U današnjem, komunikacijski vrlo aktivnom društvu svakodnevna je pisana i govorna komunikacija neizbježna. Ona se odvija na različite načine ovisno o kontekstu i svrsi, tj. funkciji. Jeziku sredstava masovne komunikacije ili jeziku medija (tiskani ili elektronički pisani jezik u dnevnim novinama i govorni jezik na televiziji i radiju), kao promicatelju hrvatskoga standardnog jezika, izloženi su svi aktivni govornici hrvatskoga jezika. Badurina i Kovačević primjećuju da je “jezik javnih medija s jedne strane izrazito senzibilan na opće tendencije u jeziku, a s druge pak sam ponajviše senzibilizira javnost” (Badurina i Kovačević 2000: 21). Peti-Stantić i Langston kažu da “masovni mediji imaju iznimno značajnu ulogu prilikom jezičnoga planiranja i njegova provođenja, zato što se smatra da upravo oni danas imaju najširi utjecaj na društvo u cjelini” (Peti-Stantić i Langston 2013: 13). U jezičnoj zajednici govornika hrvatskoga jezika upravo je jezik medija pod javnim povećalom čitatelja-komentatora u digitalnim izdanjima novina ili u internetskim grupama na temu jezika. Jezik medija, koji se u najvećoj mjeri podudara s publicističko-novinarskim funkcionalnim stilom prema Silićevoj klasifikaciji, uz znanstveni, administrativno-poslovni, razgovorni i književnoumjetnički (beletristički)¹, čini, prema istoj klasifikaciji, pet funkcionalnih stilova hrvatskoga standardnog jezika. S obzirom na sve veću izloženost jezika medija utjecajima drugih idioma (pod tim se podrazumijevaju utjecaji ostalih funkcionalnih stilova i utjecaji idioma koji su izvan okvira standardnoga hrvatskog jezika, poput dijalektizama, žargonizama i anglizama) i na sve veću dinamiku jezika uvjetovanu bespredanskom brzinom i količinom izvanjskih utjecaja, primjerice anglizama, povezanih s tehnološkim, medicinskim, kulturnim i drugim inovacijama, u jeziku medija uočavaju se izrazi i sintaktičke konstrukcije koji se kose s gramatičko-pravopisnim normama hrvatskoga standardnog jezika. Iste su tendencije još prisutnije u razgovornom jeziku, koji je, kako će se pokazati u daljnjem tekstu, jednim svojim dijelom izuzet iz standarda. Prijepori oko toga što je u komunikaciji pravilno, prihvatljivo, a što nije, postoje i među jezičnim stručnjacima i među općom populacijom. Te su nedoumice često uzrokovane nesnalaženjem u funkcionalnim stilovima standarda. Može se reći da Silićeva teza o tome da “greška u jednom funkcionalnom stilu ne znači grešku u drugome funkcionalnome stilu” (Silić 1996b: 35) vrijedi i u obrnutom slučaju, tj. pravilnost u jednom funkcionalnom stilu ne znači pravilnost u drugome funkcionalnom stilu. Jezične nesigurnosti također mogu biti uzrokovane nedovoljno dobro

¹ O preporukama o terminologiji funkcionalne stilistike, vidi *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje* (JENA) Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

određenom dihotomijom standard – nestandard, a to dolazi do izražaja u prodiranju u funkcionalne stilove standarda književnoga i razgovornoga jezika koji jednim svojim dijelom ne podliježu normama standarda. Književni jezik i razgovorni jezik uživaju neograničenu slobodu i svoje pravilnosti i prihvatljivosti duguju prvenstveno onome što Silić (1997) naziva “sustavom” (u dihotomiji sa “standardom”), “potencijalnom”, “lingvističkom” pravilnošću jezika, tj. onom izričaju koji ne podliježe standardizaciji i u kojemu su oblici i inačice jednakovrijedni te su stvar subjektivnoga izbora. Stoga se uočava potreba za boljom klasifikacijom funkcionalnih stilova standardnoga jezika u vidu shematske redefinicije modela funkcionalnih stilova hrvatskoga (standardnog) jezika koja pokazuje njihova preklapanja, suodnose i nazive, kao i odnos prema nestandardu. Određivanje “književnoga” kao isključivo “jezika”, osim u nazivu književno-publicističkoga međustila koji jednim dijelom podliježe književnoj (element “književni stil”), a drugim funkcionalnoj stilistici (element “publicistički funkcionalni stil”), podjela “razgovornoga” na “jezik” i “stil” i uvođenje međustilova u prikazu koji vodi računa i o utjecajima nestandarda na standard mogu pomoći u rješavanju jezičnih nedoumica u standardu i njegovim stilovima.

2. CILJ, METODOLOGIJA I IZVORI

Cilj je rada prikazati ključne razlike u interpretaciji i definiciji standardnoga jezika i njegovih funkcionalnih stilova prema Silićevoj definiciji te poslužiti kao poticaj daljnjoj konstruktivnoj raspravi na temu standardnoga jezika i određivanja i klasifikacije njegovih funkcionalnih stilova. Govornici “laici” svakodnevno nailaze na izraze za koje nisu sigurni jesu li ispravni, kao što se može čitati u pojedinim komentarima u digitalnim izdanjima dnevnih novina, a posebice u objavama i komentarima Facebook grupe “Izgubljeni u hrvatskom” (IUH), koja objavljuje i komentira nepravilnosti jezika medija (koje to u najvećem broju slučajeva i jesu, u primjerima koji ne poštuju gramatičko-pravopisne norme, ali ponekad i nisu, primjerice kada se radi o utjecaju drugoga stila koji je onome tko je objavio “nepravilnost” nepoznat). Tako se u objavama komentiraju riječi poput *aneksacija* u značenju “aneksija”, *mrtvo tijelo* u značenju “leš”, *sunčaci* u značenju “sredstva za sunčanje”, *okoločna* krema u značenju “krema za njegu kože oko očiju”). Uz neke primjere koji svjedoče, između ostaloga, direktnom prevođenju iz stranoga jezika u hrvatski, redundancijama, pogrešnoj morfološkoj tvorbi ili jednostavno nedovoljnom poznavanju standarda (*svo vrijeme*), postoje i nedoumice koje se mogu objasniti nesnalaženjem u funkcionalnim stilovima standarda. Ne poznaju svi govornici sve funkcionalne stilove, pogotovo one

s kojima profesionalno nisu u kontaktu, jer “nitko ne govori standardnim jezikom kao cjelinom” (Silić 2006: 39). Nepoznavanje terminoloških izraza pojedinih funkcionalnih stilova i stručnih leksika, primjerice izraza poput *povremena oborina* (nedoumica uzrokovana jedninom), *presuda zbog ogluhe* (riječ *ogluha* smatrana je pretjeranom novotvorinom), *novelirati odluku* (postavilo se pitanje zbog čega se ne koristi hrvatska riječ *obnoviti*), *zabranjeno istežanje plovila* (nedoumica zbog riječi *istežanje*) može u govornicima uzrokovati osjećaj jezične nesigurnosti. Članovi grupe savjetuju, diskutiraju, komentiraju, a često i izražavaju oprečna mišljenja o preklapanju funkcionalnih stilova, gramatičkim i pravopisnim nedoumicama u tekstovima koji se čitaju u tiskovinama ili digitalnim novinskim izdanjima i slušaju na televiziji i radiju. U navedenim su primjerima komentatori, koji su očito u struci čija je terminologija uzrok nedoumica, objasnili funkcionalnu raslojenost standarda (u meteorološkom rječniku postoje vertikalne i horizontalne oborine; izrazi *presuda zbog ogluhe* i *novelirati odluku* koriste se u pravno-sudskoj terminologiji, a izraz *istežanje plovila* dio je pomorske terminologije).

Rad će se posebno osvrnuti na “književnoumjetnički” i razgovorni funkcionalni stil (koji, prema Silićevoj definiciji, čine dva od pet funkcionalnih stilova standardnoga jezika), te će se, na tragu jezikoslovaca koji razgovorni jezik stavljaju u opoziciju sa standardom (Katičić 2013), koji predlažu naziv “međusloj” (Samarđžija 1984) za razgovorni stil ili koji književnoumjetnički stil ne smatraju jednim od funkcionalnih stilova standarda (Bagić 1997, Josić 2010), zaključiti da su “razgovorni”, a posebice “književni”, puno fluidnije kategorije od funkcionalnoga stila te da kao takvi zaslužuju posebno mjesto i definiciju. Stoga će se predložiti shematska redefinicija s ciljem točnijega prikaza njihovih međusobnih odnosa, kao i odnosa prema standardnome jeziku i nestandardnim idiomima.

3. STANDARDNI JEZIK I NJEGOVE FUNKCIJE

Na temeljima funkcionalne stilistike Praške lingvističke škole, podjelu hrvatskoga standardnog jezika na pet funkcionalnih stilova: publicističko-novinarski, razgovorni, znanstveni, administrativno-poslovni i književnoumjetnički (beletristički), uveo je Josip Silić u nizu članaka o funkcionalnim stilovima u časopisu *Kolo* 1996. i 1997. godine. Prema tim opisima, standardni je jezik sustav koji se realizira svojim funkcionalnim podsustavima. Svaki se funkcionalni stil može nazvati “(jezičnim) podsustavom standardnoga jezika” koji se realizira svojim “žanrovima”. Jedan od drugoga razlikuje se po pravilima i normama koje propisuju što je u kojemu prihvatljivo, a što

nije. Već u članku u kojem “književnoumjetnički funkcionalni stil” određuje kao jedan od pet funkcionalnih stilova standarda Silić zastupa stanovište da je ovaj stil “stil sui generis” (Silić 1997a: 363), a u knjizi *Funkcionalni stilovi* (Silić 2006) naziva ga zasebnim jezikom.

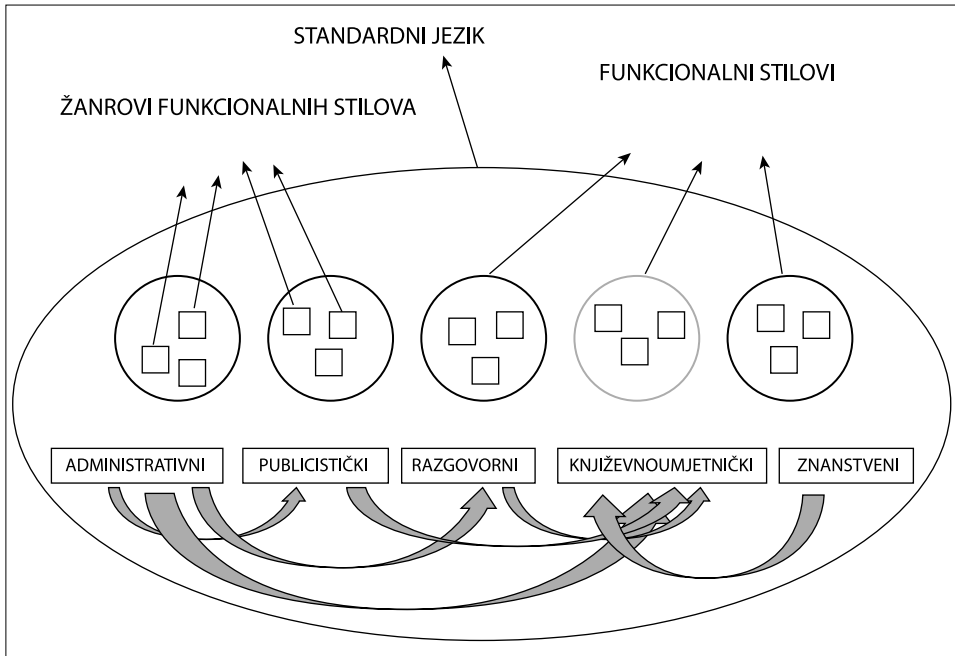
S obzirom na to da je Silićeva kategorizacija funkcionalnih stilova i žanrova hrvatskoga standardnog jezika iz 1996. i 1997. u upotrebi u obrazovnom sustavu u Hrvatskoj (NKHJ: 81)², bilo bi korisno shematski prikazati odnos standarda i funkcionalnih stilova i njihovih žanrova. Shema u Prikazu 1 predstavlja moje shvaćanje Silićeve podjele.

Manjkavost podjele standarda na pet funkcionalnih stilova, a prvenstveno zbog činjenice da su oni u cijelosti sadržani u standardu, uočili su, među ostalima, Katičić, Samardžija, Bagić, Užarević, Mihaljević, Vukojević i Josić. Radoslav Katičić suprotstavlja razgovorni jezik standardu (Katičić 2013: 13). Marko Samardžija, citirajući Theodora Lewandowskog³, govori o razgovornom jeziku kao “međusloju između standardnog jezika i dijalekta”. Krešimir Bagić govori o posebnosti, dvojbivosti i upitnosti književnoumjetničkoga stila u standardnome jeziku, te ga naziva “nadstilom” (Bagić: 1997). Josip Užarević “jezik umjetničkoga djela” ne smatra “funkcionalnim jezikom nacionalnoga (prirodnog) jezika” nazivajući ga “trans-nacionalnim jezikom” (Užarević 1991: 44–45). Milica Mihaljević uočava da “svaki stil može jednim dijelom biti isključen iz standarda” (Mihaljević 2002: 326–327) i tu tvrdnju oprijetuje dijalektalnom poezijom, žargonom i razgovorom na dijalektu. Luka Vukojević dvoji o uključivanju književnoumjetničkoga stila u standardni jezik sugerirajući da su to možda “dva posebna, autonomna jezik (jezična idioma), dva komunikacijska koda” (Vukojević 1999: 50, citirano u Josić 2010: 37), dok Ljubica Josić “književnoumjetnički” stil u potpunosti isključuje iz standarda.

Iako se ovaj rad, kao što je rečeno, osvrće na Silićevu peteročlanu podjelu funkcionalnih stilova, važno je, bez namjere da se o njima raspravlja u daljnjem tekstu, spomenuti da neki jezikoslovci podjelu na pet funkcionalnih stilova proširuju uvode-

² O neodrživosti peteročlane sheme u školskome sustavu zbog problematičnosti klasifikacije “književnoumjetničkoga funkcionalnoga stila” u hrvatski standardni jezik piše i Ljubica Josić: “Ako se prihvati da književnoumjetnički stil, jezik koji je ostvarljiv ali ne i ostvaren, nije jezik standardnojezične komunikacije ni u jednome od svojih podstilova ili podtipova, tada shema polifunkcionalnosti standardnoga jezika kakva je tradicionalno prihvaćena i zastupljena u školskome sustavu kao dio nastavnoga plana više nije održiva u svojem dosadašnjem peteročlanom obliku.” Vidi: Ljubica Josić 2010: 44.

³ U nekoliko sam tekstova našla da se izraz “međusloj između standardnog jezika i dijalekta” kao definicija razgovornoga jezika pripisuje Samardžiji. Međutim, u njegovu članku “Jezična i stilsko slojevitost proze u trapericama (na primjeru romana ‘Drugi ljudi na Mjesecu’)” (Samardžija 1984: 84) taj je citat popraćen fusnotom koja upućuje na Theodor Lewandowski, *Linguistisches Wörterbuch*, sv. 3, UTB 300. 2, pregledano i prošireno izdanje. Quelle i Meyer: Heidelberg, 1976, s.v. Umgangssprache.



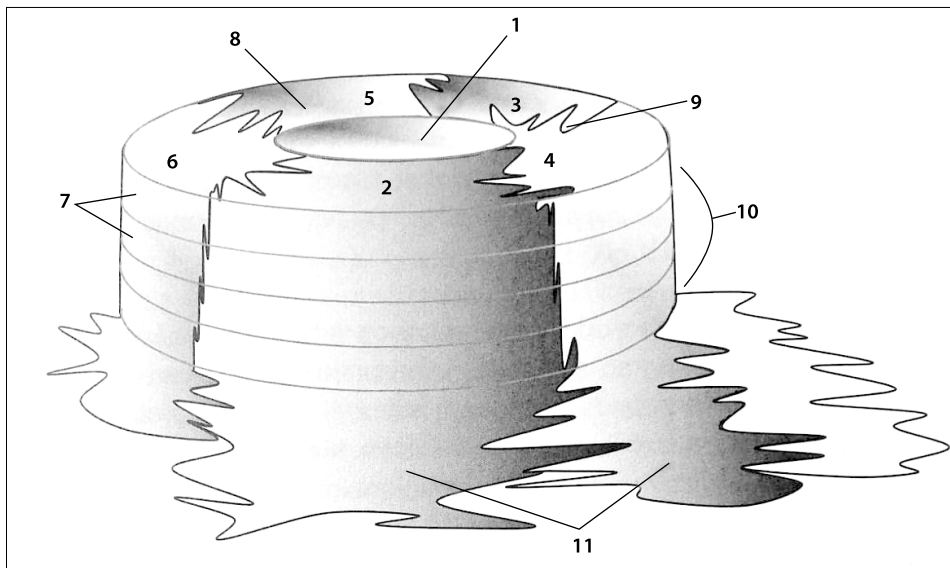
PRIKAZ 1. Standardni jezik s funkcionalnim stilovima i njihovim žanrovima kao podskupovima. Zaobljene strelice označavaju međusobne utjecaje stilova. (Prema seriji *Silićevih članaka iz 1996. i 1997. godine o funkcionalnim stilovima kako se i danas poučavaju u školama*)

ći dodatne funkcionalne stilove, međustilove i podstilove. Tako Težak (1996: 350⁴) funkcionalne stilove dijeli na književnoumjetnički, znanstveni, popularnoznanstveni, poslovni, uredski, publicistički i razgovorni. Branko Tošović donosi shemu prema kategorijama “karakter odnosa” i “tip odnosa” u kojoj prikazuje odnose “F-stilova”, “FS-kompleksa”, “međustilova”, “podstilova” i “žanrova” (Tošović 2002: 77). Marina Katnić-Bakaršić razlikuje sedam stilova: sakralni, znanstveni, žurnalistički, publicistički, književnoumjetnički, administrativni i razgovorni (Katnić-Bakaršić 2001: 65), koje nadopunjuje s još pet stilova: esejistički, scenaristički, reklamni, stripovni i retorički (Katnić-Bakaršić 2001: 65). Osim podjela na funkcionalne stilove, neki autori govore o drugačijim klasifikacijama. Primjerice, Lada Badurina i Marina Kovačević, umjesto o funkcionalnim stilovima, govore o tipovima diskursa i o njihovom ra/preslojavanju i pretapanju (Badurina i Kovačević 2001). Evidentno je da sve navedene podjele podliježu, a na to nije imun ni ovaj rad, određenoj razini subjektivnoga osjećaja za funkcionalnu stilistiku. Međutim, dosadašnji prikazi, s obzirom na mno-

⁴ Citirano u: Tokić 2016: 11.

grobne podjele, ne daju dovoljno dobar uvid u raslojavanja i preslojavanja funkcionalnih stilova. Vizualna shema koja bi pregledno predstavila međusobne odnose stilova dala bi, smatram, bolju objektivnu sliku i potporu predloženih podjela.

Pokušavajući vizualno predočiti standardni jezik s njegovim funkcionalnim stilovima, kao i funkcionalne stilove s njihovim žanrovima, a sve prema Silićevu opisu, Anđela Frančić, Lana Hudeček i Milica Mihaljević (Frančić i dr.: 2006) predlažu sljedeću shemu:

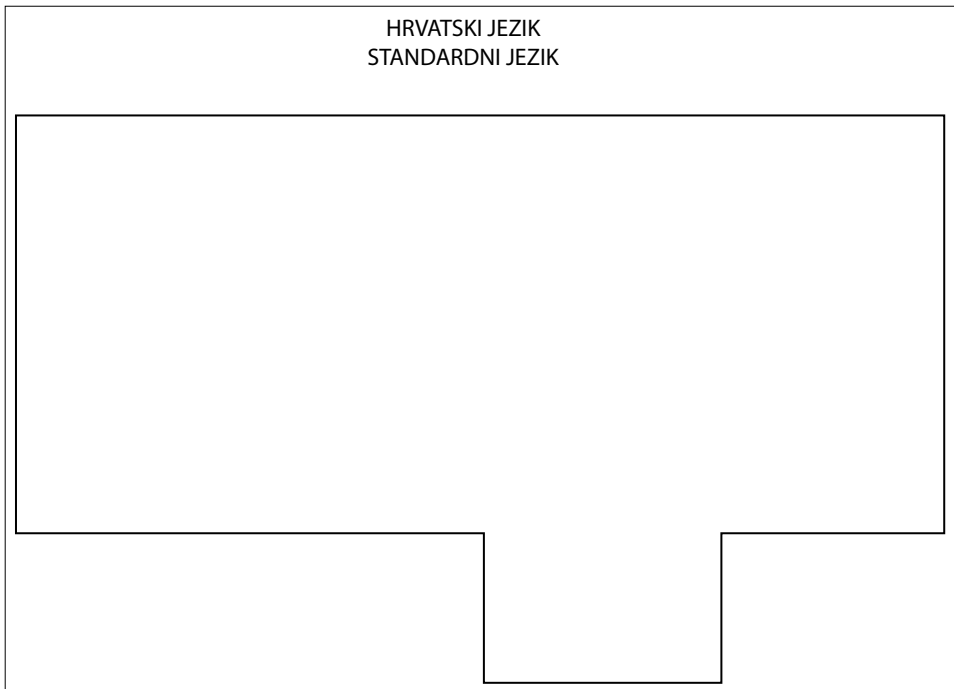


SLIKA A. Prikaz hrvatskoga standardnog jezika s preklapanjem funkcionalnih stilova (Frančić i dr. 2006: 25)

u kojoj broj 1 označava “neutralni standardni jezik zajednički svim funkcionalnim stilovima” (Frančić i dr.: 2006), brojevi od 2 do 6 predstavljaju pet funkcionalnih stilova: književnoumjetnički, razgovorni, publicistički, administrativni i znanstveni. Brojem 7 predstavljeni su “slojevi torte [koji] označuju žanrovsko raslojavanje unutar pojedinih funkcionalnih stilova koji u potpunosti pripadaju standardnom jeziku” (Frančić i dr.: 2006). Broj 8 predstavlja “kremu na gornjoj okrugloj površini torte [koja] označuje one elemente funkcionalnih stilova koji u potpunosti pripadaju standardnom jeziku” (Frančić i dr.: 2006). Brojem 9 označene su “neravne granice među funkcionalnim stilovima [koje] pokazuju da ih nije uvijek lako odijeliti” (Frančić i dr.: 2006), s obzirom na to da se “u mnogim elementima preklapaju, npr. književnoumjetnički i publicistički funkcionalni stil” (Frančić i dr.: 2006). Broj 10 predstavlja “kremu na bočnome dijelu torte [koja]

označuje rubne jezične slojeve, one elemente koji nisu posve ušli u standard, ali koje standard ne odbacuje potpuno (*kupaona, mojoj majci, Petrovog sina*)” (Frančić i dr.: 2006). Naposljetku, broj 11 predstavlja “kremu koja curi s torte i više ne pripada torti, tj. standardnomu hrvatskom jeziku [koja] označuje ono što pripada jeziku, ali ne pripada standardu” (Frančić i dr.: 2006). U nastavku, autorice obrađuju podjelu standarda na funkcionalne stilove (primjerice, *književnoumjetnički funkcionalni stil, razgovorni funkcionalni stil*) te nestandarda na stilove (primjerice, *književnoumjetnički stil, razgovorni stil* – ono što ću u ovome radu nazivati književnim jezikom i razgovornim jezikom):

sve što pripada jeziku književnoga djela (strane riječi, barbarizmi, dijalektizmi itd.) pripada književnoumjetničkomu stilu, ali ne književnoumjetničkomu funkcionalnom stilu standardnog jezika; razgovornomu stilu također pripada sve što se u razgovoru može čuti, pa je i stil razgovora vođenog na kojemu od dijalekata razgovorni stil, ali to ne pripada i razgovornomu funkcionalnom stilu hrvatskoga standardnog jezika (npr. žargonizmi, vulgarizmi, dijalektizmi, barbarizmi itd.) (Frančić i dr.: 2006).



PRIKAZ 2. Okvir hrvatskoga standardnog jezika

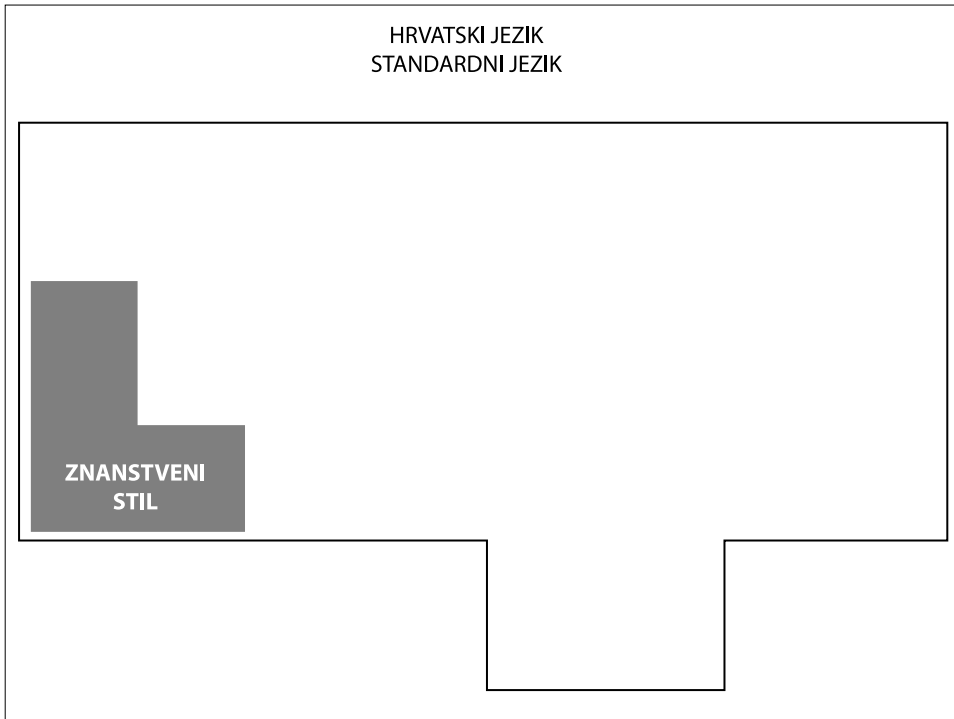
Kružna shema u obliku torte dobra je zamisao, ali ne daje uvid u preklapanje stilova koji nisu u direktnom međusobnom dodiru, kao ni u žanrove u svakom pojedinom stilu. Preklapanja i utjecaji jednoga stila na drugi prema shemi odvijaju se samo kroz standardnu jezgru, pa nije jasno dolazi li do miješanja stilova koji prema shemi nisu u međusobnom dodiru ili ne.

U sljedećim će se opisima funkcionalnih stilova krenuti od Silićeve definicije, te će se iz vlastitih saznanja i mišljenja drugih jezikoslovaca ponuditi preglednija shema hrvatskoga jezika, uključujući standard i njegove funkcionalne stilove, podstilove i međustilove, kao i nestandardne idiome. Također će biti jasnije prikazani i njihova preklapanja i odnosi.

Oblik u Prikazu 2 predstavlja okvir standardnoga hrvatskog jezika u koji će se, nakon objašnjenja, umetati funkcionalni stilovi/jezici.

3.1. ZNANSTVENI STIL

Svakom funkcionalnom stilu Silić pridodaje specifična morfološka, sintaktička i leksička obilježja. S obzirom na to da svrha ovoga rada nije prikaz svih obilježja kako ih vidi Silić, nego samo onih koji bi mogli biti i obilježja drugih funkcionalnih stilova, drugim riječima, onih obilježja koja se preklapaju, u kratkome prikazu stilova usredotočit ću se samo na one elemente koji su dijelom sporni, uz referiranje na mišljenja drugih jezikoslovaca ili projekte koji su mi poznati. Terminologije znanstvenih disciplina otvoreni su sustavi, jer se s razvojem tehnologije stvaraju novi termini, dok neki stariji nestaju ili izlaze iz uporabe. Mogli bismo reći da je to ujedno i jedan od najvećih izazova znanstvenoga funkcionalnog stila, jer uz brz razvoj tehnologije koja stvara nove proizvode, a oni su uglavnom engleskoga nazivlja, treba pronaći ekvivalente u hrvatskom jeziku. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje izradio je terminološku bazu hrvatskoga strukovnog nazivlja pod nazivom Struna u kojoj se “sustavno prikuplja, stvara, obrađuje i tumači nazivlje različitih struka radi izgrađivanja i usklađivanja nazivlja na hrvatskome jeziku” (STRUNA 2021), kojoj je prethodio projekt E-monografije *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje* (JENA 2021). Ti su nazivi, osim stručnjacima pripadajućih struka, namijenjeni i javnoj uporabi u priopćenjima za javnost, jer niti je za očekivati da svi govornici hrvatskoga poznaju engleski jezik (ili novi proizvod ili ideju koje označava), niti je za polifunkcionalnost i autonomnost hrvatskoga standarda dobro da ne može, kao dubletu, iznaći hrvatsku riječ u zamjenu za novu englesku. U znanostima su neophodni anglizmi/internacionalizmi radi neometane komunikacije među znanstvenicima, no treba imati na umu da znanstvena obavijest koja se želi približiti nestručnjacima treba biti razumljiva i dosljedna. Utje-



PRIKAZ 3. Znanstveni stil unutar hrvatskoga standardnog jezika

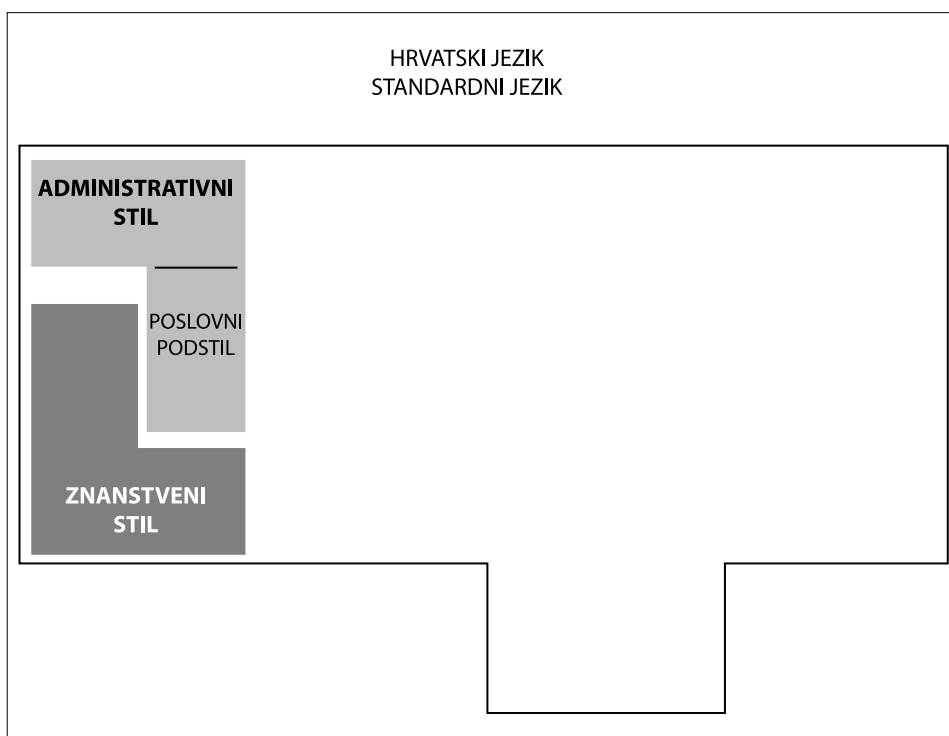
caj medicinske terminologije na jezik medija i na razgovorni stil i jezik vidljivi su u obraćanjima stručnjaka javnosti, primjerice po pitanjima koja se tiču javnoga zdravlja, kao što je slučaj pandemije COVID-a, kada medicinska terminologija postaje i dijelom jezika medija, kao i dijelom svakodnevnoga razgovornog jezika govornika. U referiranju na samu bolest u jeziku medija primjećuju se različiti nazivi za samu bolest (COVID, covid, korona, koronavirus) kao i sintagme *obolio od COVID-a*, *obolio od covid*, *obolio od korone*, *obolio od koronavirusa*.

Predložena klasifikacija uvodi znanstveno-publicistički međustil u koji se mogu svrstati žanrovi poput znanstveno-popularne literature, prikaza i recenzije kao što je vidljivo iz Prikaza 5.

3.2. ADMINISTRATIVNI STIL

Za administrativni stil Silić kaže da je stil koji se “najviše nameće drugim stilovima”, vjerojatno iz razloga “što su najveće promjene u povijesti najnovijega razdoblja razvoja hrvatskoga standardnog jezika nastale upravo u njemu” (Silić 1996a:

350) i što se stoga, netočno, poistovjećuje sa standardom. Administrativni stil je, po Siliću, jezik ureda, jezik politike, jezik industrije, jezik trgovine i jezik reklame. Nazivajući ga jednim od “nominalnih” stilova (kojemu je “svojstven predmet”, za razliku od “verbalnih”, kojima je “svojstvena radnja” (prema Pranjković 1996: 519–527), Silić navodi primjere u kojima se taj stil razlikuje od ostalih pa, između ostaloga, kaže da administrativni stil rabi tvarne i zbirne imenice u gramatičkoj množini, umjesto jednini. Međutim, u nekim Silićevim primjerima uporabe tvarnih i zbirnih imenica u gramatičkoj množini (koji bi, po njemu, trebali biti iskazani u jednini), ne može se zapravo govoriti o istoznačnim izrazima. Primjerice, rečenice *Tamo su nastale velike štete* i *Tamo je nastala velika šteta* (drugu Silić smatra karakterističnom za administrativni stil, prva bi valjda bila nepravilna ili bi pripadala nekom drugom funkcionalnom stilu) ne moraju biti istoznačne. Velika šteta može se odnositi na jedno područje i jednu vrstu štete (primjerice potres), a velike štete na više područja i različite uzroke (npr. potres i odroni). Na sličan zaključak navode i primjeri *Na stolu su svi materijali* i *Na stolu je sav materijal*. Materijali mogu



PRIKAZ 4. Znanstveni stil i administrativni stil unutar hrvatskoga standardnog jezika. Poslovni podstil administrativnoga stila

uključivati raznovrsne materijale različitih namjena (primjerice, “toplinsko-izolacijski materijali”, koji uključuju pjenasto staklo, staklenu vunu, ekspaniranu glinu, slamu, pluto, pamuk (Jelčić i dr. 2020: 24), a materijal može biti percipiran kao jedinstven ili objedinjujući (kao “Montessori materijal” (Kovačić 2017: 36)), ali i ne mora (kao u sintagmi “uredski materijal”). Stoga rečenice s tvrnim i zbirnim imenicama u gramatičkoj množini koja u administrativnom stilu odražava njegove karakteristike (potpunost, točnost, konkretnost i eksplicitnost načina izražavanja) nisu svojstvene samo tomu stilu. Te i mnoge druge opće značajke koje Silić pripisuje administrativnom stilu, jednostavnost, jasnoća, ujednačenost, analitičnost, konkretnost, objektivnost, terminologičnost, neemocionalnost, neekspresivnost, također su i odlike znanstvenoga funkcionalnog stila, a isto tako i nekih žanrova publicističkoga stila. Osvrćući se na neke od karakteristika koje Silić pripisuje administrativnom stilu (pleonazmi i jezični klišeji), Josip Užarević predlaže podjelu administrativnoga stila na administrativni i poslovni, s obzirom na to da ovaj potonji ne karakteriziraju agresivnost, klišeiziranost i pleonastičnost, već “ekonomičnost i obavijesno-poslovna učinkovitost” (Užarević 2007). U ovaj bismo podskup mogli uključiti žanrove poput životopisa, upita, fakture i sl.

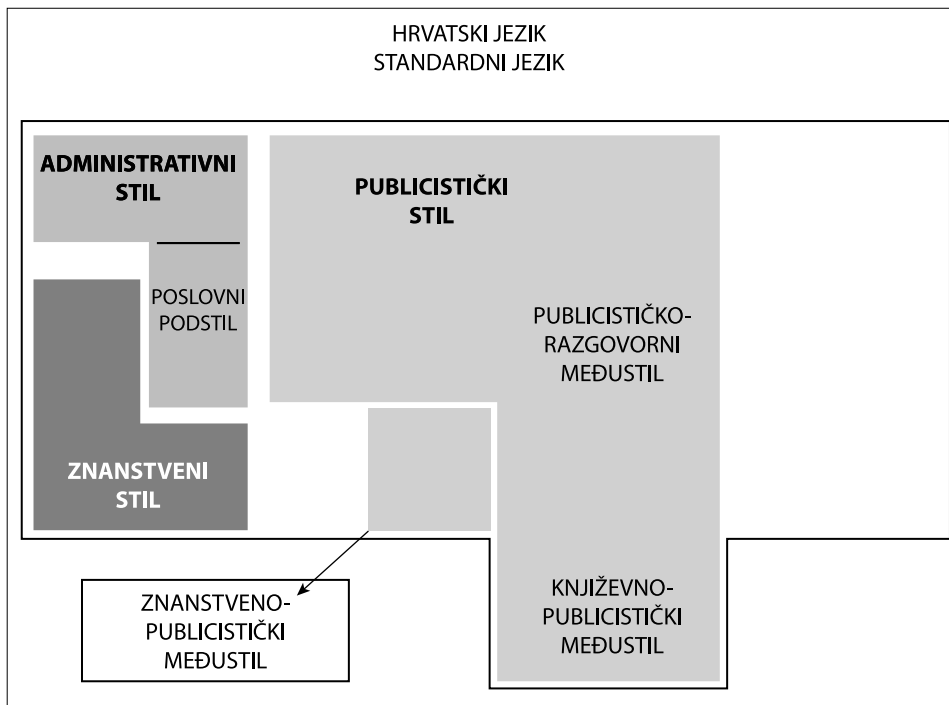
3.3. *NOVINARSKI ILI PUBLICISTIČKI STIL*

Publicističkomu stilu, u govornome i pisanome mediju, Silić pripisuje nekoliko funkcija ili žanrova. U prvu skupinu spadaju informativna, popularizatorska, prosvjetiteljska i pedagoška, za koje se rabe neutralna (stilski neobilježena jezična sredstva), kao u vijesti, obavijesti, izvješću ili kronici. U drugoj su skupini agitativna, propagandna i zabavna, u kojima se koriste ekspresivna (stilski obilježena) jezična sredstva, primjerice u kratkoj priči, humoreski, nekrologu, lakrdiji ili parodiji (Silić 1997b). Upitno je mogu li se kratka priča, lakrdija i humoreska žanrovski uopće svrstati među publicistički stil, umjesto među književne žanrove. S obzirom na složenost publicističkoga stila, predlaže se, uz formalni publicistički stil (npr. vijest, obavijest na televiziji i radiju i u elektroničkim medijima, službeno obraćanje javnosti), uvođenje triju međustilova:

1. Književno-publicističkoga – koji podliježe i književnoj i funkcionalnoj stilistici (npr. panegirik, nekrolog)
2. Publicističko-razgovornoga – ležerniji stil medija, s malo scenarija ili u kombinaciji sa zapisom i spontanom odgovaranjem na pitanja (npr. tiskovne konferencije, javljanje uživo u televizijskim i radijskim emisijama, prijenosi sportskih

dogadaja, zabavne emisije, reklame)⁵

3. Znanstveno-publicističkoga – u preklapanju sa znanstvenim stilom (popularno-znanstvena literatura, prikaz, recenzija).



PRIKAZ 5. Znanstveni, administrativni i publicistički stil unutar hrvatskoga standardnog jezika. Raslojenost publicističkoga stila: publicističko-razgovorni, književno-publicistički i znanstveno-publicistički međustil

⁵ Iako je Silić reklame izvorno svrstavao u žanrove administrativnoga stila, u *Funkcionalnim stilovima hrvatskoga jezika* (Silić 2006) ukazuje na otvorenost žanra za elemente različitih stilova, a valja naglasiti i to da se reklamni diskurs u posljednjih nekoliko desetljeća znatno promijenio. Naime, današnje reklame obiluju kolokvijalizmima i novotvorenicama, slengom, pa čak i igrama riječi s primjesom vulgarnosti (primjerice, Dalmacijavino za piće Pipi: “Kud ja, tud i moje bove”, “Na moru sam prava bomba“, “Nosim džemper i liti”, “Što se tiče mase, masu sam opušten”, “Imam šlauf, ne treba mi luftić”, “Male gaće da ne lamaće”, “Samo nek’ guzica vidi puta”, “Od nudizma nudim sve”, “Malo radim, malo galebarim”, “Malo škicam, malo golicam”, “Pumpam za lito”, “Celulito ide mala”, a svaka od ovih poruka ima i dodatak “... i boli me Pipi”. Reklame za Pipi popraćene su i sugestivnim ilustracijama. Preuzeto s PIPi [s.a.].

3.4. RAZGOVORNI STIL I RAZGOVORNI JEZIK

Silić kaže da se “u našoj [...] standardologiji ‘razgovorni jezik’ poistovjećuje sa ‘supstandardnim jezikom’, tj. s nečim što stoji nasuprot ‘književnomu jeziku’ odnosno ‘standardnomu jeziku’” (Silić 1997c: 486), te dodaje da na razgovorni jezik kao na “nešto što funkcionira izvan standardnoga jezika” gledaju i neki ruski standardolozi, poput E. A. Zemskaje, no da većina ruskih, i slavenskih općenito, standardologa smatra da je razgovorni jezik jedan od funkcionalnih stilova standardnoga jezika. Bez ulaženja ovdje u Silićevu podjelu na sustav i standard, smatram da je sljedeća rečenica ključna za problematiku klasifikacije razgovornoga jezika. Naime, Silić navodi razlog zbog kojega neki standardolozi razgovorni jezik izdvajaju iz standarda: “Budući da je cjelinom suprotstavljen standardnom, ne može biti jedan od njegovih funkcionalnih stilova, pa je u biti samostalan sustav” (Silić 1997c: 487). Postavlja se pitanje zbog čega bi razgovorni jezik u cijelosti (“cjelinom”) morao biti izdvojen iz standarda, to jest, zbog čega ne bi jedan dio razgovornoga jezika mogao pripadati standardu i biti funkcionalni stil, u interakciji i preklapanju s drugim funkcionalnim stilovima, a drugi dio bio izvan standarda, kao razgovorni jezik, pod utjecajem dijalekata, žargona i stranih riječi. Slično razmišlja i Milica Mihaljević kada govori o “razgovornome stilu koji ne pripada standardu (žargoni)” (Mihaljević: 2002).

Silić na nekoliko mjesta daje različite definicije razgovornoga stila ili jezika ili govora, kako ga gdjegdje naziva. Kad govori o razgovornom *jeziku*, suprotstavlja ga standardu, jer uočava elemente preuzete iz žargona, koji naposljetku mogu prijeći u standard. To suprotstavlanje potvrđuje u daljnjem tekstu, kad govori o razgovornom “jeziku” kao funkcionalnom stilu: “Iako nalazimo u [elementima preuzetima iz žargona] mnoge pojave svojstvene razgovornomu jeziku (kao stilu standardnoga jezika), ne možemo ih s njime poistovjetiti. Razgovorni je jezik (kao stil standardnoga jezika) nešto posve drugo” (Silić 1997c: 487). Taj stil, nastavlja, može biti i “usmeni govor” i “pisani govor” u kojemu se pojavljuje u obliku zapisa, pisama i bilježaka. U daljnjem tekstu navodi da “govornik u razgovoru sudjeluje neposredno, i to prvenstveno dijalogom” (Silić 1997c: 487). Teško je zamisliti zapise, pisma i bilješke koje Silić spominje kao oblike “pisanoga govora” prvenstveno u obliku dijaloga. Očito je da ovakva podjela nije sasvim jasna te da je treba dodatno ispitati. Na to navodi i ono što Silić opisuje kao odlike razgovornoga stila: nepripremljenost, neslužbenost, spontanost, neusiljenost i neprisiljenost te kaže da je tomu stilu “sadržaj svakodnevnog život – u najširem smislu” (Silić 1997c: 487), iako iz te definicije nije jasno što misli pod “najširim smislom”. Naime, razgovorni jezik može biti i puno kompleksniji, biti pripremljen i služben i govoriti i o, primjerice, znanstvenim temama ili administrativ-

no-pravnim temama, a uz to sadržavati i kolokvijalizme ili žargonizme. Uzmimo za primjer sljedeći odlomak iz jednih dnevnih novina koji rabi znanstvene riječi (ovdje možemo govoriti i o utjecaju koji znanstveni stil ima na publicistički):

Uz antitijela, ljudski imunosni sustav proizvodi i velik broj T-stanica koje mogu utjecati na virus. Neke od njih mogu uništavati i stanice zaražene virusom, a nazivamo ih CD8. Ostale, takozvane pomoćne T-stanice ili CD-4 važne su jer obavljaju ostale imunološke funkcije poput stimulacije proizvodnje antitijela i novih T-stanica. No stručnjaci ističu da T-stanice ne mogu spriječiti pojavu infekcije virusom s obzirom na to da se one aktiviraju tek kad je virus već dulje vrijeme prisutan u organizmu. Ipak, njihova uloga može biti presudna u trenutku kada se u organizmu pojedinca počnu razvijati simptomi koronavirusa. (PUTS: 2021)

Kroz prizmu donje Katičićeve razlike između standardnoga i razgovornoga jezika,

Uz standardni jezik rabi se u razvijenim društvima i razgovorni jezik kao opušteniji i manje formalno dotjeran izraz [...] Razgovorni jezik vezan je u Hrvatskoj uz jače gradske centre i rasprostire se na području na kojem zrači njihov utjecaj. Taj jezik nije potpuno ustaljen i ujednačen, u njemu je prisutan snažan utjecaj i standardnoga jezika i dijalektalne boje karakteristične za regiju.” (Katičić 2013: 13)

zamislimo čitanje naglas gornjega novinskog odlomka u razgovornome jeziku obitelji ili među prijateljima (dodani izrazi, karakteristični za razgovorni stil pod utjecajem zagrebačkoga govora, napisani su kurzivom, dok izbačeni dijelovi i inverzije nisu označeni):

Ej, čuj ovo, piše da uz antitijela, ljudski imunosni sustav proizvodi i veliki broj T-stanica koje mogu utjecati na virus. Kakve su sad pak te! Vele da neke, koje se zovu CD8 mogu uništavati i stanice zaražene virusom. Postoje još neke, nekakve pomoćne T-stanice ili CD4, a te su pak važne jer obavljaju ostale imunološke funkcije, aha, stimuliraju proizvodnju antitijela i tih novih T-stanica. No vele da te T-stanice ne mogu spriječiti pojavu infekcije virusom jer se aktiviraju tek kad je virus već dulje vrijeme prisutan u organizmu. A bezveze, onda. No da ipak mogu biti presudne u trenutku kad se u organizmu pojedinca počnu razvijati simptomi koronavirusa. Kajgot! Svaki dan izmisle nešto novo!

Problematična je, naposljetku, i definicija koja, prema Siliću, najbolje objašnjava razgovorni stil:

Stoga bismo ga najradije definirali onako kako je definiran u Simeonovu Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva: kao neusiljen, prirodan, familijaran, ‘srednji’ stil, stil koji se rabi u običnome govoru (dakako: u govoru obrazovanih ljudi), a služi za potrebe svakodnevnoga sporazumijevanja o tekućim životnim pitanjima. [...] Dakako, ni on nije jedinstven. Razlikuje se i prema kraju u kojemu se rabi, i prema socijalnoj skupini ljudi koji ga rabe, i prema struci ili zvanju ljudi koji ga rabe, i prema odgoju i podrijetlu ljudi koji ga rabe itd. (Silić 1997c: 488)

Najveći problem ove definicije je u izrazu “govor obrazovanih ljudi”. Koji su to “obrazovani ljudi”? Je li za pripadanje toj kategoriji potrebno imati završen fakultet ili je dovoljno srednjoškolsko obrazovanje? U Hrvatskoj postoje starije generacije, a bile su sigurno i brojnije u vrijeme pisanja Silićeva članka, koje nemaju završeno ni osnovnoškolsko obrazovanje. Kako onda tumačiti kvalitetu, razinu ili stupanj “obrazovanja”? Govorimo li o govornicima koji možda imaju završenih nekoliko razreda osnovne škole nasuprot onima sa srednjom stručnom spremom ili te dvije skupine ljudi suprotstavljamo fakultetski obrazovanim govornicima? Koji stupanj obrazovanja trebaju imati govornici da bi mogli zaključiti (ili oni sami ili oni koji ih slušaju) da govore razgovornim jezikom umjesto dijalektom? Ili da u igru uvedemo i izraze “visoki i niski varijetet” i stvar dovedemo do još većeg apsurdna, primjenjujući Kalogjerin stav o niskom varijetetu standardnoga jezika koji je “najviša razina što je prosječan obrazovani hrvatski građanin ili građanka postigne u pogledu poznavanja strukturalnih normi standardnog hrvatskog jezika, nakon što je završi/o/la gimnaziju i stek/ao/la visoku naobrazbu s izuzetkom marljivih završenih studenata kroatistike”? (Kalogjera 2009: 556) Nadalje, koji omjer dijalekta i/ili žargona mora ili smije biti prisutan u razgovornom jeziku govornika da bi još uvijek bio smatran funkcionalnim stilom? Ili je i to nejasan pojam, kao što dokazuju i varijacije u Silićevim definicijama ovoga idioma?

Zanimljivo je da neki izvori u definicijama standardnoga jezika razgovorni jezik stavljaju u opreku standardnomu, primjerice Proleksis enciklopedija, koja ne svrstava razgovorni jezik u standardni jezik, već u skupinu s narodnim govorima, dijalektima i narječjima, koji, uz razgovorni jezik, stoje u opoziciji standardnom jeziku, koji je

uređeni, normirani oblik jezika, oblik koji služi svim širim kulturnim potrebama naroda (to je jezik umjetničke književnosti, publicistike, širega novinstva, znanosti i tehnike, uprave i prava, škole itd., dakle polivalentan, mnogovrijedan),

kao opće sredstvo sporazumijevanja narodne zajednice koja se tim jezikom služi. Razlikuje se od narodnih govora, dijalekata i narječja te od razgovornoga jezika. Skup pravila (norma, standard) za izgovor, pisanje oblici, upotreba riječi i dr. poznati su i zapisani u odgovarajućim priručnicima (gramatika, pravopis, rječnik i dr.). Ima različite stilske oblike (razine) te oblik izgovorni i pisani (koji je često prethodnica standardizacije) (SJPE: 2021).

Govoreći o specifičnostima beletrističkoga “nadstila” (o kojemu će biti govora u poglavlju o književnom stilu/jeziku), Krešimir Bagić iznosi nekoliko argumenta kojima jedinstvenost i neponovljivost ovoga stila izdvaja iz funkcionalnih stilova. Navodi da u svakom funkcionalnom stilu, osim beletrističkom, “pojedinaac zanemaruje svoju pojedinačnost, odnosno shematizira je u skladu i zakonitostima iskazivanja pojedinačnosti unutar tog funkcionalnog stila”, tj. “više potvrđuje status potencijalnog jezika funkcionalnom stilu nego što oblikuje vlastiti iskaz” (Bagić 1997: 12) i dodaje da svi stilovi, osim beletrističkoga, “rade protiv jezične kreativnosti” (Bagić 1997: 14). No i razgovorni jezik različit je od govornika do govornika, posjeduje veliku jezičnu kreativnost s većom ili manjom primjesom poštapalica, psovki, dijalektizama, žargonizma i stranih riječi, u kojem su ekspresivne mogućnosti, također kao i u beletrističkom, gotovo neograničene pa, poput beletrističkoga teksta, zahtijeva interpretaciju. Zbog toga smatram da iz standarda jednim dijelom treba izuzeti i razgovorni jezik – jer “objedinjuje iskaze koje [...] odlikuje jezični ekskluzivizam” (Bagić 1997: 12), “tradicionalna gramatička terminologija postaje neupotrebljiva [...] nema arhaizama, barbarizama, neologizama, grešaka u pravopisu” (Bagić 1997: 14). Razgovorni se jezik manifestira u usmenoj i pisanoj formi. Svakodnevni prijateljski i obiteljski razgovori mogu sadržavati veći ili manji udio dijalektizama, žargonizama, vulgarizama, stranih riječi i sl. Uz to, u pisanim medijima poput SMS poruka i *chatova*, gramatička i pravopisna pravila podređena su sažetosti, skraćenicama, akronimima, nekorištenju dijakritičkih znakova i sličnim odmacima koje nameće brz komunikacijski medij, što je posebice vidljivo među mlađom generacijom.

Mate Milas razgovorni jezik naziva još i “kolokvijalnim jezikom, tj. jezikom svakodnevnoga neformalnog razgovora, što, pak, može biti razgovor na bilo kojemu hrvatskom zavičajnom idiomu, gradskome i seoskome” (Milas 2016: 17). On uviđa da, bez obzira na to obuhvaćamo li nazivom razgovorni/kolokvijalni jezik sve hrvatske zavičajne govore ili samo gradske, njih čine nestandardne riječi, pa su u tim govorima upravo standardne riječi i izrazi oni koji su stilski obilježeni, “npr. uporaba riječi *što*, *glačalo*, *tržnica*, *bih* u splitskome, zagrebačkome, riječkome ili osječčkome govoru”. Kao naziv za nestandardne elemente svakodnevnoga neformalnog razgovora, primjerice

frizider, vešmašina, veš, pegla, hauba, šoferšajba, kumplung/ /kuplung, sic, inžinjer, saučešće, ćošak, uputstvo, četri, kužiti, faliti, spisak, ofsajd, bus (autobus), šofer, šoping, kičma, stomak itd.) koje se u svakodnevnome govoru učestalo rabe u svim hrvatskim krajevima bez obzira na dob govornika ili pripadnost kakvoj društvenoj skupini (Milas 2016: 17),

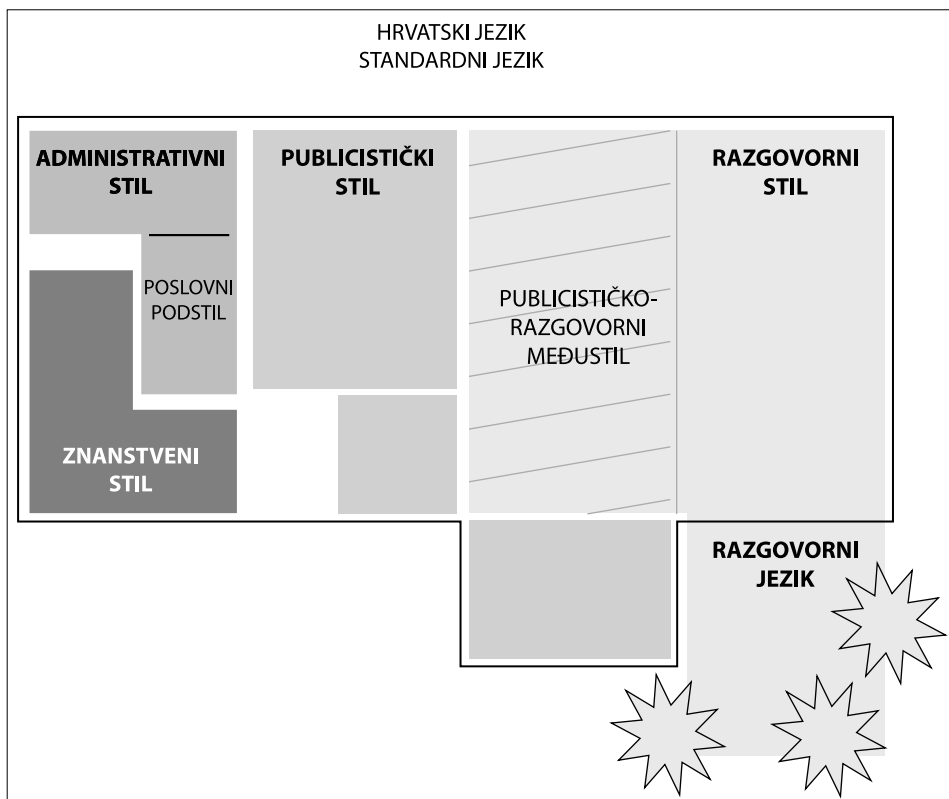
Milas predlaže naziv “kolokvijalizmi”. Zaključuje da se “govorni ili pisani tekstovi iz tih idioma ne mogu navoditi kao primjeri razgovornoga funkcionalnog stila standardnoga jezika, što je često u kroatističkim radovima i posve prevladava u nastavi hrvatskoga jezika” (Milas 2016: 17), s obzirom na to da su ti idiomi potpuno izmješteni iz standardnoga jezika.

Josip Užarević u prikazu Silićeve knjige *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika* iznosi mogućnost “uvođenja novih žanrova ‘razgovornoga jezika’ (kao što su npr. pozdravi, psovke, bračne svađe, internetski chat, SMS-poruke, telefonski razgovori, prijateljski razgovori za objedom, okrugli stolovi i dr.” (Užarević: 2007)). Neki od tih žanrova, ovisno o kontekstu, neće pripadati standardu, uključujući bračne svađe, internetski *chat*, SMS poruke, zbog velike dijalektalno-žargonske obilježenosti. No nije ni svaki telefonski razgovor isti, ovisno o tome radi li se o poslovnoj komunikaciji ili ležernoj prijateljskoj komunikaciji, pa će tako isti žanr biti prisutan i u standardu i izvan njega. Radi li se o razgovornome funkcionalnom stilu ili razgovornome jeziku odredit će kontekst, funkcija i razina (ne)formalnosti te udio stilski obilježenih nestandardnih elemenata. Na pisanome planu, nestandardni elementi u stilovima trebali bi biti istaknuti navodnicima ili kurzivom, kako bi se označila njihova stilska obilježenost. Raslojenost razgovornoga funkcionalnog stila u preklapanju s publicističkim stilom, kao i izdvojenost razgovornoga jezika iz standarda vidljivi su u Prikazu 6. S obzirom na to da su neki od idioma sadržanih u ovim međustilovima jednim dijelom u standardu, a drugim izvan njega, termini “stil” i “međustil” koriste se za izražavanje koje je uključeno u standardni jezik, a termin “jezik” za izražavanje koje je izvan standarda, kao što je vidljivo u sljedećoj podjeli:

1. Publicističko-razgovorni međustil – ležerniji stil medija, s malo scenarija ili u kombinaciji sa zapisom i spontanom odgovaranjem na pitanja (npr. tiskovne konferencije, javljanje uživo u televizijskim i radijskim i emisijama, prijenosi sportskih događaja, zabavne emisije, reklame)⁶
2. Razgovorni funkcionalni stil – formalan – pod utjecajem znanstvenoga i upravno-administrativnoga jezika (npr. iskazi na policiji ili sudu, službena primanja)

⁶ Ovaj je stil već spomenut u poglavlju o publicističkom stilu.

3. Razgovorni jezik – neformalan, izvan standarda – pod utjecajem i standarda i nestandardnih idioma – dijalektizama, vulgarizama, žargonizama, riječi iz drugih jezika (npr. razgovori s obitelji i prijateljima).



PRIKAZ 6. Znanstveni, administrativni, publicistički i razgovorni stil unutar hrvatskoga standardnog jezika. Preklapanje publicističkoga i razgovornoga stila. Publicističko-razgovorni međustil. Razgovorni jezik izvan standarda. “Mrlje” označavaju neograničenost “jezika” naspram “stilova” i potpunu otvorenost utjecajima iz drugih idioma, što će biti jasnije u narednim prikazima.

3.5. KNJIŽEVNOUMJETNIČKI STIL

Kad 1997. godine izjavljuje da je u književnoumjetničkome stilu “individualna sloboda najveća”, Silić priznaje da se nije “teško složiti s onima koji smatraju da je ta individualna sloboda potpuna, neograničena, te da je u tome smislu književnoumjetnički stil stil sui generis” (Silić 1997a: 363). Iz sljedećih Silićevih opisa “knji-

ževnoumjetničkoga stila” vidljivo je da je taj stil puno širi pojam od pojma standardnoga jezika. Objašnjavajući razliku između sustava i standarda, Silić kaže da je u sustavu upotreba jezika spontana, dok je u standardu prisilna. Navodi, nadalje, da jezik kao sustav podliježe jezičnim, a standard, a s njime i njegovi funkcionalni stilovi, podliježu društveno-jezičnim sankcijama, te zaključuje da se “književno-umjetnički funkcionalni stil [...] služi jezikom koji je pod kontrolom jezika kao sustava, a ne standarda”. S obzirom na to da u sustavu ne postoje stilski obilježene riječi ili nazivi poput *dopušteni*, *predloženi*, *nepreporučeni*, *zastarjeli* i *žargonizam*⁷, možemo zaključiti da i književni i razgovorni jezik djeluju kao sustav barem jednim svojim dijelom.

O odnosu standardnoga i književnoga jezika Radoslav Katičić piše: “Standardni jezik doduše jest književni jezik, ali nije svaki književni jezik standardni. Standardni jezik je najviši razvojni stupanj književnoga” (Katičić 2009: 50). Književni jezik iz predložene klasifikacije (vidi Prikaze 7 i 8) nije ništa drugo do Katičićeva “književnoga jezika”, u kojemu su sadržani i standardni jezik i nestandardni idiomi, pri čemu je jasno da književni, ma u kojem obliku dolazio (“književni”, “književnoumjetnički”, “jezik književnosti”, “jezik umjetničkog djela” “beletristički”) nikako ne može biti funkcionalni stil standardnoga jezika, tj. njegov “podsustav”. Naprotiv, standard je sadržan u književnome jeziku, i to u jednome njegovu dijelu. Književni je jezik upravo Silićev “jezik kao sustav”, kako Silić pojašnjava u prikazu knjige Ive Pranjkovića *Jezik i beletristika*, gdje ističe:

funkciju jezika umjetničke književnosti ne smatram jednom od funkcija standardnoga jezika, tj. jednim od stilova standardnoga jezika, nego kao jezik sui generis. Jezik umjetničke književnosti, ponavljam, izlazi iz jezika kao sustava, a ne jezika kao standarda. On pretpostavlja potenciju, a ne realizaciju potencije. (Silić 2004: 219)

O toj “potenciji”, tj. mogućnosti književnoga jezika, govore i Užarević kada jezik umjetničkoga djela, koji naziva “trans-nacionalnim jezikom”, opisuje kao “maksimalizaciju svih jezičnih mogućnosti danoga prirodnog jezika” (Užarević 1991: 44–45) i Bagić kada “književnoumjetnički” naziva “nadstilom” koji “može koristiti sve potencijale koje jezični sustav posjeduje ili dopušta”. Oba autora govore o situaciji u kojoj se “književnoumjetnički” izdiže nad standardom, obuhvaćajući njega i njegove funkcionalne stilove. Užarević će tako reći da “jezik umjetničkoga

⁷ Normativne kategorije naziva prema Struni (STRUNA).

djela nije funkcija prirodnoga jezika, tj. njegove ‘gramatike’, uzusa i sl. te da bi se “prije [...] moglo reći da je obrnuto, tj. da je to sve u njegovoj funkciji”. Bagić dodaje da

beletristički stil nije jedan od funkcionalnih stilova koji bi ‘ispunjavao’ jednu od funkcija jezika. U odnosu na funkcionalne stilove moglo bi ga se odrediti kao nadstil jer [...] polifunkcionalnost jezika predstavlja kao svoju funkciju (Bagić 1997: 12).

Ljubica Josić svrstava se među teoretičare koji književnoumjetnički stil isključuju iz standarda te ističe neodrživost “tradicionalno prihvaćene i u školskom sustavu zastupljene” peteročlane sheme polifunkcionalnosti standardnoga jezika obrazlažući:

Književnik, vođen maštom, imaginacijom i fikcijom, ostvaruje svoj jezik ili stil kao individualni govorni čin mimo norma standarda, ponajprije odgovarajući zakonitostima jezika kao sustava, za razliku od drugih stilova u kojima, zbog njihove težnje za kolektivizacijom, govornik prelazi put od sustava do govora kroz normu. Zbog toga se književnikova uporaba jezika, za razliku od drugih jezičnih uporaba (u ovom slučaju stilova) ostvaruje prema lingvističkim, a ne prema sociolingvističkim zakonitostima te se u skladu s tim književnoumjetnički stil ne može smatrati jednim od funkcionalnih stilova hrvatskoga standardnog jezika. (Josić 2010: 43)

S obzirom na sve navedeno, zaključujem da u standardnome hrvatskom jeziku ne postoji književnoumjetnički funkcionalni stil. Stoga se niti ne može govoriti o funkcionalnome stilu koji bi bio književnoumjetnički. Može se govoriti o “književnome stilu” kojim se iskazuje utjecaj neke književne forme u nekom drugome idiomu, primjerice u književno-publicističkome stilu koji podliježe i književnoj i funkcionalnoj stilistici (od žanrova bi to bio nekrolog ili panegirik, primjerice).⁸ Može se, na kraju, govoriti o “književnome jeziku” kao “podlozi” na kojoj osim standardnoga jezika supostoje i nestandardni jezici i sve ono što književnik (ili bilo koji drugi govornik jezika) u svojoj subjektivnosti u jezičnome potencijalu može i želi iskazati. Stoga kada govorimo primjerice o pjesmama Svena Adama Ewina koje crpe građu iz znanstveno-tehnološke terminologije ne govorimo o miješanju funkcionalnih stilova, nego o “komponentama” (znanstvena terminologija, strane riječi) koje su sadržane u “sklo-

⁸ I Silić spominje „žanrove novinarskoga stila koji su bliski književnoumjetničkome“. (Silić 1997a: 365)

pu” (književnom jeziku) kojima se koristi prema slobodnom autorskom izboru.

sve je blizu ce na kvadrat asimptotski [...]
 misao će ti prenočiti u oblasti Dark Ages-a,
 najstarijoj galaksiji MACS 1149-JD [...]
 ti ćeš mi uzvratiti primordijalnim moždanim valom
 u infracrvenom spektru

(Ewin 2021a);

atomska eksplozija uslijedit će za 37 sekundi
 a ne znaš da sam ti ja snažnim snopom gama zraka
 izbacio štapin kojim pališ trinitrotoluol što znači
 da nema spajanja plutonija u kritičnu masu

(Ewin 2021b);

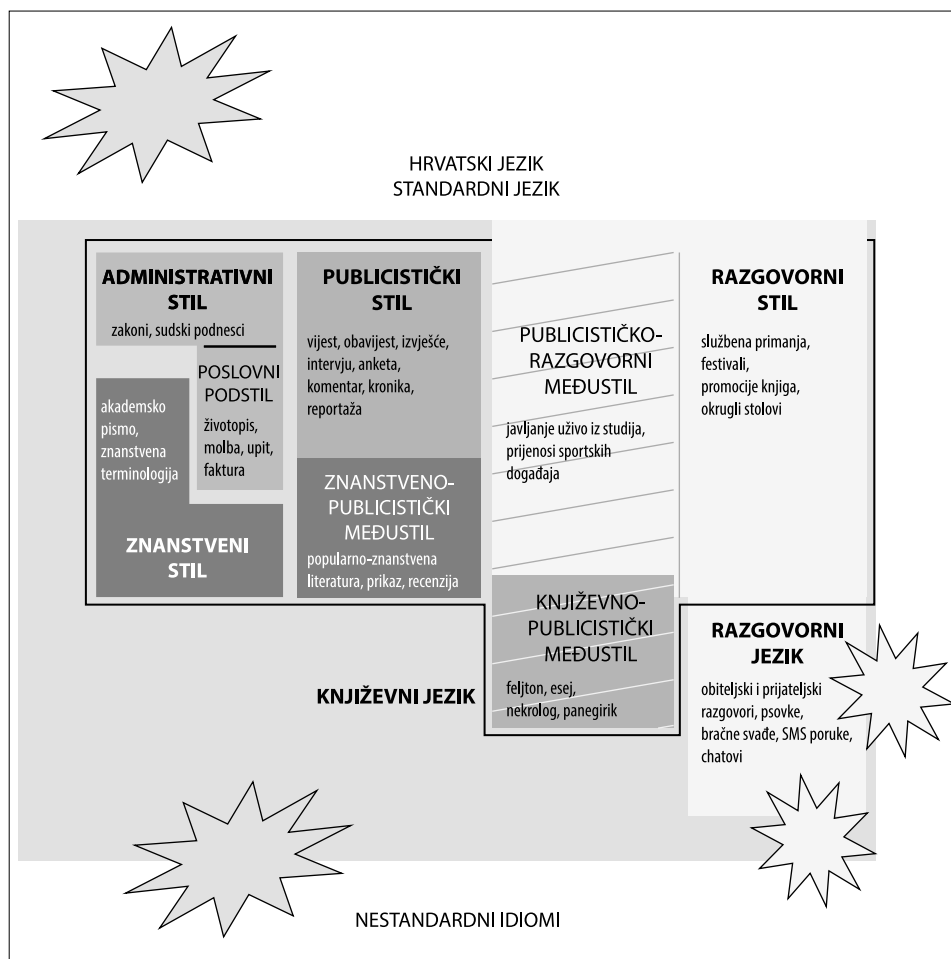
odvoji mi zlato od sna po formuli
 fi je jedan plus korijen iz pet
 kroz dva

(Ewin 2020: 42).

Dakle, umjesto termina “književnoumjetnički funkcionalni stil” predložena klasifikacija uključuje:

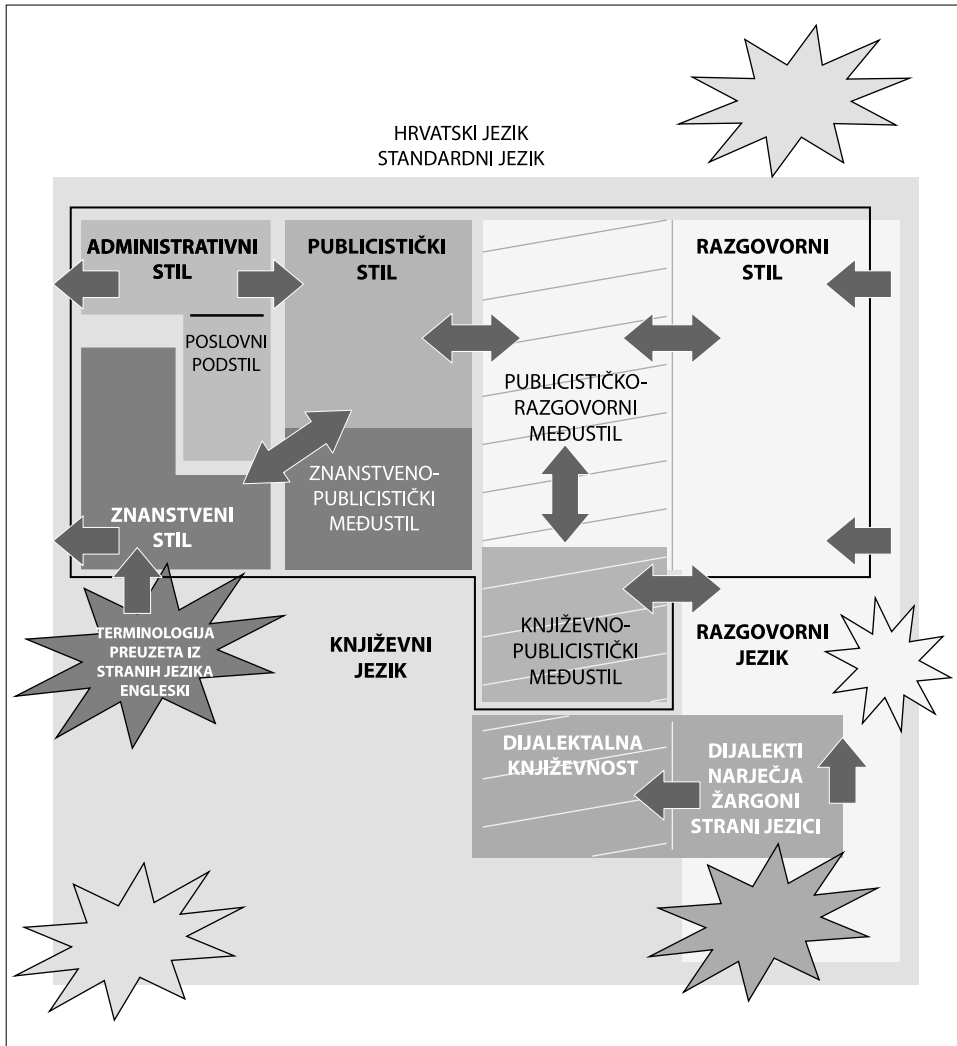
1. Književni jezik, koji je jednim dijelom izmješten iz standarda i koji može biti pod utjecajima razgovornoga idioma, dijalekata, narječja, žargona, stranih jezika i drugih idioma, ali i funkcionalnih stilova, i koji uključuje dijalektalnu književnost. O književnome se jeziku više ne govori u okviru funkcionalne, nego u okviru “literarne stilistike”. (Bagić 1997: 10)
2. Književno-publicistički međustil (koji, prema svojim sastavnicama, podliježe i književnoj i funkcionalnoj stilistici, npr. panegirik, nekrolog).

U nestandardne idiome ubrajaju se dijalekti, narječja, žargoni, slengovi koji utječu na razgovorni i književni jezik, kao i strane riječi, prvenstveno angлизmi, koji su u hrvatski ušli neprilagođeni, neasimiliranjem elemenata (*lockdown*) ili transfonemizaci-



PRIKAZ 7. Hrvatski jezik: standardni funkcionalni stilovi sa žanrovima i nestandardni idiomi. Književni jezik kao “podloga” koja obuhvaća standard i nestandard. “Mrlje” označavaju neograničenost “jezika” naspram “stilova” i potpunu otvorenost utjecajima iz drugih idioma

jom (*stejdž*) koji s napretkom tehnologije prodiru direktno u znanstveni, publicistički i publicističko-razgovorni kao na standardne stilove standardnoga jezika. U Prikazu 8 prikazana je shema funkcionalnih stilova standardnoga jezika i njihova međusobna preklapanja, kao i utjecaji stilova i jezika/dijalekata i drugih idioma, uključujući i strane jezike. Utjecaji su prikazani strelicama.



PRIKAZ 8. Hrvatski jezik: standardni funkcionalni stilovi sa žanrovima i nestandardni idiomi. “Mrlje” označavaju neograničenost “jezika” naspram “stilova” i potpunu otvorenost utjecajima iz drugih idioma. Strelice označavaju međusobne utjecaje stilova i jezika. Ovaj se dvodimenzionalni prikaz može zamisliti u obliku tuljca, pri čemu postaje jasno da administrativni i poslovni stil utječu i na formalni razgovorni stil, kako pokazuju plave strelice na samim rubovima prikaza

4. ZAKLJUČAK

Ovaj je rad doprinos problematici funkcionalnih stilova standardnoga hrvatskog jezika. Svrstavanje svih pet stilova (novinarski, administrativni, znanstveni, razgovorni, književnoumjetnički) pod okrilje termina “standardni jezik” te nedovoljno poznavanje raslojavanja i preklapanja stilova, kao i pojmova “standard” i “nестandard” dovodi do nedoumica i među jezikoslovcima i među govornicima laicima. U struci je to najprisutnije pri različitim interpretacijama dvaju “najproblematičnijih” stilova, razgovornoga i “književnoumjetničkoga”. Imajući na umu stilsko raslojavanje, kao i utjecaje raznih idioma na standard, rad je ponudio drugačiji model funkcionalnih stilova standardnoga jezika. Osuvremenjena shema razlikuje termine “funkcionalni stil”, koji uključuje one idiome ili žanrove koji su dijelom standardnoga jezika, i “jezik”, koji označava idiome koji pripadaju nestandardu. “Književnim jezikom” naziva se “podloga” na kojoj počivaju i standard sa svojim funkcionalnim stilovima i nestandardni idiomi (dijalektizmi, strane riječi, sleng i sl.). Pod “književnim stilom” podrazumijeva se stil koji iskazuje utjecaje književnih formi na funkcionalne stilove ili druge idiome i koji podliježe književnoj stilistici. Uvode se međustilovi publicističkoga stila s elementima književnoga stila te u preklapanju s razgovornim i znanstvenim funkcionalnim stilovima. Ponuđena je i mogućnost klasifikacije žanrova (kojih, dakako, ima više nego je to u ovom radu spomenuto) u nove podstilove i međustilove. Sve bi to moglo doprinijeti rješavanju jezičnih nedoumica u standardu i njegovim stilovima, kao i u razlikovanju standarda i nestandarda.

LITERATURA

- BABIĆ, Stjepan. 1995. *Hrvatski jučer i danas*. Zagreb: Školske novine: 213–216.
- BADURINA, Lada i Marina KOVAČEVIĆ. 2001. *Raslojavanje jezične stvarnosti*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- BAGIĆ, Krešimir. 1997. “Beletristički stil, Pokušaj određenja”. *Kolo*, 2: 5–16.
- BAGIĆ, Krešimir. 2003. (2005). “Beletristički stil”. *Treba li pisati kako dobri pisci pišu*. Zagreb: Disput: 7–20.
- EWIN, Sven Adam. 2020. “Noćas sam te sanjao”. *Poslije tebe samo noć*. Zagreb: Sandorf.
- EWIN, Sven Adam. 2021a. “Tijelo pred kojim je ljudska nesreća kapitulirala (Stephenu Hawkingu)”. Privatna email prepiska. (16. ožujka 2021.)
- EWIN, Sven Adam. 2021b. “Atak”. Privatna email prepiska. (16. ožujka 2021.)
- FRANČIĆ, Anđela, Lana HUDEČEK i Milica MIHALJEVIĆ. 2006. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- HJP. [s.a.]. *Hrvatski jezični portal*. URL: hjp.znanje.hr/ (2. svibnja 2022.)
- IUH. [s.a.]. “Izgubljeni u Hrvatskom”. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/groups/izgubljeniuhrvatskom/about> (22. ožujka 2021.).
- JELČIĆ RUKAVINA, Marija, Milan CAREVIĆ i Zoran VERŠIĆ. 2020. *Sigurna uporaba toplinsko-izolacijskih materijala u građevinama s aspekta zaštite od požara. Tehnički priručnik za projektiranje i izvođenje*. Zagreb: Građevinski fakultet u Zagrebu, Hrvatska gospodarska komora. URL: <http://www.een.hr/upload/2021/01/hgkprirucnik165x235mmfinalpreviewzaweb0912.pdf>. (26. prosinca 2021.).
- JENA. [s.a.]. *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*. URL: <https://jena.jezik.hr/wpcontent/uploads/2021/01/Monografija-1.pdf>. (2. svibnja 2022.)
- JOSIĆ, Ljubica. 2010. “Književnoumjetnički stil – funkcija standardnoga jezika, jezik sui generis ili ‘nadstil’?”. *Studia lexicographica* 4, 2 (7): 27–48.
- KALOGJERA, Damir. 2009. “Iz diglosijske perspektive”. *Jezična politika i jezična stvarnost*. Ur. Jagoda Granić. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku: 551–558.
- KATIČIĆ, Radoslav. 2013. *Hrvatski jezik*. Zagreb: Školska knjiga.
- KATIČIĆ, Radoslav. 2009. “O standardnom i književnom jeziku”. *Jezik* 56: 50–53.
- KATNIĆ-BAKARŠIĆ, Marina. 2001. *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan.
- KOVAČIĆ, Marija. 2017. *Maria Montessori*. Diplomski rad. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- MIHALJEVIĆ, Milica. 2002. “Funkcionalni stilovi hrvatskoga (standardnog) jezika: S posebnim obzirom na znanstveno-popularni i personalni podstil”. *Rasprave Institu-*

- ta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 28: 326–327.
- MILAS, Mate. 2016. “Pouka o nestandardnim riječima u osnovnoj i srednjoj školi”. *Hrvatski jezik* 3: 13–20.
- NKJH. 2018. *Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta hrvatski jezik*. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja.. URL: <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/PredmetniKurikulumi/Hrvatski%20jezik%20nakon%20recenzije,%20velja%C4%8Da%202018.pdf>, str. 83, 123, 155, 178 i 211 (26. prosinca 2021.).
- PETI-STANIĆ, Anita i Keith LANGSTON. 2013. *Hrvatsko jezično pitanje danas: Identiteti i ideologije*. Zagreb: Srednja Europa.
- PIPI [s.a.]. “Bezbrizni Pozdrav S Jadrana”. URL: <https://pipi.com.hr/bezbrizni-pozdrav-s-jadrana/?razglednica> (24. svibnja 2020.)
- PRANJKOVIĆ, Ivo. 1996. “Funkcionalni stilovi i sintaksa”. *Suvremena lingvistika* 41–42, 1–2: 519–527.
- PUTS. 2021. “Preispituju Učinkovitost T-Stanica u Borbi Protiv Koronavirusa: Mogle Bi Odigrati Ključnu Ulogu”. *Večernji List*, 16. veljače 2021. URL: www.vecernji.hr/techsci/preispituju-ucinkovitost-t-stanica-u-borbi-protiv-koronavirusa-mogle-bi-odigrati-kljucnu-ulogu-1469368 (18. ožujka 2021.)
- SAMARDŽIJA, Marko. 1984. “Jezična i stilsko slojevitost proze u trapericama (na primjeru romana ‘Drugi ljudi na Mjesecu’)”. *Croatia* XV 20/21: 81–114.
- SILIĆ, Josip. 1996a. “Administrativni stil hrvatskoga standardnog jezika”. *Kolo* V, 4: 349–358.
- SILIĆ, Josip. 1996b. “Polifunkcionalnost hrvatskoga standardnog jezika”. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Zagreb: Disput: 35–39.
- SILIĆ, Josip. 1997a. “Književnoumjetnički (beletristički) stil standardnoga hrvatskog jezika”. *Kolo* VI, 1: 359–369.
- SILIĆ, Josip. 1997b. “Novinarski stil standardnoga hrvatskog jezika”. *Kolo* VI, 3: 496–497.
- SILIĆ, Josip. 1997c. “Razgovorni stil standardnoga hrvatskog jezika”. *Kolo* VI, 4: 483–495.
- SILIĆ, Josip. 1997d. “Znanstveni stil standardnoga hrvatskog jezika”. *Kolo* VI, 2: 397–415.
- SILIĆ, Josip. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
- SJPE. 2021. “Standardni jezik”. *Proleksis Enciklopedija*. URL: proleksis.lzmk.hr/56038 (6. veljače 2021.)
- STRUNA. 2021. “O Struni: Struna: Hrvatsko strukovno nazivlje”. 2021. *Struna Tražilica*. URL: struna.ihjj.hr/page/o-struni (26. veljače 2021.)

- ŠKILJAN, Dubravko. 2002. *Govor nacije: jezik, nacija, Hrvati*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- TOKIĆ, Katarina. 2016. *Funkcionalni stilovi*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- TOŠOVIĆ, Branko. 2002. *Funkcionalni stilovi Funktionale Stile*. Graz: Institut für Slavistik der Karl-Franzens-Universität Graz.
- UŽAREVIĆ, Josip. 1991. *Kompozicija lirske pjesme*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta.
- UŽAREVIĆ, Josip. 2007. “Jezik, stilovi, funkcije”. *Umjetnost riječi* 51, 1–2: 173–181.
- VUKOJEVIĆ, Luka. 1999. “Hrvatski standardni jezik/hrvatski književni jezik”. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pergamena – Školske novine: 47.
- VUKOJEVIĆ, Luka. 1999. “Književnoumjetnički stil – ‘Piši onako kako dobri pisci pišu’”. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pergamena – Školske novine: 50–55.

STANDARD LANGUAGE: FUNCTIONAL STYLES AND LANGUAGES IN THE MODERN CROATIAN LANGUAGE COMMUNITY

IRENA STANIĆ RAŠIN

ABSTRACT

The paper discusses Silić's classification of functional styles and their relationship to the standard language. It examines the terminology used in the classification and focuses on the 'literary-artistic functional style' and the 'conversational functional style'. It re-examines the stratification of functional styles in the modern Croatian language community, based on the assumption (following the question "Do Croats speak Croatian?" inspired by the introductory note title "Do Senegalese speak Senegalese?" from Škiljan's *Govor nacije* [*The Speech of the Nation*] (2002) that, due to different communication needs, not all speakers use every functional style and that the majority of speakers are most familiar with the conversational (colloquial) and newspaper (publicist) styles used in everyday communication. A schematic redefinition of functional styles of the (standard) Croatian language is proposed, including their overlaps, correlations, and terminology, as well as their relationship to non-standard language varieties. This classification aims to contribute to resolving linguistic dilemmas in the standard language and its styles, as well as to distinguishing between the standard language and non-standard language varieties. The modernised scheme differentiates between the terms 'functional style', which refers to the standard language, and 'language', which denotes non-standard language varieties. Therefore, the terms 'literary language' and 'conversational language' are proposed for two language varieties which partly exit the domain of the standard language. The proposed classification eliminates the 'literary-artistic functional style', but, guided by previous criticisms of that style as an integral part of the standard language, extends it to 'literary language', which serves as a 'substrate' for all standard and non-standard language varieties. The proposed model leaves room for classification and insertion of registers, substyles, and interstyles that have already been covered in the literature.

KEY WORDS:

conversational language, functional styles, literary language, non-standard idioms, standard language, stratification of functional styles

TUMAČENJE KREATIVNOSTI JEZIKA IZ KARTEZIJANSKE PERSPEKTIVE¹

RENATA ŠAMO

Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli
Ivana Matetića Ronjgova 1, HR – 52100 Pula
rsamo@unipu.hr

UDK: 81'232:165.63
81'33:165.63
DOI: 10.15291/csi.4008
Pregledni članak
Primljen: 15. 4. 2021.
Prihvaćen za tisak: 2. 5. 2022.

Ukazujući na kreativnost kao ključno obilježje prirodnog jezika, Chomsky je neizravno obogatio svoju teoriju filozofskom dimenzijom u kojoj je vidljiv utjecaj nauka novovjekovnog racionalizma poznatog kao kartezijanizam (*Cartesius*, latinizirano Descartesovo ime), zbog čega je spomenuti mentalistički pravac znakovito nazvao kartezijanskom lingvistikom (engl. *Cartesian Linguistics*, *CL*). To je ujedno naziv njegova dubokoumnog eseja iz 1966. godine, odnosno poglavlja o povijesti racionalističke misli, u kojem najprije predstavlja upravo kreativnost kao jezičnu pojavnost, potom usporedno analizira dubinsku i površinsku strukturu jezika, također problematizira opis i tumačenje u lingvistici te konačno pojašnjava vlastito stajalište o usvajanju prvog jezika iz kartezijanske perspektive. Autorica u radu kratko analizira kontekst nastanka navedenog eseja polazeći od osnovnih spoznaja o (ino)jezičnom razvoju što ih je Chomsky rano zagovarao i tako snažno utjecao na daljnje (ne)nativističko tumačenje tog vrlo slojevitog procesa.

KLJUČNE RIJEČI:

dijete lingvist, filozofske gramatike iz XVII stoljeća, jezična kreativnost, jezik i um, kartezijanska lingvistika, mehanizam za usvajanje jezika (MUJ), racionalizam Renée Descartes, urođena jezična sposobnost

¹ Rad predstavlja potpuno prerađenu inačicu autoričina izlaganja s Godišnjeg simpozija Hrvatskog filozofskog društva 2018. godine.

1. UVOD

Vjerojatno najcitiraniji živući lingvist Noam Chomsky (rođ. 1928.) u suvremenoj je znanosti o jeziku priznat zahvaljujući, prije svega, ulozi utemeljitelja transformacijsko-generativne (engl. *Transformational-Generative Grammar, TGG*) ili preoblikovno-proizvodne gramatike, koju će sustavno dorađivati novim teorijskim rješenjima (detaljniji pregled svih njegovih teorija u kontekstu razvoja generativne gramatike vidi u Mihaljević 1998). Riječ je o vrsti formalne gramatike u kojoj se nastoji udaljiti od strukturalističkog pristupa jezičnom opisu. Sredinom 1960-ih godina, naime, usmjerenje na donošenje općih zaključaka o promatranim rečenicama nekog jezika (korpus) zamjenjuje njihovo pretvaranje u niz pravila koja se mogu koristiti za generiranje cjelovitih gramatičkih rečenica. Taj američki generativist smatra gramatiku odgovarajućom ako proizvodi beskonačni niz gramatičkih, to jest izvornom govorniku prihvatljivih rečenica (*ovjerene* rečenice), a ne prosuđuje je po tome objašnjava li konačni niz promatranih podataka (*potvrđene* rečenice). Upravo u sposobnosti izvornog govornika nekog jezika da, polazeći od ograničenog broja pravila koje je čuo, proizvede neograničen broj rečenica koje nikad nije čuo, Chomsky prepoznaje kreativnost prirodnog jezika, zbog čega je njegova gramatika prije model jezične sposobnosti ili znanja (engl. *language competence*) nego stvarne jezične uporabe (engl. *language performance*). Svojom pretpostavkom o kreativnom procesu, koji podrazumijeva primjenu urođenih jezičnih pravila, osporava bihevioristički pogled na ljudski jezik kao proces izgradnje navika.

2. UNIVERZALNA GRAMATIKA I MENTALIZAM

Polazeći od prirode jezične sposobnosti, Chomsky je tvrdio da su pripadnici ljudske vrste genetski programirani za usvajanje prvog/nekog jezika, jer se određena temeljna načela tvorbe rečenica nalaze u svim jezicima. Drugim riječima, u našem je mozgu od rođenja ugrađen dio strukture ljudskih jezika, a upravo ta gramatička svojstva zajednička svim jezicima nazvao je univerzalnom gramatikom (engl. *Universal Grammar, UG*), koja se ujedno može smatrati općom teorijom jezične strukture.

Univerzalna gramatika, kao što je istaknuto, omogućuje pristup znanju koje je svakom govorniku potrebno prvo da usvoji bilo koji jezik, a zatim da proizvodi i razumije beskonačan niz rečenica koje proizlaze iz ograničenih zakonitosti (pravila) i leksičkih jedinica koje čine taj jezik. Ballard (2016: 21) podsjeća na poznatu usporedbu Ferdinanda de Saussurea (1857. – 1913.) u vezi s partijom šaha; naime, unatoč do-

bro definiranim pravilima i određenom broju figura, igračima preostaju beskonačne mogućnosti igre, baš kao što govornicima gramatička načela određuju generiranje ili tvorbu rečenica, ali im ne ograničavaju broj koji je zapravo beskonačan.

Primjenjujući tako specifičan konceptijski okvir kao što je univerzalna gramatika na teoriju usvajanja materinskog jezika, Chomsky je dodatno potvrdio jedan od ključnih postulata o jeziku kao složenom i apstraktnom sustavu koji se razvija u ljudskom mozgu. No njegovo je zanimanje za jezično usvajanje prvi put najočitiije došlo do izražaja kada je 1959. godine u utjecajnom američkom časopisu *Language* objavio kritiku (Chomsky 1959) Skinnerova djela objavljenog dvije godine ranije pod naslovom *Verbal Behavior* (Skinner 1957). Premda se navedena recenzija, još od samog objavljivanja, općenito smatrala izrazitim napadom na biheviorizam, Boeckx (2010: 19) tvrdi kako njezin autor nije sasvim odbacio taj program, nego mu je ponudio alternativu, opredijelivši se za proučavanje unutarnjih mehanizama reakcije umjesto da se zadrži na površinskoj razini. Time je ne samo rano ukazao na ključne nedostatke znanosti o ponašanju već je također otvoreno iskazao svoja stajališta o prirodi jezika i temeljnom cilju lingvistike kao znanosti o jeziku. Zalagao se, dakle, za mentalistički pristup, jer je polazio od toga da ponašanje uvelike proizlazi iz genetskog naslijeđa, iako je okruženje potrebno kako bi se ponašanje oblikovalo. Chomsky je time u lingvistici rehabilitirao mentalizam kao pristup usredotočen na osobine uma umjesto na njegove izravno zamjetljive manifestacije, i to nakon gotovo pola stoljeća prevlasti strukturalističko-biheviorističkog usmjerenja znanstvenih istraživanja.

3. NATIVIZAM

Nije teško prihvatiti tvrdnju Prebeg-Vilke (1991: 19–20) kad podsjeća kako je slika djeteta koje uči govoriti prvi jezik stalno prisutna kod Chomskog dok izgrađuje vlastitu teoriju. Štoviše, on je otvoreno ukazivao na sličnost između djeteta i lingvista (dijete lingvist), jer su i jedan i drugi suočeni s istim problemom. Raspoložujući osnovnim podacima o jeziku koji čuju oko sebe (engl. *input*), moraju izgraditi gramatiku tog jezika (na osnovi konačnog broja izričaja), to jest vlastiti jezični sustav (takozvani međujezik, engl. *interlanguage*), što konačno rezultira ostvarajem (engl. *output*). Za to im je potreban odgovarajući generator, odnosno mehanizam za usvajanje jezika (krat. MUJ), pa Chomsky uvodi jedan takav konstrukt pod nazivom *language acquisition device* (engl. *LAD*). Pretpostavljao je kako spomenuti “uređaj” sadrži znanje koje je dostupno svakom izvornom govorniku od rođenja, pa je problem usvajanja jezika rješiv kad su poznate sve njegove značajke. Dakako, riječ je o urođenoj jezičnoj

sposobnosti ili intuitivnom jezičnom znanju tako da dijete prvo stvara pretpostavke o jezičnim strukturama, onda ih provjerava na jeziku koji čuje, pa ih zatim samostalno proizvede. Autor je pritom tvrdio da sva djeca do pete godine života usvoje osnovne jezične strukture, bez obzira na okruženje u kojem se nalaze ili inteligenciju po kojoj se međusobno razlikuju, te da je urođena sposobnost jedinstvena u smislu da nije povezana s ostalim oblicima učenja.

Drugim riječima, u ljudski je mozak ugrađena nevidljiva gramatika, stoga su urođene strukture skrivene ishodišne točke za proizvodnju prirodnog jezika, a njihova apstraktna pravila upravljaju svim što ljudi govore. Doista, Chomsky smatra da se jezik razvija kao bilo koja biološka funkcija, primjerice trčanje, pa će djeca naučiti trčati otprilike u istoj dobi, a njihovo se trčanje neće značajnije razlikovati od trčanja bilo koje normalne osobe, i to će postići – što je bitno istaknuti – bez ikakve izravne poduke. U tom smislu neposredno okruženje samo daje temeljnu potporu (osobe koje s djetetom razgovaraju), dok je sve ostalo zasluga biološkog nasljeđa. Djeca, znači, ne usvajaju jezik tako da isključivo oponašaju druge i samo ponavljaju što čuju (njihov mozak nije *tabula rasa*), već samostalno otkrivaju skrivena pravila prirodnog jezika kojem su izložena. U kontekstu univerzalne gramatike navedeno podrazumijeva da djeca moraju naučiti kako se jezik koristi oslanjajući se na urođena načela. U biti imaju zadatak usvojiti unutarnji I-jezik (engl. *internalised language, I-language*) i vanjski E-jezik (engl. *externalised language, E-language*), kako je Chomsky naknadno nazvao urođeno jezično znanje i stvarnu jezičnu uporabu, pripisujući potonjem ipak sekundarnu teorijsku važnost.

Međutim, unatoč tako složenom zahtjevu, djeca svojim ostvarajem nadmašuju unos kojem su izložena, pa se nužno postavlja pitanje kako je takva jezična proizvodnja uopće moguća. Navedena je dvojba u relevantnoj literaturi (Saville-Troike i Barto 2017: 22) poznata kao logički problem jezičnog usvajanja ili pretpostavka o siromaštvu jezičnih poticaja (engl. *poverty-of-the-stimulus argument*). Drugim riječima, prvi jezik koji čuju oko sebe djeci ne bi bio dovoljan za usvajanje bez urođenog znanja. To pak znači da jezični unos u neposrednom okruženju ima ulogu pokretača, jer da bi izgradili kompetenciju izvornog govornika mogu se osloniti na intuitivno znanje, a ono ne podrazumijeva samo zajednička obilježja već i moguće kombinacije elemenata prirodnih jezika (Medved Krajnović 2010: 18). Preneseno na usvajanje ljudskog jezika, poznata bi dvojba engleskog filozofa Bertranda Russela (1872. – 1970.) stoga mogla glasiti *kako je moguće na temelju ograničenog iskustva ovladati tako složenim spoznajnim sustavom* (Mihaljević u Kostanjevac 2010: 138). Osim minimalnog unosa, djetetu nije potrebna motivacija, društveni kontekst, stav o jeziku ili nešto drugo, a pitanje (ne)uspjeha nije bitno s obzirom na to da svi izvorni govornici uspješno

progovore u ranom djetinjstvu iako se njihov mentalni leksik nastavlja razvijati do kraja života.

Prethodno opisano tumačenje jezičnog usvajanja izazivalo je nesuglasice od samog početka, jer su brojni kritičari osporavali postojanje bilo kakvog dokaza o urođenosti jezičnog znanja. Tvrdili su da se dijete, usvajajući prvi jezik, koristi istim spoznajnim mehanizmima kao kad stječe druge vrste znanja o svijetu. Ti su prijepori dosegнули vrhunac kad je Chomsky branio svoje stajalište pred znamenitim švicarskim psihologom Jeanom Piagetom (1896. – 1980.), koji je vjerojatno najvatrenije osporavao pretpostavku o urođenosti Chomskog (v. Stojanović 1990). Naime, dva su se znanstvenika, u nazočnosti dvadesetak uglednih predstavnika srodnih područja (filozofije, biologije, matematike, psihologije), sastala od 10. do 13. listopada 1975. godine u opatiji Royaumont blizu Pariza. Iz njihova je susreta proizašla snažna rasprava o prirodi jezika i učenja, koja se uglavnom analizira dvojako – kao sukobljavanje bioloških (urođeno) i spoznajnih (stečeno) struktura ili nastojanje da se pronađe određeni kompromis između konstruktivizma i nativizma. Potrebno je možda istaknuti da su se u to doba relativno često uspoređivale teorija kognitivnog razvoja i teorija generativne gramatike premda su se sami njihovi tvorci rijetko pozivali jedan na drugog. Dva su ključna pitanja izazvala veliku napetost tijekom rasprave; prvo se odnosilo na prirodu razvoja (što je razvoj), a drugo na dvojbu o specifičnom jezičnom razvoju (koliko je nužno različite kognitivne sposobnosti promatrati međusobno neovisnima). Objavljivanje prvog francuskog, a uskoro američkog izdanja knjige (1979), na temelju transkripta rasprave, izazvalo je nemalo zanimanje stručnog čitateljstva, dok je šira javnost uglavnom začuđeno preispitivala smisao jednog takvog sučeljavanja.

4. CHOMSKY I KARTEZIJANIZAM

Udaljujući se od dotadašnje tradicije opisivanja isključivo površinskih pojavnosti u jeziku, Chomsky je svoju teoriju obogatio filozofskim promišljanjima, što je posebice zamjetno u djelu *Language and Mind* (1968; 1972 (drugo prošireno izdanje)), iako je prije njegova objavljivanja nagoviješteno u jednom drugom izvoru (vidi dolje).

Budući da polazi od jezika kao unaprijed dane univerzalne ljudske sposobnosti, Chomsky se, prije svega, nadovezuje na tvrdnje Renéa Descartesa (1596. – 1650.) o urođenim idejama u razumu kao ključnom preduvjetu za tumačenje nastanka znanja (Descartes 2014). Znameniti je francuski racionalist, kao i njegovi sljedbenici, pretpostavljao da određeni pojmovi postoje u ljudskom umu još prije čovjekova rođenja. U tom su smislu filozofi iz razdoblja romantizma naknadno tvrdili kako je unutarne

mehanizme potrebno izvana potaknuti na aktivnost, pa je Wilhelm von Humboldt (1767. – 1833.) slikovito pretpostavljao da se jezik ne može sasvim naučiti, već samo probuditi u umu (Chomsky 2009: 101). No zamisao o urođenim idejama ima svoje ishodište još u Platonovoj doktrini o spoznajnom procesu kao sjećanju duše na njezino predtjelesno iskustvo ideja (Kutleša 2012: 1201).

Dodatno ključno polazište za svoje postavke Chomsky nalazi u filozofskim gramatikama iz XVII. stoljeća, a među njima je nesumnjivo najpoznatija ona kojom su 1660. godine započela slična jezična istraživanja. Razvila se upravo pod Descartesovim utjecajem zahvaljujući skupini blisko povezanoj s intelektualnim djelovanjem unutar samostana Port Royal u blizini Versaillesa. Spomenuta je gramatičarska tradicija zastupala logičku koncepciju jezika, pa su njezini zagovornici tvrdili da gramatika treba maksimalno udovoljiti zahtjevima logike (Lancelot i Arnauld 2000). S obzirom na to da je logika jedna, to jest općeljudska, moguće je izgraditi univerzalnu gramatiku koja bi odgovarala svim jezicima (Ivić 1983: 24).

Upravo je navedenu filozofsku dimenziju svoje jezične teorije Chomsky razumljivo nazvao kartezijanskom lingvistikom (engl. *Cartesian Linguistics*, *CL*), a ukratko ju je objasnio u istoimenom djelu 1966. godine. O njegovoj sažetosti možda najbolje svjedoči podnaslov kojim se čitatelj obavještava da je pred njim poglavlje o povijesti racionalističke misli (engl. *A Chapter in the History of Rationalist Thought*), dok pridjev kartezijanski upućuje na izravnu vezu s Descarteovim učenjem (znanje nije rezultat iskustva nego racionaliziranja urođenih ideja).

5. *CARTESIAN LINGUISTICS* (1966)

Prema Matthews (1993), djelo pripada klasičnom razdoblju autorovih aktivnosti, koje je trajalo do sredine 1960-ih godina, a bilo je obilježeno velikom produktivnošću s obzirom na broj napisanih djela, održanih predavanja i konferencijskih sudjelovanja. Objavljeno je u sklopu serije jezičnih istraživanja (engl. *Studies in Language Series*), koju su Chomsky i Morris Halle uređivali za jednog uglednog izdavača (Harper and Row), kako bi javnosti omogućili širi uvid u prirodu jezika, odnosno mentalne procese i strukture u pozadini jezične uporabe i jezičnog usvajanja.

Temelji se na predavanjima što ih je Chomsky održao pod naslovom *Concepts of language: the evolution of general linguistics from the seventeenth century*, na poziv američkog književnog kritičara i pjesnika Richarda Palmera Blackmura (1904. – 1965.), između 25. veljače i 8. travnja 1965. godine na Princetonu kao dio redovitih seminara iz područja humanističkih znanosti (engl. *The Christian Gauss Seminars in*

Criticism)². Zamoljen da poveže svoje istraživačko zanimanje za formalnu lingvistiku, posebice sintaktičku analizu (za njega ipak središnju točku gramatičkog opisa), s književnošću, a ne smatrajući se pritom upućenim izreći bilo što relevantno o književnosti, predavač je odlučio govoriti o jezičnoj strukturi i filozofiji uma. Planirao je razmotriti pitanja o kojima se puno raspravljalo u XVII., XVIII. i početkom XIX. stoljeća, ali nakon toga vrlo rijetko. Slušali su ga priznati znanstvenici, prijatelji i kolege, kao što su Roman Jakobson, Jerrold Katz, Louis Kampf i drugi. Predavanja su bila dobro primljena, a nisu bile rijetke ni reakcije u vidu korisnih komentara. Edward Cone, profesor na Odsjeku za glazbu, inače jedan od onih koji su ga predložili za predavača (drugi je bio profesor filozofije Richard Rorty), nekoliko tjedana nakon posljednjeg predavanja u jednom je pismu Chomskom potvrdio oduševljenje slušateljstva sljedećim riječima: “Gotovo da nitko do sada nije zadržao potpuno zanimanje publike tijekom svih šest sati predavanja. Vaše ideje još uvijek odzvanjaju hodnicima ovdašnjeg Odsjeka za filozofiju. Molim Vas, dođite ponovno!”³ (Barsky 1997: 104). Autoru je trebalo još nekoliko tjedana da predavanja pretoči u originalno djelo, koje prelazi granice lingvistike kao znanosti o jeziku, jer također pridonosi razumijevanju i tumačenju povijesti ideja.

U ovom je kratkom osvrtu korišteno treće, britansko izdanje iz 2009. godine. Na početku je duži uvod, što ga je James McGilvray napisao upravo za potrebe njegova objavljivanja, a u kojem misao tog danas počasnog profesora na Odsjeku za lingvistiku i filozofiju pri Institutu za tehnologiju u Cambridgeu, Massachusetts (engl. *Massachusetts Institute of Technology, MIT*) promatra u kontekstu XXI. stoljeća. Organizirao ga je tako da u pregledu prvo pojašnjava razloge i okolnosti nastanka djela, potom znanstvene ideje o ljudskom umu povezuje s lingvistikom i analizira Descartesov doprinos učenju Chomskog, da bi ga završno povezao s obrazovanjem i politikom, posebice iz perspektive autorove beskompromisne, katkad kontroverzne, kritike suvremenog društva. McGilvray, prije svega, spominje najmanje tri glavne prednosti što ih prepoznaje u djelu. Prvo, smatra kako zrcali autorovu težnju da lingvistiku sagleda u širem povijesnom kontekstu kroz rasprave o uglavnom zanemarenim, ali povijesno značajnim tekstovima. Drugo, rasvjetljava metodološku podlogu na kojoj Chomsky nastoji izgraditi sveobuhvatnu teoriju jezika i uma, polazeći od siromaštva jezičnog unosa kao podražaja i kreativnog vida jezične uporabe. Treće, usmjerava pozornost na središnju ulogu jezične kreativnosti u gotovo cjelokupnom ljudskom djelovanju. Uvod je nedvojbeno koristan za bolje razumijevanje samog djela koje pak sadrži nekoliko dijelova.

² V. GSC. [s.a.].

³ U autoričinu prijevodu.

Poslije kraće zahvale tijelima koja su stipendirala njegov boravak na Harvardu, što mu je omogućilo prikupljanje potrebnog materijala, te najbližim sudionicima predavanja, Chomsky uvodno objašnjava zašto je napisao to djelo, nakon što citira britanskog matematičara i filozofa Alfreda Northa Whiteheada (1861. – 1947.) koji se osvrnuo na intelektualni dug Europljana prema “geniju sedamnaestog stoljeća” (Chomsky 2009: 56). U prvom poglavlju potom problematizira kreativnost kao značajku jezične uporabe, u drugom uspoređuje dubinsku i površinsku strukturu jezika, dok se u trećem bavi opisom i tumačenjem u znanosti o jeziku. U četvrtom poglavlju predstavlja svoje gledište o usvajanju i uporabi jezika. Djelo završava kraćim sažetkom (otprilike iste dužine kao uvodni dio), nakon čega slijedi popis bilješki (ukupno 124). Ništa manje opsežan nije ni popis bibliografskih jedinica, koje dodatno potvrđuju ne samo zanimljivu teorijsku podlogu djela nego i ukazuju na kriterije po kojima je urednik (također McGilvray) birao referentne izvore za navedeno izdanje. Čitatelju očekivano pomaže kazalo pojmova i autora kako bi u tekstu lakše pronašao određene koncepte. Premda neveliko, djelo je vrijedno, jer Chomsky u njemu eksplicitno tumači osnovne motive nastanka kartezijanske lingvistike. Zanimljivo je još spomenuti da su već u drugom izdanju svi citati prevedeni s francuskog i njemačkog jezika kako bi tekst postao dostupan širem čitateljstvu, za razliku od onog prvog u kojem ih je veći broj izvorno naveden. Polazeći od kreativnosti kao jedne od doista ključnih odrednica prirodnog jezika u tumačenju Chomskog, autorica ovih redaka iznosi detaljniji osvrt samo na poglavlje u kojem američki lingvist pojašnjava stajališta o kreativnoj jezičnoj proizvodnji.

6. KREATIVNOST JEZIČNE UPORABE

Već na uvodnim stranicama *Cartesian Linguistics* autor spočitava suvremenoj lingvistici da je izgubila svaki doticaj s ranijom europskom tradicijom jezičnih istraživanja, stoga se vraća izvorima koji datiraju još iz renesansnog doba. Navodi doista brojne, suvremenom čitatelju manje ili više poznate autore, ali posebnu pozornost posvećuje dvojici velikih umova – Descartesu i Humboldt.

Premda prvi dio poglavlja započinje opaskom kako je Descartes zanemarivo spominjao jezik u svojim djelima, Chomsky ukazuje na njegovu ideju jezične kreativnosti (vidi peti dio *Rasprave o metodi* (2014)). Naime, slavni je racionalist, između ostalog, tvrdio da se mehanikom kontakta može opisati i tumačiti sve što je povezano s tijelom, ali ona ipak nije dostatna kad je riječ o nečem netjelesnom, na što zapravo ukazuje kreativnost. Ono što ne pripada tijelu nazvao je umom, a njegov je sadržaj misao, stoga je riječ o poznatom kartezijanskom dualizmu kao jasnoj podjeli na materijalno

(lat. *res extensa*) i duhovno (lat. *res cogitans*). Na istom tragu Descartes zaključuje kako jedino čovjek koristi jezik kreativno, za razliku od životinje koju je moguće dresirati da proizvodi zvukove i signale ili stroja koji se može podesiti za tu svrhu. Upravo u jeziku leži temeljno razlikovno obilježje ljudske vrste, pa Descartes tvrdi da “(...) jezik omogućuje slobodno izražavanje misli ili pravi odgovor u novom kontekstu i nije određen čvrstim povezivanjem izričaja s vanjskim podražajima ili fiziološkim stanjima (...)”⁴ (Chomsky 2009: 60). Svoje stajalište o ključnoj ulozi jezika, prema Chomskom, znameniti filozof još jasnije potvrđuje u jednom pismu upućenom Markizu od Newcastlea (1646.) u kojem navodi kako se jedino izgovorenim riječima ili nekim drugim znakovima kojima se referira na određene teme izvana pokazuje da tijelo nije stroj koji se samostalno kreće, nego ima dušu ispunjenu mislima. Drugim riječima, otvarajući pitanje njegove kreativnosti, Descartes smatra da ljudski jezik u normalnoj uporabi nije pod nadzorom vanjskih podražaja koji se mogu odrediti ili unutarnjih fizioloških stanja, pa nema samo komunikacijsku funkciju priopćavanja, naređivanja ili izricanja zamolbi, već predstavlja misaoni instrument koji nam također služi za vlastito slobodno izražavanje. Chomsky potom ukratko povezuje kartezijanska jezična razmatranja najprije sa stajalištima francuskog filozofa, povjesničara i pravnika Gérauda de Cordemoya (1626. – 1684.), a potom s anti-kartezijanskim gledištima francuskog filozofa i liječnika Julienu Offroya de La Mettriea (1709. – 1751.) te francuskog povjesničara Perea Bougeanta (1690. – 1743.) s obzirom na to kako tumače razliku između kreativnosti ljudskog jezika i funkcionalnosti komunikacijskih sustava u životinjskom svijetu. U nastavku otvoreno kritizira suvremene lingviste kao što su Leonard Bloomfield, Charles Hockett, Zumthor Paul, Ferdinand de Saussure i Otto Jespersen⁵ (svi su pripadnici američkog ili europskog strukturalizma u lingvistici prve polovice XX. stoljeća), zbog izostanka većeg zanimanja za kartezijansko viđenje, jer inovativnost ljudskog jezika pripisuju analogiji ili gramatičkim obrascima dok se pozivaju na sličnost poznatih oblika (govornici su ih čuli prije). Povezujući Descartesovo učenje, primjerice, s *Esejom o podrijetlu jezika* iz pera njemačkog filozofa, teologa i književnika Johanna Gottfrieda Herdera (1744. – 1803.), Chomsky navodi kako su obojica prepoznavala jezik kao prirodno obilježje uma, što ujedno ne znači da je priroda čovjeka obdaru instinktivnim jezikom. U tom je smislu Herder isticao kako životinja ima znatno jači i pouzdaniji instinkt od čovjeka, ali je također ukazivao na veliku nadmoć čovjeka nad životinjom zahvaljujući racionalnosti, za koju je smatrao da se temelji na neovisnosti o instinktu i kontroli podražaja, stoga je u

⁴ U autoričinu prijevodu.

⁵ Upravo tim redosljedom.

čovjeku vidio misleće stvorenje koje se razlikuje od instinktivne životinje. Ta čovjekova sloboda, shvaćena kao nadomjestak za slabiji instinkt, postaje njegova glavna prednost. Budući da je slobodan promatrati i promišljati svijet oko sebe, potreban mu je jezik da bi se mogao izraziti, pa je jezik samim tim prirodan za čovjeka. Njemački je autor, dakle, nastojao objasniti kako je čovjekov slabiji instinkt doveo do nastanka prirodnog jezika. Za njega razum nije sposobnost uma kao za Descartesa, kao što je slično tvrdio engleski gramatičar James Harris (1709. – 1780.), uvodeći dva načela (razum za ljude i instinkt za životinje). Stoga je Chomsky zaključio kako zamisao o čovjeku koji je po prirodi racionalna životinja podrazumijeva jedino to da je čovjek oslobođen prevlasti instinkta nad samim sobom. Nakon toga, autor ukratko razmatra stajališta njemačkog književnog kritičara i lingvиста Augusta Wilhelma Schlegela (1767. – 1845.), dovodeći u vezu kreativnost svakodnevnog jezika s takozvanom pravom kreativnošću, imajući pritom u vidu beskonačne izražajne mogućnosti koje se nude u poeziji i umjetnosti općenito.

Ipak, ostatak tog prvog, ujedno najdužeg poglavlja autor uglavnom posvećuje Humboldt (općenito smatran utemeljiteljem filozofije jezika). Među lingvistima itekako je poznato njegovo promatranje jezika kao djelovanja ili događanja (grč. *enérgeia*), a ne djela (grč. *érgon*). Chomsky ističe da je Humboldtovu teoriju moguće tumačiti unutar kartezijanskog sklopa ideja nadasve po tom što jezik prepoznaje kao sredstvo za (samo)izražavanje, drugačije od sustava kojim se koriste životinje u svojoj podražajima potaknutoj komunikaciji. No pripisujući jezicima ulogu u određivanju mentalnih procesa s obzirom na uvjerenje da, unatoč univerzalijama, svaki pojedini jezik omogućuje jedinstven pogled na svijet, Humboldt se udaljava od kartezijanske lingvistike i približava romantičarskom stajalištu (jezik je za njega različitost pogleda na svijet, a ne tek različitost zvukova i znakova).

Chomsky se jezičnoj kreativnosti povremeno vraća u preostalim poglavljima, ali činjenica da upravo tim problemom započinje svoje djelo potvrđuje kreativnost kao jedno od pitanja bitnih za tumačenje njegova pristupa jeziku.

7. KRITIČKE REAKCIJE NA KARTEZIJSKU LINGVISTIKU

Gotovo odmah nakon objavljivanja pojavile su se prve reakcije na *Cartesian Linguistics* u lingvističkoj (Zimmer 1968) i široj javnosti, uglavnom zbog važnosti jezika u XX. stoljeću (koji je bio predmetom istraživanja raznih znanosti, npr. antropologije, filozofije itd.) te zbog činjenice da je Chomsky postao vodećim intelektualcem, nadasve zahvaljujući djelu *Syntactic Structures* i recenziji Skinne-

rova djela. No reakcije znanstvenika bile su jednim dijelom negativne, a općenito su se odnosile na autorovo nastojanje da, prikazujući intelektualnu prošlost, još više učvrsti svoj utjecaj u znanstvenom okruženju. Među tim negativnim osvrtima najčešće se ističu dva problema, od kojih je prvi opravdano usmjeren na stvarnu Descartesovu ulogu u uspostavi lingvističke tradicije. Pojedini kritičari, od Salmon (1969) do Hamansa i Seurena (2010), primjerice, oštro su tvrdili da je Chomsky amaterski pristupio tumačenju povijesnog konteksta, zamagljujući važnost nekih tekstova i/ili autora, kao i povijest lingvističkih istraživanja, stoga su njegovo čitanje povijesti ozbiljno doveli u pitanje. Doduše, tijekom čuvene debate s francuskim filozofom Michelom Foucaultom 1971. godine (Chomsky i Foucault 2006: 135–136), Chomsky je otvoreno priznao da nije povjesničar ni znanosti ni filozofije ni umjetnosti, a usporedio se s ljubiteljem umjetnosti kojeg jednostavno zanima XVII. stoljeće s njegovim intelektualnim vrijednostima te načinima na koje su one uspijevale privlačiti i okupljati pojedince, ističući pritom da mu je jedna od glavnih namjera bila što izravnije povezati prošlost i sadašnjost. Jasno je kako u potonjem nije sasvim uspio.

Drugi krug kritičara kartezijskog pristupa jeziku propitivao je postojanje neke ozbiljnije poveznice između Descartesa i Chomskog (ima li kontinuiteta između njihovih djela), smatrajući da jezik ne poimaju identično, jer su pretpostavljali kako Descartes ne bi nastojao algoritamski objasniti strukturu jezika (Percival 1972). U najnovije doba Stafford (2020) nudi novo čitanje djela *Cartesian Linguistics* dok istražuje retoriku u njemu, otvarajući kao ključno pitanje kartezijskog autoriteta, drugim riječima zanima ga kako američki lingvist prihvaća autoritet francuskog filozofa, čak u nekim svojim drugim djelima, što se moglo saznati posebice iz njegova govora *Science, Mind, and Limits of Understanding* održanog u Vatikanu 2014. godine. U tom je smislu vidljivo da kartezijska perspektiva potiče nova tumačenja u odnosu na današnje spoznaje ili širi povijesni kontekst.

No u ovom radu važno je također osvrnuti se na poznati antinativizam dvojice američkih filozofa – Hilaryja Putnama (1967) i Nelsona Goodmana (1984). Obojica veću važnost pripisuju iskustvu na koje djeluju opća načela usvajanja i učenja, a ona su urođena, što je primjenjivo na jezik, kao i na svaku drugu vještinu i ponašanje. Putnam pritom tvrdi da glavni razlog zbog kojeg djeca brzo i lako usvajaju prvi jezik proizlazi iz količine vremena kojim raspolažu da bi zapažali i istraživali okruženje, dok Chomsky u osnovi zanemaruje glavno pitanje, a to je kako ljudi uopće uče. Dakle, Putnama je itekako zanimalo učenje kao opća kognitivna sposobnost i mehanizmi koji njime upravljaju, što će sve do danas činiti jednu od okosnica istraživanja u kognitivnoj psihologiji, eksperimentalnoj psiholingvistici

i kognitivnoj lingvistici. Ni Goodman nije uvjeren u univerzalnost ljudskog jezika, to jest smatra neodrživim stajalište prema kojem obilježja zajednička svim jezicima predstavljaju prirodne jezične univerzalije (uostalom, među elementima svakog sustava nalazi se nešto zajedničko), nego tvrdi da lingvisti jednostavno pripisuju određena obilježja (pravila) jezicima koji se mogu znatnije razlikovati od njihova materinskog, te zaključuje da jezične univerzalije nisu toliko raširene kao što to tvrdi Chomsky, čime se nužno buduća istraživanja više usmjeravaju prema (među)jezičnim promjenama.

Na ograničenja kartezijanskog tumačenja jezika u novije doba ukazuje *The Philosophy of Universal Grammar* (krat. PUG) Wolframa Hinzena i Michellea Sheehana (2013), i to već u prvom od ukupno tri svoja dijela kojima se nastoji ponovno tumačiti gramatika u odnosu na ljudsku prirodu, a samim tim i njezina uloga u filozofiji. Autori podsjećaju na to kako je, prema kartezijanskoj tradiciji, gramatika konvencionalan i sustavan način izražavanja univerzalne, logikom strukturirane misli, odnosno gramatika omogućuje materijalizaciju misli, te kako je njezina jedina zadaća upravo jezično oblikovati misli (misao se njome artikulira), pa za Chomskog jezik doista ne može ni biti isključivo komunikacijsko sredstvo. S druge strane, PUG prepoznaje temeljnu ulogu gramatike uglavnom u mijenjanju i reorganizaciji spoznajnih sustava, izražavajući pritom sumnju u univerzalnost i biološku uvjetovanost gramatike, a priklanjajući se zamisli o njezinoj konvencionalnosti. Dok Chomsky još od objavljivanja *Cartesian Linguistics* ustrajava na razdvajanju misli od jezika (ne izjednačava ih ni u kojem smislu), u osnovi filozofskog prijedloga Hinzena i Sheehana nalazi se cjelovito poimanje jezika i misli; štoviše, dvojica autora ističu jedinstvenu prirodu ljudske misli (iako su pojedine životinjske vrste pametne, kod njih ipak nije riječ o pravom mišljenju, one nisu svjesne svojih “misli”). U drugom dijelu problematiziraju konkretna lingvistička pitanja, a jedno od njih je jezična varijabilnost, što je zapravo najčešći argument kojim se kritičari suprotstavljaju univerzalnoj gramatici i uglavnom je danas odbacuju. Varijaciju, međutim, prvo tumače kao organizaciju jezika na leksičkoj i morfološkoj razini, da bi potom tvrdili kako sintaktički parametri (određene semantičke važnosti) također postoje, stoga gramatička promjena ujedno podrazumijeva semantičku promjenu. Nadalje, stajalištem o specifičnosti ljudske misli (jedino je čovjek sposoban misliti u pravom smislu te riječi) otvaraju takozvani Darwinov problem zbog isključivanja evolucijskog aspekta iz PUG-a iako treći dio PUG-a, namijenjen učvršćivanju odnosa između gramatike i misli, uglavnom obuhvaća u osnovi biološki određena pitanja, kao što su ona iz domene kliničke lingvistike, a tiču se pacijenata sa specijalnim jezičnim i kognitivnim poremećajima. Tvrdi pritom kako pacijenti s afazijom normalno raz-

mišljaju (njihov je jezični genotip normalan, pretpostavljaju), ali im je teško izraziti se, to jest imaju problem eksternalizacije misli (njihova verbaliziranja), dok su kod shizofrenih pacijenata misli neobične ili neorganizirane (gramatički problem), no relativno ih lako jezično oblikuju. No ostaje pitanje što je (normalni) jezični genotip na koje autori ne daju jasne odgovore, kao što uostalom sasvim ne preciziraju što je gramatika te ima li eksternalizacija primarnu ulogu ili je sastavni dio gramatike. No na jednom mjestu u tekstu, imajući u vidu arheološke nalaze do kojih se došlo u posljednja tri desetljeća, Hinzen i Sheehan evoluciju jezika izjednačavaju s evolucijom ljudske vrste, dok njezin genotip eksplicitno smatraju jezičnim. Uočavajući nekoliko takvih i drugih sličnih nedosljednosti u svojem kritičkom prikazu, kako je naziva, nekartezijanske (bio-)lingvistike, Boecks (2015) s pravom dovodi u pitanje PUG kao potpuniju alternativu univerzalnoj gramatici i zaključno joj spočitava određenu biološku neutemeljenost, jer se upravo to očekuje od filozofskih razmatranja prirode UG-a i naše vrste.

8. ZAKLJUČAK

Zastupajući ideju o kreativnosti, koja bi trebala biti ugrađena u gramatiku prirodnog jezika zamišljenu kao automat, Chomsky jasno povlači paralelu između čovjekove kreativnosti i automata, u čemu Škiljan (1985: 81) prepoznaje najslabiju točku takvog pristupa. Naime, točno smatra da, unatoč njegovoj težnji za otklonom od strukturalizma, generativna teorija također pokazuje statičnost zato što podrazumijeva promjene jezičnih struktura samo na površinskoj razini, dok su one u svojoj dubini nepromjenjive i potpuno izvan čovjekova utjecaja, jer su unaprijed upisane u genetski kod. Ujedno dodaje da je Chomsky učinio još jednu veliku pogrešku, poistovjećujući svoj model sa stvarnošću koja je gotovo uvijek složena i dinamična. Unatoč kritikama, pretpostavka o urođenosti (engl. *innateness hypothesis*) značajno je obilježila teoriju usvajanja prvog, a donekle i ciljnog jezika (Savile-Troike i Barto 2017: 52–56).

Iako ideje slavnog američkog lingvистa u cjelini čine teoriju jezika, osobito kad se odnose na gramatički aspekt jezika, one također predstavljaju teoriju o jeziku, a da bi takva teorija izbjegla svoju marginalnost, što je Chomsky odavno tvrdio (1964: 7–8)⁶, ona ne bi smjela zanemarivati kreativnost jezika.

S obzirom na problematiziranje jezika u širem intelektualno-povijesnom kontekstu, uvelike proizašlo iz tradicije francuskog racionalizma, u ovom kartezijanskom slučaja-

⁶ Više u: Asoulin 2013.

ju može se dodatno govoriti o stanovitoj filozofsko-jezičnoj teoriji (Formigari 2004: 103), na što autorica nastoji ovdje ukazati. Chomsky je, štoviše, u djelu *Reflections on Language* (1975) svojim promišljanjima o jeziku nastojao pridonijeti razvoju filozofije znanosti općenito, odnosno napretku takozvane filozofije znanja, stoga ne iznenađuje da njegova glavna stajališta ni danas ne prestaju intrigirati stručnu i širu javnost.

LITERATURA

- ASOULIN, Eran. 2013. "The Creative Aspect of Language Use and the Implications for Linguistic Science". *Biolinguistics* 7: 228–248.
- BALLARD, Kim. 2016. *The Stories of Linguistics. An Introduction to Language Study. Past and Present*. London: Palgrave.
- BARSKY FRANKLIN, Robert. 1997. *Noam Chomsky. A Life of Dissent*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- BOECKX, Cedric. 2010. *Language in Cognition. Uncovering Mental Structures and the Rules Behind Them*. London: Wiley-Blackwell.
- BOECKX, Cedric. 2015. "Un-Cartesian (bio-)linguistics?". *Teorema* XXXIV, 1: 161–186.
- CHOMSKY, Noam. 1959. "Review of Skinner, Verbal Behavior". *Language* 35: 26–58.
- CHOMSKY, Noam. 1964. *Current Issues on Linguistic Theory*. The Hague: Mouton.
- CHOMSKY, Noam. 1968. *Language and Mind*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- CHOMSKY, Noam. 1975. *Reflections on Language*. New York: Pantheon.
- CHOMSKY, Noam. 2009. *Cartesian Linguistics. A Chapter in the History of Rationalist Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CHOMSKY, Noam. 2014. *Science, Mind, and Limits of Understanding*. URL: chomsky.info/201401 (21. rujna 2022.)
- DESCARTES, René. 2014. *Rasprava o metodi*. Prev. Nikola Berus. Zagreb: KruZak.
- FORMIGARI, Lia. 2004. *A History of Language Philosophies*. Amsterdam i Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- GSC. [s.a.]. *Gauss Seminars in Criticism*. URL: <https://humanities.princeton.edu/humanities-council-programs/gauss-seminars-in-criticism/> (22. travnja 2021.)
- GOODMAN, Nelson. 1984. *Of Mind and Other Matters*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- HAMANS, Camiel i Pieter SEUREN. 2010. "Chomsky in Search of a Pedigree". *Chomskyan (R)evolutions*. Ur. Douglas Kibbee. Philadelphia: John Benjamins Publishing: 377–394.
- HINZEN, Wolfram i Michelle SHEEHAN. 2013. *The Philosophy of Universal Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Ivić, Milka. 1983. *Pravci u lingvisti*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- KOSTANJEVAC, Domagoj. 2010. "O generativnoj gramatici i poredbenom jezikoslovlju s Milanom Mihaljevićem". *Hrvatistika* 4: 135–142.
- KUTLEŠA, Stipe (ur.). 2012. *Filozofski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav: 1200–1202.

- LANCELOT, Claude i Antoine ARNAULD. 2000. *Port Royal. Opća i obrazložena gramatika*. Prev. Vojmir Vinja. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- MATTHEWS HUGOE, Peter. 1993. *Grammatical Theory in the United States from Bloomfield to Chomsky*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MCGILVRAY, James. 2009. "Introduction to the third edition". *Cartesian Linguistics. A Chapter in the History of Rationalist Thought*. Cambridge: Cambridge University Press: 1–52.
- MEDVED KRAJNOVIĆ, Marta. 2010. *Od jednojezičnosti do višejezičnosti. Uvod u istraživanje procesa ovladavanja inim jezikom*. Zagreb: Leykam international.
- MIHALJEVIĆ, Milan. 1998. *Generativna sintaksa i semantika*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- PERCIVAL, Keith. 1972. "On the non-existence of Cartesian linguistics". *Cartesian Studies*. Ur. Robert J. Butler. Oxford: Basil Blackwell: 137–145.
- PREBEG-VILKE, Mirjana. 1991. *Vaše dijete i jezik. Materinski, drugi i strani jezik*. Zagreb: Školska knjiga.
- PUTNAM, Hilary. 1967. "The 'Innateness Hypothesis' and explanatory models in linguistics". *Synthesis* 17: 12–22.
- SALMON, Vivian. 1969. "Cartesian Linguistics: A Chapter in the History of Rationalist Thought". *Journal of Linguistics* 5, 1: 165–187.
- SAVILLE-TROIKE, Muriel i Karen BARTO. 2017. *Introducing Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SKINNER, Frederik. 1957. *Verbal Behavior*. New York: Appleton-Century.
- STAFFORD, Joseph. 2020. *Cartesian Authority; An Investigation of Noam Chomsky's Rhetoric*. Doktorski rad. Washington, D.C.: Georgetown University.
- STOJANOVIĆ, Zoran (ur.). 1990. *Teorije jezika. Teorije učenja. Debata između Žana Pijažea i Noama Čomskog*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižnica Zorana Stojanovića.
- ŠKILJAN, Dubravko. 1985. *Pogled u lingvistiku*. Zagreb: Školska knjiga.
- ZIMMER, Karl. 1968. "Cartesian Linguistics: A Chapter in the History of Rationalist Thought by Noam Chomsky". *International Journal of American Linguistics* 34, 4: 290–303.

*THE INTERPRETATION OF LANGUAGE CREATIVITY
FROM THE CARTESIAN PERSPECTIVE*

RENATA ŠAMO

ABSTRACT

Emphasising creativity as the key feature of natural language, Chomsky enriched his theory with a philosophical dimension. The influence of Early Modern Rationalism, known as Cartesianism (*Cartesius*, the Latinized name of Descartes), can be found here, so that this predominantly mentalist movement was simply termed Cartesian Linguistics (CL). This is also the title of his profound essay from 1966, subtitled *A Chapter in the History of Rationalist Theory*, in which he first discusses the creative aspect of language and then compares the deep (common to all languages) and surface (language specific) structure. What follows are the issues referring to description and interpretation in linguistics, while the final section includes his Cartesian viewpoints on first language acquisition. The author of the current paper briefly analyses the context in which the essay was written, starting with the fundamental insights into (non)native language development, early advocated by Chomsky, which strongly influenced the further (non)nativist interpretation of this multi-layered process. The current contribution ends with some critical remarks on the essay and CL as a whole.

KEY WORDS:

Cartesian Linguistics, child linguist, innate language ability, language creativity, language and mind, Language Acquisition Device (LAD), 17th-century philosophical grammars, René Descartes's rationalism

RJEČNIK ŠKARIĆEVA EVANĐELJA PO MATEJU: NACRT I PRILOG ZA RJEČNIK SVETOGA PISMA NOVOGA UVITA IVANA MATIJE ŠKARIĆA

SINIŠA VUKOVIĆ

Vrboran 27, HR – 21000 Split
svukovic@net.hr

UDK: 81'255Škarić, I. M.
27-235=163.42
DOI: 10.15291/csi.4009
Stručni članak
Primljen: 14. 12. 2020.
Prihvaćen za tisak: 7. 10. 2021.

U ovome radu, na uzorku *Matejeva evanđelja*, donosi se leksička građa jezika kojim se Ivan Matija Škarić služio u prijevodu *Svetoga pisma*. Rječnik sadrži 1136 natuknica. Također, panoramski se prikazuje Škarićevo djelo u kontekstu prijevoda *Svetoga pisma* na hrvatski jezik, prije i poslije njegova prijevoda.

KLJUČNE RIJEČI:
Ivan Matija Škarić, *Sveto pismo*,
leksik, *prijevod*

Ivan Matija Škarić drugi je hrvatski prevoditelj koji je objavio cjeloviti tekst *Biblije* preveden na hrvatski jezik,¹ a ujedno je i drugi autor podrijetlom s otoka Brača koji se okušao u transponiranju svetopisamskoga teksta na hrvatskoj kulturi razumljiv jezik,² nakon čega su se još dvojica Bračana posvetila prevođenju *Biblije*.³ Upravo u vrijeme, kada pišem ovaj osvrt o djeliću leksičkoga tezaurusa svećenika i prevoditelja Škarića, navršava se 160. obljetnica njegova prvotiska u ukupno 12 ukoričenih svezaka.⁴

Za razliku od spomenute Škarićeve dvostruke “drugosti” iz prethodnoga pasusa, u nečemu bibliističkom ipak je bio prvi. Naime, Ivan Matija Škarić prvi je hrvatski prevoditelj cjelovite *Biblije* koji je doživio njezino tiskano objavljivanje. Ni Matija

¹ Prvi cjeloviti prijevod *Biblije* na hrvatski jezik priredio je Matija Petar Katančić (1750. – 1825.), slavonski franjevac. Umro je po završetku prijevoda i nije doživio njegovo tiskanje. O samome tiskanju djela skrbio je i nada njim bdio njegov subrat po franjevaštvu Grgur Čevapović, no i njega je smrt pretekla i nije doživio prvotisk toga kapitalnog djela. Ipak, Katančićev prijevod najzad je tiskan u Budimu 1831. godine, ukupno u šest svezaka: četiri s tekстом *Staroga zavjeta* i dva s napisima onoga *Novog*. To izdanje dostupno je i u pretisku: Katančić 2016.

² Prvi Bračanin koji se okušao u prijevodu teksta *Svetoga pisma* bio je fra Luka Bračanin (Fr. Luca Pallavicino dalla Brazza), tobože Polovinić. Smatra se da se rodio 1520. godine u Bolu na Braču, gdje je i umro 1601. Fra Luka Bračanin preveo je kompletan psaltir, ali je psaltir ostao *inedita* sve dok ga u arhivu Samostana sv. Mihovila kod franjevac trećoredaca glagoljaša u Zadru nije bio otkrio Petar Karličić te ga potom transkribirao i publicirao u XXVII. knjizi edicije Djela JAZU (Bračanin 1917). Poslije je tiskan i njegov korektorij, u koji će Đuro Žuljević unijeti i neke fonološke i grafološke intervencije ne bi li sam jezik prijevoda približio izvornomu bolskom čakavskom idiomu od kojega se, po njemu, bilo odstupilo vjerojatno u pripremi prvotiska (Bračanin 2008).

³ Osim fra Luke Bračanina i Ivana Matije Škarića, prevođenjem dijela *Staroga zavjeta* bavio se i franjevac Ivan Štambuk (1915. – 1988.), podrijetlom iz Selaca, ali rođen u Pučišćima. Objavio je *Psalme* (Štambuk 1975) s opširnim komentarima, baš kao i *Pjesmu nad pjesmama* (Štambuk 1983). Četvrti je brački prevoditelj *Svetoga pisma* autor ovoga rada, Siniša Vuković (1973.), koji je na selačku čakavštinu s *Nove Vulgate* preveo kompletan *Novi zavjet*, te starozavjetne knjige: *Pjesma nad pjesmama* (*Pisma nada sviman pisman*), *Tužaljke* (*Naricanja*), *Propovjednik* (*Predikadur*), *Psaltir* (*Salmi*), *Judita* te proročke knjige *Jona* (*Jona profeta*), *Habakuk* (*Habakuk profeta*) i *Obadija* (*Obadija profeta*). Evanđelja je objavio u časopisu *Zadarska smotra: Evanđeje po Mati* (Vuković 2018b), *Evanđeje po Markotu* (Vuković 2018a), *Evanđeje po Luki* (Vuković 2019b) i *Evanđeje po Ivotu* (Vuković 2019a), kao i *Djela apostolska* (*Meštrance od apoštolih*, Vuković 2021a) te *Propovjednika* (*Predikadur*, Vuković 2022c). Poslanice *Novoga zavjeta* i Ivanovo *Otkrivenje* (*Obznanjenje*) tiskao je u petoknjžju *Čakavski pištular I. – V.* (Vuković 2018–2019.). U časopisu *Čakavska rič* separatno je objavio psalme: *Sedan salam ol pokore* (Vuković 2019c) i *Dva salma, najkraći i najduži* (Vuković 2020) te cjelovitu *Pismu nada sviman pisman* (Vuković 2021b). U dnevniku *Slobodna Dalmacija* objavio je dvije starozavjetne proročke knjige: *Jona profeta* (Vuković 2022b) i *Habakuk profeta* (Vuković 2022a). U tisku su u časopisu *Čakavska rič* starozavjetne knjige *Naricanja* (Vuković 2022e) i *Tri čakavska libra Starega tastamenta: Obadija, Jona i Habakuk* (Vuković 2022f), u časopisu *Republika* knjiga *Judita* (Vuković 2022d), a u časopisu *Zadarska smotra* poglavlje “Sansun i Dalila” iz *Knjige o sucima* (Vuković 2023).

⁴ Skrupulozno djelo cjelovitoga prijevoda *Biblije* Ivana Matije Škarića realizirano je u ukupno 12 svezaka i objavljeno je u Beču (Škarić 1858–1861). Ukupno je 12 svezaka jer svaki prevedeni biblijski redak prati opširnija analiza i hermeneutičko tumačenje.

Petar Katančić ni Bartol Kašić nisu dočekali tiskanje vlastitih kapitalnih djela premda je Kašić imao svojevrsnu zadovoljštinu u činjenici što je bio objavljen njegov *Ritual Rimski* (1640.), iz kojega su se dijelovi psaltira, evanđelistara, epistolara i brevijara kasnije razlijevali i objavljivali u misalima i inim sakralnim librima za liturgijsku crkvenu uporabu.

A govorenje o činjenici da je Škarić prvi hrvatski autor koji je doživio objavljivanje cjelovitoga prijevoda *Biblije*, vuče u razmatranje i podčinjenicu u vezi sa stvarnim stanjem cjelovitih hrvatskih biblijskih prijevoda. Predaleko bi nas odvelo uzimanje u obzir svakoga pokušaja prijevoda *Biblije* u nas tijekom prošlosti, kao i svake realizacije kojega od njezinih dijelova; međutim, u ovome usputnom prikazu obveza je ukazati na dvije učestale omaške što se redovito javljaju u bibliističkoj literaturi: ni Bartol Kašić ni Antun Sović nisu autori cjelovitoga prijevoda *Biblije* jer Kašiću nedostaju sve proročke knjige *Staroga zavjeta*, a Sović nikad nije preveo *Novi zavjet*.⁵ No, previše bi nam prostora oduzelo i samo taksativno navođenje svih jedinica u kojima se spominju i donose te iskrivljene faktografije, pa je i ovaj prilog, *eo ipso*, prilog ispravku te vrste i povijesne i znanstvene nepravde.

U ovome radu želja mi je predstaviti dio leksika iz svetopisamskoga teksta Ivana Matije Škarića. Kako bih imao stanovitu cjelinu, obradio sam kompletno *Matejevo evanđelje*,⁶ izlučivši iz njega one izraze koji su mi se činili zanimljivijim. To nije, dakle, posvemašnja konkordancija leksičke građe korištene u rečenu uzorku, ali sadrži u sebi svaku iole važnu riječ. Najkraće kazujući, u ovdje doneseni rječnik nisam uvrstio samo one riječi koje su identične svojem javljanju u standardu. Naravno, to je tek uvod u skrupulozniju studiju koju u dogledno vrijeme kanim napisati: nakon obrađivanja cjelovitoga teksta *Novoga zavjeta*, a u perspektivi i kompletne jezične građe Škarićeva *Svetoga pisma staroga i novoga uvita*. Također, fonološke, morfološke, sintaktičke i stilističke posebnosti toga teksta bit će detaljnije protumačene na

⁵ Svugdje u literaturi nedvosmisleno se spominje prijevod *Biblije* Bartola Kašića u kontekstu cjelovito prevedenih svetopisamskih tekstova na naš jezik. Vidimo, to nije točno. Također, u nizu radova apodiktičnim se navodi i cjelovitost prijevoda *Biblije* u rukopisu Antuna Sovića, što također nije točno, s obzirom na to da mu nedostaje cijeli *Novi zavjet*. Sovićev, pak, rukopis u historiografiji kroatističke biblijike ostaje na svoj način kulturni jer je na temeljima toga prijevoda (mimo Mojsijeva petoknjžja) sačinjen tekst što će 1968. godine postati sastavnim dijelom prve u Hrvatskoj objavljene *Biblije*, koja je danas poznata pod imenom: *Zagrebačka Biblija*. Premijerno ju je bila objavila zagrebačka izdavačka kuća "Stvarnost", a nakon toga sve do dana današnjega njezin je nakladnik "Kršćanska sadašnjost". Pa isto, ovdje moram spomenuti da mi je osobno jedan od prevoditelja toga izdanja, Zvonimir Mrkonjić, bio rekao da se on u svojem radu nije koristio Sovićevim predloškom, već nizom inih izdanja, uglavnom na francuskom i njemačkom jeziku.

⁶ U Škarića je to: *Evanjelje po Matiju*, objavljeno u sv. IX, Beč, 1860.

drugome mjestu, dok je ovdje naglasak stavljen na leksičku razinu.⁷

Ivan Matija Škarić svoj je prijevod izvodio iz latinske *Vulgate*, ali je svaku svoju rečenicu dovršavao komparativnom analizom: “s obzirom na matične knjige”.⁸ Dakle, uvidom u hebrejski i starogrčki izvornik koje je jako dobro poznao. Jezik na koji je prevodio on sam naziva “iliričkim” (Škarić 1858–1861, sv. I: VIII), a kako je došlo do projekta prevođenja najbolje je pogledati riječi samoga Škarića koji, pišući o sebi u trećem licu jednine, u “Pridslovju”, zapisa: “Zgodilo se je samo god. 1826, kad on, tojest, svrševaše u Beču svoj blagoslovni nauk u sabranju mladih misnikah za njihovo višje uvižbanje, da ga je na to naveo prič. i pripošt. Gosp. bl. usp. Jakov Frint, ondašnji u ces. Dvorovima pokl. župnik, vrhni rečenoga sabranja upravitelj, a poslie primudri Biskup s. Ipolita, učinivši, da mu zbiljno obeća, da bi prinio i iztumačio sve s. pismo st. i nov. uvita u ilirički jezik za korist sviuh onih, koji razume slavjanski govor, prizvavši mu na pamet, da isto biaše učinio drugi dalmatinac za korist onih, koji razumjevahu latinski jezik” (Škarić 1858–1861, sv. I: VIII). Škarić ovdje, dakle, aludira i na sv. Jeronima koji je gotovo arhetipsku *Vetus latina* bio doveo do *Vulgate* kakvu, uz određene ispravke, mi i danas poznajemo i kojom se koristimo.⁹ Škarić je zacijelo osjećao veliki ponos što on, kao Dalmatinac, može nadograditi na domaćem terenu ono što je u svjetskome zapamćenju bio učinio sv. Jeronim, također Dalmatinac. Za našu temu u ovome radu važno je vidjeti i kako Škarić poentira kada su posrijedi i jezik i leksik što ga je bio uzeo za materijal pri klesanju te svoje majstorije: “budući se on u obhodjenju sve cesarovine uvirio, da je ilirički jezik, upisan bez ričih uzetih iz inostranskih jezika, podoban da ga bez ikakve mučnosti razumi i istoko-, i jugo-, a s malom mučnošću i sivero-slavjanin, dopiraše on s ovim jezikom mnogo lasnie k onoj svrhi, koja mu ležaše na srdcu, da bude, tojest njegova knjiga od mnogih razumjena” (Škarić 1858–1861, sv. I: VIII).

⁷ Nažalost, o Škariću se dosad u nas nije pisalo puno, a njegovo djelo tolika je obima da bi se na nj valjalo znanstveno osvrnuti. Panoramski pregled na njegovo djelo bio je dao fra Bonaventura Duda u radu “Ivan Matij Škarić (1793–1871) – prevoditelj Sv. pisma” (Duda 1981). O jeziku Škarićeva prijevoda pisao je i Zlatko Vince u knjizi *Putovima hrvatskoga književnog jezika* (Vince 2002: 414–417). Dva važna znanstvena rada objavili su Marinko Vidović (2003) i Ivana Vrtić (2007).

⁸ U svakom od 12 svezaka svojega prijevoda (Škarić svezak naziva “slog”), autor je na unutarnjoj naslovnici naveo da je to djelo “iz latinskoga s obzirom na matične knjige izbistreno i iztumačeno po Ivanu Matiju Skarich”.

⁹ Premda je latinska *Vulgata* tijekom stoljeća doživljavala razne preinake i popravke u tekstu, od 1979. godine kao službeno prihvaćeni svetopisamski tekst Crkve, konstitucijom tadašnjega pape Ivana Pavla II., danas sveca, jest tekst knjige *Nova Vulgata*, odnosno *Neo-Vulgata*. U njoj je na dosad najskrupulozniji način traduktološki iznivelirana razlika između originalnoga hebrejskog jezika (dijelom i aramejskoga, za *Stari zavjet*) i starogrčkoga (za *Novi zavjet*), sa službenim oblikom teksta na latinštini iza kojega stoji službena Crkva.

Glavna odrednica Škarićeva prijevoda bila je, eto, kriterij po kojem se neće služiti nikakvom stranom riječju u svojem jeziku. Stoga u njega dominiraju gotovo isključivo slavenizmi, nerijetko s prizvukom dalmatinske provenijencije. U načelu, Škarić rabi štokavštinu ikavskoga tipa, ali s jakim jezičnim koloritom čakavštine. Kako se može vidjeti, on nije posezao za internacionalizmima i tuđicama, već je tkivo svojega teksta vazda gradio na leksičkome purizmu. Na tim se postulatima i jest razvila osobitost Škarićeva jezika što ga izdvaja među svima: preponderancija neologizama i hapakslegomenona. Jest, ako pri prijevodu nije imao istoznačni leksički adekvat u vlastitome jeziku, on je stvarao nove riječi, često se u njihovu kovanju koristeći njemačkom složeničkom morfologijom. Pa će, tako, Škarić za oklop na grudima stvoriti riječ *pršoklopje*, dok će čovjek koji je paraliziran iliti uzet biti *žiloslabjen*, a onaj na kojega je bačen urok, koji je učaran: *vragomučen*. Tumačenje je *rozumak*, prevoditelj *prinisitelj*, *svežganje* žrtva paljenica, *priljubodinstvo* preljub, *zaričje* dogodovština, *zgoda* itd.

Osobito je bogat izbor imenica u Škarićevu jezičnom inventaru, bilo da su zastarjele, bilo da su novotvorenice: bilo da imaju i samo kolorit kakva zaboravljenog arhaizma. I među glagolima ima zanimljivih rješenja i proširenih značenja, a ovdje možemo samo istaknuti da glagol *ufati* (značenja: nadati se) u Škarića nije povratni glagol.

Pa pogledajmo onda neke od zanimljivijih besjedâ iz Škarićeva *Matejeva evanđelja*, *proberene* i poredane po vrstama riječi:

imenice: *anjel* – anđeo, *arja* – rđa, *korozija*, *bilig* – znak, *blagohranište* – blago, *riznica*, *bludjenje* – blud, *carinište* – carinarnica, *ditejce* – djetesce, *došastje* – dolazak, *družbenik* – sudrug, *gnoište* – zahod, *grabstvo* – otimačina, *hinac* – varalica, *hotinje* – želja, *hudobnjak* – vrag, *sotona*, *iskrnji* – bližnji, *jistbina* – jelo, *kitjokrov* – otvorena kućica natkrivena granjem, *sjenica*, *kobilica* – skakavac, *kraj* – obala, *krivobožac* – krivovjernik, *krošnja* – košara, *krvotočje* – krvarenje, *licumirac* – licemjer, *lira* – ljiljan, *ložnica* – spavaća soba, *mastište* – tijesak, *preša*, *misečnik* – mjesečar, *lunatik*, *mrtvina* – strvina, *leš*, *nemoćnik* – bolesnik, *oblast* – vlast, *očitnik* – poreznik, *odvrženje* – ostavljanje (žene), *oglasje* – dobar glas, *ugled*, *opominjak* – spomenik, *pedipsa* – kazna, *pokopalište* – groblje, *poslenik* – radnik, *poželenje* – požuda, *pribivaoc* – stanovnik, *pridstor* – zavjesa, *priklad* – prispodoba, *priljubodinstvo* – preljub, *prišlač* – sljedbenik, *psost* – psovka, *razlog* – obračun, *rupotine* – padina, *obronak*, *skot* – leglo, *skupština* – sinagoga, *smokvenica* – smokva, *soslužbenik* – sluga, *spuga* – spužva, *stolp* – toranj, *kula*, *svitnjak* – svjetiljka, *svrha* – konac, *kraj*, *škoda* – šteta, *tegoća* – tegoba, *težatelj* – najamni radnik, *tleh* – pod, *zemlja*, *trgovište* – trg, *udvorje*

– predvorje, atrij, *upitanje* – pitanje, *ustavnik* – tamničar, *uvriditelj* – zločinac, *uzrok* – razlog, *visoka* – visina, *zablaza* – utvara, *zadobitje* – pobjeda, *zavrtalac* – mjesecar, lunatik, *zlagodina* – nevrjeme, *zlemisal* – opaka namjera, *zmaj* – zmija, *ždrub* – kockanje;

glagoli: *celovati* – poljubiti, *iščati* – tražiti, *iztaštiti* – obljudaviti, *karati* – kuditi, *mi-moći* – uminuti, *nahoditi* – nalaziti, *osvaditi* – optužiti, *poteći* – potrcati, *pruditi* – imati korist, koristiti, *shoditi* – silaziti, *shraniti* – spasiti, *smutiti* – sablazniti, *spominjati se* – sjećati se, *štiti* – čitati, *ujti* – ući, *zatrpziti se* – sjesti za stol;

pridjevi: *jakodušan* – hrabar, *kljast* – sakat, *malahan* – malen, *mnogoričan* – brbljav, *obtežan* – otežao, *opazan* – lukav, *ponižan* – skrušen, *prvašnji* – prijašnji, *tašći* – prazan, *utrudjen* – umoran, *uzet* – otet, *vas* – sav, *velemožan* – utjecajan, *zlobjen* – omražen;

zamjenice: *čigov* – čiji, *štogod* – nešto, *takov* – takav, *tkoga* – koga, *tkoj* – tko, *tkomu* – komu;

prilozi: *brž* – možda, *doisto* – zaista, *gdi* – gdje, *gdigodir* – gdje god, *inačie* – inače, *jur* i *jurve* – već, *kojgodir* i *kojmudrago* – bilo koji, ikoji, *mukte* i *mutke* – besplatno, *nigda* – nikad, *odsle* – odsad, *ončas* – smjesta, učas, *poništo* – nikako, *sasvintime* – ipak, *stavno* – ustrajno, *tute* – na tom mjestu, tu, *udilj* – smjesta, učas, *vanka* – vani, *zaludu* – uzalud, *zatime* – poslije, potom;

prijedlozi: *čiča* – zbog, radi, *izvan* – osim, *namisto* – umjesto, *odliš* – osim, *po* – na, *pokle* – nakon, *svrhu* – iznad, nad;

veznici: *bo* – jer, *dali* – nego, *ištom* – tek, *kako* i *kakono* – kao, *oli* – ili.

Vlastite imenice posebna su tema i inače u biblijskoj nomenklaturi, pa tako i u svetopisamskome tekstu Ivana Matije Škarića. Bez želje za detaljnom analizom, neka bude taksativno navedeno nekoliko egzemplara što će reprezentirati uzorak onomastičke građe iz Škarićeva *Matejeva evanđelja*. Neka od imena koja koristi – bez obzira na to jesu li posrijedi antroponimi, toponimi ili etnonimi – jesu ova: *Andria* – Andrija, *Arimatea* – Arimateja, *Barabas* – Baraba, *Bartolomeo* – Bartolomej, *Betania* – Betanija, *Ejipat* – Egipat, *Elia* – Ilija, *Galilea* – Galileja, *Getšemani* – Getsemani, *Irud* – Herod, *Israel* – Izrael, *Isukrst* – Isus Krist, *Išaija* – Izaija, *Jerik* – Jerihon, *Jerusolim*

– Jeruzalem, *Judej* – Židov, *Kajfas* – Kaifa, *Kalvaria* – Kalvarija, *Krst* – Krist, *Maria* – Marija, *Matij* – Matej, *Matko*, *Nazareanin* i *Nazaretjanin* – Nazarećanin, *Poncio* – Poncije Pilat, *Šalomon* – Salomon.

Taj *Rječnik* sastavljen je bez akcentuacije i gramatičkih opisa natuknica, a broji ukupno 1138 leksičkih jedinica. Premda se u dobrome dijelu građe može nazrijeti sama naglasna situacija (pa samim time i inventar naglasaka kao i njihova distribucija), zbog određenih nedoumica u ovoj prilici, zasad, nisam se na to odlučio. Model koji sam primijenio u obradi leksičke građe sličan je modelu za koji se bio odlučio Milan Moguš radeći na dikcionaru Marulićeve *Judite* (Moguš 2001), a sličnim se postupkom bio povodio i Petar Bašić kao autor vokabulara *Biblije* Bartola Kašića (Kašić 1999–2000, sv. 2). No, za razliku od Moguša ja nisam donosio sve primjere u kojima se dotična riječ pojavljuje (da ne bih prekomjerno opteretio rječničku građu), a nisam ni poput sastavljača glosara Kašićeva svetopisamskoga teksta donosio baš sve kratice koje označavaju točno mjesto na kojem se u knjizi javlja pojedini leksem (istinabog, ja sam ovdje sveden samo na jednu biblijsku knjigu, *Matejevo evanđelje*). Svejedno, premda se dosta od tih Škarićevih natuknica u obrađenome tekstualnom uzorku javlja više puta, primijenio sam načelo prenošenja samo onoga primjera u kojem se natuknica pojavljuje prvi put. Uvijek sam donosio cijelu rečenicu za ilustraciju, bez obzira na to kolika je njezina dužina, kako bi se što bolje prikazao sam kontekst u kojem se dotični leksem i ostvaruje.

Rad je napisan u želji da se osvijetli vebno djelo Ivana Matije Škarića, koje je u našoj kulturi ostalo poprilično nepoznato i neistraženo. Njegova recepcija u javnosti, ali i u filološkoj i teološkoj struci, dijametralno je suprotna svojoj vrijednosti. Sam biblijski tekst izdvaja se po svojoj ljepoti, a stil i leksik, koji su pri prevođenju korišteni, dragocjeni su prinosi historiografiji jezika (može i: jezika) kojim se govori na prostoru hrvatske kulture. Komentari kojima je Škarić neporecivom erudicijom provodio hermeneutiku i egzegezu svetoga javljanja posredstvom *Svetoga pisma*, iskaču iz okvira teološke i jezične aparature i šire se na povijesni, geografski, arheološki i ini instrumentarij, čime je ostvaren znanstveni rezultat u mjeri kojom se ne mogu podičiti i kudikamo veće kulture i jezici od naših.

RJEČNIK

KRATICE:

adj. – pridjev; **adv.** – prilog; **augm.** – uvećanica; **conj.** – veznik; **dem.** – umanjeni-
ca; **excl.** – uzvik; **f.** – ženski rod; **fig.** – figurativno, preneseno značenje; **impf.** – im-
perfektivni, nesvršeni glagol; **komp.** – komparativ; **m.** – muški rod; **n.** – srednji rod;
nes. part. – čestica; **num.** – broj; **pf.** – perfektivni, svršeni glagol; **pl.** – množina; **pl.**
tant. – *pluralia tantum*; **praepos.** – prijedlog; **v.** – vidi.

alabasterni, *adj.* – koji je načinjen od alabastra, alabastreni; *Pristupi k njemu nika žena, koja imaše alabasterni sud pridrage pomast, i izli mu ju na glavu čim on sidjaše za trpezom* (Mt 26, 7).

amo, *adv.* – na ovu stranu, ovamo; *A on im reče: donesite ih amo* (Mt 14, 18).

Andria, *m.* – Andrija; *I hodeć Isus po- kraj galilejskoga mora vidi da dva brata, Šimun, koj se zove Petar, i Andria njegov brat bacahu mriže u more* (Mt 4, 18).

Anjel, *m.* – Anđeo; *I reče mu: ako si sin božji baci se nizdol; pisano bo je: on je radi tebe zapovidio svojim Anjelom, i oni će te nositi na svojim rukama, da počem ne udariš svojom nogom o kamen* (Mt 4, 6).

anjel, *m.* – anđeo; *Tada će on reći onim, koj budu na livu: odstupite od mene vi prokleti u oganj vični, koj je pri- pravljen diavlu, i njegovim anjelom* (Mt 25, 41).

Anjeo, *m.* – Anđeo; *Ali čim on ob ovom mišljaše prikaza mu se Anjeo gospodnji u snu* (Mt 1, 20).

Arimatea, *f.* – Arimateja; *I buduć doba*

prid večer dojde čovik bogat iz Arimatee imenom Josip, koj biaše Isusov učenik i on (Mt 27, 57).

arja, *f.* – rđa, korozija; *Ne sakupljajte sebi blaga na zemlji, gdi grizlica i arja skončavaju, i gdi lupeži izkopavaju i kra- du* (Mt 6, 19).

bacen, *adj.* – koji je odbačen, bačen; *Ako te bude smutjivalo tvoje desno oko, izvadi ga i odbaci od sebe, jer ti je ko- ristnie, da ti pogine jedno udo, nego da sve tvoje tilo bude baceno u pakao* (Mt 5, 29).

Barabas, *m.* – Baraba; *A imaše on tada u uzah jednoga razglašenoga, koj se sva- še Barabas* (Mt 27, 16).

Bartolomeo, *m.* – Bartolomej, Bartol, Bartul; *Jakov Zebedeov, i Ivan njegov brat, Filip, i Bartolomeo, Toma, i Matij očitnik, Jakov Alfeov, i Tadia* (Mt 10, 3).

baštinik, *m.* – onaj koji je što naslije- dio, nasljednik; *A težatelji vidivši sina re- koše medju sobom: ovo je baštinik; hajde ubijmo ga, i imati ćemo njegovo baštin- stvo* (Mt 21, 38).

baštinstvo, *n.* – nasljedstvo, naslijeđe,

baština; *A težatelji vidivši sina rekoše medju sobom: ovo je baštinik; hajde ubijmo ga, i imati ćemo njegovo baštinstvo* (Mt 21, 38).

bdenje, *n.* – bdijenje; *I dojde on k njim o četvrtom bdenju noći, hodeć svrhu mora* (Mt 14, 25).

bditi, *impf.* – biti budan, bdjeti; *Bdite dakle, jer neznate, u koje će doba doći vaš Gospodin* (Mt 24, 42).

besida, *f.* – riječ; *A oni, čuvši kraljeve beside, pojdoše; i evo ona zvezda, koju biahu vidili u Iztoku, hodjaše prid njimi dokle došavši do onoga mista, u kojem biaše ditić, sustade ondi* (Mt 2, 9). Isto i rič.

besiditi, *impf.* – kazivati, govoriti; *A Isus pristupi k njim, poče besiditi, i reče: meni je dana svaka oblast na nebu i na zemlji* (Mt 28, 18).

Betania, *f.* – Betanija; *I ostavivši ih otide on vanka grada u Betaniu, i ostade ondi* (Mt 21, 17).

betežan, *adj.* – koji je nevaljao, bolestan, kvaran; *Ako pak tvoje oko bude betežno, sve će tvoje tilo biti tminasto* (Mt 6, 23).

bezgrišan, *adj.* – koji nema grijeha, bezgrešan; *Videć Pilat, da nemože ništo opraviti, dali pače da se činjaše buna, uze vode, opru ruke prid pukom i reče: ja sam bezgrišan u krvi ovoga pravednoga; pazite vi za to* (Mt 27, 24).

bezposlen, *adj.* – koji je nezaposlen, besposlen; *Buduć on izašao okolo trećega doba ugleda drugih, koji stahu na trgovištu bezposleni* (Mt 20, 3).

bezrazuman, *adj.* – koji je bez pameti, nepametan; *A on odgovori: jeste li i vi jošće bezrazumni?* (Mt 15, 16).

bilig, *m.* – znak; *Vi dakle znate razsudjivati obličje neba, a bilige vrmena ne možete poznati?* (Mt 16, 4).

bio, *adj.* – koji je bijele boje, bijel; *Ti se neimaš kleti ni svojom glavom, buduć da ti nemožeš ni jedan njezin vlas učiniti bio, oli crn* (Mt 5, 36).

bižanje, *n.* – bijeg, bježanje; *Ali molite, da vaše bižanje ne bi se sgodilo zimi, oli u Subotu* (Mt 24, 20).

bižati, *impf.* – bježati; *Ali kad vas budu progonili u ovom gradu bižite u drugi* (Mt 10, 23).

blagajnica, *f.* – riznica, kasa, blagajna; *A glavni Svećenici uzeše srebrnjake, i rekoše: nepristoi se da ih bacimo u blagajnicu, jer je krvna cina* (Mt 27, 6).

blagohranište, *n.* – blago, riznica; *A on im reče: zato je svaki naučeni knjižnik u kraljestvu nebeskom priličan otcu obitili, koj iz svojega blagohraništa iznosi stvarih i novih i starih* (Mt 13, 52).

blagoshranište, *n.* – blago, riznica; *I ušavši u kuću, i našavši ditića s Mariom njegovom materom, prostriše se na zemlju, i pokloniše mu se; i otvorivši svoja blagoshraništa pokloniše mu u darove zlata, tamjana i mirhe* (Mt 2, 11).

blagosloven, *adj.* – koji je primio blagoslov, blagoslovljen; *A množ puka, koj hodjaše naprid, i koj slidjaše, vapiaše govoreći: Hošana Davidovomu sinu! blagosloven koj grede u Gospodinovo ime; Hošana u visokih* (Mt 21, 9).

blagougodnost, *f.* – milina, dragost, ugoda; *I evo dojde glas s neba, i reče: ovo je moj poljubljeni sin, u kojem sam ja našao svoju blagougodnost* (Mt 3, 17).

blagovalište, *n.* – blagovaonica; *I otišavši njegovi sluge po putih sakupiše sve, koje najdoše zle i dobre, i pirno se blagovalište napuni zatrpezenimi* (Mt 22, 10).

blagovati, *impf.* – jesti; *A Isus im reče: nije triba, da otidu; dajte im vi blagovati* (Mt 14, 16).

blagugodnost, *f.* – milina, dragost, ugoda; *Čim on još govoraše evo ih obisnu svitao oblak: i evo glas iz oblaka reče: ovo je moj poljubljeni sin, u kojem sam našao svoju blagugodnost, njega slušajte* (Mt 17, 5).

bludjenje, *n.* – bludnost, blud; *Iz srдца bo izhode zlemisli, ubojstva, priljubodinstva, bludjenja, lupeštine, kriva svidočanstva, psosti* (Mt 15, 19).

bludnica, *f.* – kurva, prostitutka; *Došao je k vam Ivan pripovidajuć put pravednosti, a vi mu nevirovaste, kad mu virovaše očitnici i bludnice* (Mt 21, 32).

bo, *conj.* – jer; *Ona će bo roditi sina, i ti ćeš mu nazvati ime Isus; on će bo izbaviti svoj puk od njihovih grihah* (Mt 1, 21).

bogastvo, *n.* – bogatstvo; *Vi nemožete služiti Bogu i bogastvu* (Mt 6, 24).

bogatac, *m.* – bogataš; *Reče tada Isus svojim učenicom: u istinu vam govorim da će bogatci mučno uliziti u kraljestvo nebesko* (Mt 19, 23).

bogogrdje, *n.* – bogohuljenje, psovka; *I zato vam govorim, da će svaki grih i*

svako bogogrdje biti prošteno ljudem; ali bogogrdje proti duhu neće biti prošteno (Mt 12, 31).

boiti se, *impf.* – bojati se, strahovati; *Ako mu pak odgovorimo: od ljudih, boimo se puka; svi bo držahu Ivana za Proroka* (Mt 21, 26).

bratja, *pl. tant.* – braća; *Abraham rodi Isaaka; a Isaak rodi Jakova; a Jakov rodi Judu, i njegovu bratju* (Mt 1, 2).

bratovi, *m.* – braća; *A kralj će odgovoriti, i reći im: u istinu vam govorim, što ste učinili jednomu od ovih mojih najmanjih bratovah, učinili ste meni* (Mt 25, 40).

brazgotina, *f.* – crtica, točka; *Jer vam ja u istinu govorim, da dokle nemimojde nebo i zemlja neće nijedno slovice ni ijedna brazgotina zakona ostati neizpunjena dokle nebude sve svršeno* (Mt 5, 18).

brime, *n.* – breme; *Moj bo je jaram ugodan, i moje je brime lagahno* (Mt 11, 30).

brinutje, *n.* – briga, mar, zabrinutost; *Tko od vas može svojim brinutjem nadostaviti svojemu restu jedan lakat?* (Mt 6, 27).

brodica, *f.* – gajeta, barka; *I otišavši od onle naprid vidi on druga dva brata, tojest Jakova i Ivana Zebedeove sinove u brodici sa Zebedeom njihovim otcem, koji krpahu svoje mriže; i zazva ih* (Mt 4, 21).

brž, *adv.* – možda; *A ti, Kafarnaume! jeda li misliš uzvisiti se do neba? Ti ćeš saći do u pakao, jer da ona čudesu, koja bihu učinjena u tebi, budu bila učinjena*

u Sodomi, ona bi brž bila obstala do današnjega dneva (Mt 11, 23).

buduć, conj. – budući da; *Ali budući dočuo, da u Judei kraljuje Arkelao namjesto Iruda svojega otca uzboja se ći ona-mo* (Mt 2, 22).

buna, f. – pobuna; *Ali govorahu: ne o blagdanu, da počem ne bi nastala huna u puku* (Mt 26, 5).

carinište, n. – carinarnica; *I budući se Isus oddilio od onle ugleda čovika sidećega u cariništu, imenom Matija, i reče mu: slidi me; i on ustavši se otide za njime* (Mt 9, 9).

celovati, pf. – poljubiti, cjelovati; *Oni pak, koj ga izdade, biaše im dao bilig rekavši: kojega budem celovao, ono je, njega uhvatite* (Mt 26, 48).

Cesar, m. – car; *Odgovoriše mu: Cesarov. Tada im on reče: podavajte dakle Cesaru što se pristoi Cesaru, a Bogu sto se pristoi Bogu* (Mt 22, 21).

ciniti, impf. – procijeniti, ocijeniti, misliti, smatrati; *Ne cinite, da sam ja došao da razčini zakon, oli Proroke; ja nisam došao da ih razčini, dali da ih izvrstnim* (Mt 5, 17).

Cireneanin, m. – stanovnik Cirene, Cirenejac; *I čim izahodjahu (iz grada) susritoše nikoga Cireneanina imenom Šimuna, i usilovaše ga da nosi njegov križ* (Mt 27, 32).

crljen, adj. – koji je crvene boje, crven; *A iz jutra: danas će učiniti zlagodina, jer je nebo crljeno i mračno* (Mt 16, 3).

crljeniti se, impf. – postajati crvenim, crvenjeti se; *A on im odgovori i reče: vi u*

večer govorite: sutra će biti vedro, jer se crljeni nebo (Mt 16, 2).

častiti, impf. – poštovati, cijeniti; *Oni bo me časte zaludu čim daju nauka, i ljudskih zapovidih* (Mt 15, 9).

četernaest, num. – četrnaest; *Bilo je dakle svih porodah od Abrahama do Davida četrnaest, četernaest takodjer od Davida do babilonskoga sužanjstva, a četrnaest od babilonskoga sužanjstva do Krsta* (Mt 1, 17).

četvrtično, adv. – odnosi se na četvrtinu; *Onoga vrimenta Irud četvrtično glavvar biaše dočuo Isusovo oglasje* (Mt 14, 1).

čiča, praepos. – zbog, zarad, radi; *I kad budete molili nemojte biti mnogorični, kakono su krivobožci, koji cine, da će oni čiča svojega mnogoričja biti uslišani* (Mt 6, 7).

čigov, pron. – čiji; *Upita ih tada Isus: čigova je ovo prilika i nadpis?* (Mt 22, 20).

čovičanski, adj. – koji pripada čovjeku, čovječji, ljudski; *A Isus mu reče: lisi-ce imaju jamah, a nebeske ptice gnjizdah, ali sin čovičanski neima ni gdi bi glavu naslonuo* (Mt 8, 20).

čovik, m. – čovjek; *A on mu odgovori, i reče: pisano je: čovik nežive o samom kruhu, dali o svakoj stvari, koja nastaje po božjoj riči* (Mt 4, 4).

čuvat se, impf. – biti oprezan, paziti se; *Kako nerazumite, da, rekavši vam ja: čuvajte se farisejskoga i saducejskoga kvasa, ne rekoh to o kruhu?* (Mt 16, 11).

čutiti, impf. – osjećati; *I razpruži se*

njegovo oglasje po svoj Sirii, ter prinosa-hu k njemu sve, i one koji se ćutjahu zlo, koji biahu od različitih nemoćih, i bole-stih obnevoljeni, i vragomućene, i zavr-talce, i žiloslabjene, i on ih ozdravljaše (Mt 4, 24).

daleki, *adj.* – koji je udaljen, dalek; *Bio je niki otac obitili, koj je nasadio vino-grad, i obgradio ga plotom, i izdubao u njem mastište i sagrađio stolp; i buduć ga naimio težateljem otide putovati na daleke strane* (Mt 21, 33).

dali, *conj.* – nego; *A on mu odgovori, i reče: pisano je: čovik nežive o samom kruhu, dali o svakoj stvari, koja nastaje po božjoj riči* (Mt 4, 4).

dažd, *m.* – kiša; *Jer ako i pade dažd, i nastane potoci, i dunu vitrovi, i navale na onu kuću, ona neće padsti, jer je uteme-ljena na kamenu* (Mt 7, 25).

dažditi, *impf.* – kišiti, daždjeti; *Da bu-dete sinovi svojega otca, koji je na ne-besih; koj čini izticati svoje sunce svrhu dobrih, i svrhu zlih, i dažditi svrhu pra-vednih i nepravednih* (Mt 5, 45).

denar, *m.* – vrsta novca, dinar; *I buduć ovaj službenik izašao od onle susriti on jednoga od svojih družbenikah, koj mu biaše dužan sto denarah, i uhvativši ga davjaše ga govoreć: plati što si dužan* (Mt 18, 28).

devetdeset, *num.* – devedeset; *Što vam se čini? da bi tko imao sto ovacah, i da bi mu se jedna od njih izgubila, ne bi li on ostavio onih devetdeset i devet u gori, a otišao tražiti onu, koja se je izgubila?* (Mt 18, 12).

diaval, *m.* – đavao, vrag, nečastivi, so-tona; *Bi tada Isus poveden od duha u pu-stinju, da bude podkušan od diavla* (Mt 4, 1).

diavao, *m.* – đavao, vrag, nečastivi, so-tona; *Nepriatelj, koj ga je usiao, ovo je diavao* (Mt 13, 39).

dičica, *pl. tant.* – dječica; *Niste li štili: ti si iz ustih dičice i sisajućih pripravio (sebi) pohvalu?* (Mt 21, 16).

dičiča, *pl. tant.* – dječica; *I reče: u isti-nu vam govorim, ako se neobratite, i ne-nastanete kakono su dičiča nećeće ući u kraljestvo nebesko* (Mt 18, 3).

dilo, *n.* – djelo; *Neka po isti način sviti i vaša svitlost prid ljudmi, za da oni vide vaša dobra dila, i proslave vašega otca, koj je na nebesih* (Mt 5, 16).

dilovati, *impf.* – djelovati, raditi; *A ja ću im očito reći: javas nisam nigda po-znao; odstupite od mene vi, koji dilujete nebožtva* (Mt 7, 23).

dimeći, *adj.* – koji dimi, diman; *On neće ni skršenu trstiku slomiti, ni dimeći stinjš ugasiti, dokle ne privede pravdu k zadobitju* (Mt 12, 20).

diovaoski, *adj.* – koji pripada đavlu, đavolski, sotonski, vražji; *A Fariseji, čuvši to, rekoše: ovi neizganja diavle, nego po Beelzebubu diovaoskom pogla-vici* (Mt 12, 24).

dite, *n.* – dijete; *I poslavši ih u Betle-hem reče im: pojdite i izpitajte pomnjivo o tom ditetu, i kad ga budete našli ozna-nite me o tom, da dojdem i ja, i da mu se poklonim* (Mt 2, 8).

ditejce, *n. dem.* – malo dijete, djetešće;

A isus zazva jedno djetjce, stavi ga medju njih (Mt 18, 2).

ditić, *m. dem.* – malo dijete, djetješce; *A oni, čuvši kraljeve beside, pojdoše; i evo ona zvezda, koju biahu vidili u Izto-ku, hodjaše prid njimi dokle došavši do onoga mista, u kojem biaše ditić, sustade ondi (Mt 2, 9).*

ditinstvo, *n.* – djetinjstvo; *Odgovori mu mladić: ja sam sve ovo obslužio još od svojega ditinstva (Mt 19, 20).*

Divica, *f.* – Blažena Djevica Marija; *Evo će Divica začeti, i poroditi sina, i oni će mu nazvati ime Emanuel, što iztumačeno zlamenuje "s nami je Bog" (Mt 1, 23).*

divica, *f.* – djevica; *Tada će kraljestvo nebesko biti prilično deset divicam, koje, uzamši svoje svičnjake, pojdoše zaručniku i zaručnici na susrit (Mt 25, 1).*

divojčica, *f. dem.* – mlada djevojka, djevojčica; *I bi donesena njegova glava na pladnju, i dana divojčici, koja ju poni svojoj materi (Mt 14, 11).*

dnev, *m.* – dan; *Oli niste li štili u zakonu, da Svećenici u subotne dneve u Hramu privridjuju Subotu, a da time negriše? (Mt 12, 5).*

do, *n.* – dio dana, sat, ura; *I približujuć se večer pristupiše k njemu njegovi učenici, i rekoše mu: ovo je misto pusto, a doba su jurve kasna; pusti dakle množvo da otide po varoših, i da kupi sebi jistbine (Mt 14, 15).*

dobro, *n.* – dobro djelo; *Dopušteno je dakle u Subotu činiti dobra (Mt 12, 12); 2. imanje, imetak, imovina; Čuvši onaj*

mladić ove riči otide ožalostjen, jer imaše mnogo dobarah (Mt 19, 22).

dobuti, *pf.* – dobiti, steći; *Jer, što prudi čoviku da dobude vas svit, a da podnese škodu u svojoj duši? (Mt 16, 26).*

dohodeći, *adj.* – koji dolazi, dolazeći; *Odgovori mu Isus: ti si rekao; ali ja vam govorim, da ćete odsle viditi sina čovičanskoga sidećega o desnu kriposti božje, i dohodećega u nebeskih oblacih (Mt 26, 64).*

doisto, *adv.* – zaista, doista; *Odgovoriše mu: doisto, Gospodine (Mt 9, 28).*

dojeća, *f.* – ona koja doji, doilja; *Jao pak prisobnim i doječim onih danah! (Mt 24, 19).*

dojti, *pf.* – stići, doći; *Jer sam i ja čovik podložan oblasti, ali imam pod sobom vojnikah, ter ako zapovidim ovomu: idi, on ide; a drugomu: dojdi, on dohodi; ako pak rečem svojemu slugi: učini ovo, on to čini (Mt 8, 9).*

dokle, *conj.* – dok; *I buduć oni jurve otišli prikaza se Anjeo gospodnji Josipu u snu i reče mu: ustani, uzmi ditića i njegovu mater, i pobigni u Ejipat, i ostani ondi dokle ti ja budem rekao (Mt 2, 13).*

dolitati, *impf.* – dolaziti letenjem, dolijetati; *Ovo je najmanje od svih simenah; ali je, kad uzreste, veće od svih zeljah, i nastaje takovo stablo, da dolitaju nebeske ptice, i počivaju na njegovih granah (Mt 13, 32).*

dositi se, *pf.* – dovinuti se, naslutiti, spoznati; *I nedositiše se dokle nije došao potop, i ponio ih svih, tako će se sgoditi i u došastju čovičanskoga sina (Mt 24, 39).*

došastje, *n.* – dolazak; *I čim on sidjaše na maslinskoj gori, pristupiše k njemu skrovito učenici, i rekoše mu; reci nam, kada će se ovo sgoditi? koj će biti zlamen tvojega došastja, i skončanja svita?* (Mt 24, 3).

došastni, *adj.* – koji dolazi, skorašnji, skori; *Ali oni, videć, da mnogi od Farisejah i Saducejah prihodjahu k njegovomu krstjenju, reče im: skoti zmijah! tko vas je obuvistio, da ubignete došastni gnjiv?* (Mt 3, 7).

doznan, *adj.* – koji se doznao, saznat, poznat; *Nemojte ih se dakle bojati; nije bo ništo skrovito, što neće biti doznano* (Mt 10, 26).

drača, *f.* – bodljikavo bilje, drač; *A druga padoše medju drače; i buduć drače uzresle pridušiše ih* (Mt 13, 7).

dračje, *n.* – trnje; *I savivši krunu od dračja staviše mu ju na glavu, i dadoše mu trstiku u ruku* (Mt 27, 29).

dragocinjen, *adj.* – dragocjen; *Ako on nahodi tkoj dragocinjeni biser, grede, prodaje sve što ima i kupuje ga* (Mt 13, 46).

drob, *m.* – trbuh; *Jer kako je Jona bio vao u drobu morske nakaze tri dneva i tri noći, tako će i sin čovičanski bivati u srdcu zemlje tri dneva i tri noći* (Mt 12, 40).

družba, *f.* – družina, ekipa; *I slidiše ga mnoge družbe ljudi, i on ih ozdravi na onom mistu* (Mt 19, 2).

družbenik, *m.* – drug, sudrug; *I buduć ovaj službenik izašao od onle susriti on jednoga od svojih družbenikah, koj mu biaše dužan sto denarah, i uhvativši ga davjaše ga govoreć: plati što si dužan*

(Mt 18, 28).

drvodilac, *m.* – stolar, drvodjelac; *Nije li ovo drvodilčev sin?* (Mt 13, 55).

držati, *impf.* – smatrati, vjerovati; *I htiaše ga (Irud) pogubiti, ali se bojaše puka, jer ga držahu za Proroka* (Mt 14, 5).

dunuti, *pf.* – zapuhati; *Jer ako i pade dažd, i nastane potoci, i dunu vitrovi, i navale na onu kuću, ona neće padsti, jer je utemeljena na kamenu* (Mt 7, 25).

dušiti, *impf.* – gušiti, zadušivati; *Ono pak, koj je usiano medju drače, ovo je oni, koj sluša rič, ali brinutje za stvari ovoga svita, i varanje bogastva duši ovu rič, i ona ostaje neplodna* (Mt 13, 22).

dvodrakma, *f.* – vrsta novca, dvodrahma; *I buduć oni došli u Kafarnaum pristupiše k Petru primatelji dvodrakme i rekoše mu: ne plaća li vaš učitelj dvodrakmu?* (Mt 17, 23).

dvoica, *f.* – dva muškarca, dvojica; *Govorim vam opeta: ako se dvoica od vas budu složili na zemlji, biti će im od moga otca, koj je na nebesih, udiljeno sve, što god budu uzprosili* (Mt 18, 19).

Ejipat, *m.* – Egipat; *I buduć oni jurve otišli prikaza se Anjeo gospodnji Josipu u snu i reče mu: ustani, uzmi ditića i njegovu mater, i pobigni u Ejipat, i ostani ondi dokle ti ja budem rekao* (Mt 2, 13).

Elia, *m.* – Ilija; *I ako hoćete uglaviti, ovo je oni Elia, koj ima doći* (Mt 11, 14).

Evanjelje, *n.* – evanđelje; *I obhodjaše Isus svu Galileu učec u njihovih skupštinah, i pripovidajuć Evanjelje kraljestva; i ličeć svaku bolest, i svaku nemoć u puku* (Mt 4, 23).

Farisej, *m.* – farizej; *Ali oni, videć, da mnogi od Farisejah i Saducejah prihodjahu k njegovomu krstjenju, reče im: skoti zmijah! tko vas je obuvistio, da ubignete došastni gnjiv?* (Mt 3, 7).

farisejski, *adj.* – koji se tiče farizeja, farizejski; *I on im reče: pazite se i čuvajte se farisejskoga i saducejskoga kvasa* (Mt 16, 6).

Galilea, *f.* – Galileja; *A pukovi odgovoriše: ovo je Isus, Prorok iz Nazareta koj je u Galilei* (Mt 21, 11).

Galileanin, *m.* – stanovnik Galileje, Galilejac; *A Petar sidjaše vanka u udvorju; i pristupi k njemu jedna od službenicah, i reče: bio si i ti s Isusom Galileaninom* (Mt 26, 69).

ganuti se, *pf.* – smilovati se, sažaliti se; *I izašavši on (iz brodice), i vidivši ono veliko mnoštvo, ganu se prama njim na smiljenje, i izliči nemoćnike, koji biahu među njimi* (Mt 14, 14).

gdi, *adv.* – gdje; *I rekoše: gdi je taj kralj Judejah, koj se je rodio? mi bo vidismo u Iztoku njegovu zvizdu, i dojdosmo da mu se poklonimo* (Mt 2, 2).

gdigodir, *adv.* – na svakom mjestu, gdje god, svugdje; *U istinu vam govorim, da gdigodir po svem svitu bude pripovidano ovo Evanjelje, biti će na njezinu uspomenu povidano i ovo, što je ona učinila* (Mt 26, 13).

genesarski, *adj.* – koji se tiče Genezaretskog jezera, genezaretski; *I tako buduć se oni pribrodili dojdose u genesarski kotar* (Mt 14, 34).

Getšemani, *n.* – selo Getsemani; *Oti-*

de tada Isus s njimi u selo, koje se zove Getšemani, i reče svojim učenicom: sidi-te ovd, dokle pojdem onamo i pomolim se (Mt 26, 36).

ginuti, *impf.* – pogibati, propadati; *I pristupiše k njemu njegovi učenici i zbudiše ga rekavši; Gospodine! shrani nas, ginemo* (Mt 8, 25).

glasiti se, *impf.* – širiti se, razglašavati se; *I ova se stvar glasi među Judeji još i dan današnji* (Mt 28, 15).

glavarina, *f.* – porez; *Zemaljski kralji od kojih primaju carinu, oli glavarinu? od svojih sinovah, oli od inostranacah?* (Mt 17, 24).

gnoište, *n.* – zahod, jama, odvod; *Ne-razumite li, da sve, što ulazi u usta, prohod, i izmeće se u gnoište?* (Mt 15, 17).

gnusoba, *f.* – prljavština, gnjusoba; *Jao vam, knjižnici i Fariseji licumirci! vi bo ste slični obiljenim grobnicam, o kojih se čini ljudem da su s dvora lipe, a unutra su pune mrtvačkih kostih, i svake gnusobe* (Mt 23, 27).

gnjiv, *m.* – gnjev, bijes; *Ali oni, videć, da mnogi od Farisejah i Saducejah prihodjahu k njegovomu krstjenju, reče im: skoti zmijah! tko vas je obuvistio, da ubignete došastni gnjiv?* (Mt 3, 7).

gnjizdo, *n.* – gnijezdo; *A Isus mu reče: lisice imaju jamah, a nebeske ptice gnjizdah, ali sin čovičanski neima ni gdi bi glavu naslonuo* (Mt 8, 20).

go, *adj.* – koji je bez odjeće, gol, nag; *Ja biah go, i vi me zaodiste; ja biah nemoćan, i vi me pohodiste; ja biah u ta-*

mnici, i vi dojdoste k meni (Mt 25, 36).

godište, *n.* – godina; *I evo žena, koja jur dvanaest godišta trpjaše krvotočje, pristupi s traga, i dotaknu kiticu njegovoga plašta (Mt 9, 20).*

gorko, *adv.* – tako da je puno gorčine, mučno, ogorčeno; *I izajde on na dvor i plaka gorko (Mt 26, 75).*

Gospodin, *m.* – Isus Krist, Bog; *Ovo se je pak sve sgodilo ovako, za da se izpuni što je bilo rečeno od Gospodina po Proroku (Mt 1, 22).*

gospodnji, *adj.* – koji se tiče Gospodina, Gospodinov; *Ali čim on ob ovom mišljaše prikaza mu se Anjeo gospodnji u snu, i reče mu: Josipe Davidov sine! nemoj se bojati uzeti k sebi Mariu svoju zaručnicu, ono bo, što je u njoj začeto, začeto je po Duhu svetom (Mt 1, 20).*

gospodovati, *impf.* – upravljati, gospodariti; *Ali ih Isus zazva k sebi, i reče: vi znate, da medju narodi gospoduju oblastnici, i da svoju vlast svrhu njih pokazuju oni, koj su veleložni (Mt 20, 25).*

govorenje, *n.* – govor; *I buduć Isus svršio ovo govorenje, puk se čudjaše njegovomu nauku (Mt 7, 28).*

grabiti, *impf.* – otimati, krasti, uzimati; *Kad tko sluša rič kraljestva, ali ju nerazumi, dohodi hudobnjak, i grabi ono, što je u njegovo srdce usiano; ovo je ono, što je bilo posiano pokraj puta (Mt 13, 19).*

grabstvo, *n.* – otimačina, grabež; *Jao vam, knjižnici i Fariseji licumirci, koji perete s dvora čaše i zdile, a iznutra ste puni grabstvih, i nečistoće (Mt 23, 25).*

grdnost, *f.* – gnjusnost, grozota; *Kad*

dakle budete vidili, da je ona grdnost opustošenja, koja bo navištena po Danielu Proroku, počela u svetom mistu (oni, koj štie, neka razumie) (Mt 24, 15).

gren – prvo lice prezenta glagola kretanja (ići) koji nema svog oblika u infinitivu; *Slipi vide; hromi gredu; gubavci su očistjeni; gluhi čuju; mrtvi uskrsnuju; ubogim je pripovidano Evanjelje (Mt 11, 5).*

grih, *m.* – grijeh; *I vidivši Isus njihovu viru reče žiloslabjenomu: ufaj sinko, odušteni su ti tvoji grisi (Mt 9, 2).*

grišnik, *m.* – onaj koji griješi, grešnik; *Došao je i sin čovičanski, koj i jide i pie, i vi govorite: ovo je čovik proždrlac, i vinopia, priatelj očitnikah, i grišnikah; ali je mudrost opravdana po njezinih sinovih (Mt 11, 19).*

grizlica, *f.* – moljac; *Ne sakupljajte sebi blaga na zemlji, gdi grizlica i arja skončavaju, i gdi lupeži izkopavaju i kradu (Mt 6, 19).*

grozdje, *n.* – grožđe; *Jeda li se s trnja bere grozdje, oli s ošljebada smokve? (Mt 7, 16.).*

guliti, *impf.* – sabirati, čupati; *I on odgovori: ne, da počem guleći ljulj ne izgulite skupa s njime i pšenicu (Mt 13, 29).*

guvno, *n.* – mjesto na kojem se mlati i vrši žito, gumno; *On imade u svojoj ruci lopatu, on će otribiti svoje guvno sakupivši svoju pšenicu u žitnicu, a plivu sažgavši neugasivim ognjem (Mt 3, 12).*

hajati, *impf.* – voditi brigu, mariti; *A oni nehajaše za to, dali otidoše niki na svoje polje, a niki na svoje trgovanje (Mt 22, 5).*

himbeno, *adv.* – tako da je na prevaru, lukavo; *I biahu učinili više, kako bi Isusa himbeno uhvatili, i ubili (Mt 26, 4).*

hinac, *m.* – varalica, prevarant; *I rekoše mu: došlo nam je, Gospodine, na pamet, da je oni hinac rekao čim još živjaše: ja ću posli tri dneva uskrsnuti (Mt 27, 63).*

hititi, *pf.* – baciti; *Ali da ih nebismo smutili pojdi k moru, i hiti udicu, uzmi onu ribu, koju budeš prvu iztegnuo; otvori joj zatim usta, i naći ćeš štater; uzmi ga, i daj im ga za me i za se (Mt 17, 26).*

hodit, *impf.* – ići; *A oni, čuvši kraljeve beside, pojdoše; i evo ona zvezda, koju biahu vidili u Iztoku, hodjaše prid njimi dokle došavši do onoga msta, u kojem biaše ditić, sustade ondi (Mt 2, 9).*

Hošana, *excl.* – Hosana; *A množ puka, koj hodjaše naprid, i koj slidjaše, vapijaše govoreći: Hošana Davidovomu sinu! blagosloven koj grede u Gospodinovo ime; Hošana u visokih (Mt 21, 9).*

hotimski, *adj.* – koji se tiče preljuba, preljubnički, kurvarski; *Zao i hotimski porodjaj išće zlamenja, ali mu neće biti dano drugoga zlamenja izvan zlamenja Jone Proroka (Mt 16, 4).*

hotinje, *n.* – želja, htijenje; *Tako je hotinje vašega otca, koj je na nebesih, da nepogine ni jedan od ovih malahnih (Mt 18, 14).*

hrom, *adj.* – koji hramlje, šepav; *Ako te dakle tvoja ruka oli tvoja noga smutjuje, odsici ju i baci od sebe; bolje ti je da kljast i hrom ujdeš u život, nego da imaš obe ruke i obe noge, a da budeš bacen u vichni oganj (Mt 18, 8).*

hromac, *m.* – onaj koji hramlje, šepavac; *I pristupiše k njemu u Hram slipci, hromci, i on ih izliči (Mt 21, 14).*

htiti, *impf.* i *pf.* – htjeti, željeti; *I htiaše ga (Irud) pogubiti, ali se bojaše puka, jer ga držahu za Proroka (Mt 14, 5).*

hudobnjak, *m.* – zli, opaki; vrag, đavao, nečastivi; *Kad tko sluša rič kraljestva, ali ju nerazumi, dohodi hudobnjak, i grabi ono, što je u njegovo srdce usiano; ovo je ono, što je bilo posiano pokraj puta (Mt 13, 19).*

hudobština, *f.* – opakost, lukavstvo, podmuklost; *A Isus poznavši njihovu hudobštinu reče: zašto me podkušajete, licumirci? (Mt 22, 18).*

huna, *f.* – v. **buna**. (Nap. Očito je posrijedi slovna pogreška jer u komentaru Škarić navodi riječ **buna**.)

igrati, *impf.* – plesati; *Ali buduć Iruđičina kći na dan Irudovoga rodjenja igrala nasridi (prid svimi), bi to ugodno Iruđu (Mt 14, 6).*

imati, *impf.* – morati, trebati; *A Isus odgovori i reče: nevirni i izopačeni narode! dokle imam bivati s vami? (Mt 17, 16).*

inačie, *adv.* – inače; *Niti tko uliva novo vino u stare mišine, inačie mišine se prodiru, vino iztiče, a mišine ginu; dali ulivaju novo vino u nove mišine, i tako se uzdržaje oboje (Mt 9, 17).*

inostranac, *m.* – tuđinac, stranac; *Zemaljski kralji od kojih primaju carinu, oli glavarinu? od svojih sinovah, oli od inostranacah? (Mt 17, 24).*

Irud, *m.* – Herod; *Buduć se dakle rodio Isus u Betlehemu Jude u vrime Iruđa*

kralja, evo Mudarci iz Iztoka dođoše u Jerusolim (Mt 2, 1).

Irudica, *f.* – Herodijada; *Biaše bo Irud uhvatio Ivana, i svezao ga, i postavio ga u tamnicu radi Irudice žene svojega brata* (Mt 14, 3).

iskati, *impf.* – tražiti, iskati; *Jer će se sgoditi, da će se Irud staviti iskati ditića, da ga pogubi* (Mt 2, 13).

iskrnji, *adj.* – koji je blizak, bližnji; *Čuli ste, da je bilo rečeno: ljubiti ćeš svoga iskrnjega, a zlobiti ćeš svoga neprijatelja* (Mt 5, 43).

Israel, *m.* – Izrael; *A ti, Betleheme, zemljo Jude, nisi najmanja među kneževskim gradovima Jude, jer će iz tebe izaći oni Vladalac, koj će upravljati Israelom mojim pukom* (Mt 2, 6).

israelski, *adj.* – koji se odnosi ili koji pripada Izraelu, izraelski; *I reče mu: ustani, uzmi ditića i njegovu mater, i povrati se u israelsku zemlju* (Mt 2, 20).

Isukrst, *m.* – Isus Krist; *Tada zapoviedi svojim učenicima, da ne bi tkomu rekli, da je on Isukrst* (Mt 16, 20).

Išaija, *m.* – prorok Izaija; *Ovo je oni, o kojem je navistio Išaija Prorok rekavši: (čuje se) glas vapećega u pustinji: pripravite put Gospodina; upravne učinite njegove staze* (Mt 3, 3).

iščati, *impf.* – tražiti, iskati; *Jer sve ovo išću narodi* (Mt 6, 32).

ištom, *conj.* – tek; *Jer će ištom tada moć porobiti njegovu kuću* (Mt 12, 29).

izać, *pf.* – napustiti kakav prostor, izaći; *Izajdoše tada Fariseji, i učiniše više protiv njemu, kako bi ga pogubili* (Mt 12, 14).

izagnan, *adj.* – koji je istjeran, prognan; *A da će sinovi kraljestva biti izagnani u tmine izvanjske; ondaj se [sic!] biti plaća, i škripanja zubih* (Mt 8, 12).

izagnat, *pf.* – istjerati, prognati; *I došavši večer priniše k njemu mnogo vragomučenih, i on izagna one duhove ričju; on izliči takodjer i sve nemoćne* (Mt 8, 16).

izahodjiti, *pf.* – izlaziti; *I izahodjahu k njemu pribivaoci Jerusolima, i sve Judee, i svih mistah okolo Jordana* (Mt 3, 5).

izaznati, *pf.* – saznati, doznati; *A Isus im zapriti, i reče: pazite, da toga ne bi tkom izaznao* (Mt 9, 30).

izbacen, *adj.* – koji je protjeran, izbačen; *Ona bo nevalja više za ništo nego da bude izbacena nadvor, i zgazena od ljudih* (Mt 5, 13.).

izbaviti, *pf.* – osloboditi, spasiti; *Ona će bo roditi sina, i ti ćeš mu nazvati ime Isus; on će bo izbaviti svoj puk od njihovih grihah* (Mt 1, 21).

izbičati, *pf.* – istući bičem, izbičevati; *I pridati narodom, da mu se narugaju, da ga izbičaju, i da ga propnu; a on će treći dan uskrsnuti* (Mt 20, 19).

izbirati, *impf.* – probirati, odvajati; *I koju, pokle se je napunila, iztežu na suho, i sevši na kraj izbiraju dobre i stavljaju u sudove, a zločeste izbacuju nadvor* (Mt 13, 48).

izdavati, *impf.* – odavati, izdavati, iznevjeravati; *I tada će se smutiti mnogi, i jedan će drugoga izdavati, i jedan će drugoga zlobiti* (Mt 24, 10).

izdubati, *pf.* – iskupati, izdupsti; *Bio je*

niki otac obitili, koj je nasadio vinograd, i obgradio ga plotom, i izdubao u njem mastište i sagrađio stolp; i buduć ga namimio težateljem otide putovati na daleke strane (Mt 21, 33).

izganjati, *impf.* – izgoniti, tjerati; *Mnogi će mi onoga dana reći: Gospodine, Gospodine! nismo li mi u tvoje ime prorokovali, i u tvoje ime izganjali diavle, i u tvoje ime činili mnoga čudesa? (Mt 7, 22).*

izgoniti, *impf.* – istjerivati, protjerivati; *Ako dakle jedan diavao izgoni drugoga, tada je on proti sebi razdiljen; kako će dakle obstati njegovo kraljestvo? (Mt 12, 26).*

izgovor, *m.* – govor; *I nakon malo vremena pristupiše oni, koji stahu okolo, i rekoše Petru: doisto si i ti jedan od onih, jer te i tvoj izgovor očituje (Mt 26, 73).*

izgubjenje, *n.* – propast; *Ulazite kroz tisna vrata, jer su široka ona vrata, i prostran je onaj put, koj vodi k izgubjenju, i mnogo ih je, koji kroz njih ulaze (Mt 7, 13).*

izguliti, *pf.* – iščupati; *I on odgovori: ne, da počem guleći ljulj ne izgulite skupa s njime i pšenicu (Mt 13, 29).*

izhod, *m.* – izlaz; *Pojdite dakle na izhode putah, i kojegodir najдете, zazovite na pir (Mt 22, 9).*

izhoditi, *impf.* – izlaziti; *I čim izahodjahu (iz grada) susritoše nikoga Cireneanina imenom Šimuna, i usilovaše ga da nosi njegov križ (Mt 27, 32).*

izkopavati, *impf.* – potkopavati, potkradati; *Ne sakupljajte sebi blaga na zemlji, gdi grizlica i arja skončavaju, i gdi*

lupeži izkopavaju i kradu (Mt 6, 19).

izkorenjen, *adj.* – iskorijenjen; *A on im odgovori: svaki će sad, kojega nije usadio moj otac, biti izkorenjen (Mt 15, 13).*

izličiti, *pf.* – sanirati bolest, izliječiti; *Odgovori mu Isus: doći ću, i izličiti ću ga (Mt 8, 7).*

izlitati, *impf.* – izlijetati, izlaziti; *Jer kako munja izlita u iztoku, i siva tja do zapada tako će biti i došastje sina čovičanskoga (Mt 24, 27).*

izmećati se, *impf.* – izbacivati se; *Nerazumite li, da sve, što ulazi u usta, prohodi u trbuh, i izmeće se u gnojište? (Mt 15, 17).*

iznašati, *impf.* – iznositi, vaditi; *Dobar čovik iz dobra blagohraništa iznaša dobra; a zao čovik iz zla blagohraništa iznaša zla (Mt 12, 35).*

iznovice, *adv.* – ponovno, iznova, opet; *Posla on iznovice drugih slugah u broju većem od prvašnjega, i učiniše isto i ovim (Mt 21, 36).*

izpitati, *pf.* – ispitati, provjeriti; *Tada Irud zazvavši skrovito one Mudarce izpita pomnjivo od njih vrime, kojega im se biaše ukazala ona zvizda (Mt 2, 7).*

izpivati, *pf.* – otpjevati, ispjevati; *I pokle biahu izpivali pismu, izajdoše (da pojdu) na goru maslinsku (Mt 26, 30).*

izplatiti, *pf.* – izvršiti isplatu, isplatiti; *U istinu ti govorim, da nećeš od onle izaći, dokle nebudeš izplatio najzadnji pinez (Mt 5, 26).*

izpovidati, *impf.* – ispovijedati; *I biahu krstjeni od njega u Jordanu, izpovidivši oni svoje grihe (Mt 3, 6).*

izpoviditi, *pf.* – priznati, posvjedočiti; *Svakoga dakle, koj bude izpovidio mene prid ljudmi, izpoviditi ću i ja njega prid svojim ocem, koj je na nebesih* (Mt 10, 32).

izprid *adv.* – tako da je pred nečim, ispred; *A stražani se pripadoše od straha izprid njega, i ostaše kako mrtvi* (Mt 28, 4).

izpuniti, *pf.* – ispuniti, održati (riječ); *Ovo se je pak sve sgodilo ovako, za da se izpuni što je bilo rečeno od Gospodina po Proroku, koj je rekao* (Mt 1, 22).

izpunjeno, *adv.* – tako da je obavljeno, ispunjeno; *Za da bude izpunjeno što bi rečeno po Išaiji Proroku* (Mt 4, 14).

izpunjivano, *adv.* – tako da je obavljeno, ispunjeno; *Neka bude izpunjivana volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji* (Mt 6, 10).

izrodjen, *adj.* – koji je preljubnički, preljubotvoran; *A on im odgovori: opaki i izrodjeni narod išće zlamenja; ali neće mu biti dano drugoga zlamenja izvan zlamenja Jone Proroka* (Mt 12, 39).

iztaštiti, *pf.* – izgubiti okus, obljutaviti; *Vi ste sol zemlje; ako sol iztašti čime će se soliti?* (Mt 5, 13).

izteći, *pf.* – isteći, izaći; *Puk, koji sidjaše u tminah, vidio je veliku svitlost; svitlost je iztekla onim, koji sidjahu u okružju smrtne osine* (Mt 4, 16).

iztegnuti, *pf.* – izvući; *Ali da ih nebi smo smutili pojdi k moru, i hiti udicu, uzmi onu ribu, koju budeš prvu iztegnuo; otvori joj zatim usta, i naći ćeš štater; uzmi ga, i daj im ga za me i za se* (Mt 17, 26).

iztezati, *impf.* – izvlačiti, istezati; *I*

koju, pokle se je napunila, iztežu na suho, i sevši na kraj izbiraju dobre i stavljaju u sudove, a zločeste izbacuju nadvor (Mt 13, 48).

izticati, *impf.* – isticati, izlaziti (o suncu); *Da budete sinovi svojega otca, koji je na nebesih; koj čini izticati svoje sunce svrhu dobrih, i svrhu zlih, i dažditi svrhu pravednih i nepravednih* (Mt 5, 45); 2. istjecati, otjecati; *Niti tko uliva novo vino u stare mišine, inače mišine se prodiru, vino iztiče, a mišine ginu; dali ulivaju novo vino u nove mišine, i tako se uzdržaje oboje* (Mt 9, 17).

iztok, *m.* – istok; *Ali vam govorim, da će ih mnogo doći od iztoka, i od zapada, i da će s Abrahamom, Isaakom, i Jakovom siditi za trpezom u kraljestvu nebeskom* (Mt 8, 11).

Iztok, *m.* – Istok; *Buduć se dakle rodio Isus u Betlehemu Jude u vrime Iruda kralja, evo Mudarci iz Iztoka dojdose u Jerusolim* (Mt 2, 1).

iztumačiti, *pf.* – pojasniti, objasniti, protumačiti; *Evo će Divica začeti, i poroditi sina, i oni će mu nazvati ime Emanuel, što iztumačeno zlamenuje “s nami je Bog”* (Mt 1, 23).

izvan, *praeupos.* – osim, doli; *A oni uzdignuvši svoje oči nevidiše nitkoga izvan samoga Isusa* (Mt 17, 8).

izvanski, *adj.* – koji je s vanjske strane, izvanjski; *Reče tada kralj službenikom: svežite mu ruke i noge, i izbacite ga u izvanske tmine; ondi će biti jaukanja i škripanja zubih* (Mt 22, 13).

izvrsniti, *pf.* – ispuniti, održati; *Ne ci-*

nite, da sam ja došao da razčinim zakon, oli Proroke; ja nisam došao da ih razčinim, dali da ih izvrstnim (Mt 5, 17).

izvrstniji, *adj. komp.* – koji je bolji, izvrstniji; Govorim bo vam, da ako vaša pravednost nebude izvrstnija od pravednosti knjižnikah, i Farisejah nećete ući u kraljestvo nebesko (Mt 5, 20).

jakodušan, *adj.* – koji je pun samopouzdanja, hrabar; A Isus poče odmah s njimi govoriti, i reče: budite jakodušni; ja sam, nestrašite se (Mt 14, 27).

jaram, *m.* – teret; Uzmite moj jaram nase, i naučite se od mene, koj sam krotak, i ponižna srdca, i naći ćete pokoja svojim dušam (Mt 11, 29).

jaukanje, *n.* – jauk; Bio je u Rami čuven vapaj, plakanje i jaukanje veliko (Mt 2, 18).

jeda, *part.* – zar; Jeda li je tkoj medju vami, koj bi svojemu sinu, ako bi on od njega pitao kruha, dao kamen? (Mt 7, 9).

Jerik, *m.* – grad u Palestini, Jerihon; I buduć oni izašli iz Jerika, slidjaše ih veliko mnoštvo (Mt 20, 29).

Jerusolim, *m.* – Jeruzalem; Buduć se dakle rodio Isus u Betlehemu Jude u vrijeme Iruda kralja, evo Mudarci iz Iztoka dojdose u Jerusolim (Mt 2, 1).

jistbina, *f.* – jelo; A Ivan imaše na sebi odiću od kamelovih dlakah, i kožni pás okolo svojih bokuh, a njegova jistbina biahu kobilice, i divji med (Mt 3, 4).

jisti, *impf.* – konzumirati, jesti; Zato vam govorim: nemojte se odveć brinuti za svoje življenje, što biste jili, ni za svoje tilo, čime biste se odili (Mt 6, 25); Došao

bo je Ivan, koj niti jide niti pie, i vi govorite: on ima diavla (Mt 11, 18).

Judej, *m.* – Židov; I rekoše: gdi je taj kralj Judejah, koj se je rodio? mi bo vidismo u Iztoku njegovu zvezdu, i dojdosmo da mu se poklonimo (Mt 2, 2).

judejski, *adj.* – koji se odnosi na Židove, židovski; A Isus staše prid Oblastnikom, i upita ga Oblastnikni reče: jesi li ti kralj judejski? (Mt 27, 11).

junac, *m.* – mlađe govedo, june; Posla on opeta druge sluge s ovom naredbom: recite zazvanin: evo je jurve moj obid pripravljen, moji su junci, i pićci zaklani, i spravljena je svaka stvar; dojdite na pir (Mt 22, 4).

jur, *adv.* – već; I evo žena, koja jur dvanaest godištah trpjaše krvotočje, pristupi s traga, i dotaknu kiticu njegovoga plašta (Mt 9, 20). Isto i **jurve**.

jurve, *adv.* – već; I buduć oni jurve otišli prikaza se Anjeo gospodnji Josipu u snu i reče mu: ustani, uzmi ditića i njegovu mater, i pobigni u Ejipt, i ostani ondi dokle ti ja budem rekao (Mt 2, 13). Isto i **jur**.

Kajfas, *m.* – veliki svećenik Kaifa; Tada se biahu sakupili glavni Svećenici i starešine puka u udvorje svećeničkoga Poglavice, koj se zvaše Kajfas (Mt 26, 3).

kako, *conj.* – kao; I buduć Isus bio krstjen izajde on odmah iz vode; i evo se otvoriše nebesa, i on vidi, da duh božji biahše sašao kako golubica, i da biahše došao svrhu njega (Mt 3, 16).

kakono, *conj.* – kao što; Kad dakle budeš htio učiniti zadužbinu, ne čekaj da za-

trubi (prosjak) *prid tobom, kakono čine licumirci u skupštinah i na ulicah* (Mt 6, 2).

Kalvaria, *f.* – Kalvarija; *I dođoše na ono misto, koje se zove Golgota, tojest misto Kalvarie* (Mt 27, 33).

kamel, *m.* – deva; *A Ivan imaše na sebi odiću od kamelovih dlakah, i kožni pâs okolo svojih bokuh, a njegova jistbina biahu kobilice, i divji med* (Mt 3, 4).

kamenovati, *pf.* – istučii kamenjem, ubiti kamenovanjem; *A težatelj uhvatiše njegove sluge, ter nikoga izbičaše, nikoga ubiše, a nikoga kamenovaše* (Mt 21, 35).

kamogodir, *adv.* – kamo god; *Pristu-pi tada k njemu niki knjižnik i reče mu: učitelju! ja ću te sliditi kamogodir budeš otišao* (Mt 8, 19).

karati, *impf.* – kuditi, grditi; *Bi mu tada privedeno dice, da postavi svrhu njih ruke, i da učini molitvu; a učenici karahu ih* (Mt 19, 13).

kaživati se, *impf.* – pokazivati se, kazivati se, izgledati; *Vi bo se kažete ljudem s dvora pravedni, a unutra ste puni licumirstva, i opačine* (Mt 23, 28).

kćer, *f.* – kćerka, kći; *A Isus se okrenu, i vidivši ju reče: budi dobre volje, kćerce, tvoja te je vira učinila zdravu* (Mt 9, 22).

kitica, *f.* – resa na haljini, skut; *I evo žena, koja jur dvanaest godištah trpjaše krvotočje, pristupi s traga, i dotaknu kiti-cu njegovoga plašta* (Mt 9, 20).

kitjokrov, *m.* – otvorena kućica natkri-vena granjem, sjenica; *A Petar uzamši rič reče Isusu: Gospodine, mi se ovdí naho-dimo dobro; mi ćemo, ako hoćeš, učiniti*

ovdi tri kitjokrova, za te jedno, za Mojse-sa jedno, a za Eliu jedno (Mt 17, 4).

kljast, *adj.* – koji je sakat, osakaćen; *Ako te dakle tvoja ruka oli tvoja noga smutjuje, odsici ju i baci od sebe; bolje ti je da kljast i hrom uđeš u život, nego da imaš obe ruke i obe noge, a da budeš bacen u vični oganj* (Mt 18, 8).

kneževski, *adj.* – koji pripada knezu, kneževski; *A ti, Betleheme, zemljo Jude, nisi najmanja medju kneževskimi gradovi Jude, jer će iz tebe izaći oni Vladalac, koj će upravljati Israelom mojim pukom* (Mt 2, 6).

knjižnik, *m.* – književnik, pismozna-nac; *I sakupivši sve glavne Svećenike i knjižnike puka upita ih; gdi se ima roditi Krst? (Mt 2, 4).*

kobilica, *f.* – skakavac; *A Ivan imaše na sebi odiću od kamelovih dlakah, i kož-ni pâs okolo svojih bokuh, a njegova jist-bina biahu kobilice, i divji med* (Mt 3, 4).

koj, *pron.* – koji; *A Jakov rodi Josipa muža Marie, od koje se je rodio Isus, koj se zove Krst* (Mt 1, 16.).

kojgodir, *pron.* – bilo koji, koji god; *I u kojgodir grad, oli varos budete ulizli, izpitajte, koj je u njem dostojan čovik, i pribivajte kod njega dokle budete imali otići* (Mt 10, 11).

kojmudrago, *pron.* – bilo koji, ikoji; *I pristupiše k njemu Fariseji da ga podku-šaju, i rekoše mu: je li dopušteno muž-u odaslati od sebe svoju ženu za kojmu-drago uzrok? (Mt 19, 3).*

kolikokrat, *adv.* – koliko puta; *Jeru-solime, Jerusolime! koj ubiaš Proroke, i*

kamenuješ one, koji su k tebi poslani, kolikookrat sam htio skupiti tvoje sinove, kakono kokoš skuplja svoje piliće pod krila, a ti nisi htio? (Mt 23, 37).

kolino, *n.* – koljeno; *Ali pavši onaj službenik na kolina uzmolio ga rekavši: imaj samnom ustrpjenja, i ja ću ti platiti sve* (Mt 18, 26).

korablja, *f.* – lađa, brodica; *Kako bo u dnevih prid potopom ljudi blagovahu i piahu, i vinčavahu se, i udavahu (svoje kćeri) tja do onoga dneva, kojega je Noe ulizao u korablju* (Mt 24, 38).

koristnie, *adv.* – tako da ima veću korist, koristnije; *Ako te bude smutjivalo tvoje desno oko, izvadi ga i odbaci od sebe, jer ti je koristnie, da ti pogine jedno udo, nego da sve tvoje tilo bude baceno u pakao* (Mt 5, 29).

koriti, *impf.* – opominjati, upozoravati, grditi, prekoravati; *Tada poče grditi one gradove, u kojih bihu učinjena mnoga čudesa, za ovo, što se nebiahu pokorili* (Mt 11, 20).

kostret, *f.* – krzno od kože ili jarca, kostrijet; *Jao tebi Korazaine! jao tebi Bet-saido! jer da ona čudesa, koja bihu učinjena u vami, budu bila učinjena u Tiru, i u Sidonu, bili bi oni još davno u kostreti i u pepelu učinili pokoru* (Mt 11, 21).

kotar, *m.* – dio grada ili teritorija općenito, predio; *Tada Irud vidivši, da je bio privaren od Mudaracah rasrdi se žestoko, i posla pogubiti sve ditiće, koji biahu u Betlehemu, i u svem njegovom kotaru od dva godišta i niže po onom vrimenu, koje biaše izpitao od Mudaracah* (Mt 2, 16).

kraj, *m.* – obala mora, jezera ili rijeke; *I okupi se k njemu veliko mnoštvo tako, da on ulize u brodicu, i side; a sve mnoštvo ostade na kraju* (Mt 13, 2).

kraljestvo, *n.* – kraljevstvo; *Oni dakle, koj bude pristupio tkoju od ovih najmanjih zapovidih, i bude tako učio ljude, biti će nazvan najmanji u nebeskom kraljestvu* (Mt, 5, 19).

kraljevina, *f.* – kraljevstvo; *Jer će se podignuti narod proti narodu, i kraljevina proti kraljevini, i biti će po mistih kuge, glada, i trešnjah* (Mt 24, 7).

kratiti, *impf.* – uskraćivati; *A Isus im reče: pustite dičicu, i nemojte im kratiti, da dođu k meni, jer je za ovakove kraljestvo nebesko* (Mt 19, 14).

kripost, *f.* – moć, snaga; *I došavši u svoju otačbinu učaše u njihovih skupštinah tako, da se čudjahu i govorahu: od kud ovaj ima ovu mudrost, i ovu kripost?* (Mt 13, 54).

krivina, *f.* – ono što je krivo, krivica; *A on odgovori jednomu od njih, i reče: ja ti, prijatelju, nečinim krivine; nisi li se pogodio samnom po denar?* (Mt 20, 13).

krivobožac, *m.* – krivovjernik, poganin, neznabožac; *I kad budete molili nemojte biti mnogorični, kakono su krivobožci, koji cine, da će oni čića svojega mnogoričja biti uslišani* (Mt 6, 7).

krošnja, *f.* – košara, korpa; *I blagovaše svi, i nasitiše; i digoše dvanaest krošnjah punih ulomakah, koji biahu izostali* (Mt 14, 20).

krotak, *adj.* – koji je vrlo blag, popustljiv, ponizan; *Recite sionskoj kćeri:*

eto tvoj kralj grede k tebi krotak, jašuć na magarici i na poliću sinu podjarmene (Mt 21, 5).

krpiti, *impf.* – šivati; *I otišavši od onle naprid vidi on druga dva brata, tojest Jakova i Ivana Zebedeove sinove u brodicu sa Zebedeom njihovim otcem, koji krpahu svoje mriže; i zazva ih* (Mt 4, 21).

Krst, *m.* – Krist, Isus Krist; *A Jakov rodi Josipa muža Marie, od koje se je rodio Isus, koj se zove Krst* (Mt 1, 16); *Jer će se javiti laživih krstovah, i laživih prorokah, i pokazati će mnoga zlamenja i čudesa da privare (ako bi bilo moguće) i odabrane* (Mt 24, 24).

krstjen, *adj.* – koji je primio sakrament krštenja, kršten; *I biahu krstjeni od njege u Jordanu, izpovidivši oni svoje grihe* (Mt 3, 6).

krstjenje, *n.* – krštenje; *Ali oni, videć, da mnogi od Farisejah i Saducejah prihodjahu k njegovomu krstjenju, reče im: skoti zmijah! tko vas je obuvistio, da ubignete došastni gnjiv?* (Mt 3, 7).

krvotočje, *n.* – tečenje krvi, krvarenje; *I evo žena, koja jur dvanaest godištah trpjaše krvotočje, pristupi s traga, i dotaknu kiticu njegovoga plašta* (Mt 9, 20).

kumin, *m.* – vrsta aromatične biljke, kim; *Jao vam, knjižnici i Fariseji licumirci, koji dajete desetinu od metvice, od kopra, i od kumina, a zapuštate ono, što je najpoglavitije u zakonu, pravednost, milosrdje, i virnost* (Mt 23, 23).

kuniti se, *impf.* – davati prisegu, zaklinjati se; *Oni dakle, koj se kune otarom, kune se i njime, i svim onime, što je na*

njem (Mt 23, 20).

kupujuć, *m.* – čovjek koji kupuje, kupac; *I ušavši Isus u Hram božji poče on izgoniti sve prodajuće i kupujuće u Hramu, obori takodjer i stolice pineznikah, i sidišta onih, koji prodavahu golubice* (Mt 21, 12).

kvas, *m.* – kvasac; *Reče im još i drugu priliku: prilično je kraljestvo nebesko kvasu, koj uzimlje žena i pokriva pod tri sata brašna, dokle se je sve uzkvasilo* (Mt 13, 33).

kvasni, *adj.* – koji je s kvascem, kvasčani; *I tada razumiše oni, da im on biaše rekao, da se čuvaju ne farisejskoga i saducejskoga kvasnoga kruha, dali njihovoga nauka* (Mt 16, 12).

lagahan, *adj.* – koji nije težak, lagan; *Moj bo je jaram ugodan, i moje je brime lagahno* (Mt 11, 30).

lakat, *m.* – mjera za dužinu, aršin (oko pola metra); *Tko od vas može svojim brinutjem nadostaviti svojemu restu jedan lakat?* (Mt 6, 27).

lasnie, *adv.* – tako da je jednostavnije, lakše; *Što je lasnie reći: odpušteni su ti tvoji grisi?* (Mt 9, 5).

laživ, *adj.* – koji je sklon laži, lažljiv; *Čuvajte se od laživih prorokah, koji dohode k vam u ovčjoj odići, a unutri su grabežljivi vuci* (Mt 7, 15).

laživo, *adv.* – tako da nije istinito, lažno; *Blago će biti vam, kad vas ljudi budu proganjali, i obnevoljivali, i laživo govorili svako zlo proti vam radi mene* (Mt 5, 11).

legion, *m.* – rimska vojna jedinica, legija; *Jeda li ciniš, da ja nemogu uzmoliti*

svoga otca, i on bi mi poslao više od dvanaest legionah (šestisućnicah) Anjelah? (Mt 26,53).

ležeći, *adj.* – koji je u ležećem položaju, polegnut; *I evo mu priniše žiloslabjenoga ležećega na postelji* (Mt 9, 2).

licumirac, *m.* – licemjer; *Kad dakle budeš htio učiniti zadužbinu, ne čekaj da zatrubi (prosjak) prid tobom, kakono čine licumirci u skupštinah i na ulicah* (Mt 6, 2).

ličiti, *impf.* – liječiti; *I obhodjaše Isus svu Galileju učec u njihovih skupštinah, i pripovidajuć Evanjelje kraljestva; i ličeć svaku bolest, i svaku nemoć u puku* (Mt 4, 23).

likar, *m.* – liječnik, doktor; *A Isus, čuvši to, reče im: nije triba likara zdravim, dali onim, koji se zloćute* (Mt 9, 12).

lin, *adj.* – koji nije marljiv, lijen; *A gospodar mu njegov odgovori i reče: zločesti i lini slugo! pokle si znao, da ja ženjem gdi nisam usiao, i da skupljam gdi nisam prosuo* (Mt 25, 26).

lip, *adj.* – koji je izvana dopadljiv, lijep; *Jao vam, knjižnici i Fariseji licumirci! vi bo ste slični obiljenim grobnicam, o kojih se čini ljudem da su s dvora lipe, a unutra su pune mrtvačkih kostih, i svake gnusobe* (Mt 23, 27).

lipo, *adv.* – tako da je dobro, lijepo; *Koj odgovori, i reče: nije lipo uzeti kruh sinovom, i dati ga pasićem* (Mt 15, 26).

lira, *f.* – ljljan; *Pogledajte na poljske lire, kako oni restu!* (Mt 6, 28).

listje, *n.* – ukupnost lišća, lišće; *I videć pokraj puta smokvenicu otide k njoj, ali*

nenajde na njoj ništa izvan listja, i reče joj: neka neizajde iz tebe ploda u vike (Mt 21, 19).

lišen, *adj.* – koji je oslobođen, slobodan; *Reče mu tada Isus: sinovi su dakle lišeni* (Mt 17, 25).

lito, *n.* – ljeto; *Od stabla pak smokvenice naučite se priklad; kad njezine grane počmu biti meke, i kad je ona učinila listje, vi znate, da je blizu lito* (Mt 24, 32).

livi, *adj.* – koji je s lijeve strane, lijevi; *A ja vam govorim, da se neimate protiviti uvriditelju; dali, ako te je tko udario po tvojoj desnoj jagodici, okreni mu i livu* (Mt 5, 39).

lončarski, *adj.* – koji se odnosi na lončara, lončarev; *I učinivši više kupiše na njih lončarsku njivu za pokopalište inostranacah* (Mt 27, 7).

lozni, *adj.* – koji se odnosi na lozu, lozov; *Ali vam govorim, da neću odsle piti od ovoga loznoga ploda do onoga dneva, kojega ću ga piti novoga s vami u kraljestvu svojega otca* (Mt 26, 29).

ložnica, *f.* – spavaća soba; *Ti dakle, kad budeš htio moliti, ujdj u svoju ložnicu, i zatvorivši vrata moli svoga otca u skrovitu* (Mt 6, 6).

lučiti, *impf.* – razlikovati, odvajati; *I skupiti će se prid njega svi narodi, i on će ih razlučiti jedne od drugih kakono pastir luči ovce od kozličah* (Mt 25, 32).

lupeština, *f.* – krađa, otimačina; *Iz srdca bo izhode zlemisli, ubojstva, priljubodinstva, bludjenja, lupeštine, kriva svidočanstva, psosti* (Mt 15, 19).

lupež, *m.* – lopov, kradljivac, tat; *Ne*

sakupljajte sebi blaga na zemlji, gdi grizlica i arja skončavaju, i gdi lupeži izkopavaju i krađu (Mt 6, 19).

ljubiti, *impf.* – voljeti; *Odgovori mu Isus: ljubiti ćeš Gospodina svoga Boga sa svim svojim srcem, sa svom svojom dušom, i sa svom svojom pametju* (Mt 22, 37).

ljudi, *m. pl.* – svjetina, ljudi; *Ona bo nevalja više za ništo nego da bude izbacena nadvor, i zgazena od ljudih* (Mt 5, 13.).

ljulj, *m.* – kukolj; *Ali čim ljudi spavaju dojde njegov neprijatelj, i posia medju pšenicu ljulja, i otide* (Mt 13, 25).

magarica, *f.* – ženka magarca, kenja; *I reče im: pojdite u selo, koje je prama vama, i ondi ćete odmah naći magaricu svezanu, i pulića s njom; odvežite ih i privedite k meni* (Mt 21, 2).

magarski, *adj.* – koji se tiče magarca, magareći; *A oni, koj bude smutio tkojega od ovih malahnih, koji u me viruju, bilo bi bolje za njega, da mu magarski žrvan bude obišen o vrat, i da bude utopjen u dubinu mora* (Mt 18, 6).

malahan, *adj.* – koji je malen, mali; *Onoga vrimenta odgovori Isus i reče: ja te slavim, otče, Gospodine neba i zemlje, za ovo, što si ti ova skrio prid mudarci i pametnimi, a objavio si ih malahnim* (Mt 11, 25).

Maria, *f.* – Marija; *A Jakov rodi Josipa muža Marie, od koje se je rodio Isus, koj se zove Krst* (Mt 1, 16.).

mastište, *n.* – tjesak, preša; *Bio je niki otac obitili, koj je nasadio vinograd, i obgradio ga plotom, i izdubao u njem mastište i sagrađio stolp; i buduć ga na-*

imio težateljem otide putovati na daleke strane (Mt 21, 33).

mater, *f.* – majka, mama; *I reče mu: ustani, uzmi ditića i njegovu mater, i povrati se u israelsku zemlju* (Mt 2, 20).

mati, *f.* – majka, mama; *Tada pristupi k njemu mati Zebedeovih sinovah sa svojim sinovi, i pokloni mu se, da uzprosi štogod od njega* (Mt 20, 20).

Matij, *m.* – Matej, Matko, Mate; *Jakov Zebedeov, i Ivan njegov brat, Filip, i Bartolomeo, Toma, i Matij očitnik, Jakov Alfeov, i Tadia* (Mt 10, 3).

medjaš, *m.* – granica; *Ostavivši on dake Nazaret pojde u Kafarnaum, grad pri moru, na medjašu Zabolonovu i Neftalovu, da pribiva ondi* (Mt 4, 13); 2. teritorij, predio, kraj; *I buduć Isus svršio ovo govorenje otide on iz Galilee, i dojde priko Jordana u medjaše Judee* (Mt 19, 1).

medju, *praepos.* – između, među; *A ti, Betleheme, zemljo Jude, nisi najmanja medju kneževskimi gradovi Jude, jer će iz tebe izaći oni Vladalac, koj će upravljati Israelom mojim pukom* (Mt 2, 6).

milo, *adv.* – tako da je sažaljivo, žao; *A Isus zazva svoje učenike, i reče im: milo mi je ovoga mnoštva, ima bo tri dana, da je nerazlučno samnom, a neima što bi blagovalo; ja ih pak neću odaslati nedavši im blagovati za da ne bi sustali na putu* (Mt 15, 32).

milosrdje, *n.* – samilost, milosrđe; *Blaženi milosrdni; jer će oni dostignuti milosrdje* (Mt 5, 7).

mimoći, *pf.* – proći, uminuti; *U istinu vam govorim, da ovi porod neće mimoći*

dokle se sve ovo neizvrši (Mt 24, 34).

mimohoditi, *impf.* – prolaziti, mimoilaziti; *Oni pak, koji mimohodjahu psovahu ga krećući svojimi glavami* (Mt 27, 39).

mimoići, *pf.* – zaobići; *I pošavši malo naprid pade na svoje lice, uzmolí se, i reče: otče moj! neka me, ako je moguće, mimoijde ova čaša; ali neka nebude kako ja hoću, nego kako hoćeš ti* (Mt 26, 39).

mira, *f.* – mjera; *i onom mirom, kojom budete mirili, biti će vam odmireno* (Mt 7, 2).

mirha, *f.* – smirna; *I ušavši u kuću, i našavši ditića s Mariom njegovom materom, prostriše se na zemlju, i pokloniše mu se; i otvorivši svoja blagošraništa pokloniše mu u darove zlata, tamjana i mirhe* (Mt 2, 11).

mirít, *impf.* – odmjeravati, mjeriti; *i onom mirom, kojom budete mirili, biti će vam odmireno* (Mt 7, 2).

misec, *m.* – Mjesec; *I udilj za nevoljom onih danah pomrčati će sunce, misec neće više davati svoje svitlosti, zvizde će padsti s neba, i nebeske će se kriposti prikorditi* (Mt 24, 29).

misečnik, *m.* – mjesečar, lunatik; *Gospodine, smiluj se mojemu sinu, on bo je misečnik, i odveć je mučen; jer često pada u oganj i često u vodu* (Mt 17, 14).

misto, *n.* – mjesto, pozicija; *A oni, čuvši kraljeve beside, pojdoše; i evo ona zvizda, koju biahu vidili u Iztoku, hodjaše prid nji-mi dokle došavši do onoga mista, u kojem biaše ditić, sustade ondi* (Mt 2, 9); 2. gradić, selo, naselje, mjesto; *I izahodjahu k njemu pribivaoci Jerusolima, i sve Judee,*

i svih mistah okolo Jordana (Mt 3, 5).

mišina, *f. augm.* – mijeh, mješina; *Niti tko uliva novo vino u stare mišine, inače mišine se prodiru, vino iztiče, a mišine ginu; dali ulivaju novo vino u nove mišine, i tako se uzdržaje oboje* (Mt 9, 17).

mlinarica, *f.* – žena koja radi u mlinu, mlinarka; *Biti će dvi mlinarice za žrnima; jedna će biti primjena, a druga odvržena* (Mt 24, 41).

mnogo, *adv.* – puno, dosta; *Sto čuvši učenici padoše ničice na zemlju, i mnogo se pristrašise* (Mt 17, 6).

mnogoričan, *adj.* – koji previše govori, brbljav; *I kad budete molili nemojte biti mnogorični, kakono su krivobožci, koji cine, da će oni čića svojega mnogoričja biti uslišani* (Mt 6, 7).

mnogoričje, *n.* – pretjerano govorenje, brbljavost; *I kad budete molili nemojte biti mnogorični, kakono su krivobožci, koji cine, da će oni čića svojega mnogoričja biti uslišani* (Mt 6, 7).

množ, *f.* – mnoštvo; *A množ puka, koj hodjaše naprid, i koj slidjaše, vapijaše govoreći: Hošana Davidovomu sinu! blagoslovjen koj grede u Gospodinovo ime; Hošana u visokih* (Mt 21, 9).

množtvo, *n.* – mnoštvo; *I slidjaše ga veliko množtvo puka iz Galilee, iz Deseterogradovah, iz Jerusolima, iz Judee, i iz onih mistah, koja su s one strane Jordana* (Mt 4, 25).

mogućiji, *adj. comp.* – koji je više moćan, moćniji; *Ja vas krstim vodom da da se pokorite; ali je oni, koj će doći za mnom, mogućiji od mene* (Mt 3, 11).

mrīža, *f.* – mreža; *I hodeć Isus pokraj galilejskoga mora vidi da dva brata, Šimun, koj se zove Petar, i Andria njegov brat bacahu mriže u more (Mt 4, 18).*

mrnmjati, *impf.* – mrmljati; *I primivši ga mrmljahu proti otcu obitili (Mt 20, 11).*

mrtvina, *f.* – strvina, leš; *Gdi bude mrtvinah tute će se sakupiti i orlovah (Mt 24, 28).*

mučati, *impf.* – šutjeti; *A mnoštvo ih karaše, da muče; ali oni vapiahu još jače govoreći: Gospodine Davidov sine! smiluj nam se (Mt 20, 31).*

mučen, *adj.* – koji je izmučen, napastovan; *I evo dojde Kananejka žena iz onoga okružja, i zavapi, rekavši mu: smiluj mi se, Gospodine, Davidov sine; moja je kći teško mučena od diavla (Mt 15, 22).*

mučitelj, *m.* – čovjek koji muči, mučitelj; *I razsrdi se njegov gospodar i pridade ga mučiteljem dokle bi izplatio vas dug (Mt 18, 34).*

Mudarc, *m.* – Mudrac; *Buduć se dakle rodio Isus u Betlehemu Jude u vrime Iru-da kralja, evo Mudarci iz Iztoka dojdoh u Jerusolim (Mt 2, 1).*

mutke, *adv.* – tako da se ne plaća, besplatno; *Ličite nemoćne, uskrišujte mrtve, čistite gubave, izgonite diavle; mutke ste primili, mutke davajte (Mt 10, 8).* Isto i **mutke**.

mutke, *adv.* – tako da se ne plaća, besplatno; *Ličite nemoćne, uskrišujte mrtve, čistite gubave, izgonite diavle; mutke ste primili, mutke davajte (Mt 10, 8).* Isto i **mutke**.

muško, *n.* – muška osoba, muškarac,

muško; Koj im odgovori, i reče: niste li štili, da je oni, koj je u počelu stvorio čovika, stvorio ih muško i žensko, i da je rekao (Mt 19, 4).

na trag, *adv.* – natrag; *Tada Juda, koj ga biaše izdao, videć, da je (Isus) bio osudjen, pokaja se, i poni na trag glavnim Svećenikom i sterešinam onih trideset srebrnjakah (Mt 27, 3).*

na, *praepos.* – za; *I učinivši više kupiše na njih lončarsku njivu za pokopalište inostranacah (Mt 27, 7).*

nadnica, *f.* – naknada za dnevni rad, dnevnic; *I buduć se on pogodio s težatelj, da bi im dao denar za nadnicu, posla ih u svoj vinograd (Mt 20, 2).*

nadostaviti, *pf.* – učiniti dužim, produžiti, produljiti; *Tko od vas može svojim brinutjem nadostaviti svojem restu jedan lakat? (Mt 6, 27).*

nadpis, *m.* – oznaka, natpis; *Upita ih tada Isus: čigova je ovo prilika i nadpis? (Mt 22, 20).*

nadvladati, *pf.* – savladati; *I ja ti govorim: ti si Petar; i ja ću svrhu ovoga kamena sagraditi svoju Crkvu; i vrata ju paklena neće nadvladati (Mt 16, 18).*

nadvor, *adv.* – tako da je dospjelo na dvor, na dvoru; *Ona bo nevalja više za ništo nego da bude izbacena nadvor, i zgazena od ljudi (Mt 5, 13.).*

nahoditi se, *impf.* – nalaziti se, biti; *A Petar uzamši rič reče Isusu: Gospodine, mi se ovdje nahodimo dobro; mi ćemo, ako hoćeš, učiniti ovdje tri kitjokrova, za te jedno, za Mojsesa jedno, a za Eliu jedno (Mt 17, 4).*

nahoditi, *impf.* – nalaziti, pronalaziti; *Svaki bo, koj pita prima; koj išće nahodi; i onomu, koj kuca, biti će otvoreno* (Mt 7, 8).

nahodjati se, *impf.* – nalaziti se, biti; *A niki, koji se ondi nahodjahu, i biahu to čuli, rekoše: evo zove Eliu* (Mt 27, 47).

naimiti, *pf.* – unajmiti, zaposliti; *A oni mu odgovoriše: jer nas nije nitko naimio; a on im reče: pojdite i vi u moj vinograd* (Mt 20, 7). Isto i **najmiti**.

najmiti, *pf.* – unajmiti, zaposliti; *Nebesko je kraljestvo prilično otcu obitili, koj izajde jutrom rano, da najme težateljah za svoj vinograd* (Mt 20, 1). Isto i **naimiti**.

najpače, *adv.* – tako da je zgodnije i primjerenije, bolje, dapače; *I nemojte se bojati onih, koji ubijaju tilo, ali nemogu ubiti dušu; dali se najpače bojte onoga, koj može i dušu i tilo poslati u pakao* (Mt 10, 28). Isto i **pače**.

najposli, *adv.* – najzad, napokon, konačno; *Posla on najposli k njim svoga sina rekavši: imati će oni opaze od moje-ga sina* (Mt 21, 37).

najposlidnji, *adj.* – koji je posve na koncu, posljednji; *Govoreći: ovi najposlidnji trudiše samo jedno doba, a ti si ih učinio jednake nam, koji podnismo tegoču dneva i vrućine* (Mt 20, 12).

najprie, *adv.* – prije svih, najprije; *Išcite dakle najprie kraljestvo božje, i njegovu pravdu, i ovo će vam sve biti nadodano* (Mt 6, 33).

nakaza, *f.* – morska neman, kit; *Jer kako je Jona bivao u drobu morske naka-*

ze tri dneva i tri noći, tako će i sin čovičanski bivati u srdcu zemlje tri dneva i tri noći (Mt 12, 40).

namisto, *praepos.* – umjesto; *Ali budući dočuo, da u Judei kraljuje Arkelao namisto Iruda svojega otca uzboja se ici onamo* (Mt 2, 22).

napastnik, *m.* – napasnik, izazivač, agresivac; *Pristupi tada k njemu napasnik i reče: ako si sin božji zapovidi, da ovi kameni nastanu krusi* (Mt 4, 3).

napoiti, *pf.* – dati kome piti, napojiti; *A kojgod bude napoio jednoga od ovih malahnih samo čašom hladne vode u ime učenika, u istinu vam govorim, da on neće izgubiti svoje plaće* (Mt 10, 42).

naprid, *adv.* – naprijed; *I otišavši od onle naprid vidi on druga dva brata, tojest Jakova i Ivana Zebedeove sinove u brodici sa Zebedeom njihovim otcem, koji krpahu svoje mriže; i zazva ih* (Mt 4, 21).

naredjivati, *impf.* – davati zapovijed, zapovijedati, naređivati; *Obslužujte dakle, i činite sve što vam budu rekli, ali na primir njihovih dilah nemojte dilovati; oni bo naredjuju ali neopravljaju* (Mt 23, 3).

naresti, *pf.* – narasti, izrasti; *I budući naresao usiv, i učinio klase onda se ukazao i ljulj* (Mt 13, 26).

narešen, *adj.* – ukrašen, urešen; *I došavši u nju nahodi ju praznu, pometenu, i narešenu* (Mt 12, 44).

narugati se, *pf.* – izrugati se, sprdati se; *I pridati narodom, da mu se narugaju, da ga izbičaju, i da ga propnu; a on će*

treći dan uskrsnuti (Mt 20, 19).

nasaditi, *pf.* – zasaditi, posaditi; *Bio je niki otac obitili, koj je nasadio vinograd, i obgradio ga plotom, i izdubao u njem mastište i sagradio stolp; i buduć ga namimio težateljem otide putovati na daleke strane* (Mt 21, 33).

nasitjen, *adj.* – koji je najeden, sit; *Blaženi, koji gladuju i žedjaju pravde; jer će oni biti nasitjeni* (Mt 5, 6).

naslonuti, *pf.* – osloniti, prisloniti; *A Isus mu reče: lisice imaju jamah, a nebeske ptice gnijzdah, ali sin čovičanski neima ni gdi bi glavu naslonuo* (Mt 8, 20).

nasridi, *adv.* – tako da je u središtu (pozornosti), u centru; *Ali buduć Irudičina kći na dan Irudovoga rođenja igrala nasridi (prid svimi), bi to gradu, koj se zove Nazaret, za da se izpuni što je bilo rečeno po Prorocih, tojest, da će on biti nazvan Nazareanin* (Mt 2, 23).

nastati, *pf.* – postati; *Pristupi tada k njemu napastnik i reče: ako si sin božji zapovidi, da ovi kameni nastanu krusi* (Mt 4, 3).

nastoiti, *impf.* – uznastojati, nastojati; *Koj je, ciniš ti, onaj virni i pametni sluga, kojega je njegov gospodar odredio da nastoi svrhu njegove obitili, ter da im daje jistbine na svoja vrimena?* (Mt 24, 45).

nastojnik, *m.* – nadglednik, upravitelj; *I kad bi u večer reče gospodar vinograda svojemu nastojniku: prizovi težatelje i daj im plaću počamši od posljednjih tja do prvašnjih* (Mt 20, 8).

naučen, *adj.* – koji je učen, upućen, obrazovan; *A on im reče: zato je svaki*

naučeni knjižnik u kraljestvu nebeskom priličan otcu obitili, koj iz svojega blagohraništa iznosi stvarih i novih i starih (Mt 13, 52).

naučitelj, *m.* – učitelj, podučavatelj; *I jedan od njih, naučitelj zakona, hteći ga podkušati, upita ga* (Mt 22, 35).

nauk, *m.* – učenje; *Oni bo me časte zaludu čim daju nauka, i ljudskih zapovidih* (Mt 15, 9).

navaliti, *pf.* – nasrnuti; *Jer ako i pade dažd, i nastane potoci, i dunu vitrovi, i navale na onu kuću, ona neće padsti, jer je utemeljena na kamenu* (Mt 7, 25).

navistiti, *pf.* – navijestiti, najaviti; *Ovo je oni, o kojem je navistio Išaija Prorok rekavši: (čuje se) glas vapećega u pustinji: pripravite put Gospodina; upravne učinite njegove staze* (Mt 3, 3).

navištat, *impf.* – nositi vijest, naviještati; *I obhodjaše Isus sve gradove, i varoše učeć u njihovih skupštinah, navištujuć Evanjelje kraljestva, i ličeć svaku nemoć, i svaku bolest* (Mt 9, 35).

navišten, *adj.* – koji je najavljen, naviješten; *Kad dakle budete vidili, da je ona grdnost opustošenja, koja bo navištena po Danielu Proroku, počela u svetom mistu (oni, koj štie, neka razumie)* (Mt 24, 15).

Nazareanin, *m.* – stanovnik Nazareta, Nazarećanin; *Gdi došavši nastani se u onom gradu, koj se zove Nazaret, za da se izpuni što je bilo rečeno po Prorocih, tojest, da će on biti nazvan Nazareanin* (Mt 2, 23).

Nazaretjanin, *m.* – stanovnik Nazareta, Nazarećanin; *A buduć on izašao na*

vrata ugleda ga druga službenica, i reče onim, koji biahu ondi: bio je i ovi s Isusom Nazaretjaninom (Mt 26, 71).

nazivan, *adj.* – biti poznat po nazivu, nazivan; *I biti pozdravljani na trgovištih, i nazivani učitelji* (Mt 23, 7).

nazivat se, *impf.* – prozivati se, zvati se; *Niti se nazivljite učitelji, jer je jedan vaš učitelj, Krist* (Mt 23, 10).

nazvati, *pf.* – dati ime, nadjenuti; *Ona će bo roditi sina, i ti ćeš mu nazvati ime Isus; on će bo izbaviti svoj puk od njihovih grijah* (Mt 1, 21).

nebesa, *pl. tant.* – nebo; *Neka po isti način sviti i vaša svitlost prid ljudmi, za da oni vide vaša dobra dila, i proslave vašega oca, koj je na nebesih* (Mt 5, 16).

nebožtvo, *n.* – bezakonje, kriminal, zlo; *A ja ću im očito reći: javas nisam nigda poznao; odstupite od mene vi, koji dilujete nebožtva* (Mt 7, 23).

nečastjen, *adj.* – kojemu nije dana čast, nepoštovan; *A Isus im reče: Prorok nije načastjen nego u svojoj otačbini, i u svojoj kući* (Mt 13, 57).

nečisti, *adj.* – zao, zloban; *I zavavši k sebi dvanaest svojih učenikah dade im oblast svrhu nečistih duhovah za da ih izgone, i da liče svaku nemoć, i svaku bolest* (Mt 10, 1).

nečistoća, *f.* – pohlepa, nepravda; *Jao vam, knjžnici i Fariseji licumirci, koji perete s dvora čaše i zdile, a iznutra ste puni grabstvah, i nečistoće* (Mt 23, 25).

nehteć, *adv.* – tako da je bez volje ili želje, nehotice; *A Josip njezin muž budući pravedan, i nehteć proniti ju, odluči osta-*

viti ju potajno (Mt 1, 19).

neimajuć, *adv.* – tako da se nema, neimajući; *I reče mu: prijatelju! kako si ovdi ušao neimajuć pirne odiće?* (Mt 22, 12).

neimati, *impf.* – ne imati u posjedu, neimati; *A Isus mu reče: lisice imaju jamah, a nebeske ptice gnjizdah, ali sin čovičanski neima ni gdi bi glavu naslonuo* (Mt 8, 20).

neizpunjen, *adj.* – koji nije izvršen, neispunjen; *Jer vam ja u istinu govorim, da dokle nemimojde nebo i zemlja neće nijedno slovce ni ijedna brazgotina zakona ostati neizpunjena dokle nebude sve svršeno* (Mt 5, 18).

nemoćnik, *m.* – bolesnik; *I izašavši on (iz brodice), i vidivši ono veliko mnoštvo, ganu se prama njim na smiljenje, i izliči nemoćnike, koji biahu među njimi* (Mt 14, 14).

nenavidost, *f.* – zavist; *Znaše bo on, da ga oni biahu pridali za nenavidost* (Mt 27, 18).

nenosiv, *adj.* – koji je teško nosiv, nesnosan; *Oni bo vežu težka i nenosiva brimena, i stavljaju ih drugim ljudem na pleća, a oni neće ni da ih prstom maknu* (Mt 23, 4).

neopran, *adj.* – koji nije opran, nečist; *Ovo je ono, što oskvarnjuje čovika; ali blagovati neopranima rukama neoskvarnjuje čovika* (Mt 15, 20).

nepametan, *adj.* – koji nije pametan, glup; *A svaki, koj bude slušao ove moje riči, a nebude ih obsluživao, biti će sličan nepametnu čoviku, koj gradi svoju kuću na pržini* (Mt 7, 26).

nepriatelj, *m.* – neprijatelj; Čuli ste, da je bilo rečeno: ljubiti ćeš svoga iskrnjega, a zlobiti ćeš svoga nepriatelja (Mt 5, 43).

nerazlučno, *adv.* – tako da je nerazdvojivo, neodvojivo; A Isus zazva svoje učenike, i reče im: milo mi je ovoga mnoštva, ima bo tri dana, da je nerazlučno samnom, a neima što bi blagovalo; ja ih pak neću odaslati nedavši im blagovati za da ne bi sustali na putu (Mt 15, 32).

nesvistan, *adj.* – koji nije svjestan, nesvjestan; Oh nesvistni i slipi! što je bo veće, zlato oli Hram, koj sveti zlato? (Mt 23, 17); koji nije uračunljiv, lud; Ali pet od njih biahu nesvistne, a pet pametne (Mt 25, 2).

neugasiv, *adj.* – koji se ne može ugasiti, neugasiv; On imade u svojoj ruci lopatu, on će otribiti svoje guvno sakupivši svoju pšenicu u žitnicu, a plivu sažgavši neugasivim ognjem (Mt 3, 12).

neuzmožno, *adv.* – tako da nije moguće, nemoguće; A Isus pogleda na njih i reče im: sve je neuzmožno ljudem; ali je Bogu sve uzmožno (Mt 19, 26).

nevalja, *adv.* – tako da nije dobro, nevalja; Ona bo nevalja više za ništo nego da bude izbacena nadvor, i zgazena od ljudih (Mt 5, 13.).

neviran, *adj.* – koji nije vjeran, nevjeran, nepovjerljiv; A Isus odgovori i reče: nevirni i izopačeni narode! dokle imam bivati s vami? (Mt 17, 16).

nevirnik, *m.* – nevjernik; Nečine li to i nevirnici? (Mt 5, 47).

nevirstvo, *n.* – nevjera; I on neučini ondi mnogo čudesah čića njihovega ne-

virstva (Mt 13, 58).

nevista, *f.* – snaha, nevjesta; Došao bo sam da razlučim sina od njegovoga ota, i kćer od njezine matere, i nevistu od njezine svekrve (Mt 10, 35).

neznabožac, *m.* – bezbožnik; a koj mu bude rekao: neznabožče, biti će [sic!] krivac ognjevite doline (Mt 5, 22).

nigda, *adv.* – ni u koje vrijeme, nikad; A ja ću im očito reći: javas nisam nigda poznao; odstupite od mene vi, koji dilujete nebožtva (Mt 7, 23).

nika, *pron.* – nekakva, neka; Povede ga opeta diavao na niku privisoku planinu, i ukazamu sve kraljevine svita, i njihovo veličanstvo (Mt 4, 8).

niki, *pron.* – bilo koji, ma koji, neki; A težatelj uhvatiše njegove sluge, ter nikoga izbičaše, nikoga ubiše, a nikoga kamenovaše (Mt 21, 35).

niko, *pron.* – netko; A Isus odgovori: pojdite u grad nikomu, i recite mu: učitelj govori: moje se vrime približuje; ja želim kod tebe učiniti Vazam sa svojimi učenicima (Mt 26, 18).

nikoliko, *adv.* – tako da je malo, nekoliko; A Isus im reče: koliko kruhah imate? Odgovoriše mu: sedam, i nekoliko ribicah (Mt 15, 34).

nim, *adj.* – nijem, mutav; I pokle oni biahu otišli evo mu prikazaše čovika nima, koj bijaše vragomučen (Mt 9, 32).

ništo, *adv.* – ništa; Ona bo nevalja više za ništo nego da bude izbacena nadvor, i zgazena od ljudih (Mt 5, 13.).

nitkoga, *pron.* (G od nitko) – nikoga; A oni uzdignuvsji svoje oči nevidiše nitkoga

izvan samoga Isusa (Mt 17, 8).

nitkomu, *pron.* (D od nitko) – nikomu; *I kad oni shodjahu s gore zapovidi im Isus rekavši: nepovidite nitkomu ono viđenje dokle sin čovičanski nebude uskrnuo od mrtvih* (Mt 17, 9).

nizdol, *adv.* – dolje; *I reče mu: ako si sin božji baci se nizdol; pisano bo je: on je radi tebe zapovidio svojim Anjelom, i oni će te nositi na svojim rukama, da počem ne udariš svojom nogom o kamen* (Mt 4, 6).

nugao, *m.* – ugao, ćošak, kantun; *Reče im Isus: niste li štili u pismu: oni kamen, koj biahu odbacili zidari, bio je postavljen na glavu nugla? ovo je bilo učinjeno od Gospodina, i začudno je u našima očima* (Mt 21, 42).

ob, *praepos.* – o; *Ali čim on ob ovom mišljaše prikaza mu se Anjeo gospodnji u snu* (Mt 1, 20).

obaći, *pf.* – posjetiti, obići; *U istinu vam govorim, da nećete obaći israelske gradove dokle dojde sin čovičanski* (Mt 10, 23).

obarati, *impf.* – rušiti, razvaljivati; *I Govoreći: [sic!] o ti, koj obaraš Hram božji, i u tri dana ga opeta zidjaš, shrani sam sebe; ako si sin božji sajdi s križa* (Mt 27, 40).

obe, *f.* – i jedna i druga, obje; *Ako te dakle tvoja ruka oli tvoja noga smutjuje, odsici ju i baci od sebe; bolje ti je da kljast i hrom ujdeš u život, nego da imaš obe ruke i obe noge, a da budeš bacen u vični oganj* (Mt 18, 8).

obgraditi, *pf.* – ograditi, omeđiti; *Bio*

je niki otac obitili, koj je nasadio vino-grad, i obgradio ga plotom, i izdubao u njem mastište i sagrađio stolp; i buduć ga naimio težateljem otide putovati na daleke strane (Mt 21, 33).

obhoditi, *impf.* – pohoditi, posjećivati, obilaziti; *I obhodjaše Isus svu Galileu učeć u njihovih skupštinah, i pripovidajuć Evanjelje kraljestva; i ličeć svaku bolest, i svaku nemoć u puku* (Mt 4, 23).

obiati, *impf.* – obilaziti, obahoditi; *Jao vam, knjižnici i Fariseji licumirci, koji obiate more i kopno da učinite jednoga prišlača, a kad je on to učinjen, obraćate ga u paklenoga sina gorega nego ste vi* (Mt 23, 15).

običajan, *adj.* – koji ima kakav običaj, naviknut, sviknuo; *A biaše Oblastnik običajan pustiti puku o velikom blagdanu jednoga od svezanih, kojega bi oni htili* (Mt 27, 15).

obid, *m.* – ručak, objed; *Posla on opeta druge slugu s ovom naredbom: recite zavezanim: evo je jurve moj obid pripravljen, moji su junci, i pićci zaklani, i spravljena je svaka stvar; dojdite na pir* (Mt 22, 4).

obilnost, *f.* – obilje, višak; *Skoti zmi-jah! kako možete govoriti dobro buduć vi zli? pokle iz obilnosti srdca govore usta* (Mt 12, 34).

obilovati, *impf.* – imati u izobilju; *Onomu bo, koj ima, biti će dano, i on će obilovati, a onomu, koj neima, biti će uzeto i ono što ima* (Mt 13, 12).

obiljen, *adj.* – koji je premazan bijelom bojom, obijeljen; *Jao vam, knjižnici i Fariseji licumirci! vi bo ste slični obiljenim*

grobnicam, o kojih se čini ljudem da su s dvora lipe, a unutra su pune mrtvačkih kostih, i svake gnusobe (Mt 23, 27).

obišen, *adj.* – koji visi, obješen; *A oni, koj bude smutio tkojega od ovih malahnih, koji u me viruju, bilo bi bolje za nje-ga, da mu magarski žrvan bude obišen o vrat, i da bude utopjen u dubinu mora* (Mt 18, 6).

obitil, *f.* – obitelj; *Ako su nazvali Beelzebubom otca obitili, koliko će više nazvati tako njegove domaće?* (Mt 10, 25).

obkolišiti, *pf.* – osigurati, utvrditi; *I oni pojdoše, i obkolišše grob stražani, a kamen zapečatiše* (Mt 27, 66).

oblast, *f.* – vlast; *On bo učaše kako oni, koj ima oblast, a ne kako knjižnici i Fari-seji* (Mt 7, 29).

oblastnički, *adj.* – koji se tiče vlasti, vladarski; *Tada oblastnički vojnici povedoše Isusa u sudište, i sakupiše okolo njega svu četu* (Mt 27, 27).

oblastnik, *m.* – onaj koji obnaša vlast, vladar, vladaoc; *Ali ih Isus zazva k sebi, i reče: vi znate, da medju narodi gospoduju oblastnici, i da svoju vlast svrhu njih pokazuju oni, koj su veleložni* (Mt 20, 25).

obličje, *n.* – oblik; *A biaše njegovo obličje kakono munja, a njegova odića kakono snig* (Mt 28, 3).

obnevoljen, *adj.* – koji pati, trpi ili boluje; koji je bolujući, trpeći; *I razpruži se njegovo oglasje po svoj Sirii, ter prinosa-hu k njemu sve, i one koji se ćutjahu zlo, koji biahu od različitih nemoćih, i bolestih obnevoljeni, i vragomućene, i zavr-talce, i žiloslabjene, i on ih ozdravljaše*

(Mt 4, 24).

obnevoljenje, *n.* – nevolja; *Ali on ne-ima u sebi žilah, dali je za kratko vrime, jer ako pride obnevoljenje i progonstvo čića ove riči, on se odmah smutjuje* (Mt 13, 21).

obnevoljiti, *pf.* – pogrditi, uvrijediti; *Blago će biti vam, kad vas ljudi budu proganjali, i obnevoljivali, i laživo govo-rili svako zlo proti vam radi mene* (Mt 5, 11).

obnoć, *adv.* – tako da je učinjeno preko noći, noću; *Tada on, ustavši se, uze ditića i njegovu mater obnoć, i otide u Ejipt* (Mt 2, 14).

oboica, *f.* – obadvojica, obojica; *Pu-stite ih; oni su slipi, i voditelji slipacah; i ako slipac vodi slipca padaju u jamu oboica* (Mt 15, 14).

obratiti, *pf.* – učiniti, načiniti, napravi-ti; *I reče im: pisano je: moja kuća ima biti kuća molitve, a vi ju obratiste u spilu lupežah* (Mt 21, 13).

obsinuti, *pf.* – učiniti sjenu, zasjeniti, zakloniti; *Čim on još govoraše evo ih obsinu svitao oblak: i evo glas iz oblaka reče: ovo je moj poljubjeni sin, u kojem sam našao svoju blagugodnost, njega slušajte* (Mt 17, 5).

obsluživati, *impf.* – opsluživati, služiti; *oni pak koj ju bude obsluživao, i bude tako učio, bit će nazvan veliki u kralje-stvu nebeskom* (Mt 5, 19).

obstati, *pf.* – ustrajati, izdržati, opstati; *Vi ćete pak biti zlojbjeni od svih radi mo-jega imena; ali onaj, koj bude obstao tja do svrhe, biti će spasen* (Mt 10, 22).

obteškan, *adj.* – koji je otežao, oteščao; *I povrativši se drugi put najde ih spavajuće; biahu bo njihove oči obteškane* (Mt 26, 43).

obuvistiti, *pf.* – obavijestiti, uputiti; *Ali oni, videć, da mnogi od Farisejah i Saducejah prihodjahu k njegovomu krstjenju, reče im: skoti zmijah! tko vas je obuvistio, da ubignete došastni gnjiv?* (Mt 3, 7).

obveseliti se, *pf.* – razveseliti se, uzradovati se; *I oni, vidivši zvezdu, obveseliše se veseljem mnogo velikim* (Mt 2, 10).

očistjen, *adj.* – koji je čist, očišćen; *A Isus pruži ruku, taknu ga, i reče: hoću; budi očistjen; i on ostade udilj očistjen od svoje gube* (Mt 8, 3).

očitnik, *m.* – ubirač poreza, carinik; *Nečine li to i očitnici?* (Mt 5, 46).

očitovati, *impf.* – odati koga, otkriti, prokazati; *Zapovidivši im, da ga ne bi očitovali* (Mt 12, 16).

odaslati, *pf.* – otpustiti, ostaviti; *Bilo je rečeno: ako bi tko htio odaslati od sebe svoju ženu, neka joj dade popravu odvrženja* (Mt 5, 31).

oddiliti, *pf.* – odvojiti, odijeliti; *I buduć se Isus oddilio od onle ugleda čovika sیدهćega u cariništu, imenom Matija, i reče mu: slidi me; i on ustavši se otide za njime* (Mt 9, 9).

odebeliti, *pf.* – postati debljim, olojaviti se; *Jer je srdce ovoga puka odebelilo, i oni ušima mučno čuju, i stiskaju svoje oči, da ne bi ni očima vidili, ni ušima čuli, ni srcem razumili, i tako se ne bi obratili, i ja ih neizličim* (Mt 13, 15).

odića, *f.* – odjeća; *A Ivan imaše na sebi*

odiću od kamelovih dlakah, i kožni pās okolo svojih bokuh, a njegova jistbina biahu kobilice, i divji med (Mt 3, 4).

oditi se, *pf.* – odjenuti se, obući se; *Nemojte se dakle brinuti odveć, ni govoriti: što ćemo jisti, oli što ćemo piti, oli čime ćemo se oditi?* (Mt 6, 31).

odivati, *impf.* – odijevati, oblačiti; *Ako dakle Bog tako odiva poljsku travu, koja danas biva, a sutra je bacena u peć, koliko će većma odivati vas, vas male vire!* (Mt 6, 30).

odkud, *adv.* – odakle, otkuda; *Odkud je dakle na njoj ljulja?* (Mt 13, 27).

odkupljenje, *n.* – otkupnina, otkup; *Kako i sin čovičanski nije došao, da mu budu posluženo, dali da on posluži, i da dade svoj život za odkupljenje mnogih* (Mt 20, 28).

odliš, *praepos.* – osim, izuzev, izim; *Onih pak, koji biahu blagovali, bi pet tisućah ljudih, odliš ženah, i dice* (Mt 14, 21).

odmiren, *adj.* – koji je izmjeren, premjeren; *i onom mirom, kojom budete mirili, biti će vam odmireno* (Mt 7, 2).

odnesen, *adj.* – koji je odveden, odnesen; *Zato vam govorim, da će kraljestvo božje biti odneseno od vas, i dano narodu, koj će davati njegove plodove* (Mt 21, 43).

odpraviti, *pf.* – ostaviti, otpustiti; *I pristupivši k njemu njegovi učenici, uzmolše ga rekavši: odpravi ju, jer ona vapi za nami* (Mt 15, 23).

odpustiti, *pf.* – otpustiti, oprostiti; *I odpusti nam duge naše, kako i mi odpu-*

štamo dužnikom našim (Mt 6, 12).

odpuštenje, *n.* – otpuštenje, oproštenje; *Ovo bo je moja krv novoga uvita, koja će biti prolivena za mnoge na odpuštenje grihah* (Mt 26, 28).

odrediti, *pf.* – dati u zadaću, zapovjediti, narediti; *A on joj reče: što ćeš ti? a ona mu odgovori: odredi, da ova moja dva sina side jedan na tvoju desnu, a drugi na tvoju livu u tvom kraljestvu* (Mt 20, 21).

odrišeno, *adv.* – tako da je oprošteno, izbavljeno, odriješeno; 2. tako da je razvezano, odvezano; *I ja ću dati tebi ključeve kraljestva nebeskoga; i sve što ti budeš zavezao na zemlji biti će zavezano i na nebu; a sve što ti budeš odrišio na zemlji biti će odrišeno i na nebu* (Mt 16, 19).

odrišiti, *pf.* – dati oprost, oprostiti, izbaviti, odriješiti; 2. odvezati, razvezati; *I ja ću dati tebi ključeve kraljestva nebeskoga; i sve što ti budeš zavezao na zemlji biti će zavezano i na nebu; a sve što ti budeš odrišio na zemlji biti će odrišeno i na nebu* (Mt 16, 19).

odsici, *pf.* – odvojiti sječom, odsjeći; *Ako te bude smutjivala tvoja desna ruka, odsici ju i odbaci od sebe, jer ti je koristnije, da ti pogine jedno udo, nego da sve tvoje tilo bude baceno u pakao* (Mt 5, 30).

odsle, *adv.* – od ovoga trenutka, odsad; *Ali vam govorim, da neću odsle piti od ovoga loznoga ploda do onoga dneva, kojega ću ga piti novoga s vami u kraljestvu svojega oca* (Mt 26, 29).

odstupiti, *pf.* – udaljiti se, odmaknuti se; *A on se okrenu i reče Petru: odstupi od*

mene, sotono; ti me smutjuješ, jer nerazmišljaš ono, što se pristoi Bogu, nego ono, što se pristoi [sic!] ljudem (Mt 16, 23).

odveć, *adv.* – tako da je previše, puno; *Zato vam govorim: nemojte se odveć brinuti za svoje življenje, što biste jili, ni za svoje tilo, čime biste se odili* (Mt 6, 25).

odvratiti, *pf.* – uzvratiti; *Za da tvoja zadužbina bude u skrovitu, i tebi će otac tvoj, koj vidi u skrovitu, odvratiti* (Mt 6, 4).

odvrgnuti, *pf.* – ostaviti, napustiti; *A ja vam govorim, da, ako bi tko odvrgao svoju ženu izvan uzroka priljubodinstva, učinio bi ju priljubodivno sagrišiti* (Mt 5, 32).

odvržen, *adj.* – koji je napušten, ostavljen; *sagrišio bi također priljubodivno i oni, koj bi odvrženu ženu vinčao* (Mt 5, 32).

odvrženje, *n.* – napuštanje žene, ostavljanje; *Bilo je rečeno: ako bi tko htio odaslati od sebe svoju ženu, neka joj dade popravu odvrženja* (Mt 5, 31).

odzgora, *adv.* – s gornje strane, odozgo; *I evo se pridstor Hrama razdri na dvoje odzgora nizdol, strese se zemlja, i razpukoše stine* (Mt 27, 51).

oganj, *m.* – vatra, plamen; *Gospodine, smiluj se momu sinu, on bo je misečnik, i odveć je mučen; jer često pada u oganj i često u vodu* (Mt 17, 14).

ogladniti, *pf.* – postati gladan, ogladnjeti; *Onoga vrimena projde Isus pokraj usiva u Subotu, i njegovi učenici, buduć ogladnili, počеше brati klasje, i jisti ga* (Mt 12, 1).

oglasje, *n.* – ugled, glas; *I razpruži se njegovo oglasje po svoj Sirii, ter prinosa-hu k njemu sve, i one koji se ćutjahu zlo,*

koji biahu od različitih nemoćih, i bolestitih obnevoljeni, i vragomućene, i zavratalce, i žiloslabjene, i on ih ozdravljaše (Mt 4, 24).

ognjeni, *adj.* – koji se tiče ognja ili vatre, vatreni; *I ako te tvoje oko smutjuje izvadi ga i baci od sebe; bolje ti je da s jednim okom ujdeš u život, nego da imaš oba oka, a da budeš bacen u ognjeni pakao* (Mt 18, 9).

ognjevit, *adj.* – koji je od ognja, ognjen; *a koj mu bude rekao: neznabožče, biti će [sic!] krivac ognjevite doline* (Mt 5, 22).

ognjica, *f.* – visoka temperatura, vrućica; *I buduć Isus došao u kuću Petra, vidi on da njegova punica leži s ognjicom* (Mt 8, 14).

ohladiti, *pf.* – splasnuti, ohladnjati; *I buduć, da će nadvladati opačina, ohladiti će se ljubav u mnogih* (Mt 24, 12).

okolo, *adv.* – oko, naokolo; *I izahodjahu k njemu pribivaoci Jerusolima, i sve Judee, i svih mistah okolo Jordana* (Mt 3, 5).

okružje, *n.* – sredina, okolina; *Puk, koji sidjaše u tminah, vidio je veliku svitlost; svitlost je iztekla onim, koji sidjahu u okružju smrtne osine* (Mt 4, 16).

okusiti, *pf.* – kušati na okus, probati; *I buduć on okusio nehti piti* (Mt 27, 34).

oli, *conj.* – ili; *Ne cinite, da sam ja došao da razčinim zakon, oli Proroke; ja nisam došao da ih razčinim, dali da ih izvrstnim* (Mt 5, 17).

ončas, *adv.* – smjesta, učas; *A oni ostavivši ončas mriže pojdoše za njime* (Mt 4, 20). Isto i **udilj**.

ondi, *adv.* – na onom mjestu, ondje; *I*

buduć oni jurve otišli prikaza se Anjeo gospodnji Josipu u snu i reče mu: ustani, uzmi ditića i njegovu mater, i pobigni u Ejipt, i ostani ondi dokle ti ja budem rekao (Mt 2, 13). Isto i **onle**.

oni, *pron.* – onaj; *Oni, koj ima uši za slušati neka sluša* (Mt 11, 15).

onle, *adv.* – na onom mjestu, ondje; *I otišavši od onle naprid vidi on druga dva brata, tojest Jakova i Ivana Zebedeove sinove u brodici sa Zebedeom njihovim otcem, koji krpahu svoje mriže; i zazva ih* (Mt 4, 21). Isto i **ondi**.

opacij, *adj.* – koji je više opak, opakiji; *Tada izhodi, i uzimlje drugih sedam duhovah opacijih od sebe, i ušavši pribiva ondi; i zadnje stanje onoga čovika nastaje gore od prvašnjega* (Mt 12, 45).

opočina, *f.* – nepravednost, nepoštenje; *Vi bo se kažete ljudem s dvora pravedni, a unutri ste puni licumirstva, i opočine* (Mt 23, 28).

opaza, *f.* – strahopoštovanje, obzir; *Posla on najposli k njim svoga sina rekavši: imati će oni opaze od mojega sina* (Mt 21, 37).

opazan, *adj.* – mudar, lukav; *Budite dakle opazni kakono zmije, a prosti kakono golubice* (Mt 10, 16).

općiti, *impf.* – vršiti seksualni odnos; *Ali nije općio s njom dokle je rodila svoga povorodjenoga sina, kojemu je on nazvao ime Isus* (Mt 1, 25).

opeta, *adv.* – opet, iznova, ponovo; *Povede ga opeta diavao na niku privisoku planinu, i ukazamu sve kraljevine svita, i njihovo veličanstvo* (Mt 4, 8).

opomenut, *adj.* – kojemu je upućena opomena, upozoren; *I opomenuti u snu, da se ne bi vratili k Irudu, povratite se u svoju državu drugim putem* (Mt 2, 12).

opominjak, *m.* – spomenik; *Jao vam, knjižnici i Fariseji licumirci, koji zidjete grobove Prorokah, i resite opominjake pravednih* (Mt 23, 29).

opraviti, *pf.* – ispuniti, izvršiti; *A Isus mu odgovori, i reče: pusti ovi put, jer je triba, da mi opravimo svaku pravednost* (Mt 3, 15).

opravljati, *impf.* – djelovati, činiti, vršiti; *Obslužujte dakle, i činite sve što vam budu rekli, ali na primir njihovih dilah nemojte dilovati; oni bo naredjuju ali neopravljaju* (Mt 23, 3).

opustošenje, *n.* – pustoš; *Kad dakle budete vidili, da je ona grdnost opustošenja, koja bo navištena po Danielu Proroku, počela u svetom mistu (oni, koj štie, neka razumie)* (Mt 24, 15).

osamnjen, *adj.* – koji je sam, osamljen; *I buduć on odaslao mnoštvo uzajde na goru, da ondi osamnjen moli* (Mt 14, 23).

osina, *f.* – sjena; *Puk, koji sidjaše u tminah, vidio je veliku svitlost; svitlost je iztekla onim, koji sidjahu u okružju smrtne osine* (Mt 4, 16).

oskvarljivati, *impf.* – onečišćavati; *Ono što ulazi u usta ne oskvarnjuje čovika, dali oskvarnjuje čovika ono, što izlazi iz ustih* (Mt 15, 11).

osoran, *adj.* – koji je grub u nastupu, odrješit; *Pristupi zatim i oni, koj bijaše primio jedan talenat i reče: ja, gopoda-*

ru! znam, da si ti čovik osoran, ti ženješ gdi nisi usiao, i skupljaš gdi nisi prosuo (Mt 25, 24).

ostaviti, *pf.* – napustiti; *Ostavivši on dakle Nazaret pojde u Kafarnaum, grad pri moru, na medjašu Zabulonovu i Nef-talovu, da pribiva ondi* (Mt 4, 13).

osud, *m.* – presuda, osuda; *Zmajevi i skoti zmijah! kako ćete ubignuti osudu u pakao?* (Mt 23, 33).

osudjen, *adj.* – kojem je donesena presuda, osuđen; *Ti bo ćeš biti čiča svojih ri-čih opravdan, i čiča svojih ričih osudjen* (Mt 12, 37).

osudjivati, *impf.* – osuđivati; *Ah, da biste znali, što hoće reći: ja išćem mi-losrdje a ne posvetilište, ne biste nigda osudjivali pravedne* (Mt 12, 7).

osvaditi, *pf.* – optužiti, okriviti; *I evo bijaše ondi čovik imajuć osušenu ruku, i oni ga (Isusa) upitaše rekavši: je li dopu-šteno ličiti u Subotu? i to s odlukom da ga osvade* (Mt 12, 10).

osvadjen, *adj.* – koji je optužen, okrivljen; *I buduć on osvadjen od glavnih Svećenikah, i od starešinah, neodgovori poništo* (Mt 27, 12).

ošljebad, *m.* – vrsta bodljikave biljke, zmijina trava, gospin trn (*Silybum marianum*); *Jeda li se s trnja bere grozdje, oli s ošljebada smokve?* (Mt 7, 16.).

oštro, *adv.* – tako da je ozbiljno, strogo; *Jao vam, knjižnici i Fariseji licumirci, koji žderete udovičke kuće čineći dugih molitvah; za ovo će biti oštrije vaše sudjenje* (Mt 23, 14).

otac, *m.* – tata; *Ali buduć dočuo, da u*

Judei kraljuje Arkelao namisto Iruda svojega oca uzboja se ići onamo (Mt 2, 22).

otačbina, *f.* – zavičaj; *I došavši u svoju otačbinu učaše u njihovih skupštinah tako, da se čudjahu i govorahu: od kud ovaj ima ovu mudrost, i ovu kripost? (Mt 13, 54).*

otar, *m.* – oltar, žrtvenik; *Ako dakle budeš prikazivao svoju žrtvu na otaru, i ondi se budeš spomenuo, da tvoj brat ima štogod proti tebi (Mt 5, 23).*

otići, *pf.* – poći, otići; *I otidite brže navistiti njegovim učenicom, da je on uskrnuo; i evo će on doći prije vas u Galileu; vi ćete ga ondi viditi (Mt 28, 7).*

otribiti, *pf.* – otrijebiti; *On imade u svojoj ruci lopatu, on će otribiti svoje guvno sakupivši svoju pšenicu u žitnicu, a plivu sažgavši neugasivim ognjem (Mt 3, 12).*

otvrđnost, *f.* – tvrdoća; *A on im reče: Mojses vam je čića otvrđnosti vašega srдца dopustio odaslati svoje žene; ali u počelu nije bilo tako (Mt 19, 8).*

ovakov, *adj.* – koji je nalik na ovoga, ovakov; *I kojgodir bude primio ovakovo dite na moje ime, primiti će mene (Mt 18, 5).*

ovdi, *adv.* – na ovom mjestu, ovdje; *A sada vam govorim, da je ovdi jedan, koj je veće nego je Hram (Mt 12, 6).*

ovle, *adv.* – s ovog mjesta, odavde, odovud; *U istinu vam govorim: ako budete imali vire koliko je zrno gorušice, moći ćete reći ovoj gori: prođi od ovle onamo, i ona će proći, i neće vam ništa biti nemoguće (Mt 17, 19).*

ozdravljen, *adj.* – koji je iscijeljen, ozdravljen; *I bi ozdravljen momak u ono isto doba (Mt 8, 13).*

ozlovoljiti se, *pf.* – ražalostiti se, rastuziti se, zabrinuti se; *I ozlovolji se kralj; a radi zakletve, i radi onih, koji biahu s njime za trpezom, zapovidi on, da joj ona bude dana (Mt 14, 9).*

oznanit, *pf.* – obavijestiti, upozoriti; *I poslavši ih u Betlehem reče im: pojdite i izpitajte pomnjivo o tom ditetu, i kad ga budete našli oznanite me o tom, da dođem i ja, i da mu se poklonim (Mt 2, 8).*

oznanivati, *impf.* – obavještavati, upozoravati; *Od onoga vrimena poče Isus oznanivati svoje učenike, da biaše triba, da on pojde u Jerusolim, da trpi mnoga od strane starešinah, knjižnikah, i svećeničkih Poglavicah, i da bude usmrćen, i da treći dan uskrsne (Mt 16, 21).*

ožalostiti se, *pf.* – ražaliti se, ražalostiti se; *Vidivši njegovi sosluzbenici što se biaše sgodilo ožalostiše se mnogo, i pođoše poviditi svojemu gospodaru sve, što se biaše sgodilo (Mt 18, 31).*

ožalostjen, *adj.* – koji je ražalošćen, ožalošćen; *Čuvši onaj mladić ove riči otide ožalostjen, jer imашe mnogo dobarah (Mt 19, 22).*

oživiti, *pf.* – vratiti se u život, oživjeti; *Čim im on ovo govoraše pristupi niki od poglavarah, i poklonivši mu se reče: Gospodine! evo mi je priminula moja kći; ali dođi, stavi svoju ruku na nju, i ona će oživiti (Mt 9, 18).*

pače, *adv.* – tako da je zgodnije i primjerenije, bolje, dapače; *Dali pojdite*

pače k ovcam Israelove kuće, koje poginule (Mt 10, 6). Isto i **najpače**.

padsti, *pf.* – srušiti se, pasti; *Jer ako i pade dažd, i nastane potoci, i dunu vetrovi, i navale na onu kuću, ona neće padsti, jer je utemeljena na kamenu* (Mt 7, 25).

pasić, *m.* – mali pas, psić; *Koj odgovori, i reče: nije lipo uzeti kruh sinovom, i dati ga pasićem* (Mt 15, 26).

paša, *f.* – mjesto za pašu, ispaša; *A bjaše ne daleko od njih na paši velik uvor prasacah* (Mt 8, 30).

pedipsa, *f.* – muka, kazna; *I otići će ovi na vične pedipse, a pravedni u život vični* (Mt 25, 46).

pepel, *m.* – pepeo, lug; *Jao tebi Korazaine! jao tebi Betsaido! jer da ona čudesna, koja bihu učinjena u vami, budu bila učinjena u Tiru, i u Sidonu, bili bi oni još davno u kostreti i u pepelu učinili pokoru* (Mt 11, 21).

pest, *f.* – šaka; *Tada mu počеше pljuvati u obraz, i udarati ga pestmi, a drugi mu davahu pljuskah po obrazu* (Mt 26, 67).

pianac, *m.* – pijančina, pijanac; *I bude počeo udarati svoje sosluzbenike, i jisti i piti s pianci* (Mt 24, 49).

pićci, *pl. tant.* – ugojena perad, tovljenik, uhranjenik; *Posla on opeta druge sluge s ovom naredbom: recite zazvanin: evo je jurve moj obid pripravljen, moji su junci, i pićci zaklani, i spravljena je svaka stvar; dojdite na pir* (Mt 22, 4).

pinez, *m.* – novac; *U istinu ti govorim, da nećeš od onle izaći, dokle nebudeš izplatio najzadnji pinez* (Mt 5, 26).

pineznik, *m.* – čovjek koji mijenja

novce, mjenjač; *I ušavši Isus u Hram božji poče on izgoniti sve prodajuće i kupujuće u Hramu, obori takodjer i stolice pineznikah, i sidišta onih, koji prodavahu golubice* (Mt 21, 12).

pir, *m.* – vjenčanje, ženidba, svadba; *Prilično je kraljestvo nebesko kralju, koj je učinio pir svojemu sinu* (Mt 22, 2).

pirni, *adj.* – koji se odnosi na pir, svadbeni; *I otišavši njegovi sluge po putih sakupiše sve, koje najdoše zle i dobre, i pirno se blagovalište napuni zatrzezeni-mi* (Mt 22, 10).

pišice, *adv.* – pješice, pješke; *Što buduć čuo Isus otide on od onle po brodu na niko pusto i samotno mjesto; i buduć to dočulo mnoštvo, otide za njime pišice iz gradovah* (Mt 14, 13).

piti, *impf.* – uzimati tekućinu, piti; *Došao bo je Ivan, koj niti jide niti pie, i vi govorite: on ima diavla* (Mt 11, 18).

pivac, *m.* – pijetao; *A Isus mu reče: u istinu ti govorim, da ćeš me nočas, prije nego pivac zapiva, tri puta zanikati* (Mt 26, 34).

pivati, *impf.* – pjevati; *I govore: mi vam pivasmo, a vi niste poskakali; mi trgovasmo, a vi niste plakali* (Mt 11, 17).

pladanj, *m.* – zdjela, poslužavnik; *A ona, naučena od matere, reče: daj mi ovdje na ovom pladnju glavu Ivana Krstitelja* (Mt 14, 8).

plakanje, *n.* – plač; *Bio je u Rami čuven vapaj, plakanje i jaukanje veliko* (Mt 2, 18).

plašt, *m.* – haljina; *I evo žena, koja jur dvanaest godištah trpjaše krvotočje, pri-*

stupi s traga, i dotaknu kiticu njegovoga plašta (Mt 9, 20).

platjen, *adj.* – koji je podmiren, plaćen; *I kako on neimaše od kud bi platio, tako zapovidi njegov gospodar, da bude prodan i on, i njegova žena, i njegovi sinovi, i sve što ima, i da bude platjen* (Mt 18, 25).

pliva, *f.* – pljeva, plijevelj; *On imade u svojoj ruci lopatu, on će otribiti svoje guvno sakupivši svoju pšenicu u žitnicu, a plivu sažgavši neugasivim ognjem* (Mt 3, 12).

po, *praepos.* – na; *I izajde on opeta oko šestoga doba, i devetoga doba, i učini po isti način* (Mt 20, 5).

pobići, *pf.* – pobjeći, uteći, umaknuti; *I buduć oni jurve otišli prikaza se Anjeo gospodnji Josipu u snu i reče mu: ustani, uzmi ditića i njegovu mater, i pobigni u Ejipt, i ostani ondi dokle ti ja budem rekao* (Mt 2, 13).

počamši, *adv.* – započevši, počevši; *Ali videć, da je vitar žestok, pristraši se, i počamši tonuti, zavapi rekavši: Gospodine! shrani me* (Mt 14, 30).

počelo, *n.* – početak; *Koj im odgovori, i reče: niste li štili, da je oni, koj je u počelu stvorio čovika, stvorio ih mužko i žensko, i da je rekao* (Mt 19, 4).

počem, *adv.* – negdje; *I reče mu: ako si sin božji baci se nizdol; pisano bo je: on je radi tebe zapovidio svojim Anjelom, i oni će te nositi na svojim rukama, da počem ne udariš svojom nogom o kamen* (Mt 4, 6).

počivati, *impf.* – stanovati, živjeti; *Ovo je najmanje od svih simenah; ali je, kad*

uzreste, veće od svih zeljah, i nastaje takovo stablo, da dolitaju nebeske ptice, i počivaju na njegovih granah (Mt 13, 32).

podano, *adv.* – tako da je dano, prepušteno, poklonjeno; *Meni je sve podano od mojega otca, i nitko nepoznaje sina nego otac; niti tko poznaje otca nego sin, i oni, kojemu bi sin htio to objaviti* (Mt 11, 27).

podavati, *impf.* – darivati, davati; *Tada im on reče: podavajte dakle Cesaru što se pristoi Cesaru, a Bogu sto se pristoi Bogu* (Mt 22, 21).

podjarmen, *adj.* – koji je natovaren, naprćen; *Recite sionskoj kćeri: eto tvoj kralj grede k tebi krotak, jašuć na magarici i na poliću sinu podjarmene* (Mt 21, 5).

podkušan, *adj.* – prokušan, ispitan, provjeren; *Bi tada Isus poveden od duha u pustinju, da bude podkušan od diavla* (Mt 4, 1).

podkušati, *pf.* – prokušati, ispitati, provjeriti; *I pristupiše k njemu Fariseji i Saduceji, da ga podkušaju; i moliše ga, da bi im pokazao tkoje zlamenje s neba* (Mt 16, 1).

podkušavati, *impf.* – prokušavati, ispitivati, provjeravati; *A Isus mu odgovori: pisano je takodjer i ovo: ti neimaš podkušavati Gospodina svojega Boga* (Mt 4, 7).

podniti, *pf.* – podnijeti, otrpjati; *Govoreći: ovi najposlidnji trudiše samo jedno doba, a ti si ih učinio jednake nam, koji podnismo tegoću dneva i vrućine* (Mt 20, 12).

podnosnie, *adv.* – tako da je povoljnije i bezbolnije, lakše; *Zato vam govorim, da*

će na dan suda biti podnosnie Tiru i Sidonu nego vam (Mt 11, 22).

podnosniji, *adj.* – koji je lakše otrpljiv, podnošljiviji; *U istinu vam govorim, da će se Sodomjanom i Gomoranom na sudni dan sgoditi stvar podnosnija, nego ovomu gradu* (Mt 10, 15).

podoban, *adj.* – koji je u stanju za što, sposoban; *A on im reče: za ovu stvar nisu svi podobni, dali samo oni, kojim je to dano* (Mt 19, 11).

podstolac, *m.* – podnožje; *Ni zemljom, jer je ona podstolac njegovih noguh; ni Jerusolimom, jer je on grad velikoga kralja* (Mt, 5, 35).

poginuti, *pf.* – izgubiti se, nestati; *Dali pojedite pače k ovcam Israelove kuće, koje poginuše* (Mt 10, 6).

poglavar, *m.* – glavar; *Čim im on ovo govoraše pristupi niki od poglavarah, i poklonivši mu se reče: Gospodine! evo mi je priminula moja kći; ali dođi, stavi svoju ruku na nju, i ona će oživiti* (Mt 9, 18).

poglavica, *f.* – poglavar; *A Fariseji govoraše: on po poglavici diavalah tira diavle* (Mt 9, 34).

poglavit, *adj.* – koji je važan, glavni; *Jao vam, knjižnici i Fariseji licumirci, koji dajete desetinu od metvice, od koprara, i od kumina, a zapuštate ono, što je najpoglavitije u zakonu, pravednost, milosrdje, i vrnost* (Mt 23, 23).

pogoditi se, *pf.* – postići dogovor, dogovoriti se; *I buduć se on pogodio s težateljima, da bi im dao denar za nadnicu, posla ih u svoj vinograd* (Mt 20, 2).

pogrditi, *pf.* – prezreti, zamrziti; *Pazite*

da ne biste pogrdili tkoga od ovih malahnih; ja vam bo govorim da njihovi Anjeli na nebesih vide svedjer lice mojega oca, koj je na nebesih (Mt 18, 10).

pogrubivati, *impf.* – činiti ružnijim, pogrubljivati; *Kada pak budete postili nemojte se pokaživati žalostni kakono licumirci, koji pogrubivaju svoje lice, da se čine viditi prid ljudmi da poste* (Mt 6, 16).

pogubiti, *pf.* – smaknuti, ubiti; *Izajdoše tada Fariseji, i učiniše više proti njemu, kako bi ga pogubili* (Mt 12, 14).

pohoditi, *impf.* – ići u posjet, posjećivati; *Ja biah go, i vi me zaodiste; ja biah nemoćan, i vi me pohodiste; ja biah u tammnici, i vi dojdoste k meni* (Mt 25, 36).

pohvala, *f.* – hvalospjev, hvaljenje, hvala; *Niste li štili: ti si iz ustih dičice i sisajućih pripravio (sebi) pohvalu?* (Mt 21, 16).

pojti, *pf.* – poći, krenuti, otići; *A oni, čuvši kraljeve beside, pojdoše; i evo ona zvizda, koju biahu vidili u Iztoku, hodjaše prid njimi dokle došavši do onoga mista, u kojem biae ditić, sustade ondi* (Mt 2, 9).

pokarati, *pf.* – prekoriti, kritizirati; *Ako pak tvoj brat bude sagrišio proti tebi, pojdi i pokaraj ga medju tobom i njim samim* (Mt 18, 15).

pokaživati se, *impf.* – pokazivati se, izlagati se; *Kada pak budete postili nemojte se pokaživati žalostni kakono licumirci, koji pogrubivaju svoje lice, da se čine viditi prid ljudmi da poste* (Mt 6, 16).

pokaživati, *impf.* – kazivati, pokazivati; *Pokažujte oli dobro stablo i dobar*

plod, oli zlo stablo i zal plod; jer se po plodu poznaje stablo (Mt 12, 33).

pokle, *conj.* – nakon, pošto; *A pokle puk bi poveden u babilonsko sužanjstvo Jekonia rodi Šalatiela; a Šalatiel rodi Zorobabela (Mt, 1, 12).*

poklecati, *impf.* – prigrinati koljeno, klecati, klanjati se; *I poklecajući prid njime rugahu mu se govoreći: zdrav judejski kralju! (Mt 27, 29).*

pokoj, *m.* – smiraj, spokoj; *Uzmite moj jaram nase, i naučite se od mene, koj sam krotak, i ponižna srdca, i naći ćete pokoja svojim dušam (Mt 11, 29).*

pokolenje, *n.* – pokoljenje; *A Isus im odgovori: u istinu vam govorim, da ćete vi, koji me slidiste, u vrime priporodjenja, kad sin čovičanski bude sidio na pristolju svojega veličanstva, siditi na dvanaest pristoljah, i da ćete suditi dvanaest Israelovih pokolenjah (Mt 19, 28).*

pokopalište, *n.* – groblje; *I učinivši više kupiše na njih lončarsku njivu za pokopalište inostranacah (Mt 27, 7).*

pokopanje, *n.* – ukop, pokop; *Izlivši bo ona ovu pomast na moje tilo učinila je to na moje pokopanje (Mt 26, 12).*

pokoriti se, *pf.* – obratiti se (Bogu); *Tada poče grditi one gradove, u kojih bihu učinjena mnoga čudesa, za ovo, što se nebiahu pokorili (Mt 11, 20).*

polak, *praepos.* – uz pomoć, pomoću, preko; *I pokle ga propeše razdiliše njegovu odiću polak ždribih, da se izpuni što bi rečeno po Proroku, koj reče: razdiliše medju sobom moju odiću, i na moju haljinu staviše ždribi (Mt 27, 35).*

polić, *m.* – v. **pulić**. (*Recite sionskoj kćeri: eto tvoj kralj grede k tebi krotak, jašuć na magarici i na poliću sinu podjarmene (Mt 21, 5).*)

poljubjeni, *adj.* – koji je omiljen, ljubljen; *I evo dojde glas s neba, i reče: ovo je moj poljubjeni sin, u kojem sam ja našao svoju blagougodnost (Mt 3, 17).*

pomast, *f.* – melem, balzam; *Pristupi k njemu nika žena, koja imaše alabasterni sud pridrage pomast, i izli mu ju na glavu čim on sidjaše za trpezom (Mt 26, 7).*

pomnjivo, *adv.* – tako da je pažljivo, pomno; *Tada Irud zazvavši skrovito one Mudarce izpita pomnjivo od njih vrime, kojega im se biaše ukazala ona zvizda (Mt 2, 7).*

pomrčali, *adj.* – koji je taman, mračan; *Ako dakle ona svitlost, koja je u tebi, bude pomrčala, kolike će tada biti iste tmine! (Mt 6, 23).*

pomrčati se, *pf.* – potamniti se, pomračiti se; *I udilj za nevoljom onih danah pomrčati će sunce, misec neće više davati svoje svitlosti, zvizde će padsti s neba, i nebeske će se kriposti prikorditi (Mt 24, 29).*

Poncio, *m.* – Poncije Pilat; *I povedoše ga svezana k Ponciu Pilatu Oblastniku, i dadoše mu ga u ruke (Mt 27, 2).*

poništo, *adv.* – nikako; *A ja vam govorim, da se neimate kleti poništo; ni nebom, jer je ono pristolje božje (Mt 5, 34).*

ponit, *pf.* – odnijeti, ponijeti; *Za da se izpuni što bi rečeno po Išaiji Proroku, koj reče: on je uzeo na se naše nemoći; on je ponio naše bolesti (Mt 8, 17).*

ponižan, *adj.* – koji je skrušen, ponižan; *Uzmite moj jaram nase, i naučite se od mene, koj sam krotak, i ponižna srdca, i naći ćete pokoja svojim dušam* (Mt 11, 29).

ponižiti se, *pf.* – učiniti se malim, ponižiti se; *Kojgodir se dakle bude ponižio kako ovo dite biti će najveći u kraljestvu nebeskom* (Mt 18, 4).

popiti, *pf.* – ispitati, popiti; *I otide on opeta drugi put, i uzmolji se rekavši: otče moj! ako me ova čaša nemože mimoći, dali je triba da ju popiem, neka se izpunji tvoja volja* (Mt 26, 42).

poprava, *f.* – potvrda; *Bilo je rečeno: ako bi tko htio odaslati od sebe svoju ženu, neka joj dade popravu odvrženja* (Mt 5, 31).

popraviti, *pf.* – obnoviti, urediti; *A on im odgovori, i reče: Elia će stanovito doći, i on će popraviti sve* (Mt 17, 11).

poraziti, *pf.* – dati udarac, udariti; *Tada im reče Isus: vi ćete se svi noćas smutiti čića mene; pisano bo je: poraziti ću pastira, i ovce će se stada razbignuti* (Mt 26, 31).

porod, *m.* – obiteljska loza, rodoslovlje, rod; *Knjiga poroda Isusa Krsta, sina Davida, sina Abrahama* (Mt 1, 1); *Bilo je dakle svih porodah od Abrahama do Davida četrnaest* (Mt 1, 17).

poroditi, *pf.* – roditi; *Evo će Divica začeti, i poroditi sina, i oni će mu nazvati ime Emanuel, što iztumačeno zlamenuje "s nami je Bog"* (Mt 1, 23).

porodjaj, *m.* – pokoljenje, rod, loza; *A komu ću prilikovati ovi porodjaj? on je priličan onoj dicit, koja sidi u trgovištu, i*

koja vape svojim vrstnikom (Mt 11, 16).

posičen, *adj.* – koji je prerezan, posječen; *Svako će stablo, koje nedaje dobra ploda, biti posičeno, i baceno u oganj* (Mt 7, 19).

posidovati, *impf.* – posjedovati, imati; *Tada će reći kralj onim, koji budu na desnu: dojdite vi blagoslovljeni od mojega otca, posidujte kraljestvo vam pripravljeno od zastave svita* (Mt 25, 34).

poskakati, *impf.* – plesati, igrati; *I govore: mi vam pivasmo, a vi niste poskakali; mi tugovasmo, a vi niste plakali* (Mt 11, 17).

poslenik, *m.* – radnik; *Reče on tada svojim učenicom: žetva je u istinu mnoga, ali je malo poslenikah* (Mt 9, 37).

poslidnji, *adj.* – koji je na koncu čega u vremenu, posljednji; *Mnogi bo će od onih, koji su prvi, nastati poslidnji, a od onih, koji su poslidnji, nastati će prvi* (Mt 19, 30).

posluženo, *adv.* – tako da je na usluzi, služeno; *Kako i sin čovičanski nije došao, da mu budu posluženo, dali da on posluži, i da dade svoj život za odkupljenje mnogih* (Mt 20, 28).

postaviti, *pf.* – metnuti, staviti; *I postavi ga u svoj novi grob, koj biaše izdubao u kamenu, prisloni velik kamen na vrata groba, i otide* (Mt 27, 60).

postavljen, *adj.* – koji je metnut, stavljen; *Dočuvši Isus, da je Ivan bio postavljen u zatvor, otide u Galileu* (Mt 4, 12).

postelja, *f.* – krevet, prostirka; *I evo mu priniše žiloslabjenoga ležećega na postelji* (Mt 9, 2).

posumnjiti, *pf.* – biti sumnjičav, posumnjati; *A Isus pruži odmah svoju ruku, i reče mu: ti, male vire! zašto si posumnjio?* (Mt 14, 31).

posvetilište, *n.* – žrtva; *Otidite dakle i naučite se što znači ova besida: ja išćem milosrdje a ne posvetilište; ja bo nisam došao da zovem pravedne, dali grišnike* (Mt 9, 13).

potajno, *adv.* – tako da je skrovito ili nevidljivo, tajno; *Tada pristupiše učenici k Isusu potajno, i rekoše mu: za koj uzrok nemogospo ga mi protirati?* (Mt 17, 18).

potecí, *pf.* – žurno otići, potrčati; *I one izajdoše sveudilj iz groba sa strahom i velikim veseljem, i potekoše da naviste to njegovim učenikom* (Mt 28, 8).

potlačiti, *pf.* – zgaziti, izgaziti, pogaziti; *Nemojte davati sveto psom, ni bacati svoj biser prid prasce, da ga oni počam nepotlače svojima nogama, i razvrativši se da vas nerazkinu* (Mt 7, 6).

potriiba, *f.* – potreba; *Ali se Ivan poče tomu opirati, i reče: ja imam potriibu, da budem od tebe krstjen, a ti si došao k meni?* (Mt 3, 14).

potribito, *adv.* – tako da je potrebno, nužno; *Ne budite dakle prilični njim, jer vaš otac zna što vam je potribito prije nego ga uzmolite* (Mt 6, 8).

poveden, *adj.* – koji je odveden, odušan; *Bi tada Isus poveden od duha u pustinju, da bude podkušán od diavla* (Mt 4, 1).

povidati, *impf.* – govoriti, kazivati; *Ono što ja govorim van u tminah, povidajte vi na svitlosti* (Mt 10, 27).

poviditi, *pf.* – ispričati, kazati, reći; *A pastiri pobigoše, i otišavši u grad povidiše sve još i ono, što se biaše o vragomučenih sgodilo* (Mt 8, 33).

povorodjen, *adj.* – koji je prvi rođen, prvorođen; *Ali nije općio s njom dokle je rodila svoga povorodjenoga sina, kojemu je on nazvao ime Isus* (Mt 1, 25). (Nap. Očito je posrijedi slovna pogreška jer u komentaru Škarić navodi riječ *prvorodjen*, kao i *prvorodjenik*.)

povratiti se, *pf.* – vratiti se; *I opomenuti u snu, da se ne bi vratili k Irudu, povratiše se u svoju državu drugim putem* (Mt 2, 12).

pozdravljan, *adj.* – kojemu je dana počast, pozdravljen; *I biti pozdravljeni na trgovištih, i nazivani učitelji* (Mt 23, 7).

pozlobjen, *adj.* – koji je omrznut, omražen; *Tada će vas oboriti u nevolju, i usmrtiti vas; jer ćete biti pozlobjeni od svih narodah čića mojega imena* (Mt 24, 9).

poznati, *impf. i pf.* – poznati, poznavati, znati; *A ja ću im očito reći: javas nisam nigda poznao; odstupite od mene vi, koji dilujete nebožtva* (Mt 7, 23); 2. shvatiti, razumjeti; *I buduć svećenički Poglavice, i Fariseji čuli njegove prilike, poznaše, da on o njih govori* (Mt 21, 45).

poželenje, *n.* – požuda; *A ja vam govorim, da je svaki, koj je pogledao ženu sa poželenjem, učinio jurve s njom priljubodinstvo u svojem srdcu* (Mt 5, 28).

prah, *m.* – prašina; *Ako vas tko nebude htio primiti, ni slušati vaše govorenje, izajdite iz one kuće, ili iz onoga grada, i*

otresite prah sa svojih noguh (Mt 10, 14).

prama, *praepos.* – prema, ka, k; *I evo izajde prama Isusu vas grad, i poče ga moliti, da bi odstupio od njihovih medjašah* (Mt 8, 34.).

prasac, *m.* – svinja; *A biaše ne daleko od njih na paši velik uvor prasacah* (Mt 8, 30).

pravedno, *adv.* – tako da se oslanja na poštenje, pošteno; *I reče im: pojdite i vi u moj vinograd, i ja ću vam dati što bude pravedno* (Mt 20, 4).

priatelj, *m.* – prijatelj; *Došao je i sin čovičanski, koj i jide i pie, i vi govorite: ovo je čovik proždrlac, i vinopia, priatelj očitnikah, i grišnikah; ali je mudrost opravdana po njezinih sinovih* (Mt 11, 19).

pribaviti, *pf.* – doći do čega, nabaviti; *A učenici mu rekoše: odkud možemo u pustoši pribaviti toliko kruha, da nasiti-mo toliko mnoštvo?* (Mt 15, 33).

pribivaoc, *m.* – stanovnik, žitelj; *I izahodjahu k njemu pribivaoci Jerusolima, i sve Judee, i svih mistah okolo Jordana* (Mt 3, 5).

pribivati, *impf.* – stanovati, živjeti, prebivati; *Ostavivši on dakle Nazaret pojde u Kafarnaum, grad pri moru, na medjašu Zabulonovu i Neftalovu, da pribiva ondi* (Mt 4, 13).

pribroditi se, *pf.* – prijeći brodom, prepliviti; *I tako buduć se oni pribrodili dojdohu u genesarski kotar* (Mt 14, 34).

prići, *pf.* – približiti se, prići; *A oni, koji biahu u brodici pridohu k njemu, i pokloniše mu se rekavši: ti si doisto sin božji* (Mt 14, 33).

prid, *praepos.* – ispred, pred; *A oni, čuvši kraljeve beside, pojdoše; i evo ona zvizda, koju biahu vidili u Iztoku, hodjaše prid njimi dokle došavši do onoga mista, u kojem biaše ditić, sustade ondi* (Mt 2, 9).

pridan, *adj.* – koji je predan, izručen; *I zadržase se oni u Galilei; a Isus im reče: sin će čovičanski biti pridan ljudem u ruke* (Mt 17, 21).

pridati, *pf.* – izručiti, predati; *Kada vas dakle budu pridali, nemislite kako biste, oli što biste rekli; biti će vam bo u ono doba dano, što imate reći* (Mt 10, 19).

pridavak, *m.* – porez; *Je li dopušteno plaćati pridavak Cesaru oli ne?* (Mt 22, 17).

pridavati, *impf.* – izručivati, predavati; *A pridavati će na smrt brat brata, i otac sina; i sinovi će se buniti protiva rodite-ljem, i zadavati će im smrt* (Mt 10, 21).

pridrugi, *adj.* – koji je dragocjen, skupo-cjen; *Pristupi k njemu nika žena, koja imaše alabasterni sud pridrage pomast, i izli mu ju na glavu čim on sidjaše za trpe-zom* (Mt 26, 7).

pridsidnik, *m.* – predsjednik; *Vi ćete biti vodjeni prid pridsidnike i prid kralje radi mene, u svidočanstvo i njim i narodom* (Mt 10, 18).

pridstavljenje, *n.* – koji je prinesen, ponuđen, prikazan; *Kako je on ušao u kuću božju i blagovao kruha pridstav-ljenja, koga nebi dopušteno blagovati ni njemu, ni onim, koji biahu s njime, dali samo Svećenikom?* (Mt 12, 4).

pridstor, *m.* – zavjesa, zastor; *I evo se*

pridstor Hrama razdri na dvoje odzgora nizdol, strese se zemlja, i razpukoše stine (Mt 27, 51).

pridušiti, *pf.* – ugušiti, prigušiti; *A druga padoše medju drače; i buduć drače uzresle pridušiše ih (Mt 13, 7).*

prie nego, *conj.* – prije nego (što); *Buduć Maria njegova mati bila zaručena s Josipom, ona se je našla prisobna po Duhu svetom prie nego se oni biahu sastali (Mt 1, 18).*

prigoda, *f.* – zgodan trenutak, prilika; *I od onda iskaše on prigodu, da bi im ga pridao (Mt 26, 16).*

prigrli, *pf.* – prihvatiti, shvatiti; *Oni, koj je ovoj stvari podoban, neka ju prigrli (Mt 19, 12).*

prihodjati, *impf.* – prilaziti, dolaziti, stizati; *Ali oni, videć, da mnogi od Farisejah i Saducejah prihodjahu k njegovomu krstjenju, reče im: skoti zmijah! tko vas je obuvistio, da ubignete došastni gnjiv? (Mt 3, 7).*

prikazati se, *pf.* – ukazati se, pričiniti se, pokazati se; *Ali čim on ob ovom mišljaše prikaza mu se Anjeo gospodnji u snu (Mt 1, 20).*

prikazati, *pf.* – pokazati, predstaviti; *I pokle oni biahu otišli evo mu prikazaše čovika nima, koj bijaše vragomučen (Mt 9, 32).*

prikažati se, *pf.* – prikazati se, ukazati se; *Buduć umro Irud prikaža se Anjeo gospodnji Josipu u snu u Ejiptu (Mt 2, 19).*

prikaživanje, *n.* – pomoć; *A vi govori-te: kojgodir bude rekao otcu oli materi:*

svako prikaživanje, koje ja činim, biti će prudno tebi (Mt 15, 5).

prikaživati, *impf.* – predstavljati, prikazivati; *Ako dakle budeš prikaživao svoju žertvu na otaru, i ondi se budeš spomenuo, da tvoj brat ima štogod proti tebi (Mt 5, 23).*

priklad, *f.* – prispodoba, priča; *Od stabla pak smokvenice naučite se priklad; kad njezine grane počmu biti meke, i kad je ona učinila listje, vi znate, da je blizu lito (Mt 24, 32).*

priko¹, *n.* – druga strana preko mora, rijeke ili jezera, suprotna obala; *I došavši njegovi učenici s prika biahu zaboravili uzeti kruha (Mt 16, 5).*

priko², *adv.* – tako da je s druge strane, prijeko; *A Isus vidivši okolo sebe mnoštvo puka zapovidi da pojdu priko (Mt 8, 18).*

prikorediti se, *pf.* – poljuljati se, uzdrmati se; *I udilj za nevoljom onih danah pomrčati će sunce, misec neće više davati svoje svitlosti, zvizde će padsti s neba, i nebeske će se kriposti prikorditi (Mt 24, 29).*

priličan, *adj.* – koji je nalik na koga ili što, sličan; *Ne budite dakle prilični njim, jer vaš otac zna što vam je potribito prie nego ga uzmolite (Mt 6, 8).*

prilika, *f.* – prispodoba; *I on im povidu mnoga u prilikah, i reče: evo biaše izašao niki sjač da sie (Mt 13, 3); 2. slika, prilika, lik; Upita ih tada Isus: čigova je ovo prilika i nadpis? (Mt 22, 20).*

prilikovati, *impf.* – prispodobiti, kazati; *A komu ću prilikovati ovi porodjaj?*

on je priličan onoj dicit, koja sidi u trgovištu, i koja vape svojim vrstnikom (Mt 11, 16).

priljubodinstvo, *n.* – preljub; Čuli ste, da je bilo rečeno starijim: ne učini priljubodinstvo (Mt 5, 27).

priljubodivno, *adv.* – tako da je učinjeno u preljubu, preljubno; A ja vam govorim, da, ako bi tko odvrkao svoju ženu izvan uzroka priljubodinstva, učinio bi ju priljubodivno sagrišiti (Mt 5, 32).

priminuti, *pf.* – umrijeti, preminuti; Čim im on ovo govoraše pristupi niki od poglavarah, i poklonivši mu se reče: Gospodine! evo mi je priminula moja kći; ali dođi, stavi svoju ruku na nju, i ona će oživiti (Mt 9, 18).

primir, *m.* – primjer, uzor; Obslužujte dakle, i činite sve što vam budu rekli, ali na primir njihovih dilah nemojte dilovati; oni bo naredjuju ali neopravljaju (Mt 23, 3).

primjen, *adj.* – koji je prihvaćen, primljen; Tada će dvoica biti na polju; jedan će od njih biti primjen, a drugi odvržen (Mt 24, 40).

priniti, *pf.* – prinijeti, donijeti; I došavši večer priniše k njemu mnogo vragomučenih, i on izagna one duhove ričju; on izliči takodjer i sve nemoćne (Mt 8, 16).

prinositi, *impf.* – donositi, dovoditi; I razpruži se njegovo oglasje po svoj Sirii, ter prinosahu k njemu sve, i one koji se ćutjahu zlo, koji biahu od različitih nemoćih, i bolestih obnevoljeni, i vragomučene, i zavrtačce, i žiloslabjene, i on ih ozdravljaše (Mt 4, 24).

priobraziti se, *pf.* – preobraziti se; I priobrazi se prid njima; i prosinu njegovo lice kakono sunce, a njegova odića nastade bila kakono snig (Mt 17, 2).

pripasti se, *pf.* – prestrašiti se, poplašiti se; I učenici, videći ga da grede svrhu mora, pripadoše se, i rekoše: ono je za blaza; i zavapiše od straha (Mt 14, 26).

priporodjenje, *n.* – preporod, obnavljanje; A Isus im odgovori: u istinu vam govorim, da ćete vi, koji me slidiste, u vrime priporodjenja, kad sin čovičanski bude sidio na pristolju svojega veličanstva, sediti na dvanaest pristoljah, i da ćete suditi dvanaest Israelovih pokolenjah (Mt 19, 28).

pripovidati, *impf.* – propovijedati; Onih danah izajde Ivan Krstitelj, i poče pripovidati u pustinji Judee (Mt 3, 1).

pripravan, *adj.* – koji je pripravljen, spreman; Ali čim one pojdoše, da kupe, dojde zaručnik; i ulizoše s njime na pir one, koje biahu pripravne, i zatim bihu zatvorena vrata (Mt 25, 10).

pripraviti, *pf.* – pripremiti, spremi; Ovo je oni, o kojem je navistio Išaija Prorok rekavši: (čuje se) glas vapećega u pustinji: pripravite put Gospodina; upravne učinite njegove staze (Mt 3, 3).

pripravljen, *adj.* – koji je spremljen, pripremljen; Posla on opeta druge sluge s ovom naredbom: recite zazvanin: evo je jurve moj obid pripravljen, moji su junci, i pićci zaklani, i spravljena je svaka stvar; dođite na pir (Mt 22, 4).

pripravljeno, *adv.* – tako da je sređeno, pripremljeno; A on im reče: vi ćete

moju čašu popiti doisto, ali siditi na moju desnu, oli na moju livu nestoi u meni, da dadem vam, dali onim, kojim je pripravljeno od mojega otca (Mt 20, 23).

prisigati se, *impf.* – zaklinjati se, prisezati; *Poče on tada zakletvom kleti se, i prisigati se da nepoznaje toga čovika* (Mt 26, 74).

prisloniti, *pf.* – nasloniti, osloniti; *I postavi ga u svoj novi grob, koj biaše izdubao u kamenu, prisloni velik kamen na vrata groba, i otide* (Mt 27, 60).

prisni, *adj.* – koji je bez kvasa, prije-san; *A prvi dan prisnikah pristupiše učeni-ci k Isusu, i rekoše mu: gdi zapovidaš, da ti pripravimo, za blagovati Vazam?* (Mt 26, 17).

prisobna, *adv.* – tako da je trudna, noseća (o ženi); *Buduć Maria njegova mati bila zaručena s Josipom, ona se je našla prisobna po Duhu svetom prie nego se oni biahu sastali* (Mt 1, 18).

pristati, *pf.* – prestati, stati; *I pokle oni biahu uzašli u brodicu pristade vitar* (Mt 14, 32).

pristoiti se, *impf.* – biti prikladan komu, pristojati se; *A on se okrenu i reče Petru: odstupi od mene, sotonu; ti me smutjuješ, jer nerazmišljaš ono, što se pristoi Bogu, nego ono, što se prištoi ljudem* (Mt 16, 23).

pristolje, *n.* – prijestolje; *A ja vam govorim, da se neimate kleti poništo; ni nebom, jer je ono pristolje božje* (Mt 5, 34).

pristrašiti se, *pf.* – uplašiti se, preplašiti se; *Što čuvši kralj Irud pristraši se i on, i s njime vas Jerusolim* (Mt 2, 3).

pristupati, *impf.* – kršiti, prestupati; *A on im odgovori, i reče: a zašto vi isti pristupate zapovid božju čića svoje Pridaje?* (Mt 15, 3).

pristupiti, *pf.* – prići, približiti se; *Oni dakle, koj bude pristupio tkoju od ovih najmanjih zapovidih, i bude tako učio ljude, biti će nazvan najmanji u nebeskom kraljestvu* (Mt, 5, 19).

prišlač, *m.* – sljedbenik, pristalica; *Jao vam, knjižnici i Fariseji licumirci, koji obiate more i kopno da učinite jednoga prišlača, a kad je on to učinjen, obraćate ga u paklenoga sina gorega nego ste vi* (Mt 23, 15).

pristoiti se, *impf.* – v. **pristoiti se**.

privara, *f.* – prevara, zabluda; *Odre-di dakle da grob bude čuvan do trećega dneva, da po čem nedoжду obnoć njegovi učenici, i neukradu ga, i nereku puku: on je uskrsnuo od mrtvih; i tada će poslidnja privara biti gora od prvašnje* (Mt 27, 64).

privaren, *adj.* – nad kojim je izvršena prevara, prevaren; *Tada Irud vidivši, da je bio privaren od Mudaracah rasrdi se žestoko, i posla pogubiti sve ditiće* (Mt 2, 16).

privariti, *pf.* – izigrati, prevariti; *I odgovorivši Isus reče im: pazite, da vas ne bi tko privario* (Mt 24, 4).

privedsti, *pf.* – predati, izručiti, prive-sti; *Ali se čuvajte od ljudih, jer će vas oni privedsti u svoja sudišta, i oni će vas u svojih skupštinah bičevati* (Mt 10, 17).

privisok, *adj.* – koji je odveć visok, previsok; *Povede ga opeta diavao na*

niku privisoku planinu, i ukazamu sve kraljevine svita, i njihovo veličanstvo (Mt 4, 8).

privridjivati, *pf.* – ne poštovati, kršiti; *Oli niste li štili u zakonu, da Svećenici u subotne dneve u Hramu privridjuju Subotu, a da time negriše?* (Mt 12, 5).

prizvati, *pf.* – dozvati, pozvati; *I kad bi u večer reče gospodar vinograda svojemu nastojniku: prizovi težatelje i daj im plaću počamši od posljednjih tja do prvašnjih* (Mt 20, 8).

procidivati, *impf.* – ocjeđivati, cijediti, filtrirati; *Oh slipi voditelji, koji procidivate mušicu, a gutate kamele* (Mt 23, 24).

procinjen, *adj.* – kojemu je određena cijena, procijenjen; *I tako se izpunilo što bi rečeno po Jeremiji Proroku, koj govori: i uzeše trideset srebrnjakah cinu procinjenoga, kojega kupiše od Israelovih sinovah* (Mt 27, 9).

proć, *pf.* – proći, prokoračiti; *I ulizavši on u brodicu projde priko, i dojde u svoj grad* (Mt 9, 1).

prodajući, *m.* – čovjek koji prodaje, prodavač, trgovac; *I ušavši Isus u Hram božji poče on izgoniti sve prodajuće i kupujuće u Hramu, obori također i stolice pineznikah, i sidišta onih, koji prodavahu golubice* (Mt 21, 12).

prodirati se, *impf.* – razderati se, proderati se; *Niti tko uliva novo vino u stare mišine, inače mišine se prodiru, vino iztiče, a mišine ginu; dali ulivaju novo vino u nove mišine, i tako se uzdržaje oboje* (Mt 9, 17).

progoniti, *impf.* – protjeravati, tjerati;

Ali kad vas budu progonili u ovom gradu bižite u drugi (Mt 10, 23).

prohoditi, *impf.* – prolaziti, ići; *Nerazumite li, da sve, što ulazi u usta, prohodi u trbuh, i izmeće se u gnojište?* (Mt 15, 17).

prokleti, *pf.* – baciti prokletstvo na koga, pogrditi; *Poštuj otca i mater; i: oni, koj bude prokleo otca i mater, bit će usmrtni* (Mt 15, 4).

prolit, *adj.* – koji je izliven, proliven; *Za da dojde svrhu vas svaka pravedna krv prolita svhu zemlje počamši od krvi pravednoga Abela tja do krvi Zakarie Barakiina sina, kojega ubiste medju Hramom i otarom* (Mt 23, 35).

promina, *f.* – zamjena, otkup; *Oli, koju će prominu dati čovik za svoju dušu?* (Mt 16, 26).

proniti, *pf.* – podvrgnuti sramoti, osramotiti, izružiti; *A Josip njezin muž budući pravedan, i nehteć proniti ju, odlučilo ostaviti ju potajno* (Mt 1, 19).

propasti, *pf.* – poginuti, stradati; *Ako te bude smutjivalo tvoje desno oko, izvadi ga i odbaci od sebe, jer ti je koristnije, da ti pogine jedno udo, nego da sve tvoje tilo bude baceno u pakao* (Mt 5, 29).

propet, *adj.* – koji je razapet, raspet; *Reče im Oblastnik: a tkoje je zlo učinio? a oni sve to više vapiahu, i govorahu: neka bude propet* (Mt 27, 23).

propeti, *pf.* – razapeti, raspeti; *I pridati narodom, da mu se narugaju, da ga izbičaju, i da ga propnu; a on će treći dan uskrsnuti* (Mt 20, 19).

propustati, *impf.* – propuštati, zane-

marivati; *Ovo tribovaše činiti, a ono ne-propustiti* (Mt 23, 23).

prorokovati, *impf.* i *pf.* – izricati pro-roštvo, proricati; *Mnogi će mi onoga dana reći: Gospodine, Gospodine! nismo li mi u tvoje ime prorokovali, i u tvoje ime izganjali diavle, i u tvoje ime činili mno-ga čudesa?* (Mt 7, 22); 2. točno odrediti, pogoditi; *Govoreći: prorokuj nam, Krste, tko je koj te je udario?* (Mt 26, 68).

prosinuti, *pf.* – zablistati, zasjati; *I pri-obrazi se prid njima; i prosinu njegovo lice kakono sunce, a njegova odića na-stade bila kakono snig* (Mt 17, 2).

prostiti, *impf.* – moliti, iskati; *Odgovori Isus i reče: vi neznate što je ono, što pro-site; možete li popiti onu čašu, koju imam popiti ja?* (Mt 20, 22).

prost, *adj.* – bezazlen; *Budite dakle opazni kakono zmijske, a prosti kakono go-lubice* (Mt 10, 16).

prostiti, *pf.* – oprostiti; *Jer ako vi bude-te prostili ljudem njihove grihe prostiti će i vaš otac vam vaša sagrišenja* (Mt 6, 14).

prostriti se, *pf.* – prostrijeti se, ispružiti se; *I ušavši u kuću, i našavši ditića s Ma-riom njegovom materom, prostriše se na zemlju, i pokloniše mu se; i otvorivši svo-ja blagoshraništa pokloniše mu u darove zlata, tamjana i mirhe* (Mt 2, 11).

prosvitljeno, *adv.* – tako da je obasja-no, osvjetljeno; *Tvoje je oko svića tvojega tila; ako dakle tvoje oko bude zdravo, biti će prosvitljeno sve tvoje tilo* (Mt 6, 22).

prošteno, *adv.* – tako da je izvršen oprost, oprošteno; *I zato vam govorim, da će svaki grih i svako bogogrdje biti pro-*

šteno ljudem; ali bogogrdje proti duhu neće biti prošteno (Mt 12, 31).

proti, *praepos.* – protiv; *Blago će biti vam, kad vas ljudi budu proganjali, i obnevoljivali, i laživo govorili svako zlo proti vam radi mene* (Mt 5, 11).

protirati, *pf.* – izagnati, istjerati; *Tada pristupiše učenici k Isusu potajno, i re-koše mu: za koj uzrok nemogospo ga mi protirati?* (Mt 17, 18).

protivan, *adj.* – tako da je iz drugoga smjera, suprotan; *A brodica, koja biaeše došla na srid mora, biaeše valjana od va-lovah, jer vitar biaeše protivan* (Mt 14, 24).

protiviti se, *impf.* – tražiti kavgu, pre-pirati se, svađati se; *On se neće protiviti, on neće vapiti, niti će itko čuti po ulicah njegovoga glasa* (Mt 12, 19).

proždrlac, *m.* – nezasićenik, proždrlji-vac; *Došao je i sin čovičanski, koj i jide i pie, i vi govorite: ovo je čovik proždrlac, i vinopia, priatelj očitnikah, i grišnikah; ali je mudrost opravdana po njezinih si-novih* (Mt 11, 19).

pruditi, *impf.* – imati korist, koristiti, služiti; *Jer, što prudi čoviku da dobude vas svit, a da podnese škodu u svojoj duši?* (Mt 16, 26).

prudno, *n.* – milodar, prilog; *A vi go-vorite: kojgodir bude rekao otcu oli ma-teri: svako prikazivanje, koje ja činim, biti će prudno tebi* (Mt 15, 5).

prvašnji, *adj.* – koji je bio prije, prijaš-nji; *Tada izhodi, i uzimlje drugih sedam duhovah opačijih od sebe, i ušavši pri-biva ondi; i zadnje stanje onoga čovika*

nastaje gore od prvašnjega (Mt 12, 45).

pržina, *f.* – pijesak, sarbun; *A svaki, koj bude slušao ove moje riči, a nebude ih obluživao, biti će sličan nepametnu čoviku, koj gradi svoju kuću na pržini* (Mt 7, 26).

psost, *f.* – psovka, hula; *Iz srdca bo izhode zlemisli, ubojstva, priljubodinstva, bludjenja, lupštine, kriva svidočanstva, psosti* (Mt 15, 19).

puk, *m.* – narod; *A pokle puk bi poveden u babilonsko sužanjstvo Jekonia rodi Šalatiela; a Šalatiel rodi Zorobabela* (Mt, 1, 12).

pulić, *m.* – mladi magarac, magare, magarčić; *I reče im: pojdite u selo, koje je prama vama, i ondi ćete odmah naći magaricu svezanu, i pulića s njom; odvežite ih i privedite k meni* (Mt 21, 2).

pustiti, *pf.* – prepustiti kome što, osloboditi; *Ako vam tko bude štogod rekao recite mu: Gospodinu ih je triba; i on će vam ih odmah pustiti* (Mt 21, 3).

pusto, *adv.* – tako da je prazno, osamljeno; *Što buduć čuo Isus otide on od onle po brodu na niko pusto i samotno misto; i buduć to dočulo mnoštvo, otide za njime pišice iz gradovah* (Mt 14, 13).

pustoš, *f.* – pustinja; *A učenici mu rekoše: odkud možemo u pustoši pribaviti toliko kruha, da nasitimo toliko mnoštvo?* (Mt 15, 33).

put, *f.* – tijelo; *A Isus odgovori, i reče mu: blago tebi, Šimune Barjona, jer to tebi nije objavila put, i krv, dali moj otac, koj je na nebesih* (Mt 16, 17).

rasip, *m.* – pretjerano trošenje, rasipa-

nje; *Vidivši to učenici razljutiše se, i rekoše: zašto ovaj rasip?* (Mt 26, 8).

raskošje, *n.* – radost; *Odgovori mu njegov gospodar: blago tebi dobri i virni slugo, jer, buduć ti bio viran u malom, ja ću te staviti svrhu mnogih; ulizi u raskošje tvojega gospodara* (Mt 25, 21).

rasrditi se, *pf.* – naljutiti se, uzjoguniti se; *Tada Irud vidivši, da je bio privaren od Mudaracah rasrdi se žestoko, i posla pogubiti sve ditiće* (Mt 2, 16).

razaći se, *pf.* – razići se, raštrkati se; *I buduć se razrašlo ono mnoštvo ulize on unutra, i uhvati ju za ruku; i divojka ustade* (Mt 9, 25).

razasipati, *impf.* – rasipati, prosipati; *Oni, koj nije samnom, proti meni je, a oni, koj neskuplja samnom, razasiplje* (Mt 12, 30).

razbignuti se, *pf.* – raštrcati se, razbježati se; *Tada im reče Isus: vi ćete se svi noćas smutiti čiča mene; pisano bo je: poraziti ću pastira, i ovce će se stada razbignuti* (Mt 26, 31).

razčiniti, *pf.* – ukinuti, dokinuti, opozvati; *Ne cinite, da sam ja došao da razčinem zakon, oli Proroke; ja nisam došao da ih razčinem, dali da ih izvrstnim* (Mt 5, 17).

razdiljen, *adj.* – koji je razdijeljen, podijeljen; *A Isus poznajuć njihove misli reče im: svako kraljestvo, koje je proti sebi razdiljeno, biti će razrušeno, i svaki grad, oli kuća, koja je proti sebi razdiljena, neće obstati* (Mt 12, 25).

razdrit, *pf.* – razdrijeti, rasparati; *Tada svećenički Poglavica razdri svoju odiću*

i reče: izrekao je bogogrdje; što nam je više triba svidokah? eto sada čuste bogogrdje (Mt 26, 65).

razglašeni, *adj.* – koji je poznat, znan; *A imaše on tada u uzah jednoga razglašenoga, koj se svaše Barabas (Mt 27, 16).*

razkinuti, *pf.* – rastrgati, razderati; *Nemojte davati sveto psom, ni bacati svoj biser prid prasce, da ga oni počam nepotlače svojima nogama, i razvrativši se da vas nerazkinu (Mt 7, 6).*

razkrižje, *n.* – raskrižje, raskrsnica; *I kad budete htili moliti ne budite kakono licumirci, kojim je drago u skupštinah, i na razkrižju ulicah stojeć moliti (Mt 6, 5).*

razlog, *m.* – izravnavanje računa, razračunavanje, obračun; *Zato je kraljestvo nebesko prilično kralju, koj hoti izpitati razlog od svojih službenikah (Mt 18, 23).*

razlučiti, *pf.* – odvojiti, razdvojiti; *Došao bo sam da razlučim sina od njegovoga otca, i kćer od njezine matere, i nevištu od njezine svekrve (Mt 10, 35).*

razoriti, *pf.* – razrušiti, razvaliti; *I rekoše: ovi je rekao: ja mogu razoriti Hram božji, i nakon tri dneva opeta ga uzidati (Mt 26, 61).*

razpršan, *adj.* – koji je rastrkan, raspršen; *I vidivši on mnoštvo ganu se prema njim na smiljenje, jer biahu mučeni, i razpršani kakono ovce bez pastira (Mt 9, 36).*

razpružiti se, *pf.* – razglasiti se, pročitati se; *I razpruži se njegovo oglasje po svoj Sirii, ter prinosahu k njemu sve, i one koji se čutjahu zlo, koji biahu od različitih nemoćih, i bolestih obnevoljeni, i*

vragomučene, i zavrtalce, i žiloslabjene, i on ih ozdravljaše (Mt 4, 24).

razpuknuti, *pf.* – puknuti, slomiti; *I evo se pridstor Hrama razdri na dvoje odzgora nizdol, strese se zemlja, i razpukoše stine (Mt 27, 51).*

razsudjivati, *impf.* – protumačiti, rasuditi; *Vi dakle znate razsudjivati obličje neba, a bilige vrimena nemožete poznati? (Mt 16, 4).*

razsrditi se, *pf.* – naljutiti se, razgnjeviti se; *A ja vam govorim, da će svaki, koj se bude razsrdio na svojega brata, biti krivac suda (Mt 5, 22).*

razumiti, *impf.* – shvatiti, razumjeti; *I tako će se izpuniti u njih proročanstvo Išaije, koj govori: vi ćete doisto slušati, ali nećete razumiti; vi ćete doisto gledati, ali nećete viditi (Mt 13, 14).*

razviditi, *pf.* – razgledati, vidjeti; *I pristupiše k njemu njegovi učenci, i učiniše da on razvidi sgradu Hrama (Mt 24, 1).*

razvidjati, *impf.* – računati, obračunavati; *I buduć počeo razvidjati razloge bi mu priveden niki, koj mu biaše dužan deset tisućah talenatah (Mt 18, 24).*

razvratiti se, *pf.* – okrenuti se i vratiti; *Nemojte davati sveto psom, ni bacati svoj biser prid prasce, da ga oni počam nepotlače svojima nogama, i razvrativši se da vas nerazkinu (Mt 7, 6).*

resiti, *impf.* – ukrašavati, kititi; *Jao vam, knjižnici i Fariseji licumirci, koji zidjete grobove Prorokah, i resite opominjake pravednih (Mt 23, 29).*

rest¹, *m.* – življenje, život (rast); *Tko od vas može svojim brinutjem nadostaviti*

svojemu restu jedan lakat? (Mt 6, 27).

rest², *impf.* – rasti; *Pustite da oboje reste do žetve, i ja ću u vrime žetve reći žeteocem: saberite najprije ljulj, i svežite ga na snopiće da bude sažežen, a pšenicu skupite u moju žitnicu* (Mt 13, 30).

rič, *f.* – riječ; *A on mu odgovori, i reče: pisano je: čovik nežive o samom kruhu, dali o svakoj stvari, koja nastaje po božjoj riči* (Mt 4, 4). Isto i **besida**.

rodjen, *adj.* – koji je rođen, porođen; *U istinu vam govorim, da medju rodjenimi od ženah nije ustao veći od Ivana Krstite-lja* (Mt 11, 11).

rodjenje, *n.* – rođenje, porod; *S obzirom pak na Krstovo rodjenje biaše se sgodilo ovako* (Mt 1, 18).

rupotine, *pl. tant. f.* – blaga padina, obronak; *A on im reče: pojdite. I oni izašavši od onle ulizoše u prasce; i otide odmah vas uvor prasacah sunovrat niz rupotine u more, i poginu u vodi* (Mt 8, 32).

s dvora, *adv.* – tako da je s vanjske strane, izvana; *Operi slipi Fariseje naj-prie čašu i zdilu iznutra, za da bude čisto ono što je s dvora* (Mt 23, 26).

s traga, *adv.* – sa stražnje strane, odostraga, odiza; *I evo žena, koja jur dvana-est godištah trpjaše krvotočje, pristupi s traga, i dotaknu kiticu njegovoga plašta* (Mt 9, 20).

sabrati, *pf.* – pokupiti, skupiti; *A sluge mu rekoše: hoćeš li da pojdemo, i da ga saberemo?* (Mt 13, 28).

saći, *pf.* – spustiti se, saći; *I ako ona kuća bude njega dostojna, vaš će mir saći svrhu nje* (Mt 10, 13); *I Govoreći: o ti,*

koj obaraš Hram božji, i u tri dana ga opeta zidjaš, shrani sam sebe; ako si sin božji sajdi s križa (Mt 27, 40).

sad, *m.* – ono što je posađeno, nasad; *A on im odgovori: svaki će sad, kojega nije usadio moj otac, biti izkorenjen* (Mt 15, 13).

sagrišenje, *n.* – grijeh; *Jer ako vi budete prostili ljudem njihove grihe prostiti će i vaš otac vam vaša sagrišenja* (Mt 6, 14).

sagrišiti, *pf.* – učiniti grijeh, sagriješiti; *A ja vam govorim, da, ako bi tko odvrgao svoju ženu izvan uzroka priljubodinstva, učinio bi ju priljubodivno sagrišiti* (Mt 5, 32).

sahodeći, *m.* – onaj što se spušta, silazitelj; *I tada će se prikazati zlamen sina čovičanskoga u nebu, i tada će jaukati sva pokolenja na zemlji; i viditi će sina čovičanskoga sahodećega u nebeskih oblacih s velikom kripostju, i veličanstvom* (Mt 24, 30).

sakupiti se, *pf.* – okupiti se, skupiti se; *Gdi bude mrtvinah tute će se sakupiti i orlovah* (Mt 24, 28).

sakupljen, *adj.* – koji je na okupu, okupljen; *Gdi bo su dvoica, oli troica na ime moje sakupljeni ondi sam i ja medju njima* (Mt 18, 20).

sami, *adv.* – samo; *A on mu odgovori: zašto me pitaš o dobru? jedan je sami dobar, Bog* (Mt 19, 17).

samnom, *adv.* – tako da je uza me, sa mnom; *A Isus zazva svoje učenike, i reče im: milo mi je ovoga mnoštva, ima bo tri dana, da je nerazlučno samnom, a neima*

što bi blagovalo; ja ih pak neću odaslati nedavši im blagovati za da ne bi sustali na putu (Mt 15, 32).

sasvimtime, *adv.* – ipak; *Nepada sasvimtime nijedan od njih na zemlju bez vašega oca* (Mt 10, 29).

satrti, *pf.* – zgnječiti; *I oni, koj bude pao svrhu ovoga kamena biti će skršen, a onoga, svrhu kojega on bude pao, satrti će* (Mt 21, 44).

sažgati, *pf.* – sažeći, spaliti; *On imade u svojoj ruci lopatu, on će otribiti svoje guvno sakupivši svoju pšenicu u žitnicu, a plivu sažgavši neugasivim ognjem* (Mt 3, 12).

sest, *pf.* – sjesti; *I koju, pokle se je napunila, iztežu na suho, i sevši na kraj izbiraju dobre i stavljaju u sudove, a zločeste izbacuju nadvor* (Mt 13, 48).

sesti, *pf.* – sjesti; *Kada pak sin čovičanski bude došao u svojem veličanstvu, i svi Anjeli s njime, tada će on sestiti na slavno svoje pristolje* (Mt 25, 31).

sgoditi se, *pf.* – dogoditi se, zbiti se; *S obzirom pak na Krstovo rodjenje biaše se sgodilo ovako* (Mt 1, 18).

sgrada, *f.* – zdanje, građevina, zgrada; *I pristupiše k njemu njegovu učenicu, i učiniše da on razvidi sgradu Hrama* (Mt 24, 1).

shoditi, *impf.* – spuštati se, silaziti; *I kad oni shodjahu s gore zapovidi im Isus rekavši: nepovidite nitkomu ono vidjenje dokle sin čovičanski nebude uskrsnuo od mrtvih* (Mt 17, 9).

shraniti, *pf.* – spasiti, izbaviti; *I pristupiše k njemu njegovu učenicu i zbuliše ga*

rekavši; Gospodine! shrani nas, ginemo (Mt 8, 25).

siač, *m.* – sijač; *I on im povidi mnoga u prilikah, i reče: evo biaše izašao niki siač da sie* (Mt 13, 3).

siasi, *impf.* – razasipati sjeme, sijati; *Pogledajte na nebeske ptice; one bo niti siu, niti ženju, nit skupljaju u žitnicu* (Mt 6, 26).

siači, *impf.* – rezati sjeći; *Mnogi pak od puka sterahu svoje haljine po putu, a drugu sikahu grane stabalah, i sterahu ih po putu* (Mt 21, 8).

sideći, *adj.* – koji sjedi, posjednut; *Odgovori mu Isus: ti si rekao; ali ja vam govorim, da ćete odsle viditi sina čovičanskoga sidećega o desnu kriposti božje, i dohodećega u nebeskih oblacih* (Mt 26, 64).

sidište, *n.* – stol na kojem se prodaje, klupa, banak; *I ušavši Isus u Hram božji poče on izgoniti sve prodajuće i kupujuće u Hramu, obori takodjer i stolice pineznikah, i sidišta onih, koji prodavahu golubice* (Mt 21, 12); 2. sjedište, prijestolje, stolica; *I reče: na Mojsesovom sidištu side knjižnici i Fariseji* (Mt 23, 2).

siditi, *impf.* – sjediti; *Ali vam govorim, da će ih mnogo doći od iztoka, i od zapada, i da će s Abrahamom, Isaakom, i Jakovom siditi za trpezom u kraljestvu nebeskom* (Mt 8, 11).

sidjati, *impf.* – sjediti; *Puk, koji sidjaše u tminah, vidio je veliku svitlost; svitlost je iztekla onim, koji sidjahu u okružju smrtne osine* (Mt 4, 16).

sikira, *f.* – sjekira; *Postavljena je jurve sikira na žile stabalah* (Mt 3, 10).

silovati, *impf.* i *pf.* – prisiliti, primorati; *I ako te tko bude silovao, da dojdeš s njime jednu milju puta, otidi s njime još druge dvi* (Mt 5, 41.).

siloviti, *adj.* – koji su nasilni, agresivni; *Od vrimenta Ivana Krstitelja kraljestvo se nebesko stiće silom, i ugrabjuju ga oni, koji su siloviti* (Mt 11, 12).

sime, *n.* – sjeme; *Ovo je najmanje od svih simenah; ali je, kad uzreste, veće od svih zeljah, i nastaje takovo stablo, da dolitaju nebeske ptice, i počivaju na njegovih granah* (Mt 13, 32).

sisajući, *m.* – onaj koji siše, dojenče; *Niste li štili: ti si iz ustih dičice i sisajućih pripravio (sebi) pohvalu?* (Mt 21, 16).

skočiti se, *pf.* – uzburniti se, uskomešati se; *I buduć on ušao u Jerusolim skoči se vas grad, i reče: koj je ovi?* (Mt 21, 10).

skončanje, *n.* – svršetak, kraj; *I čim on sidjaše na maslinskoj gori, pristupiše k njemu skrovito učenici, i rekoše mu; reci nam, kada će se ovo sgoditi? koj će biti zlamen tvojega došastja, i skončanja svi-ta?* (Mt 24, 3).

skončati, *pf.* – završiti, okončati; *Ne sakupljajte sebi blaga na zemlji, gdi grizlica i arja skončavaju, i gdi lupeži izkopavaju i krađu* (Mt 6, 19).

skot, *m.* – leglo; *Ali oni, videć, da mnogi od Farisejah i Saducejah prihodjahu k njegovomu krstjenju, reče im: skoti zmi-jah! tko vas je obuvistio, da ubignete došastni gnjiv?* (Mt 3, 7).

skrovito, *adv.* – tako da je skriveno, tajno, potajno; *Tada Irud zazvavši skrovito one Mudarce izpita pomnjivo od njih*

vrime, kojega im se biaše ukazala ona zvizda (Mt 2, 7).

skršen, *adj.* – koji je slomljen, prelomljen; *On neće ni skršenu trstiku slomiti, ni dimeći stinij ugasiti, dokle ne privede pravdu k zadobitju* (Mt 12, 20).

skupština, *f.* – sinagoga; *I obhodjaše Isus svu Galileu učec u njihovih skupštinah, i pripovidajuć Evanjelje kraljestva; i ličeć svaku bolest, i svaku nemoć u puku* (Mt 4, 23).

slanka, *f.* – slamka; *Zašto vidiš slanku u oku svojega brata, a nećeš da vidiš gredu, koja je u tvojem oku?* (Mt 7, 3).

sliditi, *impf.* – slijediti; *I reče im: slidite me, i ja ću učiniti da nastanete ribari ljudih* (Mt 4, 19).

slidjati, *impf.* – slijediti, pratiti; *I slidjaše ga veliko mnoštvo puka iz Galilee, iz Deseterogradovah, iz Jerusolima, iz Judee, i iz onih mistah, koja su s one strane Jordana* (Mt 4, 25).

slip, *adj.* – koji ne vidi, ćorav, slijep; *Pustite ih; oni su slipi, i voditelji slipacah; i ako slipac vodi slipca padaju u jamu oboica* (Mt 15, 14).

slipac, *m.* – slijepac; *I buduć se Isus od onle oddilio slidiše ga dva slipca, koji vapiahu govoreći: sine Davidov, smiluj se nam* (Mt 9, 27).

slovce, *n. dem.* – malo slovo; *Jer vam ja u istinu govorim, da dokle nemimojde nebo i zemlja neće nijedno slovce ni ijedna brazgotina zakona ostati neizpunjena dokle nebude sve svršeno* (Mt 5, 18).

službenik, *m.* – sluga; *Zato je kraljestvo nebesko prilično kralju, koj hoti iz-*

pitati razlog od svojih službenikah (Mt 18, 23).

smiljenje, *n.* – osjećanje žalosti, sažaljenje; *I vidivši on mnoštvo ganu se prama njim na smiljenje, jer biahu mučeni, i razpršani kakono ovce bez pastira* (Mt 9, 36).

smišan, *adj.* – koji je izmiješan, pomiješan; *I dadoše mu piti vina smišana sa žučom* (Mt 27, 34).

smokvenica, *f.* – smokva; *I videć pokraj puta smokvenicu otide k njoj, ali nenajde na njoj ništa izvan listja, i reče joj: neka neizajde iz tebe ploda u vike* (Mt 21, 19).

smutiti se, *pf.* – sablazniti se, skandalizirati se; *I blago onomu, koj se ne bude smutio radi mene* (Mt 11, 6).

smutiti, *pf.* – izazvati pomutnju, sablazniti; *A oni, koj bude smutio tkojega od ovih malahnih, koji u me viruju, bilo bi bolje za njega, da mu magarski žrvan bude obišen o vrat, i da bude utopjen u dubinu mora* (Mt 18, 6).

smutjivati, *impf.* – izazivati pomutnju, sablažnjavati; *Ako te bude smutjivalo tvoje desno oko, izvadi ga i odbaci od sebe, jer ti je koristnie, da ti pogine jedno udo, nego da sve tvoje tilo bude baceno u pakao* (Mt 5, 29).

smutnja, *f.* – sablazan, pomutnja; *Sin će čovičanski poslati svoje Anjele, koji će sabrati po njegovom kraljestvu sve smutnje, i one, koji diluju nepravedno* (Mt 13, 41).

snig, *m.* – snijeg; *A biaše njegovo obličje kakono munja, a njegova odića kakono snig* (Mt 28, 3).

snočiti se, *pf.* – prijeći iz dana u noć, snočati se; *I buduć se snoćilo biaše on ondi sam* (Mt 14, 23).

snopić, *m. dem.* – svežnjic; *Pustite da oboje reste do žetve, i ja ću u vrime žetve reći žeteocem: saberite najprije ljulj, i svežite ga na snopiće da bude sažežen, a pšenicu skupite u moju žitnicu* (Mt 13, 30).

soslužbenik, *m.* – sluga; *I pavši na kolina njegov soslužbenik, uzmolu ga i reče: imaj samnom ustrpjenja, i ja ću ti platiti sve* (Mt 18, 29).

spasen, *adj.* – koji je sačuvan, spašen; *Vi ćete pak biti zlobjeni od svih radi mojega imena; ali onaj, koj bude obstao tja do svrhe, biti će spasen* (Mt 10, 22).

spasiti se, *pf.* – izbaviti se, spasiti se; *Čuvši to učenici ostaše mnogo začudjeni, i rekoše: tko će se dakle moć spasiti?* (Mt 19, 25).

spavajući, *adj.* – koji spava, uspavan; *I dojde on k svojim učenicom, i najde ih spavajuće, i reče Petru: tako! nemogoste li jedno doba bditi samnom?* (Mt 26, 40).

spomenuti se, *pf.* – podsjetiti se, sjetiti se; *Ako dakle budeš prikazivao svoju žertvu na otaru, i ondi se budeš spomenuo, da tvoj brat ima štogod proti tebi* (Mt 5, 23).

spominjati se, *impf.* – sjećati se; *Nerazumite li jošće, i nespominjete li se pet kruhah na pet tisućah ljudih, i koliko krošnjah digoste?* (Mt 16, 9).

spravljanje, *n.* – pripremanje, priprema; *Ali drugi dan, koj je za dnevom spravljanja, okupiše se glavni Svećenici i*

Fariseji k Pilatu (Mt 27, 62).

spravljen, *adj.* – pripremljen, spreman; *Posla on opeta druge sluge s ovom naredbom: recite zazvanin: evo je jurve moj obid pripravljen, moji su junci, i pićci zaklani, i spravljena je svaka stvar; dojdite na pir* (Mt 22, 4).

sprta, *f.* – pletena košara s okruglim otvorom; *I digoše sedam sprtavah punih ulomakah, koji izostaše* (Mt 15, 37).

spud, *m.* – zdjela, vagan, posuda, sud; *Niti tko užije sviću i stavlja ju pod spud, dali na svičnjak za da sviti svim, koji su u kući* (Mt 5, 15).

spuga, *f.* – spužva; *I udilj potrča jedan od njih, uze spugu, stopi ju s ocet sveza ju na trstiku, i dade mu piti* (Mt 27, 48).

srdce, *n.* – srce; *Blaženi oni, koji imaju čisto srdce; jer će oni viditi Boga* (Mt 5, 8).

srebrnjak, *m.* – novac od srebra, srebrnjak; *A oni mu odrediše trideset srebrnjakah* (Mt 26, 15).

srid, *f.* – središte, sredina; *Evo vas ja šaljem kako ovce u srid vukovah* (Mt 10, 16).

srušenje, *n.* – čin rušenja, rušenje; *Jer ako pade dažd, i nastane potoci, i dunu vitrovi i navale na onu kuću, ona će padsti, i biti će njezino srušenje strašno* (Mt 7, 27).

stanovito, *adv.* – doista, stvarno; *A on im odgovori, i reče: Elia će stanovito doći, i on će popraviti sve* (Mt 17, 11).

starešina, *f.* – starješina; *I budući on ušao u Hram, i počeo učiti, pristupiše k njemu svećenički Poglavice, i starešine puka, i rekoše mu: tkojom oblastju činiš ovo?* (Mt 21, 23).

stati, *impf.* – stajati; *Budući on izašao okolo trećega doba ugleda drugih, koji stahu na trgovištu bezposleni* (Mt 20, 3); 2. imati ovlast odlučiti, odlučiti, odrediti, odobriti; *A on im reče: vi ćete moju čašu popiti doisto, ali siditi na moju desnu, oli na moju livu nestoi u meni, da dadem vam, dali onim, kojim je pripravljeno od mojega otca* (Mt 20, 23).

staviti, *pf.* – metnuti, staviti; *Jer će se sgoditi, da će se Irud staviti iskati ditića, da ga pogubi* (Mt 2, 13).

stavno, *adv.* – ustrajno, stalno; *Ali oni, koj bude stavno obstao tja do svrhe, biti će spasen* (Mt 24, 13).

steći, *pf.* – ostvariti, zadobiti, steći; *Odgovori tada Petar, i reče mu: evo mi ostavismo sve, i slidismo te; što ćemo dakle zato steći?* (Mt 19, 27).

sterati, *impf.* – prostrijeti, raširiti; *Mnogi pak od puka sterahu svoje haljine po putu, a drugi sikahu grane stabalah, i sterahu ih po putu* (Mt 21, 8).

stina, *f.* – kamen, stijena; *I evo se pridstor Hrama razdri na dvoje odzgora nizdol, strese se zemlja, i razpukoše stine* (Mt 27, 51).

stinište, *n.* – kamenito tlo, stijenjak; *A druga padoše u stinište, gdi neimahu mnogo zemlje, i izniknuše brzo, jer neimahu duboke zemlje* (Mt 13, 5).

stinj, *m.* – stijenj; *On neće ni skršenu trstiku slomiti, ni dimeći stinj ugasiti, dokle ne privede pravdu k zadobitju* (Mt 12, 20).

stolp, *m.* – toranj, kula; *Bio je niki otac obitili, koj je nasadio vinograd, i obgra-*

*dio ga plotom, i izdubao u njem mastište i sagradio stolp; i buduć ga naimio te-
žateljem otide putovati na daleke strane* (Mt 21, 33).

stopiti, *pf.* – natopiti, pomočiti; *I udilj potrča jedan od njih, uze spugu, stopi ju s ocet sveza ju na trstiku, i dade mu piti* (Mt 27, 48).

stotnik, *m.* – satnik, centurion; *I buduć (Isus) ušao u Kafarnaum, pristupi k nje-
mu stotnik, i uzmolji ga* (Mt 8, 5).

strana, *f.* – područje, oblast, kraj; *I oti-
šavši Isus od onle pojde u tirsk, i sidonske*
strane (Mt 15, 21).

strašiti se, *impf.* – plašiti se, bojati se; *A on im reče: zašto se strašite, vi, male*
vire? (Mt 8, 26).

stražan, *m.* – stražar; *A stražani se pri-
padoše od straha izprid njega, i ostaše*
kako mrtvi (Mt 28, 4).

stražani, *adj.* – koji je pod stražom, čuvan; *I oni pojdoše, i obkolišise grob*
stražani, a kamen zapečatiše (Mt 27, 66).

stresti se, *pf.* – zatresti se, potresti se; *I evo se pridstor Hrama razdri na dvoje*
*odzgora nizdol, strese se zemlja, i razpu-
koše stine* (Mt 27, 51).

subotni, *adj.* – koji pripada ili se tiče subote, subotnji; *Oli niste li štili u zako-
nu, da Svećenici u subotne dneve u Hra-
mu privridjuju Subotu, a da time negri-
še?* (Mt 12, 5).

sud, *m.* – posuda; *Kad pametne uzeše*
sa svićnjaci i ulja u svojih sudovih (Mt 25, 4).

sudionica, *f.* – sudačka stolica, prije-
stolje suda; *Ali čim on sidjaše na sudi-*

onici posla mu reći njegova žena ovako: neimaj s otine pravednim nikakva posla, ja bo sam mnogo podnila danas u snu radi njega (Mt 27, 19).

sudište, *n.* – sudnica; *Tada oblastnički vojnici povedoše Isusa u sudište, i saku-
piše okolo njega svu četu* (Mt 27, 27).

sudjenje, *n.* – donošenje presude, su-
đenje; *Jao vam, knjižnici i Fariseji li-
cumirci, koji žderete udovičke kuće čine-
ći dugih molitvah; za ovo će biti oštrije*
vaše sudjenje (Mt 23, 14).

sudni, *adj.* – koji pripada sudu, sudnji; *U istinu vam govorim, da će se Sodomja-
nom i Gomoranom na sudni dan sgoditi*
stvar podnosnija, nego ovomu gradu (Mt 10, 15).

sumnjiti, *impf.* – imati sumnju, sum-
njati; *A Isus odgovori i reče: u istinu vam*
govorim: da ćete vi, ako budete imali
*vire, i nebudete sumnjili, ne samo učini-
ti ovako smokvenici, dali da će tako biti*
učinjeno i ovoj gori, ako joj rečete: digni
se i baci se u more (Mt 21, 21).

sunovrat, *adv.* – tako da je strmoglav-
ljeno, sunovraćeno; *A on im reče: pojdi-
te. I oni izašavši od onle ulizoše u prasce;*
*i otide odmah vas uvor prasacah suno-
vrat niz rupotine u more, i poginu u vodi* (Mt 8, 32).

susrit, *m.* – susret; *Tada će kraljestvo*
nebesko biti prilično deset divicam, koje,
*uzamši svoje svićnjake, pojdoše zaručni-
ku i zaručnici na susrit* (Mt 25, 1).

susriti, *pf.* – sresti, susresti; *I buduć ovaj službenik izašao od onle susriti on*
jednoga od svojih družbenikah, koj mu

biaše dužan sto denarah, i uhvativši ga davjaše ga govorec: plati što si dužan (Mt 18, 28).

sustati, *pf.* – zaustaviti se, stati; *A oni, čuvši kraljeve beside, pojdoše; i evo ona zvizda, koju biahu vidili u Iztoku, hodjaše prid njimi dokle došavši do onoga mista, u kojem biaše ditić, sustade ondi (Mt 2, 9).*

suviše, *adv.* – tako da je povećano, više; *I pristupivši oni, koj biaše primio pet talenatah, prini drugih pet talenatah, i reče: gospodar! ti si mi pridao pet talenatah, a evo sam ja dobio drugih pet suviše (Mt 25, 20).*

svakdanji, *adj.* – koji se događa svakog dana, svakidašnji; *Kruh naš svakdanji daj nam danas (Mt 6, 11).*

svaliti, *pf.* – opteretiti, obvezati; *I ako to dojde Oblastniku do uših, mi ćemo s njime govoriti, i učiniti, da se na vas ne svali ništa (Mt 28, 14).*

svećen, *adj.* – koji je posvećen, svet; *Vi ćete dakle moliti ovako: otče naš, koj si na nebesih, neka bude svećeno ime tvoje (Mt 6, 9).*

svedjer, *adv.* – sveudilj, sveđer; *Pazite da ne biste pogrdili tkoga od ovih malahnih; ja vam bo govorim da njihovi Anjeli na nebesih vide svedjer lice mojega otca, koj je na nebesih (Mt 18, 10).*

svetiti, *impf.* – činiti svetim, posvećivati; *Oh nesvistni i slipi! što je bo veće, zlato oli Hram, koj sveti zlato? (Mt 23, 17).*

sveto, *n.* – svetinja; *Nemojte davati sve-to psom, ni bacati svoj biser prid prasce, da ga oni počam nepotlače svojima no-*

gama, i razvrativši se da vas nerazkinu (Mt, 7, 6).

sveudilj, *adv.* – ujedno; *I one izajdoše sveudilj iz groba sa strahom i velikim veseljem, i potekoše da naviste to njegovim učenicom (Mt 28, 8).*

svezan, *adj.* – koji je zatočen, utamničen; *A biaše Oblastnik običajan pustiti puku o velikom blagdanu jednoga od svezanih, kojega bi oni htili (Mt 27, 15).*

svića, *f.* – sviječća; *Niti tko užije sviću i stavlja ju pod spud, dali na svićnjak za da sviti svim, koji su u kući (Mt 5, 15).*

svićnjak, *m.* – svječnjak; *Niti tko užije sviću i stavlja ju pod spud, dali na svićnjak za da sviti svim, koji su u kući (Mt 5, 15).*

svidočanstvo, *n.* – svjedočanstvo; *Reče mu tada Isus: pazi, dato ne biš tkomu rekao; dali pojdi, ukaži se Svećeniku, i prikaži žertvu, koju je zapovidio Mojses, za da im bude za svidočanstvo (Mt 8, 4).*

sviraoc, *m.* – svirač; *I došavši Isus u kuću onoga poglavara, i vidivši sviraocce, i mnoštvo, koje bučaše, reče im (Mt 9, 23).*

svit, *m.* – svijet; *Povede ga opeta diavao na niku privisoku planinu, i ukazamu sve kraljevine svita, i njihovo veličanstvo (Mt 4, 8).*

svitit, *impf.* – svijetliti; *Niti tko užije sviću i stavlja ju pod spud, dali na svićnjak za da sviti svim, koji su u kući (Mt 5, 15).*

svitjati, *pf.* – osvanuti; *A u večer Subote, kad svitjaše prvi dan Subote otide Maria Magdalena i druga Maria, da vide*

grob (Mt 28, 1).

svitlost, *f.* – svjetlost; *Puk, koji sidjaše u tminah, vidio je veliku svitlost; svitlost je iztekla onim, koji sidjahu u okružju smrtne osine* (Mt 4, 16).

svitnjak, *m.* – svjetiljka; *Tada će kraljestvo nebesko biti prilično deset divicam, koje, uzamši svoje svićnjake, pojdoše zaručniku i zaručnici na susrit* (Mt 25, 1).

svrha, *f.* – svršetak, konac, kraj; *Vi ćete pak biti zlojbjeni od svih radi mojega imena; ali onaj, koj bude obsta o tja do svrhe, biti će spasen* (Mt 10, 22); 2. razlog, motiv; *A Isus mu reče: prijatelju, za koju si svrhu došao?* (Mt 26, 50).

svrhu, *prae*pos. – iznad, nad, poviše; *I buduć Isus bio krstjen izajde on odmah iz vode; i evo se otvoriše nebesa, i on vidi, da duh božji biaše sašao kako golubica, i da biaše došao svrhu njega* (Mt 3, 16).

svršeno, *adv.* – tako da je gotovo, dovršeno; *Jer vam ja u istinu govorim, da dokle nemimojde nebo i zemlja neće nijedno slovice ni ijedna brazgotina zakona ostati neizpunjena dokle nebude sve svršeno* (Mt 5, 18).

svršiti, *pf.* – završiti, dogotoviti; *I buduć Isus svršio ovo govorenje, puk se čudjaše njegovomu nauku* (Mt 7, 28).

Šalomon, *m.* – Salomon; *A ja vam govorim, da nije ni Šalomon u svem svojem veličanstvu bio zaodiven kako je jedan od ovih* (Mt 6, 29).

škoda, *f.* – šteta, uđenje; *Jer, što prudi čoviku da dobude vas svit, a da podnese škodu u svojoj duši?* (Mt 16, 26).

škripanje, *n.* – škrgut, škrgutanje; *A da će sinovi kraljestva biti izagnani u tmine izvanjske; ondi se [sic!] biti plača, i škripanja zubih* (Mt 8, 12).

štater, *m.* – vrsta novca, stater; *Ali da ih nebismo smutili pojdi k moru, i hiti udicu, uzmi onu ribu, koju budeš prvu iztegnuo; otvori joj zatim usta, i naći ćeš štater; uzmi ga, i daj im ga za me i za se* (Mt 17, 26).

štiti, *impf.* – čitati; *A on im reče: niste li štili što je učinio David onda, kad biaše ogladnio i on, i oni, koji biahu s njime* (Mt 12, 3).

štogod, *pron.* – nešto; *Ako dakle budeš prikazivao svoju žertvu na otaru, i ondi se budeš spomenuo, da tvoj brat ima što*god proti tebi (Mt 5, 23).

štovati, *impf.* – poštovati; *Nije triba, da više štujesvoga [sic!] oca, oli svoju mater* (Mt 15, 6).

takodjer, *adv.* – također; *Bilo je dakle svih porodah od Abrahama do Davida četrnaest, četernaest takodjer od Davida do babilonskoga sužanjstva, a četrnaest od babilonskoga sužanjstva do Krsta* (Mt 1, 17).

takov, *pron.* – takav; *Što vidivši ono mnoštvo uzboja se, i proslavi Boga, koj biaše dao takovu oblast ljudem* (Mt 9, 8).

talenat, *m.* – antička vrsta novca i mjera za težinu, talent; *I buduć počeo razvidjati razloge bi mu priveden niki, koj mu biaše dužan deset tisućah talenatah* (Mt 18, 24).

tašći, *adj.* – koji je isprazan, prazan, bezrazložan, nepotreban; *Govorim vam*

dakle, da će ljudi u dan suda pridati razlog i od svake tašće riči, koju budu rekli (Mt 12, 36).

tegoća, *f.* – tegoba, teškoća; *Govoreći: ovi najposljednji trudiše samo jedno doba, a ti si ih učinio jednake nam, koji podnismo tegoću dneva i vrućine (Mt 20, 12).*

ter, *conj.* – *te*; *I razpruži se njegovo oglasje po svoj Sirii, ter prinosahu k njemu sve, i one koji se čutjahu zlo, koji biahu od različitih nemoćih, i bolestih obnevoļjeni, i vragomućene, i zavrtalce, i žiloslabjene, i on ih ozdravļjaše (Mt 4, 24).*

težatelj, *m.* – najamni radnik, težak; *Nebesko je kraljestvo prilično otcu obitili, koj izajde jutrom rano, da najme težatelj za svoj vinograd (Mt 20, 1).*

teško, *adv.* – tako da je mnogo, puno, teško; *I evo dojde Kananejka žena iz onoga okružja, i zavapi, rekavši mu: smiluj mi se, Gospodine, Davidov sine; moja je kći teško mućena od diavla (Mt 15, 22).*

tilesa, *f.* – više tijela, tjelesa; *I otvoriše se grobovi, i mnoga tilesa svetih, koji biahu umrli, uskrsnuše (Mt 27, 52).*

tilo, *n.* – tijelo; *I nemojte se bojati onih, koji ubijaju tilo, ali nemogu ubiti dušu; dali se najpaće bojte onoga, koj može i dušu i tilo poslati u pakao (Mt 10, 28).*

tirati, *impf.* – tjerati, protjerivati; *A Fariseji govorahu: on po poglavici diavlah tira diavle (Mt 9, 34).*

tisan, *adj.* – uzak, tijesan; *Ulazite kroz tisna vrata, jer su široka ona vrata, i prostran je onaj put, koj vodi k izgubjenju, i mnogo ih je, koji kroz njih ulaze (Mt 7, 13).*

tja, *čest.* – sve; *I ostade on ondi tja do Irudove smrti (Mt 2, 15).*

tkoga, *pron.* – koga; *Buduć se oni dakle sakupili reče im Pilat: tkoga hoćete, da vam pustim? (Mt 27, 17).*

tkoj, *pron.* – tko; *Jeda li je tkoj medju vami, koj bi svojemu sinu, ako bi on od njega pitao kruha, dao kamen? (Mt 7, 9).*

tkoji, *adj.* – koji; *Oni dakle, koj bude pristupio tkoju od ovih najmanjih zapovidih, i bude tako učio ljude, biti će nazvan najmanji u nebeskom kraljestvu (Mt, 5, 19).*

tkomu, *pron.* – komu; *Reče mu tada Isus: pazi, dato ne biš tkomu rekao; dali pojdi, ukaži se Svećeniku, i prikaži žertvu, koju je zapovidio Mojses, za da im bude za svidoćanstvo (Mt 8, 4).*

tleh, *m.* – pod, zemlja; *Zapovidi tada on mnoštvu, da sedne po tlehu (Mt 15, 35).*

tmina, *f.* – tama, tmica; *Ako dakle ona svitlost, koja je u tebi, bude pomrćala, kolike će tada biti iste tmine! (Mt 6, 23).*

tminast, *adj.* – koji je taman, mračan; *Ako pak tvoje oko bude betežno, sve će tvoje tilo biti tminasto (Mt 6, 23).*

tojest, *adv.* – to jest; *Gdi došavši nastani se u onom gradu, koj se zove Nazaret, za da se izpuni što je bilo rećeno po Prorocih, tojest, da će on biti nazvan Nazareanin (Mt 2, 23).*

trešnja, *f.* – zemļjotres, potres; *Jer će se podignuti narod proti narodu, i kraljevina proti kraljevini, i biti će po mistih kuge, glada, i trešnjah (Mt 24, 7).*

trgovanje, *n.* – trgovina, prodaja; *A oni nehajše za to, dali otiđoše niki na svoje polje, a niki na svoje trgovanje* (Mt 22, 5).

trgovište, *n.* – trg; *Buduć on izašao okolo trećega doba ugleda drugih, koji stahu na trgovištu bezposleni* (Mt 20, 3).

tribati, *impf.* – trebati, služiti, koristiti; *A Isus mu odgovori, i reče: pusti ovi put, jer je triba, da mi opravimo svaku pravednost* (Mt 3, 15).

tribovati, *impf.* – morati, trebati; *Nije li dakle tribovalo, da se i ti smiluješ svojemu sosluzbeniku kako sam se i ja smilovao tebi?* (Mt 18, 33).

trikrat, *adv.* – tri puta, triput; *I spomenu se Petar Isusove riči, da mu, tojest biaše rekao: prije nego pivac zapiva, trikrat ćeš me zanikati* (Mt 26, 75).

troica, *f.* – tri muškarca, trojica; *Gdi bo su dvoica, oli troica na ime moje sakupljeni ondi sam i ja medju njima* (Mt 18, 20).

trpjati, *impf.* – podnositi, trpjati; *Dokle vas imam trpiti?* (Mt 17, 16).

trstika, *f.* – trska; *I savivši krunu od dračja staviše mu ju na glavu, i dadoše mu trstiku u ruku* (Mt 27, 29).

trublja, *f.* – truba; *I poslali će on svoje Anjele s trubljom, i velikim zvekom, i oni će sakupiti njegove odabrane od četirjuh stranah svita, od jednoga kraja neba do drugoga* (Mt 24, 31).

truditi, *impf.* – raditi, djelovati; *Govo-reći: ovi najposlidnji trudiše samo jedno doba, a ti si ih učinio jednake nam, koji podnismo tegoću dneva i vrućine* (Mt 20, 12).

tute, *adv.* – na tom mjestu, tu; *Gdi bude mrtvinah tute će se sakupiti i orlovah* (Mt 24, 28).

ubaštiniti, *pf.* – posjedovati, imati, naslijediti, baštiniti; *Blaženi krotki; oni bo će ubaštiniti zemlju* (Mt 5, 4).

ubignuti, *pf.* – pobjeći, umaknuti, uteći; *Ali oni, videć, da mnogi od Farisejah i Saducejah prihodjahu k njegovomu krstjenju, reče im: skoti zmijah! tko vas je obuvistio, da ubignete došastni gnjiv?* (Mt 3, 7).

ubog, *adj.* – koji je bijedan, jadan, siromašan; *Blaženi ubogi duhom; njihovo bo je kraljestvo nebesko* (Mt 5, 3).

ubogi, *adj.* – koji je siromašan, jadan; *Ovo bo se mogaše prodati za mnogo, i dati ubogim* (Mt 26, 9).

uboica, *m.* – ubojica; *Čuli ste, da je bilo rečeno starijim: ne ubij, jer će svaki uboica biti krivac suda* (Mt 5, 21).

udilj, *adv.* – smjesta, učas; *A oni, ostavivši udilj mriže i otca, pojdoše za njime* (Mt 4, 22). Isto i **ončas**.

udiljeno, *adv.* – tako da je odobreno, udovoljeno; *Govorim vam opeta: ako se dvoica od vas budu složili na zemlji, biti će im od mojega otca, koj je na nebesih, udiljeno sve, štogod budu uzprosili* (Mt 18, 19).

udo, *n.* – ud; *Ako te bude smutjivalo tvoje desno oko, izvadi ga i odbaci od sebe, jer ti je koristnie, da ti pogine jedno udo, nego da sve tvoje tilo bude baceno u pakao* (Mt 5, 29).

udovički, *adj.* – koji se tiče udovice; *Jao vam, knjižnici i Fariseji licumirci,*

koji žderete udovičke kuće čineći dugih molitvah; za ovo će biti oštrije vaše sudjenje (Mt 23, 14).

udvorje, *n.* – predvorje, atrij; *Tada se biahu sakupili glavni Svećenici i starešine puka u udvorje svećeničkoga Poglaviće, koj se zvaše Kajfas* (Mt 26, 3).

ufati, *impf.* – imati nadu, nadati se; *I vidivši Isus njihovu viru reče žiloslabjenomu: ufaj sinko, odpušteni su ti tvoji grisi* (Mt 9, 2).

ugasiti se, *pf.* – prestati svijetliti, zgasnuti; *Ali nesvistne rekoše pametnim: dajte nam od vašega ulja, jer se naši svitnjaci ugasuju* (Mt 25, 8).

uglaviti, *pf.* – prihvatiti, razumjeti; *I ako hoćete uglaviti, ovo je oni Elia, koj ima doći* (Mt 11, 14).

ugodno, *adv.* – tako da je dopadljivo, drago; *Ali buduć Irudičina kći na dan Irudovoga rođenja igrala nasridi (priid svimi), bi to ugodno Irudu* (Mt 14, 6).

ugrabjivati, *impf.* – grabiti, prigrabljivati; *Od vrimenta Ivana Krstitelja kraljestvo se nebesko stiče silom, i ugrabjuju ga oni, koji su siloviti* (Mt 11, 12).

ujedno, *adv.* – skupa, zajedno; *A oni se sakupiše ujedno sa starešinami, učiniše više, i vojnikom dadoše mnogo pinezah* (Mt 28, 12).

ujti, *pf.* – učiti; *A stotnik mu odgovori, i reče: Gospodine, ja nisam dostojan, da ti ujdeš pod moj krov, dali samo reci jednu rič, i moj će sluga ozdraviti* (Mt 8, 8).

ukazati se, *pf.* – pokazati se; *Reče mu tada Isus: pazi, dato ne biš tkomu rekao; dali pojdi, ukaži se Svećeniku, i prikaži*

žertvu, koju je zapovidio Mojses, za da im bude za svidočanstvo (Mt 8, 4).

ukazati, *pf.* – dati na uvid, pokazati; *Ukažite mi pinez pridavka. A oni mu ukazашe denar* (Mt 22, 19).

ukopati, *pf.* – pokopati, sahraniti; *Reče mu pak jedan od njegovih učenikah: Gospodine! dopusti mi, da prije pojdem ukopati svojega otca* (Mt 8, 21).

ukripiti, *pf.* – okrijepiti, odmoriti; *Dojdite k meni vi, koji ste utrudjeni, i ja ću vas ukripiti* (Mt 11, 28).

ulisti, *pf.* – učiti, uničiti; *A on im reče: pojdite. I oni izašavši od onle ulizoše u prasce; i otide odmah vas uvor prasacah sunovrat niz rupotine u more, i poginu u vodi* (Mt 8, 32).

ulivat, *impf.* – ulijevati; *Niti tko uliva novo vino u stare mišine, inače mišine se prodiru, vino iztiče, a mišine ginu; dali ulivaju novo vino u nove mišine, i tako se uzdržaje oboje* (Mt 9, 17).

uliziti, *pf.* – kročiti, učiti; *Neće svaki, koj mi govori: Gospodine, Gospodine! uliziti u kraljestvo nebesko; dali će uliziti u kraljestvo nebesko oni, koj izpunjuje volju mojega otca, koj je na nebesih* (Mt 7, 21).

ulomak, *m.* – komad; *I blagovaše svi, i nasitiše; i digoše dvanaest krošnjah punih ulomakah, koji biahu izostali* (Mt 14, 20).

uložiti se, *pf.* – potruditi se, postarati se; *Licumirče! izvadi prie gredu iz svojega oka, a zatime se uložiti da izvadiš slanku iz oka svojega brata* (Mt 7, 5).

uložiti, *pf.* – dignuti ruke, staviti, met-

nuti; *Tada oni pristupiše, i uložiš ruke u Isusa, i uhvatiše ga* (Mt 26, 50).

umakati, *impf.* – močiti, supati; *A on odgovori i reče: oni, koj umače samnom ruku u zdilu, on će me izdati* (Mt 26, 23).

umrit, *pf.* – preminuti, umrijeti; *Odgovori mu Petar: ako bih imao i umriti s tobom, neću te zanikati* (Mt 26, 35).

umuknuti, *pf.* – zašutjeti, zamuknuti; *I reče mu: prijatelju! kako si ovdje ušao neimajući pirne odiće? A on umuknu* (Mt 22, 12).

unutri, *adv.* – tako da je s unutrašnje strane, iznutra; *Jao vam, knjižnici i Fariseji licumirci! vi bo ste slični obiljenim grobnicam, o kojih se čini ljudem da su s dvora lipe, a unutra su pune mrtvačkih kostih, i svake gnusobe* (Mt 23, 27).

unj, *pron.* – u njega, u nj *Ali jao vam, knjižnici i Friseji licumirci, vi bo zatvarate ljudem kraljestvo nebesko, i tako niti ulazite unj vi, niti puštate da ulizu oni, koji bi hteli uliziti* (Mt 23, 13).

upitanje, *n.* – pitanje, upit; *I on ne odgovori na nijedno upitanje tako da se Oblastnik čudjaše mnogo* (Mt 27, 14).

upravan, *adj.* – koji je poravnat, izravnat; *Ovo je oni, o kojem je navistio Išaija Prorok rekavši: (čuje se) glas vapećega u pustinji: pripravite put Gospodina; upravne učinite njegove staze* (Mt 3, 3).

upravljati, *impf.* – vladati; *A ti, Betleheme, zemljo Jude, nisi najmanja medju kneževskimi gradovi Jude, jer će iz tebe izaći oni Vladalac, koj će upravljati Israelom mojim pukom* (Mt 2, 6).

usahnuti, *pf.* – osušiti se, uvenuti; *Ali*

pokle biaše izašlo sunce, ona uvehnuše, i kako neimahu žilah tako usahnuše (Mt 13, 6).

usian, *adj.* – koje je zasijano, posijano; *Kad tko sluša rič kraljestva, ali ju nerazumi, dohodi hudobnjak, i grabi ono, što je u njegovo srdce usiano; ovo je ono, što je bilo posiano pokraj puta* (Mt 13, 19).

usiati, *pf.* – zasijati, posijati; *Pristupiše tada sluge otca obitili, i rekoše mu: Gospodine! nisi li usiao dobro sime u svojoj njivi?* (Mt 13, 27).

usilovati, *pf.* – natjerati, prisiliti; *I čim izahodjahu (iz grada) susritoše nikoga Cireneanina imenom Šimuna, i usilovaše ga da nosi njegov križ* (Mt 27, 32).

usiv, *n.* – žitno polje, usjev; *Onoga vrimena projde Isus pokraj usiva u Subotu, i njegovi učenici, buduć ogladnili, počeše brati klasje, i jisti ga* (Mt 12, 1).

uskrnutje, *n.* – uskrsnuće; *Onoga dana pristupiše k njemu Saduceji, koji držahu, da neima uskrsnutja od mrtvih* (Mt 22, 23).

usmrčiti, *pf.* – ubiti, likvidirati; *I zgrabivši ga izagnaše ga vanka vinograda, i usmrčiše ga* (Mt 21, 39).

usmrtjen, *adj.* – koji je ubijen, usmrćen; *Poštuj otca i mater; i: oni, koj bude prokleo otca i mater, bit će usmrtjen* (Mt 15, 4).

uspomena, *f.* – spomen; *U istinu vam govorim, da gdigodir po svem svitu bude pripovidano ovo Evanjelje, biti će na njezinu uspomenu povidano i ovo, što je ona učinila* (Mt 26, 13).

ustat se, *pf.* – dignuti se, uspraviti se;

Tada on, ustavši se, uze ditića i njegovu mater obnoć, i otide u Egiptat (Mt 2, 14).

ustati, *pf.* – dignuti se, ustati; *I reče mu: ustani, uzmi ditića i njegovu mater, i povrati se u israelsku zemlju (Mt 2, 20).*

ustavnik, *m.* – tamničar, stražar; *Nagodi se sa svojim protivnikom odmah dokle si s njime u putu, da te počem protivnik ne pridade sudcu, a sudac ustavniku, i tako nebudeš zatvoren u tamnicu (Mt 5, 25).*

ustrpjenje, *n.* – strpljenje, strpljivost; *Ali pavši onaj službenik na kolina uzmoliga rekavši: imaj samnom ustrpjenja, i ja ću ti platiti sve (Mt 18, 26).*

uškopiti, *pf.* – učiniti neplodnim, sterilizirati; *Ima bo uškopljenikah, koji takovi izajdoše iz utrobe svoje matere; ima i uškopljenikah, koji su to učinjeni od ljudi; i ima uškopljenikah, koji sami sebe uškopiše radi kraljestva nebeskoga (Mt 19, 12).*

uškopljenik, *m.* – uškopljen čovjek, eunuh; *Ima bo uškopljenikah, koji takovi izajdoše iz utrobe svoje matere; ima i uškopljenikah, koji su to učinjeni od ljudi; i ima uškopljenikah, koji sami sebe uškopiše radi kraljestva nebeskoga (Mt 19, 12).*

utišit, *pf.* – dati utjehu, utješiti; *Rakel cvili za svojim sinovi, i neće da se utiši, jer ih nije (Mt 2, 18).*

utopjen, *adj.* – koji je potonuo, utopljen; *A oni, koj bude smutio tkojega od ovih malahnih, koji u me viruju, bilo bi bolje za njega, da mu magarski žrvan bude obišen o vrat, i da bude utopjen u*

dubinu mora (Mt 18, 6).

utrudjen, *adj.* – koji je umoran, opterećen; *Dojdite k meni vi, koji ste utrudjeni, i ja ću vas ukripiti (Mt 11, 28).*

uvehnuti, *pf.* – sparušiti se, uvenuti; *Ali pokle biaše izašlo sunce, ona uvehnuše, i kako neimahu žilah tako usahnuše (Mt 13, 6).*

uvit, *m.* – savez, zavjet; *Ovo bo je moja krv novoga uvita, koja će biti prolivena za mnoge na odpuštenje grijah (Mt 26, 28).*

uvor, *m.* – stado, krdo; *A biaše ne daleko od njih na paši velik uvor prasacah (Mt 8, 30).*

uvriditelj, *m.* – onaj koji čini zlo, zločinac; *A ja vam govorim, da se neimate protiviti uvriditelju; dali, ako te je tko udario po tvojoj desnoj jagodici, okreni mu i livu (Mt 5, 39).*

uza, *f.* – okov, lanac; *A imaše on tada u uzah jednoga razglašenoga, koj se svaše Barabas (Mt 27, 16).*

uzaći, *pf.* – popeti se, uspeti se; *A Isus ugledavši mnoštvo puka uzajde na goru, i buduć on seo pristupiše k njemu njegovi učenici (Mt 5, 1).*

uzbojati se, *pf.* – prestrašiti se; *Ali buduć dočuo, da u Judei kraljuje Arkelao namisto Iruda svojega otca uzboja se ići onamo (Mt 2, 22).*

uzbuditi, *pf.* – podignuti, podići, odgovoriti; *I nemojte govoriti u sebi: mi imamo Abrahama za otca; jer vam ja govorim, da Bog može i od ovih kamenah uzbuditi Abrahamovih sinovah (Mt 3, 9).*

uzbunjenje, *n.* – uzburkanost, uzbiba-

nost; *I evo se učini veliko uzbuđenje u moru tako, da valovi prikrivahu brodicu, a on spavaše* (Mt 8, 24).

uzdati, *pf.* – podati, dati; *I uzamši čašu uzdade hvale, i dade ju njim i reče: pijte iz nje svi* (Mt 26, 27).

uzdavati, *impf.* – davati, podavati; *I uzamši on onih sedam kruhah, i one ribe, i uzdavši hvale, razlomi, i dade svojim učenicom, a učenici dadoše puku* (Mt 15, 36).

uzdržati se, *pf.* – sačuvati se; *Niti tko uliva novo vino u stare mišine, inače mišine se prodiru, vino iztiče, a mišine ginu; dali ulivaju novo vino u nove mišine, i tako se uzdržaje oboje* (Mt 9, 17).

uzet, *adj.* – koji je silom odveden, otet; *Ali će doći vrime, da će zaručnik biti uzet od njih, i tada će oni postiti* (Mt 9, 15).

uzeto, *adv.* – tako da je otuđeno, oduzeto; *Onomu bo, koj ima, biti će dano, i on će obilovati, a onomu, koj neima, biti će uzeto i ono što ima* (Mt 13, 12).

uzhoditi, *impf.* – ići prema gore, uspinjati se; *I uzhodeć Isus u Jerusolim uze dvanaest učenikah na stranu, i reče im* (Mt 20, 17).

uzidati, *pf.* – izgraditi, sazidati; *I rekao: ovi je rekao: ja mogu razoriti Hram božji, i nakon tri dneva opeta ga uzidati* (Mt 26, 61).

uzimati, *impf.* – uzimati; *Tada izhodi, i uzimlje drugih sedam duhovah opacijih od sebe, i ušavši pribiva ondi; i zadnje stanje onoga čovika nastaje gore od prvašnjega* (Mt 12, 45).

uzkvasiti se, *pf.* – uskisnuti; *Reče im*

još i drugu priliku: prilično je kraljestvo nebesko kvasu, koj uzimlje žena i pokriva pod tri sata brašna, dokle se je sve uzkvasilo (Mt 13, 33).

uzmoliti se, *pf.* – pomoliti se; *I otide on opeta drugi put, i uzmoli se rekavši: otče moj! ako me ova čaša nemože mimoći, dali je triba da ju popiem, neka se izpuni tvoja volja* (Mt 26, 42).

uzmoliti, *pf.* – zamoliti; *I buduć* (Isus) *ušao u Kafarnaum, pristupi k njemu stotnik, i uzmoli ga* (Mt 8, 5).

uzmožno, *adv.* – tako da je mogoguće, izvedivo; *A Isus pogleda na njih i reče im: sve je neuzmožno ljudem; ali je Bogu sve uzmožno* (Mt 19, 26).

uzprositi, *pf.* – zamoliti, zaiskati; *Ako tko bude štogod od tebe uzprosi, daj mu; i nemoj odaslati od sebe onoga, koj želi, da mu štogod zaimiš* (Mt 5, 42).

uzresti, *pf.* – izrasti, narasti; *A druga padoše medju drače; i buduć drače uzrele pridušiše ih* (Mt 13, 7).

uzrok, *m.* – razlog; *A ja vam govorim, da, ako bi tko odvrgao svoju ženu izvan uzroka priljubodinstva, učinio bi ju priljubodivno sagrišiti* (Mt 5, 32).

uzveličavati, *impf.* – slaviti, veličati; *Tako, da videć ono mnoštvo, da nimi govore, da hromi gredu, da slipci vide, čudjahu se, i uzveličavahu israelskoga Boga* (Mt 15, 31).

uzvisiti se, *pf.* – podignuti se iznad svih ostalih, uzdignuti se; *A oni, koj se bude uzvisio, bit će ponižen, a koj se bude ponižio on će biti uzvišen* (Mt 23, 12).

valjan, *adj.* – koji je zanjihan, zaljuljan;

A brodica, koja biaše došla na srid mora, biaše valjana od valovah, jer vitar biaše protivan (Mt 14, 24).

vanka, *adv.* – tako da je s vanjske strane, izvan, van; *I ostavivši ih otide on vanka grada u Betaniu, i ostade ondi (Mt 21, 17).*

vapeći, *adj.* – koji vapije, vapijući; *Ovo je oni, o kojem je navistio Išaija Prorok rekavši: (čuje se) glas vapećega u pustinji: pripravite put Gospodina; upravne učinite njegove staze (Mt 3, 3).*

vapiati, *impf.* – derati se, vikati; *A mnoštvo ih karaše, da muče; ali oni vapiahu još jače govoreći: Gospodine Davidov sine! smiluj nam se (Mt 20, 31).*

vapiti, *impf.* – kličati, vikati; *On se neće protiviti, on neće vapiti, niti će itko čuti po ulicah njegovoga glasa (Mt 12, 19).*

varanje, *n.* – prijevara, zavodljivost; *Ono pak, koj je usiano medju drače, ovo je oni, koj sluša rič, ali brinutje za stvari ovoga svita, i varanje bogastva duši ovu rič, i ona ostaje neplodna (Mt 13, 22).*

varos, *m.* – selo; *I u kojgodir grad, oli varos budete ulizli, izpitajte, koj je u njem dostojan čovik, i pribivajte kod njega dokle budete imali otići (Mt 10, 11).*

varoš, *m.* – selo; *I obhodjaše Isus sve gradove, i varošu učec u njihovih skupštinah, navištujuć Evanjelje kraljestva, i ličec svaku nemoć, i svaku bolest (Mt 9, 35).*

vas, *adj.* – koji je cijeli, sav; *Što čuvši kralj Irud pristraši se i on, i s njime vas Jerusolim (Mt 2, 3).*

Vazam, *m.* – židovski blagdan Pasha; *Vi znate, da će do dva dneva biti Vazam, da će sin čovičanski biti pridani, da bude propet na križ (Mt 26, 2).*

velemožan, *adj.* – koji ima moć, moćan, utjecajan; *Ali ih Isus zazva k sebi, i reče: vi znate, da medju narodi gospoduju oblastnici, i da svoju vlast svrhu njih pokazuju oni, koj su velemožni (Mt 20, 25).*

veličanstvo, *n.* – slava; *A ja vam govorim, da nije ni Šalomon u svem svojem veličanstvu bio zaodiven kako je jedan od ovih (Mt 6, 29).*

vični, *adj.* – koji traje zauvijek, vječni; *Ako te dakle tvoja ruka oli tvoja noga smutjuje, odsici ju i baci od sebe; bolje ti je da kljast i hrom ujdeš u život, nego da imaš obe ruke i obe noge, a da budeš bacen u vični ogranj (Mt 18, 8).*

više, *n.* – vijeće; *Izajdoše tada Fariseji, i učiniše više proti njemu, kako bi ga pogubili (Mt 12, 14).*

vidit, *pf.* – vidjeti, opaziti; *Tada Irud vidivši, da je bio privaren od Mudaracah rasrdi se žestoko, i posla pogubiti sve ditice (Mt 2, 16).*

vidjen, *adj.* – koji je primijećen, viđen; *Pazite, da nebiste činili svoju pravednost prid ljudmi, za da budete od njih vidjeni, inače nećete primiti plaću od svojega otca, koj je na nebesih (Mt 6, 1).*

vik, *m.* – stoljeće, vijek; *I videć pokraj puta smokvenicu otide k njoj, ali nenajde na njoj ništa izvan listja, i reče joj: neka neizajde iz tebe ploda u vike (Mt 21, 19).*

vinčati, *pf.* – oženiti, vjenčati; *sagrišio bi također priljubodivno i oni, koj bi odvrženu ženu vinčao* (Mt 5, 32).

vinopia, *m.* – pijanica, pijančina, vino-pija; *Došao je i sin čovičanski, koj i jide i pie, i vi govorite: ovo je čovik proždrlac, i vinopia, priatelj očitnikah, i grišnikah; ali je mudrost opravdana po njezinih sinovih* (Mt 11, 19).

vira, *f.* – vjera; *Što čuvši Isus začudi se, i onim, koji ga slidjahu, reče: u istinu vam govorim, da tolike vire nisam našao u Israelu* (Mt 8, 10).

virni, *adj.* – koji je povjerljiv, vjeran; *Koj je, ciniš ti, onaj virni i pametni sluga, kojega je njegov gospodar odredio da nastoi svrhu njegove obitili, ter da im daje jistbine na svoja vrimena?* (Mt 24, 45).

virovati, *impf.* – imati vjeru, vjerovati; *Reče zatime stotniku: pojdi, i neka ti bude kako si virovao* (Mt 8, 13).

visiti, *impf.* – biti ovisan, ovisiti; *O ovima dvima zapovidima visi vas zakon, i Proroci* (Mt 22, 40).

visoka, *f.* – visina; *A množ puka, koj hodjaše naprid, i koj slidjaše, vapiaše govoreći: Hošana Davidovomu sinu! blagoslovjen koj grede u Gospodinovo ime; Hošana u visokih* (Mt 21, 9).

vitar, *m.* – vjetar; *Jer ako i pade dažd, i nastane potoci, i dunu vitrovi, i navale na onu kuću, ona neće padsti, jer je utemeljena na kamenu* (Mt 7, 25).

vitez, *m.* – jak čovjek, snagator; *Jer kako može tko ući u kuću viteza, i porobiti sve njegovo pokušstvo, ako prie ne*

sveže onoga viteza? (Mt 12, 29).

Vladalac, *m.* – Vadar; *A ti, Betleheme, zemljo Jude, nisi najmanja medju kneževskimi gradovi Jude, jer će iz tebe izaći oni Vladalac, koj će upravljati Israelom mojim pukom* (Mt 2, 6).

vlas, *m.* – dlaka kose; *Ti se neimaš kleti ni svojom glavom, buduć da ti nemožeš ni jedan njezin vlas učiniti bio, oli crn* (Mt 5, 36).

voditelj, *m.* – predvodnik, vođa; *Oh slipi voditelji, koji procidivate mušicu, a gutate kamele* (Mt 23, 24).

vodjen, *adj.* – koji je vođen, predvođen; *Vi ćete biti vodjeni prid pridsidnike i prid kralje radi mene, u svidočanstvo i njim i narodom* (Mt 10, 18).

vragomučen, *adj.* – koji je učaran, opsjednut; *I razpruži se njegovo oglasje po svoj Sirii, ter prinosahu k njemu sve, i one koji se ćutjahu zlo, koji biahu od različitih nemoćih, i bolestih obnevoljeni, i vragomučene, i zavrtalce, i žiloslabjene, i on ih ozdravljaše* (Mt 4, 24).

vragomučenik, *m.* – čovjek s urokom, ureknut čovjek; *Tada mu bi prikazan niki vragomučenik, koj biaše slip, i nim, i on ga ozdravi tako, da ovaj progovori i progleda* (Mt 12, 22).

vrebac, *m.* – vrabac; *Neprodamu li se dva vrebca za novčić?* (Mt 10, 29).

vrićica, *f.* – torba; *Ni imati u putu vrićice, ni dviuh haljinah, ni obuće, ni štapa* (Mt 10, 10).

vridnost, *f.* – kvaliteta, vrijednost; *I dao jednomu pet talenatah, drugomu dva, a trećemu jedan, svakomu po razlo-*

gu njegove vridnosti, i oddilio se odmah (Mt 25, 15).

vrimе, *n.* – vrijeme; *Buduć se dakle rodio Isus u Betlehemu Jude u vrime Iruda kralja, evo Mudarci iz Iztoka dođoše u Jerusolim* (Mt 2, 1).

vrst, *f.* – vrsta, soj; *Prilično je takodjer kraljestvo nebesko mriži spuštеноj u more, koja kupi ribe svake vrsti* (Mt 13, 47).

vrstnik, *m.* – vršnjak; *A komu ću priklikovati ovi porodjaj? on je priličan onoj dicit, koja sidi u trgovištu, i koja vape svojim vrstnikom* (Mt 11, 16).

vručina, *f.* – krijes, žega; *Govoreći: ovi najposlidnji trudiše samo jedno doba, a ti si ih učinio jednake nam, koji podnismo tegocu dneva i vručine* (Mt 20, 12).

zabiližiti, *pf.* – narediti, zapovjediti; *A jedanaest učenikah pojdoše u Galileu na onu goru, gdi im biaše zabiližio Isus* (Mt 28, 16).

zablaza, *f.* – sablast, priviđenje, utvara; *I učenici, videći ga da grede svrhu mora, pripadoše se, i rekoše: ono je zablaza; i zavapiše od straha* (Mt 14, 26).

začudjen, *adj.* – koji je u čudu, začuđen; *Što budući oni čuli ostadoše začudjeni, i ostavivši ga otidoše* (Mt 22, 22).

začudno, *adv.* – tako da izaziva čudo, čudesno; *Reče im Isus: niste li štili u pismu: oni kamen, koj biahu odbacili zidari, bio je postavljen na glavu nugla? ovo je bilo učinjeno od Gospodina, i začudno je u našima očima* (Mt 21, 42).

zadavati, *impf.* – davati; *A pridavati će na smrt brat brata, i otac sina; i sinovi će*

se buniti protiva roditeljem, i zadavati će im smrt (Mt 10, 21).

zadobitje, *n.* – pobjeda; *On neće ni skršenu trstiku slomiti, ni dimeći stinј ugasiti, dokle ne privede pravdu k zadobitju* (Mt 12, 20).

zadrимati, *pf.* – zadrijemati; *I kako zadržnik kasnjaše tako zadržmaše sve one, i zaspашe* (Mt 25, 5).

zadužbina, *f.* – milostinja; *Kad dakle budeš htio učiniti zadužbinu, ne čekaj da zatrubi (prosjak) prid tobom, kakono čine licumirci u skupštinah i na ulicah* (Mt 6, 2).

zaimiti, *pf.* – posuditi, pozajmiti; *Ako tko bude štogod od tebe uzprosiо, daj mu; i nemoj odaslati od sebe onoga, koj želi, da mu štogod zaimiš* (Mt 5, 42).

zakrilje, *n.* – vrh, sljeme; *Povede ga tada diavao u sveti grad, i stavi ga na zakrilje Hrama* (Mt 4, 5).

zal, *adj.* – koji nije dobar, zao; *Pokažite oli dobro stablo i dobar plod, oli zlo stablo i zal plod; jer se plodu poznaje stablo* (Mt 12, 33).

zaludu, *adv.* – uzalud, zalud, nizašto; *Oni bo me časte zaludu čim daju nauka, i ljudskih zapovidih* (Mt 15, 9).

zamčica, *f.* – omča; *A on baci srebrnjake u Hram, odstupi, i pojde, i obisi se zamčicom* (Mt 27, 5).

zamotati, *pf.* – omotati, zaviti; *I uzamši Josip isto tilo zamota ga u čisto platno* (Mt 27, 59).

zanikati, *pf.* – zatajiti, zanijekati, izdati; *A onoga, koj me bude zanikao prid ljudmi, zanikati ću i ja njega prid svojim*

otcem, koj je na nebesih (Mt 10, 33).

zaoditi, *pf.* – odjenuti, zaodjenuti; *Ja biah go, i vi me zaodiste; ja biah nemoćan, i vi me pohodiste; ja biah u tamnici, i vi dojdoste k meni* (Mt 25, 36).

zaodiven, *adj.* – zaodjenut, odjeven, obučen; *A ja vam govorim, da nije ni Šalomon u svem svojem veličanstvu bio zaodiven kako je jedan od ovih* (Mt 6, 29).

zapivati, *pf.* – zapjevati; *I odmah zapiva pivač* (Mt 26, 74).

zapovid, *f.* – naredba, zapovijed; *Ako pak želiš uliziti u život obslužuj zapovidi* (Mt 19, 17).

zapovidati, *impf.* – naređivati, zapovijedati; *A prvi dan prisnikah pristupiše učenici k Isusu, i rekoše mu: gdi zapoviđaš, da ti pripravimo, za blagovati Vazam?* (Mt 26, 17).

zapoviditi, *pf.* – narediti, zapovjediti; *Pristupi tada k njemu napastnik i reče: ako si sin božji zapovidi, da ovi kameni nastanu kruši* (Mt 4, 3).

zaprititi, *pf.* – zaprijetiti, priprijetiti; *A Isus im zapriti, i reče: pazite, da toga ne bi tko izaznao* (Mt 9, 30).

zastava, *f.* – postanak, postanje; *Tada će reći kralj onim, koji budu na desnu: dojdite vi blagoslovljeni od mogega otca, posidujte kraljestvo vam pripravljeno od zastave svita* (Mt 25, 34).

zastavljenje, *n.* – postanak, postanje; *Za da se izpuni što bi rečeno po Proroku, koj govori: ja ću otvoriti svoja usta u prilikah, i očitovati ću skrovita od zastavljenja svita* (Mt 13, 35).

zasto, *adv.* – zbog čega, zašto; *A za*

odiću, zasto se toliko brinete? (Mt 6, 28).

zatime, *adv.* – poslije, potom, zatim; *Ostavi ondi svoju žrtvu prid otarom, i otidi prie pomiriti se sa svojim bratom, a zatime dojdi, i prikaži svoju žrtvu* (Mt 5, 24).

zatrpezeni, *m.* – onaj koji je za trpezom, gost, uzvanik; *I otišavši njegovi sluge po putih sakupiše sve, koje najdoše zle i dobre, i pirno se blagovalište napuni zatrpezenimi* (Mt 22, 10).

zatrpeziti se, *pf.* – sjesti za stol; *I kad bi u večer zatrpezi se on sa dvanaest svojih učenikah* (Mt 26, 20).

zavapiti, *pf.* – zamoliti; *I evo dojde Kananejka žena iz onoga okružja, i zavapi, rekavši mu: smiluj mi se, Gospodine, Davidov sine; moja je kći teško mučena od diavla* (Mt 15, 22).

zavedsti, *pf.* – obmanuti, zavesti; *Doći će mnogi pod mojim imenom, i reći će: ja sam Krst; i oni će zavedsti mnoge* (Mt 24, 5).

zavezati, *pf.* – svezati; *I ja ću dati tebi ključe kraljestva nebeskoga; i sve što ti budeš zavezao na zemlji biti će zavezano i na nebu; a sve što ti budeš odrišio na zemlji biti će odrišeno i na nebu* (Mt 16, 19).

zavrtalac, *m.* – mjesečar, lunatik; *I razpruži se njegovo oglasje po svoj Sirii, ter prinosahu k njemu sve, i one koji se ćutjahu zlo, koji biahu od različitih nemoćih, i bolestih obnevoljeni, i vragomučene, i zavrtalce, i žiloslabjene, i on ih ozdravljaše* (Mt 4, 24).

zazvan, *adj.* – kojemu je upućen poziv,

pozvan; *I posla on svoje sluge, da pri-zovu zazvane na pir, ali oni nehtiše doći* (Mt 22, 3).

zazvati, *pf.* – dozvati, prizvati; *Tada Irud zazvavši skrovito one Mudarce izpi-ta pomnjivo od njih vrime, kojega im se biaše ukazala ona zvizda* (Mt 2, 7).

zbuditi se, *pf.* – probuditi se; *Tada Jo-sip zbudivši se od sna učini kako mu biaše naredio Anjeo gospodnji, i uze k sebi svoju zaručnicu* (Mt 1, 24).

zbuditi, *pf.* – prekinuti kome san, pro-buditi; *I pristupiše k njemu njegovi učeni-ci i zbudiše ga rekavši; Gospodine! shra-ni nas, ginemo* (Mt 8, 25).

zdila, *f.* – zdjela; *Jao vam, knjižnici i Fariseji licumirci, koji perete s dvora čaše i zdile, a iznutra ste puni grabstvah, i nečistoće* (Mt 23, 25).

zdrav!, *excl.* – vrsta pozdrava, “Zdra-vo!”; *I poklecajući prid njime rugahu mu se govoreći: zdrav judejski kralju!* (Mt 27, 29).

zelje, *pl. tant.* – povrće; *Ovo je najma-nje od svih simenah; ali je, kad uzreste, veće od svih zeljah, i nastaje takovo sta-blo, da dolitaju nebeske ptice, i počivaju na njegovih granah* (Mt 13, 32).

zgazen, *adj.* – koji je izgažen, zgažen; *Ona bo nevalja više za ništo nego da bude izbacena nadvor, i zgazena od lju-dih* (Mt 5, 13.).

zgora, *adv.* – tako da je s gornje stra-ne, povrh, iznad; *I privedoše magaricu i pulića, na koje postaviše svoje haljine, i učiniše da on sedne zgora* (Mt 21, 7).

zidar, *m.* – graditelj, zidar; *Reče im*

Isus: niste li štili u pismu: oni kamen, koj biahu odbacili zidari, bio je postavljen na glavu nugla? ovo je bilo učinjeno od Gospodina, i začudno je u našima očima (Mt 21, 42).

zidjati, *impf.* – graditi, zidati; *Jao vam, knjižnici i Fariseji licumirci, koji zidjete grobove Prorokah, i resite opominjake pravednih* (Mt 23, 29).

zlagodina, *f.* – nevrijeme; *A iz jutra: danas će učiniti zlagodina, jer je nebo crljeno i mračno* (Mt 16, 3).

zlamen, *m.* – znak, signal; *I čim on sidjaše na maslinskoj gori, pristupiše k njemu skrovito učenci, i rekoše mu; reci nam, kada će se ovo sgoditi? koj će biti zlamen tvajega došastja, i skončanja svi-ta?* (Mt 24, 3).

zlamenovati, *impf.* – značiti, tumačiti; *Evo će Divica začeti, i poroditi sina, i oni će mu nazvati ime Emanuel, što iztumače-no zlamenuje “s nami je Bog”* (Mt 1, 23).

zlamenje, *n.* – znak, znamen; *Tada mu odgovoriše niki od knjižnikah i Farisejah, rekavši: mi bismo, učitelju, želili viditi od tebe tkoje zlamenje* (Mt 12, 38).

zlemisal, *f.* – zla misao, opaka namjera; *Iz srdca bo izhode zlemisli, ubojstva, pri-ljubodinstva, bludjenja, lupeštine, kriva svidočanstva, psosti* (Mt 15, 19).

zlobiti, *impf.* – mrziti; *Čuli ste, da je bilo rečeno: ljubiti ćeš svoga iskrnje-ga, a zlobiti ćeš svoga nepriatelja* (Mt 5, 43).

zlobjen, *adj.* – koji se mrzi, omra-žen, omrznut; *Vi ćete pak biti zlobjeni od svih radi mojega imena; ali onaj, koj*

bude obtao tja do svrhe, biti će spasen (Mt 10, 22).

zločest, *adj.* – koji je zao, nevaljao; *I koju, pokle se je napunila, iztežu na suho, i sevši na kraj izbiraju dobre i stavljaju u sudove, a zločeste izbacuju nadvor* (Mt 13, 48).

zloćutiti se, *impf.* – osjećati se bolešnim, biti bolestan; *A Isus, čuvši to, reče im: nije triba likara zdravim, dali onim, koji se zloćute* (Mt 9, 12).

zlomisliti, *impf.* – imati zle misli, zlo misliti; *A Isus videć njihove misli reče: zašto zlomislite u svojem srcu?* (Mt 9, 4).

zmaj, *m.* – zmijska, guja; *Zmajevi i skoti zmijah! kako ćete ubignuti osudu u pakao?* (Mt 23, 33).

zvan, *adj.* – kojemu je upućen poziv, pozvan; *Tako će najposljednji biti prvi, a prvi će biti najposljednji; mnogo bo ih je zvanih, a malo ih je odabranih* (Mt 20, 16).

zvek, *m.* – zvuk, glas; *I poslati će on svoje Anjele s trubljom, i velikim zvekom, i oni će sakupiti njegove odabrane od četiriuh stranah svita, od jednoga kraja neba do drugoga* (Mt 24, 31).

zvizda, *f.* – zvijezda; *I rekoše: gdi je taj kralj Judejah, koj se je rodio? mi bo vidismo u Iztoku njegovu zvizdu, i dojdosmo da mu se poklonimo* (Mt 2, 2).

žalostno, *adv.* – tako da je tužno, žalosno; *Kada pak budete postili nemojte se pokazivati žalostni kakono licumirci, koji pogrubivaju svoje lice, da se čine viditi prid ljudmi da poste* (Mt 6, 16).

žderati, *impf.* – proždirati, jesti; *Jao vam, knjižnici i Fariseji licumirci, koji žderete udovičke kuće čineći dugih molitvah; za ovo će biti oštrije vaše sudjenje* (Mt 23, 14).

ždrib, *m.* – kockanje, ždrijeb; *I pokle ga propeše razdiliše njegovu odiću polak ždribih, da se izpuni što bi rečeno po Proroku, koj reče: razdiliše medju sobom moju odiću, i na moju haljinu staviše ždribi* (Mt 27, 35).

žedjati, *impf.* – biti žedan, žeđati; *Blaženi, koji gladuju i žeđaju pravde; jer će oni biti nasitjeni* (Mt 5, 6).

želiti, *impf.* – imati htijenje, željeti; *Tada mu odgovoriše niki od knjižnikah i Farisejah, rekavši: mi bismo, učitelju, želili viditi od tebe tkoje zlamenje* (Mt 12, 38).

žensko, *n.* – ženska osoba, žena; *Koj im odgovori, i reče: niste li štili, da je oni, koj je u počelu stvorio čovika, stvorio ih mužko i žensko, i da je rekao* (Mt 19, 4).

žertva, *f.* – žrtva; *Ako dakle budeš prikazivao svoju žertvu na otaru, i ondi se budeš spomenuo, da tvoj brat ima štogod proti tebi* (Mt 5, 23).

žeti, *impf.* – srpom sabirati, rezati srpom; *Pristupi zatim i oni, koj biaše primio jedan talenat i reče: ja, gopodaru! znam, da si ti čovik osoran, ti ženješ gdi nisi usiao, i skupljaš gdi nisi prosuo* (Mt 25, 24).

žiloslabiljen, *adj.* – koji je paraliziran, uzet; *I razpruži se njegovo oglašje po svoj Sirii, ter prinosahe k njemu sve, i*

one koji se ćutjahu zlo, koji biahu od različitih nemoćih, i bolestih obnevoljeni, i vragomućene, i zavrtalce, i žiloslabjene, i on ih ozdravljaše (Mt 4, 24).

življenje, *n.* – bivanje u životu; *Zato vam govorim: nemojte se odveć brinuti za svoje življenje, što biste jili, ni za svoje*

tilo, čime biste se odili (Mt 6, 25).

žrvan, *m.* – mlinski kameni kolut, žrvanj; *A oni, koj bude smutio tkojega od ovih malahnih, koji u me viruju, bilo bi bolje za njega, da mu magarski žrvan bude obišen o vrat, i da bude utopjen u dubinu mora (Mt 18, 6).*

LITERATURA

- BRAČANIN, Luka. 1917. *Psalmi Davidovi fra Luke Bračanina*. Prir. Petar Karlič. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. (= *Djela JAZU XXVII*)
- BRAČANIN, Luka. 2008. *Psalmi Davidovi*. Prir. Đuro Žuljević. Supetar: Brevijar.
- DUDA, Bonaventura. 1981. "Ivan Matij Škarić (1793-1871) – prevoditelj Sv. pisma". *Zbornik Postira. Spomenica u povodu 400. obljetnice osnutka župe (1581-1981)*. Postira: Župski ured Postira: 205–218.
- KAŠIĆ, Bartol. 1999–2000. *Biblia Slavica*. Prir. Hans Rothe i Christian Hannick. Paderborn, München, Wien i Zürich: Ferdinand Schöningh.
- KATANČIĆ, Petar Matija. 2016. *Sveto pismo Starog' i Novog' zakona*. Pretisak izdanja, Budim, 1831.). Zagreb, Sarajevo i Tomislavgrad: Hrvatsko biblijsko društvo.
- MOGUŠ, Milan. 2001. *Rječnik Marulićeve Judite*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje.
- ŠKARIĆ, Ivan Matija. 1858–1861. *Sveto pismo staroga i novoga uvita. Iz latinskog s obzirom na matične knjige izbistreno i iztumačeno po Ivanu Matiju Skarich*. Sv. I–XII. Beč: Iz. ces. kr. dvorne i obštene tiskarnice.
- ŠTAMBUK, Ivan. 1975. *Psalmi*. Makarska: Vlastita naklada.
- ŠTAMBUK, Ivan. 1983. *Pjesma nad pjesmama*. Split: Vlastita naklada.
- VIDOVIĆ, Marinko. 2003. "Škarićevo Sveto pismo. Izuzetnost pothvata i neka rješenja u uvodima i komentarima". *Crkva u svijetu* 38, 4: 501–530.
- VINCE, Zlatko. 2002. *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- VRTIĆ, Ivana. 2007. "O jeziku Škarićeve prijevoda Svetoga pisma". *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje* 33: 449–468.
- VUKOVIĆ, Siniša. 2018a. "Evandeje po Markotu". *Zadarska smotra* 4: 110–131.
- VUKOVIĆ, Siniša. 2018b. "Evandeje po Mati". *Zadarska smotra* 1–3: 241–276.
- VUKOVIĆ, Siniša. 2018–2019. *Čakavski pištular I–V*. Split, Selca, Bol i Solin: Vlastita naklada.
- VUKOVIĆ, Siniša. 2019a. "Evandeje po Ivotu". *Zadarska smotra* 4: 192–233.
- VUKOVIĆ, Siniša. 2019b. "Evandeje po Luki". *Zadarska smotra* 1–3: 245–283.
- VUKOVIĆ, Siniša. 2019c. "Sedan salam ol pokore". *Čakavska rič* 1–2: 165–192.
- VUKOVIĆ, Siniša. 2020. "Dva salma, najkraći i najdužji". *Čakavska rič* 1–2: 117–141.
- VUKOVIĆ, Siniša. 2021a. "Meštrance od apoštolih". *Zadarska smotra* 1–3: 81–116.
- VUKOVIĆ, Siniša. 2021b. "Pisma nada sviman pisman". *Čakavska rič* 1–2: 167–196.
- VUKOVIĆ, Siniša. 2022a. "Habakuk profeta". *Slobodna Dalmacija* 14. kolovoza: 22–27.
- VUKOVIĆ, Siniša. 2022b. "Jona profeta". *Slobodna Dalmacija* 7. kolovoza: 22–27.

- VUKOVIĆ, Siniša. 2022c. “Predikadur”. *Zadarska smotra* 1–3: 193–205.
- VUKOVIĆ, Siniša. 2022d. “Judita”. *Republika* 9–10: 157–182.
- VUKOVIĆ, Siniša. 2022e. “Naricanja”. *Čakavska rič* 1–2 (u tisku).
- VUKOVIĆ, Siniša. 2022f. “Tri čakavska libra Starega tastamenta: Obadija, Jona i Habakuk”. *Čakavska rič* 1–2 (u tisku).
- VUKOVIĆ, Siniša. 2023. “Samson i Dalila: fragment Knjige o sucima, Suci 13-16”. *Zadarska smotra* 1–3, (u tisku).

**THE DICTIONARY OF ŠKARIĆ'S GOSPEL ACCORDING TO MATTHEW:
THE DRAFT AND APPENDIX FOR RJEČNIK SVETOG PISMA NOVOGA UVITA
BY IVAN MATIJA ŠKARIĆ**

SINIŠA VUKOVIĆ

ABSTRACT

Based on the *Gospel According to Matthew*, the paper contains the lexis used by Ivan Matija Škarić in his translation of *Holy Scripture*. The dictionary comprises 1136 entries. In addition, Škarić's work has been thoroughly presented in the context of the translation of *Holy Scripture* into Croatian, as well as the period before and after it.

KEY WORDS:

Ivan Matija Škarić, Holy Scripture, lexis, translation

| **PRIKAZI / REVIEWS** |

PREMA TEORIJI NEOMITOLOGIZMA U SUVREMENOJ RUSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Jasmina Vojvodić (ur.): *Neomifologizam v aktual'noj ruskoj proze.*

Moskva: Flinta, 2021. ISBN 978-5-9765-4453-6

Proučavatelji ruske književnosti i kulture s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u sklopu projekta “Neomitologizam u kulturi 20. i 21. stoljeća” Hrvatske zaklade za znanost u razdoblju od 2104. do 2018. bavili su se fenomenom neomitologizma koji su prepoznali kao jedan od osnovnih kulturnih fenomena s kraja 20. i početka 21. stoljeća. Godine 2021. Jasmina Vojvodić, ujedno i voditeljica toga projekta i proučavateljica Gogoljeva opusa (*Gesta, tijelo, kultura. Gestikulacijski aspekti u stvaralaštvu Nikolaja Gogolja*, Zagreb, 2006) i ruske postmodernističke književnosti (*Tri tipa ruskog postmodernizma*, Zagreb, 2012), u prestižnoj moskovskoj izdavačkoj kući Flinta, specijaliziranoj za sveučilišnu literaturu i stručne priručnike, objavila je autorsku monografiju *Neomitologizam u aktualnoj ruskoj prozi (Neomifologizam v aktual'noj ruskoj proze)*. Čitatelj čije znanje ruskoga jezika nije dostatno za razumijevanje znanstvenih tekstova pisanih na tom jeziku s neomitologizmom se mogu upoznati u višeautorskoj knjizi *Neomitologizam u kulturi 20. i 21. stoljeća* koju je također uredila Jasmina Vojvodić.

Važnost dugotrajnog, predanog i temeljitog bavljenja spomenutom tematikom potvrđuje znanstvena izvrsnost knjige *Neomitologizam u aktualnoj ruskoj prozi*, koja svojom discipliniranom metodologijom, širinom pogleda i preciznošću u bavljenju najrecentnijim strujanjima u književnosti može poslužiti kao primjer monografijama sličnoga tipa u domaćim i inozemnim proučavanjima književnosti. Istodobno knjiga nudi relativno rijedak pothvat: autorica uvjerljivo i suvereno opisuje vrlo složen fenomen koji trenutno opažamo i živimo. Neomit je pojam dvostruke “usmjerenosti”: kako navodi Reiner Grübel u svojem članku “(Neo)mit i diskurs u ruskoj kulturi: između prirode i kulture”, neomit se s jedne strane strukturira kao “novi mit”, no s druge strane pojam implicira da se ipak nekako razlikuje od nečega što se naziva mitom (Grübel 2018: 49). Drugim riječima, neomit istodobno i jest i nije mit. Osim toga, kako navodi Miha Javornik u članku “Repetitivni re-/demitologizam kao ustaljen proces u razvoju kulture”, s teorijskim se izazovima neomitologizma važno baviti jer ga treba promatrati kao ustaljenu pojavu strukturnog para remitologizam – demitologizam, koji pak čini osnovni princip dinamizacije kulture (ne samo ruske) u različitim fazama njezina razvoja (Javornik 2018: 112). Analizirajući poznati roman *Lavr (Lavr)* Evgenija Vo-

dolazkina, Javornik točno primjećuje da se suvremeno rusko književno polje razvija u dva naizgled suprotna rukavca: paralelno s demitologizacijom, estetski osmišljavanoj u soc-artu i postmodernizmu, sve važnijom u suvremenoj književnosti postaje remitologizacija koja “aktualizira prostor velikih duhovnih promjena početkom 20. stoljeća” (Javornik 2018: 119).

Knjiga Jasmine Vojvodić, usmjerujući se na neomitološke komponente u suvremenom ruskom romanu najrazličitijih stilskih i svjetonazorskih podstava (od Vladimira Sorokina i Viktora Erofeeva do Marine Stepnove i Ljudmile Ulicke), isprepleće pomnu filološku analizu književnoga djela s vrlo diskretno prisutnom kulturologijom jer promatra književno djelo istodobno kao dovršenu umjetničku cjelinu oblikovanu po estetskim principima i kao izraz određenih strujanja i tendencija u kulturološkoj misli u lokalnom (ruskom), ali i globalnom kontekstu. Knjiga promatra rusku književnost kroz njezine tradicijske specifičnosti i lokalne kulturološke norme, ali je uklapa u kontekst globalnih kulturnih strujanja 21. stoljeća. Temeljno je polazište knjige J. Vojvodić i na najbazičnijoj razini doista lako povezivo s globalnom kulturom koju danas živimo: u 21. stoljeću čovjek se s jedne strane oslanja na brojna znanstvena dostignuća, s druge se strane sa znanstvenim dostignućima često upoznaje posredstvom masovnih medija koji ih značajno pojednostavljaju. Oslanjajući se na neproverene (pseudo)znanstvene pretpostavke, a u potrazi za brzim i efikasnim rješenjima i odgovorima, suvremeni čovjek često negira, obezvrjeđuje ili se na drugi način spori sa znanošću, što se, dakako, može promatrati i kao dio šire krize vjere u velika znanstvena dostignuća u kulturi postmoderne (Lyotardove “velike pripovijesti”). U jednom od svojih najaktualnijih iskaza takvo medijsko posredovanje znanstvenih spoznaja rezultira dojmom prijetnje “znanstvenim totalitarizmom” kao radikalnom negativnom reakcijom na pandemiju bolesti COVID-19. Takva zbunjujuća situacija u suvremenom čovjeku rađa osjećaj duboke izgubljenosti, gubitka orijentira, što može objasniti – kako autorica navodi – oživljen i osnažen interes suvremenoga čovjeka prema iracionalnom, podsvjesnom i nesvjesnom, konačno – prema mitu, mitološkom mišljenju i spoznaji. Ipak, Vojvodić u svojim pomnim analizama književnih tekstova pokazuje da aktualizacija mita u suvremenom dobu primarno ishodi iz potrebe za njegovim rušenjem: u tom smislu neomit nije “novo rođenje” drevnoga mita, nego nova faza razvoja mitskog diskurzivnog polja u suvremenim okolnostima, u kojem se ono vrlo često očituje kao struja svijesti, halucinacija ili san, zbog čega gubi svoju drevnu (klasičnu, tradicionalnu) spoznajnu funkciju.

U knjizi se autorica bavi upravo fenomenom u suvremenoj kulturi obnovljenog zanimanja za mit, kada se s jedne strane stari, klasični mitovi, degradirani kao ostatci predznanstvenog, “zaostalog” mišljenja, dekonstruiraju, dok se s druge strane stvaraju

novi, koje autorica zbog istodobne sličnosti i razlike s klasičnim mitom i na sadržajnoj i formalnoj razini uokviruje pojmom neomit (neomitološka spoznaja, neomitološko znanje, neomitološka misao itd.). U svojim analizama autorica polazi od također važne, uvjerljive i široko primjenjive premise: književnost i mit dva su različita tipa mišljenja, odnosno dvije vrste odnosa prema istini. Dok mit “objavljuje” istinu kojoj gotovo bespogovorno vjerujemo (Toporov, Levi-Strauss, Meletinskij, Barthes), književnost promiče svoju vlastitu istinu, stvarajući svijet koji “kao da” je istinit, “kao da” je replika i odraz stvarnosti (M. Riffaterre u knjizi *Fictional Truth* 1990. govori da je književnost na prvi pogled paradoksalna “fikcionalna istina”).¹ Istodobno, književnost se na mitološkim izvorima od samih početaka pismenosti značajno napaja: mitološki sižeji i tipovi junaka u podlozi su istaknutih i utjecajnih djela svjetske književnosti i u književnom je stvaralaštvu mit prisutan kao nadahnuće ili pak predmet autorskoga osporavanja.

U prostoru tog specifičnog dijaloga između mita i književnosti, ujedno i njihove polemike koja je imanentna tim dvama istodobno i međuuvjetoanim i različitim diskursima, Jasmina Vojvodić svojom knjigom zahvaća književni proces koji još uvijek traje i razvija se i o kojemu je zbog toga nezahvalno, ali i izuzetno potrebno pisati. Korpus odabranih djela uključuje stvaralaštvo Ljudmile Ulicke (i u Hrvatskoj izuzetno poznate i prevedene spisateljice), Viktora Erofeeva, Vladimira Sorokina, Viktora Pelevina, Evgenija Vodolazkina, Marine Stepnove, Zahara Prilepina i Sergeja Minaeva. U prva tri poglavlja knjige Vojvodić analizira predodžbe o Sibiru u književnosti na primjeru Sorokinove “ledene trilogije”, *Plavog sala* i pripovijesti *Mečava*. Potom se bavi trivijalizacijom mita u romanima *Kirurg* Marine Stepnove i *Ruska ljepotica* Viktora Erofeeva, kao i u Pelevinovu *S. N. U. F. F.*-u i romanima Sergeja Minaeva. U posljednjem se dijelu knjige usmjeruje na temu kompleksnih predočavanja sovjetske prošlosti u suvremenom ruskom romanu, koju tumači na primjeru Sorokinove „ledene trilogije“, uredničkog zbornika Ljudmile Ulicke *Djetinjstvo 45-53: a sutra će biti sreća*, *San'kje* kontroverznog ruskog pisca Zahara Prilepina i *Avijatičara* Evgenija Vodolazkina. Zbog toga što nude mogućnost primjene učinjene analize na širi društveni, pa i politički kontekst u ruskoj i svjetskoj kulturi, znanstveno su posebice intrigantna poglavlja koja se bave trivijalizacijom mita (kao posljedicom naglašene individualizacije suvremenog čovjeka – “moja priča”, “moja sudbina”, “moje tijelo”, “moji novci”,

¹ Kako je zgodno primijetio Vladimir Nabokov u članku “O dobrim čitateljima i dobrim piscima”: “Književnost je rođena onog dana kada je dječak dotrčao vičući: Vuk, vuk!, a vuka nije bilo. Na kraju je jadnička zbog njegove ljubavi prema laganju i požderala prava beštija, ali je za nas to od drugostupajnske važnosti. Važno je nešto drugo. Gledajte: među stvarnim i fiktivnim vukom nešto treperi i prelijeva se. Taj treperavi jaz, ta prizma i jest književnost” (Nabokov 1998: 28).

“moj Bog” itd.) i povijesnim mitom, točnije mitom o povijesti kao činjeničnoj istini, gdje se na različitim primjerima pokazuje da je svako pamćenje, posredstvom kojega suvremeni ruski pisci polemiziraju sa službenim povijesnim narativima, s jedne strane društveno i generacijski uvjetovano, a s druge je uvijek plod estetske konstrukcije i stoga nužno nepouzđano, što nudi zahvalan materijal za promišljanje naizgled stabilnih i samorazumljivih ideja “istine”, “povijesti” i “pamćenja”. Osim toga, posljednja su poglavlja u knjizi posebno relevantna za razumijevanje suvremenog književnog procesa jer su upravo književna predočavanja sovjetske prošlosti njegovo važno pogonsko gorivo: u većini i kod nas prevedenih djela suvremenih ruskih pisaca, od Sergeja Lebedeva (*Granica zaborava*), Guzel' Jahine (*Zulejha otvara oči*, *Volgina djeca* i *Ešalon za Samarkand*), Zahara Prilepina (*Manastir*) i Evgenija Vodolazkina (*Avijatičar*) do Marije Stepanove (nedavno objavljen roman-romansa *Sjećanja, sjećanja*), sovjetska je prošlost središnje polje tematizacije.

U analizama suvremene ruske proze Vojvodić nalazi elemente tzv. “nove mitologizacije” i u prodoru različitih novih prostora i novih vremenskih koordinata u strukturu književnih djela, zbog čega se u njima nadilaze uobičajeni trodijelni temporalni i prostorni modeli svijeta (prošlost – sadašnjost – budućnost; nebo – zemlja – podzemlje itd.) te se otvaraju mogućnosti njihove dehijerarhizacije, dekonstrukcije i destrukcije. U suvremenom se ruskom romanu često miješaju činjenice i laž, visoko se zamjenjuje niskim i obrnuto. Glavni su junaci romana “postljudi”, a s mitologemima početka i kraja ili primjerice arhetipom “vječnog povratka” pisci i spisateljice poigravaju se i ironiziraju ih. Međutim, kako Vojvodić ističe pozivajući se na kulturno-mitološku i judeokršćansku tradiciju, svako uništenje ili dekonstrukcija pretpostavlja uskrsnuće, odnosno novo rođenje.

Knjigu Jasmine Vojvodić, kako navodi utjecajna ruska kritičarka i povjesničarka književnosti Natal'ja Kovtun (2021) u svojoj recenziji, može se promatrati kao događaj u suvremenoj filologiji.

Danijela Lugarić Vukas

BIBLIOGRAFIJA

- GRÜBEL, Rainer. 2018. “(Neo)mit i diskurs u ruskoj kulturi između prirode i kulture”. *Neomitologizam u kulturi 20. i 21. stoljeća*. Ur. Jasmina Vojvodić. Zagreb: Disput: 49–78.
- JAVORNIK, Miha. 2018. “Repetitivni re-/demitologizam kao ustaljen proces u razvoju kulture (na primjeru romana *Laur* Evgenija Vodolazkina)”. *Neomitologizam u kulturi 20. i 21. stoljeća*. Ur. Jasmina Vojvodić. Zagreb: Disput: 111–122.
- KOVTUN, Natal’ja V. 2021. “Poëtika neomifologizma, ili o monografii Jasminy Vojvodić ‘Neomifologizm v aktual’noj ruskoj proze’”. *Kul’tura i tekst 2* (45): 234–237.
- NABOKOV, Vladimir V. 1998. “O horoših čitateljah i horoših pisateljah”. *Lekcii po zarubežnoj literature*. Moskva: Nezavisimaja gazeta: 23–29.

SINTEZA KORPUSA I INTERPRETATIVNI OKVIR ZA NOVI POVIJESNI ROMAN SUVREMENE HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

**Sanja Franković: *Vrijeme zvonika, gradova i pojedinaca.*
Kulturni kontekst hrvatskoga povijesnoga romana s kraja 20.
i početkom 21. stoljeća. Zagreb: Biakova, 2020.**

ISBN 978-953-8136-83-2

Premda se tradicija povijesnoga romana u hrvatskoj književnosti začinje već romanom *Severila ili slika progonstva kršćanah u Sisku* (1866) Ivana Krstitelja Tkalčića, ključnim djelom koje utemeljuje klasični kanon smatra se *Zlatarevo zlato* (1871) Augusta Šenoe. Od vremena Tkalčića i Šenoe povijesni se roman razvijao i mijenjao svoja poetološka obilježja, no sudeći po opsegu korpusa, povijest je ostala trajnom tematskom inspiracijom hrvatske književnosti u dugom periodu jednog i pol stoljeća. Knjiga Sanje Franković *Vrijeme zvonika, gradova i pojedinaca. Kulturni kontekst hrvatskoga povijesnoga romana s kraja 20. i početkom 21. stoljeća* fokusirana je na istraživanje razdoblja od 1990. do 2010. godine. Razlozi zbog kojih se odlučuje na redukciju vremenskog okvira istraživanja opravdani su i književnom i političkom poviješću. Naime, otklon od šenoinskog modela javlja se već 1928. godine u romanu *Vuci* Milutina Cihlara Nehajeva, a postmoderna poetika u povijesni roman ulazi sedamdesetih i početkom osamdesetih godina 20. stoljeća. Te bismo godine mogli smatrati najrelevantnijim prekretnicama u razvoju žanra da se u hrvatskoj književnosti devedesetih godina prošlog stoljeća nije “dogodila” zaustavljena postmoderna i povratak velike pripovijesti koju, kako to Dubravka Oraić Tolić zapaža, karakterizira upravo povratak moderne povijesti u ulozu “krvave pripovjedačice”. Budući da rat mijenja društveno-političke i književno-umjetničke prilike, posve je opravdano i studiju o kulturnom kontekstu hrvatskog povijesnoga romana započeti godinom početka rata. Autorica ipak u uvodnom dijelu svoje studije obrazlaže razloge zbog kojih u korpus tekstova ne uključuje romane s temom iz Domovinskog rata. Iz perspektive u kojoj piše svoju knjigu, toj temi ne može pristupiti kao povijesnoj temi jer je riječ o ratnom pismu koje nastaje simultano s ratom prateći suvremenost kojoj su svjedočili i književnici i čitatelji. Stoga je u svom istraživanju novog povijesnoga romana Sanja Franković postavila originalni interpretativni okvir u kojemu je pratila 24 književna djela koja pokazuju žanrovska obilježja povijesnoga romana. Oslanjajući se pritom na relevantnu literaturu iz hrvatske književne historiografije (Julijana Matanović, Cvjetko

Milanja, Krešimir Nemeč, Pavao Pavličić, Viktor Žmegač), posebno se usredotočuje na interpretaciju otklona od šenoinske paradigme prema novom povijesnom romanu, svjesna da klasična inačica supostoji s novim modelom.

Knjiga je podijeljena na pet poglavlja. Nakon kraćeg uvoda, u poglavlju pod naslovom “Geneza hrvatskoga povijesnoga romana u europskome kontekstu” autorica pristupa naslovnoj temi kroz nekoliko podtematskih cjelina – obrazlažući društvene uvjete nastanka povijesnoga romana, prateći postanak žanra u europskom kontekstu te suodnos povijesnoga romana i filozofije povijesti, da bi se u središnjem dijelu toga poglavlja koncentrirala na hrvatski povijesni roman u 19. stoljeću, uz temeljit osvrt na njegova ishodišta, opus Augusta Šenoae i predstavnike tzv. “trivijalnih modela”.

Treće poglavlje, pod naslovom “Početak i razvoj hrvatskoga novoga povijesnoga romana”, započinje osvrtom na roman *Vuci* (1928) Milutina Cara Nehajeva kao poetičkom prekretnicom, odnosno tekstom koji, zadržavajući svojstva klasičnog povijesnoga romana, u poznatu strukturu unosi određena modernistička obilježja te otvara put prema novom povijesnom romanu. Nakon pregleda postmodernih promišljanja historiografije i fikcije Milovana Tatarina, Vladimira Bitija, Linde Hutcheon i Andree Zlatar, u zaključku poglavlja sažimlje se obilježja hrvatskog novopovijesnoga romana kroz perspektivu paradigmatičkih mijena u nacionalnom i europskom kontekstu.

Središnje poglavlje koje prati hrvatski novi povijesni roman od 1990. do 2010. ujedno je i najopsežnija cjelina ove knjige. Interpretaciji izabranih romana prethodi obrazlaganje tipoloških kriterija, odnosno tematskog, vremenskog i prostornog polazišta. U prvoj, tematskoj tipologiji izdvojene su tri podskupine: 1. romani u kojima se povijest prikazuje iz vizure vladara i njima bliskih osoba (Barbieri, Supek, Karakaš, Ivanac, Aralica, Kušan), 2. romani u kojima se obiteljska i društvena povijest uzajamno prožimlje (Slamnig, Brešan, Šehović, Štiks, Bauer, Lovrenović, Fabio, Jergović, Stahuljak, Šojat-Kuči, Domaš) i 3. romani društvene kronike (Petlevski, Drndić, Sajko, Jarak). Nakon pomnog čitanja istaknutih tematskih specifičnosti, na kraju iscrpne interpretacije slijedi prilog u obliku poredbenih tablica u kojima su raspoređena određena pripovjedna i kulturna obilježja romana Sibile Petlevski (*Tabu I: Vrijeme*), Daše Drndić (*Totenwände i Sonnenschein*), Ivane Sajko (*Povijest moje obitelji od 1941. do 1991., i nakon: sažetak*) i Rade Jarka (*Duša od krumpira*). Potom se u okviru vremenskog kriterija interpretacije propituje Heideggerov koncept vremena te relacije kolektivnog (mitskog i kronološkog) i individualnog, odnosno asocijativnog vremena obitelji i pojedinaca u novim povijesnim romanima. Na ovoj interpretativnoj razini otvaraju se i pitanja odnosa povijesti i sjećanja, što je ujedno i povod za uključivanje studije Pierrea Norrae u analizu izabranih tekstova. U kontekstu prostornog kriterija interpretacije razlučuju se geografsko-kulturni, sakralni i desakralizirani te

obiteljsko-društveni aspekti. S polazištem u Katičićevu stavu o pripadnosti hrvatske kulture trima civilizacijskim krugovima, u izabranom književnom korpusu autorica izdvaja “prostorne krugove hrvatske kulture”. Posebno se pritom posvećuje analizi prostornih sinegdoha prisutnih na razini provodnih motiva u trima skupinama romana te izdvaja različite primjere heterotopija u skladu s Foucaultovom tipologijom.

U zaključnom se poglavlju dovršava opis razvedene žanrovske slike novih povijesnih romana objavljenih od 1990. do 2010. godine. Uspostavljajući veze među izdvojenim tematskim skupinama u kojima se povijest razvija od kolektivne dimenzije preko obiteljske do individualne, u svom pregledu autorica zapaža sljedeći okvirni slijed: “fikcionalna (auto)biografija i povijesna kronika – historiografska fikcija i obiteljsko-povijesna kronika – društvena kronika”. Nakon analize određenih pripovjednih osobina specifičnih za pojedine žanrovske podskupine, rezimira teze iz središnje rasprave vezane uz kategoriju vremena, prostora i jezika. Ključna su razmatranja posvećena rodnim stereotipima i “ontologiji obitelji, pojedinca i društva” u usporedbi novog i klasičnog povijesnog romana. Vrijedan prilog na kraju knjige sadrži tablični prikaz tzv. “paratekstualnih obilježja romana”.

Obrazlažući razloge zbog kojih je u naslovu svoje studije posegnula za sinegdohama zvonika, gradova i pojedinaca, Sanja Franković istaknula je da one upućuju na “srednjovjekovnu dominaciju vladara i Crkve (kada se vrijeme mjerilo prema crkvenom zvonu i blagdanima), zatim vrijeme građanskih obitelji, a na koncu vrijeme nemirne psihe pojedinca, koji je otuđen od obitelji i sredine u kojoj se našao”. Njezina studija, između ostalog, odgovara i na pitanje zašto se pojedinac u nemirnoj hrvatskoj suvremenosti, i kao pisac i kao čitatelj, u propitivanju razloga zarobljenosti vremenom okreće povijesnim temama. U tom smislu model povijesnog romana pokazuje se istodobno i fleksibilnim i čvrstim okvirom pripovijedanja.

Niz iscrpnih i inovativnih čitanja Sanje Franković, uz zanimljive i obuhvatne sinteze koje nude sustavan pregled nad građom u ovoj knjizi, vrijedan su prilog hrvatskoj znanosti o književnosti te će se pokazati podjednako korisnim kao poticaj budućim istraživačima i kao literatura za kolegije na sveučilišnoj nastavi slavistike, kroatistike i komparatistike, na hrvatskim i inozemnim sveučilištima. U tom smislu njezina knjiga predstavlja i prikladnu nadopunu postojećem korpusu znanstvenih monografija posvećenih proučavanju suvremene hrvatske književnosti, osobito paradigme novog povijesnog romana.

Miranda Levanat-Peričić

PUŽEVSKI KORACI U PERIODIZACIJI HRVATSKE DJEČJE KNJIŽEVNOSTI

**Berislav Majhut. *Hrvatska dječja književnost okreće list.*
Zagreb: Matica hrvatska, 2022. ISBN: 978-953-341-152-1.**

U novoj knjizi pod znakovitim naslovom *Hrvatska dječja književnost okreće list* Berislav Majhut je sabrao niz već ranije objavljenih radova koje je tom prigodom znatno nadopunio i preradio, i to s obzirom na središnje poglavlje knjige u kojoj se iznosi nova periodizacija razvoja hrvatske dječje književnosti. Time cjelokupna knjiga tvori skladnu cjelinu unutar koje se tematika razvoja hrvatske dječje književnosti razmatra na posve nov, prevratnički način.

Majhut je do sada u više navrata propitivao opravdanost u istraživačkim krugovima već zamalo kanonizirane Crnkovićeve periodizacije hrvatske dječje književnosti koja je primjerice iznesena u *Povijesti hrvatske dječje književnosti od početka do 1955. godine*. Ondje Crnković i Težak smatraju da je u razvoju hrvatske dječje književnosti moguće istaknuti četiri temeljna razdoblja: pripremno razdoblje ili Filipovićeva doba (do 1912.); doba Ivane Brlić-Mažuranić (1913. – 1932.); doba Mate Lovraka (1933. – 1955.) i doba Grigora Viteza (od 1956.) (usp. Majhut 2022: 77). Odajući počast Crnkovićevu pionirskom pothvatu sintetiziranja povijesnog razvoja hrvatske dječje književnosti, kojim se taj vrsni istraživač šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća “suprotstavio tadašnjem nametanju modela unitarne jugoslavenske književnosti” (67), Majhut ističe kako je u suvremenom trenutku ipak potrebno iznova odrediti povijesni razvoj hrvatske dječje književnosti. Jednostavno rečeno, Crnkovićeva je periodizacija hrvatske dječje književnosti u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća uspješno ostvarila svoju zadaću utoliko što je uspjela očuvati autonomnost razvoja hrvatske dječje književnosti u uvjetima jugoslavenske kulture i književnosti. Budući da je osamostaljenjem pojedinih republika u 1990-ima nestao povijesni kontekst jugoslovenstva kao noseće idejno-kulturne konstrukcije, suvremena je zadaća istraživača, smatra Majhut, s jedne strane dekonstruirati Crnkovićevu periodizaciju, a s druge odvažiti se ocrtati obrise nove periodizacije, i to iz očišta koje bi bilo primjerenije povijesnom razvoju hrvatske dječje književnosti, ali i suvremenom trenutku hrvatskog društva.

Dekonstrukciju Crnkovićeve periodizacije potrebno je, nalazi Majhut, obaviti prije svega u svrhu raščišćavanja znanstveno-istraživačkih zabluda koje odatle proizlaze, a koje kao takve zamagljuju pogled na razvoj hrvatske dječje književnosti. Tako primje-

rice Crnkovićevu smještaju početka hrvatske dječje književnosti u 1850. godinu, kada Filipović objavljuje *Mali tobolac*, proturječe, smatra Majhut, činjenica da su prije tog početka već objavljeni prvi prijevodni roman za djecu i mlade (Vranićev *Robinson* iz 1796.) i zbirka basana eksplicitno namijenjenih djeci (1804.), djelovanje Alberta Nikole Laupperta, prvoga izvornoga hrvatskoga ilustratora dječjih knjiga (1844.), početak objavljivanja prijevoda Schmidove *Genoveve* (1846.) kao najpopularnije hrvatske dječje knjige u idućih sto godina i pokretanje niza ilustriranih knjiga za djecu (*Spisi za mladež od Kristofa Schmida*) (56–57). Crnković također smatra kako u 19. stoljeću nema hrvatskog dječjeg romana, iako Ljudevit Vukotinović 1844. godine objavljuje *Štitonošu – za hrvatsku nadobudnu mladež*, 1846. godine izlazi *Srećko pijanac – za hrvatsku zapuštenu mladež*, a 1881. godine *Maca* Vjenceslava Novaka.

Iz ideoloških razloga, a možda i zbog nepoznavanja konkretnih povijesnih izvora, zanemareni su daljnji čimbenici koji su doprinijeli razvoju hrvatske dječje književnosti. Majhut tako ističe da razvoj hrvatske dječje književnosti započinje djelovanjem svećenika (58), a ne naprednih učitelja okupljenim u HPRZ, kako to tvrdi Crnković. Iznimno važan doprinos razvoju hrvatske dječje književnosti dala je i izdavačka kuća Stjepana Kuglija koja je objavila više od tisuću naslova, dok je Knjižnica za mladež HPRZ-a, koja slovi za glavnoga pokretača razvoja hrvatske dječje književnosti, u zamalo istom razdoblju (1878. – 1944.) izdala tek 132 naslova (33–34). S druge strane, Crnković prenamlađava pojave kao što su dječji književni časopisi koje smatra reprezentantima cjelokupne književnosti (58–59), dok su oni ponekad tek specifični rezultat urednikova odabira, a često i njegovih subjektivnih stavova (autor tako kao primjer navodi to što je Ivana Brlić-Mažuranić jednom prilikom bila odbijena zbog duljine pripovijetke).

Po završetku Prvog svjetskog rata, u 1920-im godinama, bilježi se silan razvoj tiskarstva, a s njime i bujica sentimentalne djevojačke književnosti, petparačkih romana te romana o nestašnoj djeci. Svi ti novi žanrovi nastaju kao odgovor nakladnika na potrebe čitateljske publike za koju se naručuju prijevodi djela sa raznih svjetskih jezika (275) čime se širi ponuda hrvatske dječje književnosti s one strane čisto estetskih kriterija. Svi se ti žanrovi u Crnkovićevoj periodizaciji – opet iz estetskih razloga – ne uzimaju u obzir, kao što se u obzir ne uzimaju ni nekanonska djela, ni popularna dječja književnost, ni dječja kultura uopće, a ni pojava novih medija. Kao primjer za to može poslužiti razdoblje od 1933. do 1956. godine koje Crnković naziva Lovrakovom doba (1933. – 1956.), čime se sugerira kako u to doba postoji samo socijalno orijentirana književnost, dok se drugi žanrovi prisutni u tom razdoblju zaobilaze, što vrijedi za petparačke romane, ali i elemente fantastike u samim Lovrakovim ranim romanima (22; 191; 202). Sličan je slučaj i s prikazom razvoja hrvatske dječje knji-

ževnosti u 1920-im godinama, gdje se izostavlja prisustvo sentimentalne djevojačke književnosti, petparačkih romana te romana o nestašnoj djeci. Sve su to nekanonska djela koja zbog Crnkovićeve estetskog kriterija ostaju nespomenuta u prikazima razvoja hrvatske dječje književnosti. Zbog tog kriterija neki se pripovjedni tekstovi poput Trstenjakovih djela *Savka i Stanko* i *U radu je spas*, kao i *Sretnog kovača* Vjekoslava Košćevića, proglašavaju pedagoškim tekstovima (20) ne bi li se odatle izvukao zaključak da hrvatski dječji roman ne postoji prije 1913. godine (17). Uz to se pojedina razdoblja asocijativno povezuju s prevlašću određenog žanra, npr. poezije u Vitezovo doba, premda ona unatoč djelovanju vrsnih pjesnika nije prevladavajući žanr tog doba, već to razdoblje obilježava prije svega glad mladog čitateljstva za pripovjednim štivom (19).

U Crnkovićevoj se periodizaciji zanemaruju i društveno-povijesni čimbenici, pa tako ostajemo bez odgovora, ističe Majhut, na pitanje o društvenim razlozima pojavljivanja tako velikog broja pripovjednih tekstova o nestašnoj djeci nakon Prvog svjetskoga rata (270). Uz to se ni društveno-povijesno znakovite godine, kao što je to primjerice 1945., ne uzimaju u obzir kao važne prekretnice u razvoju hrvatske dječje književnosti (18). U Crnkovićevoj se periodizaciji naposljetku, ističe Majhut, preskaču i čitave generacije autora poput onih koji su tijekom i nakon Drugog svjetskog rata prognani ili na druge načine uklonjeni iz javnog prostora, nakon čega je njihov rad desetljećima bio prešućen (64–65).

Navedenim primjerima Majhut ukazuje na neodrživost Crnkovićeve periodizacije utemeljene isključivo na estetskom kriteriju jer se njome izostavljaju mnogi “važni čimbenici književne transakcije” (78). Riječ je s jedne strane o unutarknjiževnim čimbenicima poput čitateljske publike, nakladnika, knjižara i knjižnica, a s druge o izvanknjiževnim društveno-političkim i povijesnim odrednicama, koji svi zajedno utječu na ustroj kulturnog polja dječje književnosti. Temeljno načelo razvoja toga polja Majhut prepoznaje u tome da “nove pojave [...] ne nastaju nenadano i odjednom. Najčešće se one neko vrijeme najavljuju prije no što će stupiti na književnu pozornicu u punom svijetlu. Također te pojave neće biti izbrisane dolaskom novih razdoblja. One će se jednostavno povući u pozadinu i otamo nastaviti djelovati” (82). Majhut utoliko razvoj polja hrvatske dječje književnosti nastoji (re)konstruirati kao posljedicu uzajamnog djelovanja većeg broja čimbenika, pri čemu smatra da u pojedinim vremenskim razdobljima dolazi do prevage određenog čimbenika koji će tada biti i ključna odredba te etape u razvoju hrvatske dječje književnosti.

Tako kao dominantnu odrednicu u prvom razdoblju hrvatske dječje književnosti uzima stasanje dječje čitateljske publike čije se potrebe zadovoljavaju izvana – posredstvom odraslih – što uzrokuje nastanak utilitarne ili namjenske književnosti kao

prvog oblika hrvatske dječje književnosti. Riječ je o početnicama i katekizmima, a s vremenom i o poučnom pripovijedanju koji prevladavaju u tom razdoblju. Ono započinje s prvom poznatom hrvatskom knjigom namijenjenoj djeci, glagoljskom početnicom objavljenom 1527. godine u Veneciji, premda u to doba na hrvatskom povijesnom prostoru dominiraju knjige otisnute na njemačkom i latinskom jeziku jer su naprosto bile dostupnije od onih napisanih na hrvatskom jeziku. Da upravo dječja čitateljska publika stoji na početku razvoja i hrvatske dječje književnosti, o tome svjedoče između ostaloga i popisi knjiga koje nude knjižari poput Novosela s kraja osamnaestog i početka devetnaestog stoljeća u kojima se jasno izdvajaju dječje knjige, što ukazuje na to da već u to doba postoji svijest o tom zasebnom sloju čitateljske publike, jer u protivnom takvi popisi knjiga ne bi ni nastali.

Pored djela koja imaju jasnu pedagošku ili religioznu svrhu u drugom razdoblju objavljuju se i ona koja djecu žele poučiti na zabavan način. Razdoblje koje započinje s Vranićevim prijevodom Campeova *Mlajssega Robinzona* 1796. godine obilježava nastanak zabavne dječje književnosti, kojoj je svrha ispuniti dječju dokolicu, pa je to razdoblje u kojemu se potrebe dječje čitateljske publike zadovoljavaju takoreći iznutra – iz poriva dječje publike za zabavnim štivom. U tom je razdoblju, primjećuje Majhut, uslijed skromnih financijskih sredstava nakladnika objavljivanje dječjih knjiga još uvijek stvar izoliranih i diskontinuiranih izdavačkih pothvata pojedinih prevoditelja, priređivača ili autora. Dotle je uspostava kontinuirane nakladničke djelatnosti obilježje trećeg razdoblja u razvoju hrvatske dječje književnosti koje započinje Županovim izdavanjem *Zabavne knjižnice* 1844., odnosno 1846. objavljivanjem Schmidove *Genoveve* u izdanju Kola mladih rodoljuba, da bi im se 1860-ih godina pridružio i Hartman sa svojim nizom. Kontinuiranu ponudu dječjeg štiva upotpunjuje i osnivanje prvih hrvatskih dječjih časopisa *Bosiljak* i *Smilje*. Premda glavni način distribucije dječjih knjiga još uvijek predstavljaju “nagrada knjige” (93) i “zakonom poduprta institucija školskih knjižnica” (94) koje opskrbljuju nakladnici, kao čimbenici dječje književnosti u tom razdoblju na scenu u sve većoj mjeri stupaju i učitelji, odnosno školski sustav.

Tek uzletom slikovnica 1880-ih godina, koje po Majhutu obilježavaju nastanak četvrtog razdoblja u razvoju hrvatske dječje književnosti, na vidjelo izbija novi oblik distribucije koji je svojstven modernim društvima. Riječ je o tome da je slikovnica takva vrsta dječje knjige koju nije bilo moguće distribuirati u to doba uvriježenim distribucijskim kanalima jer se obraća djeci u predškolskoj dobi pa je njena ponuda bila moguća jedino na slobodnom tržištu.

Kao peto razdoblje hrvatske dječje književnosti Majhut ističe ono između završetka Prvog i Drugog svjetskog rata, dakle od 1919. do 1945. godine, nadijevajući mu naziv

Dijete kao neposredni kupac dječje knjige. Prema njegovu mišljenju to razdoblje obilježavaju tri odrednice: prva je nastanak nove državne tvorevine unutar koje dolazi do silne “promjene kulturnih vrijednosti” (97) utoliko što se hrvatska dječja književnost abruptno izvlači iz “srednjeeuropskog društvenog tkiva” (97) i uklapa u jugoslavensko društvo. Druga je odrednica “novi odnos nakladnika i publike” uslijed “uvođenja novih tiskarskih tehnologija”, što je “omogućilo vrlo jeftinu proizvodnju tiskovina” čiju dostupnost podupire “silno širenje alternativne prodajne mreže preko trafika” (97–98). Tako pored dva temeljna distribucijska oblika – nagradne knjige i slobodnog tržišta – nastaje i treći, onaj prodaje dječjeg štiva putem trafike. S time je usko povezana i treća odrednica tog razdoblja, “pojava novih medija” (97) – radija, kina, stripa i žutog tiska – koji utječu na oblikovanje poetike dječje književnosti u dvadesetim i tridesetim godinama dvadesetoga stoljeća. Riječ je nastanku “pripovjedne književnosti u svescima” (101) koja se prodaje kao “književna roba” (98) na trafikama. Ondje “nakladnik knjižar po prvi puta dolazi u direktni kontakt s djetetom kupcem” (100), čija se pažnja mami “privlačnom vanjskom opremom i niskom cijenom” (100). U takvom kontekstu nastaju i prvi hrvatski pulp fiction romani, uslijed čega dolazi i do raslojavanja dječje književnosti na “ozbiljnu dječju književnost” nadziranu od strane odraslih i onu nenadziranu “trivijalnu” s njenim “najnižim oblicima pripovijedanja” (107).

Majhut kraj tog razdoblja ne postavlja s raspadom Kraljevine Jugoslavije 1941. godine, navodeći da su i Banska Hrvatska i Nezavisna Država Hrvatska “trajale prekratkotako da bi se uspio ostvariti neki prepoznatljiv i osebujni razvoj dječje književnosti” (110). No ujedno ističe da razvoj dječje književnosti u doba NDH još nije potpuno istražen, dok istražena građa ukazuje na to da su “državne institucije s jedne strane stavile dječju književnost pod čvrsti nadzor, a s druge se strane usrdno angažirale u njenom razvoju” (111).

S tim se razdobljem čini usko povezano i ono što Majhut ističe kao šesto razdoblje hrvatske dječje književnosti, nazivajući doba od 1945. do 1952. godine *Razdobljem revolucionarne dječje književnosti*. U tom je razdoblju podjednako tako na djelu matrica ideološkog nadziranja polja hrvatske dječje književnosti, ali s drugim predznakom, odnosno sadržajem. U tom se poslijeratnom vremenu, ističe Majhut, “zatečene temeljne vrste dječje književnosti odbacuju i zabranjuju (bajke, fantastična književnost, pustolovni romani, stripovi)” (115), dok se potiču oni oblici dječje književnosti koji pridonose “novoj revolucionarnoj izgradnji društva utemeljenog na revolucionarnim vrijednostima” (116). Utoliko je, čini se, cjelokupnom razdoblju od 1941. do 1952. godine temeljna odrednica s jedne strane ideološka instrumentalizacija polja hrvatske dječje književnosti u svrhu njezina pretvaranja u puko “agitacijsko sredstvo” (116), dok s druge strane kao posljedica toga u potpunosti nestaje ili je značajno re-

duciran utjecaj slobodnog tržišta kao distribucijskog regulatora komunikacije unutar polja hrvatske dječje književnosti. Povratak slobodnog tržišta 1950-ih godina, smatra Majhut, obilježava izlazak dječje književnosti iz pozicije neposredne ideološke paskе, kada započinje sedmo razdoblje *Dječje književnosti u uvjetima komunističkog režima* (1952. – 1991.). To razdoblje ponovno omeđuju izvanknjiževne odrednice: s jedne strane “uvođenje radničkih savjeta” (122), odnosno samoupravni socijalizam, u sklopu kojeg poduzeća, a time i nakladnici, dobivaju zadaću da “postanu gospodarski subjekti koji su sami trebali na tržištu ostvariti dohodak” (122). To je u biti značilo ponovno uvođenje određenih oblika slobodnog tržišta u polje hrvatske dječje književnosti. S druge je strane neposredni signal daljnjeg kulturnog i književnog razvoja bio Krležin govor na Trećem kongresu Saveza književnika Jugoslavije u listopadu 1952. godine, nakon čega je odbačena socrealistička koncepcija književnosti i rehabilitirana predrevolucionarna književna teorija i praksa. Oboje je predstavljalo snažni poticaj za daljnji razvoj hrvatske dječje književnosti: “na području nakladništva za djecu značilo je to vratiti se prokušanim, komercijalnim naslovima koji su se prodavali prije 1945.” (122), pri čemu će “poplava naslova lake književnosti uslijediti 1960-ih” (123), dok “strip opet zadobiva pravo javnosti 1951.” (125). Silnom širenju petparačkog pripovijedanja pridonosi i treća odrednica koju je uvjetovao socijalni razvoj jugoslavenskog društva: “golema se ljudska masa uslijed industrijalizacije počela prelijevati sa sela u grad” (125), pri čemu u gradovima važan postaje problem slobodnog vremena kojim raspolaže novo nastajući sloj urbanog stanovništva. U tom kontekstu se javlja i silna ‘briga’ odraslih, prije svega roditelja i učitelja, oko “obrane i zaštite djece od trivijalnog pripovijedanja” (128) koje je zavlдалo poljem hrvatske dječje književnosti 1950-ih i 1960-ih godina. Pritom i ta borba u razdoblju komunističke Jugoslavije, ističe Majhut, poprma ideološke obrise: trivijalnu se književnost optužuje da napada “same temelje socijalističkog društvenog poretka” (130) jer se vrijednosno zalaže za “individualnost a ne za kolektiv, za individualnu inicijativu a ne za partijski entuzijazam, za sadašnjost a ne za stalno odlaganu budućnost” (131) da bi se zapadnu kulturu kao ideološkog neprijatelja optuživalo da se u procesu trivijalizacije polja hrvatske dječje književnosti “šverca kao slijepi putnik” (131).

Razvoj hrvatske dječje književnosti nakon nestanka Jugoslavije, od 1990-ih godina nadalje, Majhut poima kao osmo razdoblje u razvoju hrvatske dječje književnosti nadijevajući mu pomalo neobičan naziv *Hrvatska dječja književnost na rezervnim položajima*. Temeljno određenje tog razdoblja prepoznaje u tome što “mnoštvo lako dostupnih i jeftinih medija pokušava osvojiti dječje slobodno vrijeme” (137), što je dakle hrvatska dječja književnost u doba globalizacije izložena izazovima i opasnostima njene remedijalizacije.

Kako god odredili i nazvali pojedina razdoblja hrvatske dječje književnosti, potrebno je istaknuti da Majhutova knjiga posve jasno postavlja pitanje načina osmišljavanja okosnica povijesnog razvoja hrvatske dječje književnosti unutar kojih bi se tada mogla smjestiti kako suvremena žanrovska tako i daljnja, još specifičnija istraživanja kulturnog polja hrvatske dječje književnosti. Dajući posve novi pristup povijesti hrvatske dječje književnosti, autor Berislav Majhut jasno poziva istraživače da zasuču rukave i naoružaju se hrabrošću (46) kako bi se dokučila sva ona “neistražena bijela područja” (23) hrvatske dječje književnosti koja će zasigurno doprinijeti stjecanju novih spoznaja o dinamičnom procesu zvanom periodizacija i povijest hrvatske dječje književnosti.

Tihomir Engler i Sanja Ivanović Grgurić

KORAK NAPRIJED U SPAJANJU DIJALEKTOLOGIJE I JEZIČNE TIPOLOGIJE

Mislav Benić: *Posvojnost u kukljičkom govoru*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 2021. ISBN: 978-953-7967-91-8

Mislav Benić potvrdio se kao vrstan dijalektolog već doktorskom disertacijom *Opis govora Kukljice* (2014), a raznim se aspektima kukljičkoga govora, ali i drugih govora otoka Ugljana, bavio i prije i nakon objave disertacije. Iz naslova nove Benićeve knjige *Posvojnost u kukljičkom govoru* (2021) može se jasno iščitati njezina središnja tema, no treba odmah napomenuti da ova knjiga nije usko dijalektološka, to jest dijalektološka je koliko treba biti. U znanstvenom je interesu Mislava Benića i standardni hrvatski jezik pa nas ne treba čuditi to da se ponegdje u knjizi primjeri posvojnosti iz kukljičkoga govora referiraju na odgovarajuće hrvatske standardnojezične primjere. Najvažnije je ipak naglasiti da tipološki gledano kukljički govor stoji u istoj ravnini s velikim svjetskim jezicima, a tako se u ovoj knjizi i doživljava i analizira. Posebno je to izraženo u pojedinim potpoglavljima knjige, primjerice u potpoglavlju 4.3.1. gdje se kukljički posvojni dativ i nedativna atributivna posvojnost promatraju u kontekstu implikacijskih hijerarhija vjerojatnosti upotrebe vanjskoga posvojnog dativa u različitim europskim jezicima (u samom pak zaključku knjige Benić navodi da se posvojni dativ u kukljičkom govoru upotrebljava šire nego u većini Europe). Kukljički govor tako prestaje biti lokalni fenomen i postaje zanimljiv široj znanstvenoj zajednici.

Knjiga *Posvojnost u kukljičkom govoru* ima sedam glavnih poglavlja: 1. Uvod, 2. "Posvojnost: granice i osnovne podjele", 3. "Eksplisitna posvojnost u kukljičkom govoru", 4. "Kukljički posvojni dativ", 5. "Vanjska i konsituacijska posvojnost u kukljičkom govoru", 6. Zaključak i 7. Literatura. Podatci su u knjizi vrlo pregledni i logički uzorno posloženi. Središnja poglavlja vrlo su detaljna i obiluju jasnim primjerima, ali i teorijskim objašnjenjima, pri čemu je odnos teorijskog i praktičnog odnosno deduktivnog i induktivnog dinamičan. Ipak, ova knjiga zahtijeva iskusna čitatelja koji i sam suvereno vlada terminologijom kojom se služi autor; navodim samo neke termine ključne za razumijevanje sadržaja Benićeve knjige: *posesor, posesum, podizanje/spuštanje posesora/posesuma, elipsa, nulta anafora, (ne)konkurentna konstrukcija*. Većinu ključnih pojmova autor dodatno objašnjava (posebno to vrijedi za višeznačne termine kakav je *elipsa*), a s osobitom pažnjom pristupa terminima koje je smislio za potrebe pisanja knjige (npr. *konsituacijska posvojnost*). Autor suvereno vlada tipologijom jezične posvojnosti i relevantnom literaturom, i domaćom i inozemnom, koja

se bavi posvojnošću kao jezičnim fenomenom. Po potrebi (str. 104–105) postojećoj literaturi pristupa kritički, ali s poštovanjem.

Poneka su potpoglavlja (primjerice 4.2.) bogatija primjerima od ostalih, što proizlazi iz naravi korpusa kojim se autor služio pri pisanju knjige. Dobro je svakako da knjiga nije opterećena viškom informacija koje nisu u uskoj vezi s posvojnosti u kukljičkom govoru. Fonološka i morfološka obilježja kukljičkoga govora spominju se ukratko i samo kada je to potrebno za razumijevanje ostatka teksta. Primjerice, informacija da dativna enklitika značenja ‘joj’ u kukljičkom govoru ima oblik *je* vrlo je važna za razumijevanje danih primjera. Leksički se podatci i dodatne napomene o primjerima sažeto navode u zagradama i fusnotama, bez opterećivanja glavnoga teksta. Iako su primjeri koje Benić navodi većinom kukljički, mahom preuzeti iz slobodnoga govora, neki su primjeri crpljeni i iz drugih govora otoka Ugljana (npr. kaljskoga i prečkoga). Nekukljički primjeri rabljeni su uglavnom za dodatno objašnjavanje jezičnih fenomena i usporedbu sa situacijom u kukljičkom govoru. Treba naglasiti da se autor ne zadržava samo na očitim primjerima posvojnosti, odnosno na onima kojima bi se bavile primjerice (hrvatske) standardnojezične gramatike (izražavanje posvojnosti posvojnim pridjevima i posvojnim zamjenicama), nego i na onim primjerima u kojima posvojnost nije lako uočljiva. Drugim riječima, Mislav Benić – što implicitno, što eksplicitno – odgovara na pitanje: “Što se može promatrati u kontekstu posvojnosti?”. Posebno je to izraženo u petom poglavlju knjige, u kojemu je autorov znanstveni pečat vrlo snažan, premda nije opširno kao treće i četvrto poglavlje.

Velika je stoga kvaliteta knjige to što je autor uspio iznijeti jasnu sistematizaciju načina izricanja posvojnosti, što i sam ističe u zaključku, iako je važno istaknuti da rabi konstrukciju “prijedlog revizije sistematizacije” (str. 140), čime sebi i drugim jezikoslovcima ostavlja prostor za doradu postojećeg sustava. Benić posvojnost dijeli na eksplicitnu posvojnost (atributnu i predikatnu) i implicitnu posvojnost (vanjsku, konsituacijsku i intraleksemsku), ističući da je među njima “postupan prijelaz, a ne oštra granica” te da “u pravilu nema usko specijaliziranih i lako izdvojivih sredstava kojima bi se izricala implicitna posvojnost” (str. 17). Eksplicitna posvojnost odnosi se na kukljičke posvojne zamjenice, posvojne pridjeve, posvojni genitiv, posvojne konstrukcije s prijedlogom *od* i posvojni upotrebu prijedloga *u* s genitivom, a posvojni dativ promatra se kao prijelazni oblik između eksplicitne i implicitne posvojnosti. Pregled sredstava kojima se izražava posvojnost autor najčešće dijeli po kategorijama posesuma uz koji ona dolaze u kukljičkome govoru. Na primjer, pregled upotrebe spomenutoga posvojnog dativa temelji se na: a) dijelovima tijela, b) bližnjima, c) predmetima (većinom nekretninama), d) identifikacijskim parametrima i e) raznim imenicama obuhvaćenim nazivom “pojave”; u skladu je to s prethodno navedenim –

uz te se kategorije kao posesume posvojni dativ javlja u korpusu. U drugom je planu podjela posvojnosti na otuđivu i neotuđivu, no i toj podjeli Benić posvećuje sasvim dovoljno pažnje da bi čitatelju približio njezine temelje. U većem broju potpoglavlja obrađuje se potencijalna zamjenjivost načina izražavanja posvojnosti, pri čemu je velika pažnja dana i sintaksi i semantici kao čimbenicima koji tu zamjenjivost omogućuju ili sprječavaju.

Knjigom *Posvojnost u kukljičkom govoru* postavljen je standard za buduće radove koji će se baviti ne samo posvojnošću u standardnim i nestandardnim idiomima već i drugim sintaktičko-semantičkim pitanjima. Posebno je to važno za dijalektološke radove, u kojima je sintaktička razina gotovo redovito sporedna u odnosu na fonološku i morfološku (iako je to iz više razloga razumljivo). Naravno, ti radovi ne moraju biti sveobuhvatni kao ova knjiga, ali morat će je uzimati u obzir kao jednu od referentnih točaka, posebice zbog njezine sistematičnosti i iscrpnosti. S obzirom na visoku kvalitetu knjige *Posvojnost u kukljičkom govoru*, *Gramatiku govora Kukljice* koju Mislav Benić priprema očekujem s nestrpljenjem.

Ivan Magaš

PRVI HRVATSKO-UKRAJINSKI RJEČNIK

Ljudmila Vasiljeva, Olga Tkačuk, Volodimir Čumak. *Hrvatsko-ukrajinski rječnik*. Kijev: Nacionalna akademija znanosti Ukrajine – Rječnici Ukrajine, 2022. ISBN: 978-966-02-9888-0

Rječnik koji je pred nama jedan je u nizu prijevodnih rječnika autora L. Vasiljeve, O. Tkačuk i V. Čumaka. Isti su autori u ovoj ediciji objavili i *Ukrajinsko-hrvatski rječnik* (2018) i *Ukrajinsko-hrvatski tematski rječnik* (2016).

Hrvatsku i Ukrajinu mnogo toga povezuje, od toga da su u kratkom razmaku stekle samostalnost, pa do toga da su neovisnost i samostalnost morale braniti i oružjem. Stoga su kulturne, književne, političke veze između Ukrajine i Hrvatske dugotrajne i snažne. Posebno je intenzivno prevođenje književnih djela, a sve više jača i ekonomska suradnja. Stoga čudi da je ovaj rječnik ujedno i prvi hrvatsko-ukrajinski rječnik.

Rječnik sadrži više od 25 000 natuknica na 896 stranica. Te riječi čine osnovni leksički minimum neophodan za komunikaciju hrvatskih i ukrajinskih govornika. U rječniku su u svakoj natuknici dani i najčešći frazemi i ustaljeni izrazi te znanstveni, tehnički i sportski termini, kao i zemljopisni nazivi. Rječnik sadrži aktualan leksik i sintagme korištene u raznim funkcionalnim stilovima standardnog hrvatskog jezika. Posebnost njegova sastavljanja je i činjenica da još uvijek ne postoji potpun veliki prijevodni dvosmjerni rječnik, tako da se rječnička baza sastavljala na osnovu postojećih hrvatskih i ukrajinskih rječnika.

Registar rječnika formiran je prvenstveno iz svakodnevnog leksika uz nekoliko arhaizama, žargonizama i dijalektizama koji danas ulaze u aktivni rječnički fond hrvatskog standardnog jezika. Kako autori rječnika navode u predgovoru, u stvaranju registra rječnika koristili su rječnički materijal sadržan u *Hrvatskom čestotnom rječniku* (1999) i *Ukrajinsko-hrvatskom tematskom rječniku* (2016).

U oblikovanju rječničkih natuknica uzete su u obzir tradicije slavenskih leksikografija, a osobito hrvatske i ukrajinske leksikografije. Posebno se to ogleda u načinu navođenja početnih oblika riječi, navođenju primjera, natuknicama itd. Kod navođenja početnih oblika uvijek se vodi računa o vrsti riječi te o posebnostima svake od njih.

U hrvatskom dijelu natuknice, kao ishodišnom jeziku, obilježeni su naglasci i zana-glasne duljine, a u ukrajinskom – naglasci.

U registru *Rječnika* uz hrvatske riječi navode se odrednice u kurzivu. Registar

riječ navodi se u početnom obliku podebljanim slovima, bez padežnih i osobnih završetaka. Nakon registarske riječi kurzivom se navode odrednice: gramatička, tematska, stilska i dr.

Gramatičke odrednice za imenice navode se određivanjem muškog, ženskog i srednjeg roda, a također se koristi kratica odrednice za riječi u množini (pl. – *pluralis*).

Pridjev je određen gramatičkom odrednicom *adjectiv* – adj., a donosi se u nominativu jednine muškog roda.

Zamjenice su određene gramatičkom odrednicom *pronomen* – pron.

Kod osobnih zamjenica donose se oblici kosih padeža, primjerice *mi* (gen. нас нас, dat. нама нам).

Brojevi i prilozi određeni su samo kraticama svojih gramatičkih odrednica (broj num. – *numerum*, prilog je određen remarkom adv. – *adverb*). Također, i gramatičke vrste riječi imaju samo gramatičku odrednicu.

Hrvatski glagoli navode se u infinitivu s odrednicom vida. Ako glagoli imaju oblike oba vida, oni se navode u jednoj natuknici, kao: častiti, identificirati, izolirati, investirati. U oba jezika, i u ukrajinskom i u hrvatskom, puno je dvovidskih glagola kojima se značenje može odrediti tek u kontekstu. Kod takvih glagola navode se odrednice oba vida.

Rječničke su natuknice s povratnim glagolima dvojake:

- kod glagola koji se koriste samo s povratnom zamjenicom: desiti se – трапитися, статися, збутися, зробитися; boriti se, bratiniti se
- kod glagola koji se koriste s povratnom zamjenicom i bez nje. Takvi glagoli navode se u različitim rječničkim natuknicama: **braniti** 1 боронити, охороняти, відстоювати; 2 захищати, прикривати – **braniti se** боронитися, захищатися, оборонятися; відстрілюватися; varati se – varati; zakleti se – zakleti.

Homonimi se navode rimskim brojkama u odvojenim rječničkim natuknicama, na primjer: vez, založiti, zasijati, čisto.

Značenja višeznačnih riječi obilježavaju se arapskim brojkama u istoj natuknici: brežuljak; vidjeti.

Hrvatske registarske riječi, kao riječi ishodišnog jezika, naglašene su u skladu s pravilima te se na njima navode uz naglaske i zanaglasne duljine. Njihova značenja i nijanse značenja obilježavaju se ukrajinskim naglašenim riječima.

Tematske, stilske i druge odrednice navode se nakon hrvatske riječi na hrvatskom jeziku u kurzivu.

Na kraju rječnika nalazi se popis zemljopisnih naziva. To su nazivi zemalja, ali i

nazivi gradova Kijiv, oblasti Slavonija, Krim, Sibir itd.

Svakako, velik fond riječi sadržan u 25 000 natuknica iznimno je koristan studentima u učenju obaju jezika, i ukrajinskog i hrvatskog, a od pomoći je i prevoditeljima te kod poredbenih istraživanja ukrajinskog i hrvatskog jezika. Osim toga, ovim rječnikom uspostavlja se ravnoteža već objavljenom *Ukrajinskog-hrvatskom rječniku*.

Oksana Timko Đitko

Grafičko oblikovanje i prijelom / *Graphic design and layout*
SVEUČILIŠTE U ZADRU / UNIVERSITY OF ZADAR

Naklada / *Edition*
250 PRIMJERAKA / 250 COPIES

Tisak / *Printed by*
TISKARA ZELINA D.D.